

NÉPRAJZI

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József

A Magyar Néprajzi Társaság 115. Rendes és egyben Tisztújító Közgyűlése (3)

A Magyar Néprajzi Társaság Rendkívüli és egyben Tisztújító Közgyűlése (23)

Tudományos rendezvények, konferenciák (26)

Múzeumok, gyűjtemények (64)

Kiállítások (67)

Oktatás (74)

Téka (76)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (85)

Mindenféle (109)

HARMINCKETTIK ÉVFOLYAM

2003/3–4.

ISSN 0133-8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Paládi-Kovács Attila
Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Érdi Rózsa Nyomda
2030 Érd, Törökbálinti út 34.
Felelős vezető: Juhász László

TARTALOM

A Magyar Néprajzi Társaság 115. Rendes és egyben Tisztújító Közgyűlése (Budapest, 2003. május 28.)

Jegyzőkönyv	3
A Társaság kitüntetettjei	5
Főtitkári jelentés	10
Közhasznúsági jelentés a 2002. évről	14
A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 115. Közgyűlésének	20
Kósa László: Visszatekintés. Hat év a Magyar Néprajzi Társaság elnöki tisztségében (1997–2003)	20

A Magyar Néprajzi Társaság Rendkívüli és egyben Tisztújító Közgyűlése (Budapest, 2003. szeptember 10.)

Jegyzőkönyv	23
-------------------	----

Tudományos rendezvények, konferenciák

L. Juhász Ilona: A Kisémlékkutatók XV. Nemzetközi Konferenciája (Komárom, 2003. május 9–12.)	26
Borsos Balázs: Jelentés egy teljesen balul sikerült konferenciáról Az IUAES XV. Kongresszusa (Firenze, 2003. július 3–12.)	28
Hála József: Emlékezés és emlékkiállítás a 100 esztendeje született Vajkai Aurél néprajztudós tiszteletére (Veszprém, 2003. május 14.)	32
Pócs Éva: Samanizmus – magyar néphit – európai néphit Emlékezés Diószegi Vilmos születésének 80. évfordulóján (Budapest, 2003. május 12–13.)	36
Kondicsné Kovács Éva: Tudományos konferencia Csaba József születésének 100. évfordulója alkalmából (Körmend, 2003. június 7.)	37
Kriston Vízi József: Emlékezés Kiss Áronra (Budapest, 2003. június 20.)	40
A XVIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőtálkozó (Csoma, 2003. július 24–26.)	41
Halász Péter: Beszámoló a csornai gyűjtőtálkozórol.....	41
Sebestyén Gyula- emlékéremmel kitüntetett önkéntes néprajzi gyűjtők	45
A XIII. Néprajzi Szeminárium (Mesztegyő, 2003. július 28.–augusztus 2.)	47
Knézy Judit: Beszámoló a XIII. Néprajzi Szemináriumról	47
Paládi-Kovács Attila: Megnyitó a Magyar Néprajzi Társaság XIII. Néprajzi Szemináriumán	57
Szapu Magda–Winkler Ferenc: Az Első Karácsonyi Szabadtéri Néprajzi Műhely (Szenna, 2003. december 10–11.)	61

Múzeumok, gyűjtemények

Gálné Kovács Irma: A Domokos Pál Péter Hagyományörző Egyesület és Emlékszobája Gyergyóalfaluban	64
Lendvai Kepe Zoltán: A Kapornaki Néprajzi Gyűjteményről	65

Kiállítások

Fejős Zoltán: Démonok és megmentők Népi vallásosság a tibeti és mongol buddhizmusban (Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum, Budapest, 2002. október 30.–)	67
Limbacher Gábor: Nógrád szerepe a magyar múzeumügy kibontakozásában (Palóc Múzeum, Balassagyarmat, 2002. december 12.–)	70
Bihar Mária: Világunk Világossága	72

Oktatás

Mohay Tamás: Néprajzi eredmények az OTDK XXVI. Konferenciáján (Veszprém, 2003. április 22–23.)	74
---	----

Téka

Gyógyítás, bábák	76
Voigt Vilmos: Általában a bábamesterségről	76
Magyar László András: Deáky Zita könyvéről	77
Ring Éva: Krász Lilla könyvéről	80
Voigt Vilmos: Utólagos megjegyzések a rendezvényhez	83

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések

Gjurov, Alexander: Százötven éve született Czirbusz Géza, a magyarországi bolgárok jeles néprajzkutatója	85
Emlékezés Bellon Tiborra	89
Szilágyi Miklós: Bellon Tibor halálának évfordulója	89
Paládi-Kovács Attila: Bellon Tibor sírjánál	90
Voigt Vilmos: Vajda László nyolcvanéves	91
Szilágyi Miklós: Bencsik János 70 éves	92
T. Bereczki Ibolya: Bíró Friderika köszöntése	95
Szilágyi Miklós: Jávor Kata születésnapjára	96
S. Lackovits Emőke: Lantosné Imre Mária hatvanesztendő	99
Tátrai Zsuzsanna: Szemerkenyi Ágnes születésnapjára	101
Sári Zsolt: Balassa M. Iván hatvanéves	102
Viga Gyula: A hatvanéves Bodó Sándor köszöntése	103
Eperjessy Ernő: Köszöntjük a hatvanéves Grin Igort	106

Mindenféle

Hála József (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	109
---	-----

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 115. RENDES ÉS EGYBEN TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2003. május 28.)

I. Jegyzőkönyv

Kósa László elnök megnyitja a közgyűlést, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Deáky Zitát és Őrsi Juliannát. Ezt követően megállapítja a közgyűlés határozatképességét, az összlétszám 66 fő, majd ismerteti a napirendi pontokat, melyeket a jelenlevők egyhangúan megszavaznak.

1. Első napirendi pontként a 2003. évi társasági kitüntetések átadására, a belföldi és külföldi tiszteleti tagok megválasztására kerül sor. A 2003. április 24-i választmányi ülésen levelező tagok, illetve érdemes tagok nem kerültek előterjesztésre. *Györffy István-émlékéremmel* Pozsony Ferencet, *Ortutay Gyula-émlékéremmel* Pócs Évát, *Pro Ethnographia Minoritatum-émlékéremmel* Bari Károlyt és Fehér Zoltánt, *Sebestyén Gyula-émlékéremmel* Börcsök Attilát, Harangozó Imrét, Horsa Istvánnét, Mirk Lászlót, Szilágyi Lászlót, *Jankó János-díjjal* Sári Zsoltot tüntette ki a Társaság. Belföldi tiszteleti taggá Hajdú Mihályt, Kisbán Esztert és Kiss Jenőt, külföldi tiszteleti taggá Nicolae Constantinescut (Románia), Csáky Károlyt (Szlovákia), Keszeg Vilmost (Románia), Gabriela Kilianovát (Szlovákia), valamint Vőö Gabriellát (Románia) választotta egyhangúan a közgyűlés. A kitüntetettokről a részletes méltatást és értékelést Gráfik Imre főtítkárnak olvassa fel.

2. Második napirendi pontként Gráfik Imre főtítkárnak beszámolója hangzik el az elmúlt időszakban végzett társasági munkáról, rendezvényekről, kiadói tevékenységről. Megemlékezik a társaság időközben elhunyt tagjairól, emléküknél mindannyian egyperces néma felállással tisztelegnek. A főtítkári beszámolót a közgyűlés egy ellenszavazattal elfogadta.

3. Harmadik napirendi pontként Kecskés Péter, a Társaság pénztárosa számol be az éves gazdálkodásról, bevételekről, kiadásokról. A Számvizsgáló Bizottság jelentését Szalontay Judit számvizsgáló terjeszti a közgyűlés elé. A jelentéseket a közgyűlés elfogadja és a pénztárosnak a felmentést megadja.

4. Kósa László elnök köszönetet mond az elnökségnek, tisztikarnak és a szakosztályi vezetőknek eddigi munkájukért, majd felkéri Füzes Endrét, hogy korelnökként vezesse le a 2003–2006 közötti periódusra szóló tisztújítást. Füzes Endre ismerteti a választmányi előterjesztését, amely szerint az elnöki tisztség betöltésére a következő ciklusra Paládi-Kovács Attilát javasolja. Az előterjesztést a közgyűlés elfogadja, és kézfeltartással egyhangúlag megszavazza. Továbbá a soron következő előterjesztett tisztségviselők megszavazására kerül sor, e tisztségekre a közgyűlésnek más javaslata nincs (a választmányi előterjesztését lásd a II. választmányi ülés jegyzőkönyvében). Nyílt szavazás következik. Főtítkárnak: T. Bereczki Ibolya, 1 tartózkodással megszavazva. Alelnökök: Gráfik Imre és Lukács László, 3 tartózkodással megszavazva. Titkárok: Bali János, Kemecsi Lajos, 1 tartózkodással megszavazva. Pénztáros: Sári Zsolt, 1 tartózkodással megszavazva. Pénztárosi ellenőr: Kücsán József, egyhangúlag megszavazva. Jogi tanácsadó: Nagy Janka Teodóra, 1 tartózkodással megszavazva. Számvizsgáló Bizottság: Forrai Ibolya, Szalontay Judit, Páll István, egyhangúlag megszavazva. A Számvizsgáló Bizottság póttagja: Limbacher Gábor, egyhangúlag megszavazva.

Füzes Endre ismerteti a 18 előterjesztett választmányi tagot: Barna Gábor, Bartha Elek, Bodó Sándor, Borsos Balázs, Cseri Miklós, Fejős Zoltán, Felföldi László, Hála József, Hoppál Mihály, Keményfi Róbert, Kósa László, Kotics József, Küllös Imola, Mohay Tamás, Petercsák Tivadar, Vargyas Gábor, Voigt Vilmos, Viga Gyula. Felszólalnak: Örsi Julianna, aki megjegyzi, hogy a javasoltak között kevés a női jelölt az összlétszámban képviselt arányhoz viszonyítva. Pócs Éva nehezményezi, hogy a jelöltek között egyetlen folklorista sem szerepel, és javasolja Nagy Ilonát. Vargyas Gábor is újabb javaslatot tesz Sárkány Mihály személyében. A két új jelölt közül Nagy Ilona (telefonos megkérdezés után) vállalja, hogy felkerüljön a tagok listájára, Sárkány Mihály – a póttagságra való jelölésére hivatkozva – visszautasítja. Nagy Ilona listára kerülését 39 igennel és 10 tartózkodással megszavazza a közgyűlés.

A kialakult új helyzetben (immár 19 jelölt szerepel a lehetséges 18 helyett) nyílt szavazásra kerül a sor, melynek jogi felügyeletével Nagy Janka Teodóra jogi tanácsadót kéri fel. A jelölteket egyenként szavazzák, miközben több jelenlevő elhagyja a termet. Barna Gábor: 42 igen, 0 nem, 7 tartózkodás; Bartha Elek: 47 igen, 0 nem, 2 tartózkodás; Bodó Sándor: 45 igen, 0 nem, 4 tartózkodás; Borsos Balázs: 44 igen, 0 nem, 5 tartózkodás; Cseri Miklós: 48 igen, 0 nem, 2 tartózkodás; Fejős Zoltán: 48 igen, 0 nem, 2 tartózkodás; Felföldi László: 47 igen, 0 nem, 3 tartózkodás; Hála József: 47 igen, 0 nem, 3 tartózkodás; Hoppál Mihály: 51 igen, 0 nem, 1 tartózkodás; Keményfi Róbert: 42 igen, 0 nem, 10 tartózkodás; Kósa László: 51 igen, 0 nem, 1 tartózkodás; Kotics József: 43 igen, 0 nem, 9 tartózkodás; Küllös Imola: 52 igen, 0 nem, 0 tartózkodás; Mohay Tamás: 51 igen, 0 nem, 1 tartózkodás; Nagy Ilona: 45 igen, 0 nem, 7 tartózkodás; Petercsák Tivadar: 33 igen, 0 nem, 19 tartózkodás; Vargyas Gábor: 49 igen, 1 nem, 2 tartózkodás; Voigt Vilmos: 52 igen, 0 nem, 0 tartózkodás; Viga Gyula: 51 igen, 0 nem, 1 tartózkodás. A fentiek alapján a legkevesebb igen szavazatot kapott Petercsák Tivadar helyett Nagy Ilona kerül a 18 fős választmányba.

Füzes Endre ismerteti az előterjesztett 6 választmányi póttagot: Balassa M. Iván, Balázs György, Bárh János, Lackovits Emőke, Paksa Katalin, Sárkány Mihály. A közgyűlés nyílt szavazással, 1 tartózkodás mellett megszavazza a fent említett póttagokat.

Továbbá Füzes Endre előterjeszti a javasolt szakosztályi vezetők névsorát, a nyílt szavazás eredménye a következő. I. Anyagi Kultúra Szakosztály. Elnök: Flórián Mária, 2 tartózkodással megszavazva. Titkár: Lackner Mónika, egyhangúlag megszavazva. II. Etnológia Szakosztály. Elnök: Vargyas Gábor, egyhangúlag megszavazva. Titkár: Nagy Zoltán, egyhangúlag megszavazva. III. Film és Fényképészeti Szakosztály. Elnök: Tari János, egyhangúlag megszavazva. Titkár: Füredi Zoltán, egyhangúlag megszavazva. IV. Folklór Szakosztály. Elnök: Pócs Éva, 1 tartózkodással megszavazva. Titkár: Küllös Imola, egyhangúlag megszavazva. V. Nemzetiségi Szakosztály. Elnökök: Eperjessy Ernő, egyhangúlag megszavazva; Horváth Sándor, 3 tartózkodással megszavazva. Titkárok: Bódi Zsuzsanna, 1 tartózkodással megszavazva; Nagyné Martyin Emília, 3 tartózkodással megszavazva; Sonnevend Anna, 5 tartózkodással megszavazva. VI. Népzenei és Néptánc Szakosztály. Elnök: Felföldi László, 1 tartózkodással megszavazva. Titkár: H. Bathó Edit, 1 tartózkodással megszavazva. VII. Társadalomnéprajzi Szakosztály. Elnök: Bárh János, 1 tartózkodással megszavazva. Titkár: Kiss Réka, 4 tartózkodással megszavazva. VIII. Önkéntes Gyűjtő Szakosztály. Elnök: Halász Péter, 1 tartózkodással megszavazva. Titkárok: Granasztói Péter, 1 tartózkodással megszavazva; Sári Zsolt, 2 tartózkodással megszavazva. IX. Ethnographica Pannonica Munkabizottság. Elnök: Csoma Zsigmond, 1 tartózkodással megszavazva. Titkár: Lantosné Imre Mária, egyhangúlag megszavazva.

5. Paládi-Kovács Attila új elnökként átveszi a közgyűlés vezetését és utolsó napirendi pontként felkéri Pozsony Ferencet a *Modernizáció és identitás a moldvai csángó közösségekben*, illetve Sári Zsoltot a *Gazdálkodói mentalitás és polgárosodás – Jelenkori vizsgálatok Muraszemenyén* című előadások megtartására.

Paládi-Kovács Attila elnök megköszöni az előadók munkáját, méltatva azok aktualitását és átfogó jellegét. Javasolja mindkét munka publikálását az *Ethnographia*-folyóirat következő számában. Ezek után megköszöni az előző tisztikar munkáját, a jelölőbizottság, illetve a választmány bizalmát, röviden szót ejt a Társaság működését, anyagi helyzetének javítását illető terveiről, feladatokról, melyek részletes kifejtését, megtárgyalását a következő választmányi ülésre tűzi ki, ezzel bezárva a gyűlést.

Budapest, 2003. május 28.

Deáky Zita
jegyzőkönyv-hitelesítő

Örsi Julianna
jegyzőkönyv-hitelesítő

Paládi-Kovács Attila
elnök

Balázs Ilma
jegyzőkönyvvezető

II.

A Társaság kitüntettjei

Pozsony Ferenc

Pozsony Ferenc egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte, ugyanott szerzett doktori fokozatot. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanára, a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke. A romániai magyar néprajzi kutatások 1990 utáni megújításában meghatározó a részvétele, akárcsak a moldvai csángók kutatásában. Fontos szerepe volt a Kriza János Néprajzi Társaság szervezetének létrehozásában és működésének megerősítésében. Gyümölcsöző kapcsolatot ápol a magyarországi néprajztudománnyal, művelőivel és intézményeivel. Publikációi magyar és nemzetközi periodikákban jelennek meg a néprajz legkülönbözőbb tárgyköreiből. Fontosabb önálló kötetei: *Feketeügy-vidéki magyar népballadák* (Bukarest, 1984), *Az erdélyi szászok jeles napi szokásai* (Csíkszereda, 1997), *Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban* (Csíkszereda, 1998), *Csángósors – Moldvai csángók a változó időben* (Budapest, 1999), *Dolgozatok az erdélyi és moldvai népszokásokról* (Csíkszereda, 2000), *Zabola* (Száz magyar falu) (Budapest, 2002). A Magyar Néprajzi Társaság 1989-ben *Jankó János-díjjal* jutalmazta, 1997-ben pedig külföldi levelező tagjai sorába választotta.

Pócs Éva

Pócs Éva a magyar néphitkutatás egész területének megújító egyénisége, a legrangosabb nemzetközi szakkörök közismert, mérvadó tekintélye. Ortutay Gyula növendéke volt, az (akkor még) Néprajzi Kutatócsoportba is Ortutay Gyula hívta meg. Pócs Éva életműve átfogja a magyar néprajzi kutatói pálya minden fontos formáját: muzeológus, atlaszkutató, lexikonszerkesztő, kézikönyvkészítő, forráskiadó, hazai és nemzetközi konferenciák szervezője, számos témában átfogó eredményeket elért tudományos kutató, hosszabb ideje a pécsi egyetem folklorisztikai programjának vezető egyénisége, doktori programok szervezője és irányítója. Monográfiái magyar és idegen nyelveken imponáló sorozatban és céltudatossággal jelentek meg. A Magyar Néprajzi Társaság rendezvényeiként évtizedek óta több fontos tudományos és nemzetközi konferenciát hozott létre, ezek anyagából számos kiváló, nagy sikerű kötet jelent meg. A boszorkányperek szövegeinek kiadását új, nemzetközi keretbe kapcsolta. Éveken át (az OTKA révén) irányította a tudományos kutatásra fordítható támogatás elosztását. Szinte páratlan az a sok évtizedes munkakapcsolat, amely a Magyar Néprajzi Társasághoz kapcsolja: 1994-től a Folklór Szakosztály elnöke, 1971-ben Jankó János-díjat kapott, 1995-ben Györffy István-émlék-érmet.

Bari Károly

Folklórkutató, költő, a hiteles magyarországi és romániai cigány folklórgyűjtés legjelentősebb képviselője. 1952-ben Bükkaranyoson született és egészen a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karáig jutott el. Innen vitték el, lázadó versei miatt. A költő Bari Károly 1984-ben József-Attila díjat kapott, a festőművész Bari Károly kiállításai több kontinensen arattak megérdemelt sikert, számunkra ennél is fontosabb népköltési gyűjtéseinek és kiadványainak sok-sok kötetes, több évtizedes sorozata. Eredeti nyelvű publikációit, az ezekhez kapcsolt fordításokat, CD-sorozatait, az ezekhez kapcsolódó magyar és angol nyelvű kismonográfiát folklorisztikai szempontból is a legmagasabbra értékelhetjük. Jelenleg újabb és hasonlóan nagy terjedelmű CD-sorozatban kívánja közzétenni gyűjtései további részét.

Fehér Zoltán

Fehér Zoltán a szegedi Tanárképző Főiskola elvégzése után Bátya rác-horvát nemzeti-ségű községbe került, mint magyar-ének szakos általános iskolai tanár. Tanított 1975-ig. 1983-ban a szegedi egyetemen szerzett középiskolai tanári diplomát, és ugyanebben az évben doktorált. 1975-től a bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskola Művészeti Nevelési Tanszékének tanára 2001-ig, nyugdíjazásáig. 1952-ben kezdett néprajzi anyagot gyűjteni, magyar-horvát vegyes lakosságú környezetben. Több évtizedes kutatómunkáját a falu teljes népi kultúrájára igyekezett kiterjeszteni, de más falvakban is végzett elmélyült népzenei és néphitkutatásokat. Munkássága elismeréséért 1973-ban *Sebestyén Gyula-émlékérmét*, 1997-ben a honismereti mozgalom emlékérmét kapta, 2001-ben Bátya önkormányzata életmű díjjal tüntette ki. Ez ideig hét önálló kötete jelent meg, valamint legalább negyven tanulmánya, melyek horvát folklórral, interetnikus hatásokkal, a kétnyelvűséggel foglalkoznak.

Sári Zsolt

Sári Zsolt 1976-ban született Egerben. A debreceni egyetemen végezte néprajzi és politológiai tanulmányait, 1997-ben a szolnoki Damjanich János Múzeum néprajzosa lett. Gyűjtéseit a vallási néprajz körében kezdte, később a népi táplálkozással is behatóan foglalkozott. Szolnokon rendezte első önálló kiállítását *A paraszti asztal örömei* címmel, amelyhez nagy sikerű kiadványt is megjelentetett. Számos tanulmánya mellett az *Ethnica* sorozatban jelent meg újabb könyve *Egy ünnep mindennapjai* címmel. Szolnoki működése alatt aktívan bekapcsolódott a honismereti munkába. Számos tudományos konferencián és tanácskozáson vett részt előadásokkal. Tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, a Honismereti Szövetségnek, a Pulszky Társaságnak, s azon belül a Fiala Múzeológusok Tagozatának az ügyvivője. 2001-ben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársa lett, s mellette a debreceni egyetem végzős PhD-hallgatója.

Hajdú Mihály

Hajdú Mihály az ELTE egyetemi tanára, a mai magyar névtani kutatások megszervezője és vezető képviselője. Egész életműve szoros kapcsolatban áll a néprajztudománnyal. A nyelvjáráskutatás, a névkutatás számtalan kiadványát hozta létre, sok száz közreműködővel, köztük néprajztudományunk ismert és kevésbé ismert munkatársaival. Munkáit a magyar néprajztudomány huzamosan és eredménnyel hasznosítja. Számos néprajzi rendezvényen vett részt, illetve a néprajzkutatókkal közös rendezvényt kezdeményezett, ezek kiadványait is gondozta.

Kisbán Eszter

Kisbán Eszter munkásságát a Néprajzi Múzeumban kezdte és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem aspiránsa, majd az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének adjunktusa lett. 1967-ben szerezte meg kandidátusi fokozatát, ugyanebben az évben, az MTA Néprajzi Kutatóintézet (akkor Kutatócsoport) munkatársa lett. Itt futotta be egy év híján 30 éven át tudományos életpályáját, előbb mint főmunkatárs, majd a néprajztudomány doktora fokozatot megszerezve tudományos tanácsadóként. Az Anyagi Kultúra, későbbi nevén a Történeti Néprajzi Osztály vezetője, 1992-től 1996-ig az intézet igazgatóhelyettese is volt. 1986-tól vett részt az ELTE munkájában. 1996-ban a Pécsi Tudományegyetemen mint egyetemi tanár, az utolsó négy évben mint Széchenyi professzori ösztöndíjas oktatott. 2002-ig vezette a pécsi egyetem Néprajz Tanszékét. 2001 óta az Interdiszciplináris Iskola, egyidejűleg az iskola Néprajz-Kulturális Antropológia Programjának vezetője. Számos hazai tudományos testület tisztségviselője. A nemzetközi tudományosságban jelentős szerepet vállal, úgy is mint tudományos szervezetek tagja és úgy is mint konferenciák meghívott előadója. Kiterjedt tudományos munkásságáért több szakmai díjban is részesült. Kisbán Eszter a Magyar Néprajzi Társaság munkájában folyamatosan részt vett, jelenleg is a választmány tagja. Mint a Társaság egykori titkára az emlékezetesen sikeres szolnoki vándorgyűlés szervezője és négy kötetének társszerkesztője volt, később az Anyagi Kultúra Szakosztály titkára lett. A szaktudomány életében és a Társaságban végzett munkája elismeréseként a Magyar Néprajzi Társaság 1994-ben *Györffy István-émlékremmel* tüntette ki. Kisbán Eszter a magyar néprajztudomány nemzetközileg elismert kiemelkedő személyisége.

Kiss Jenő

Kiss Jenő akadémikus, intézetvezető egyetemi tanár (ELTE BTK), a magyar nyelvjáráskutatás, újabban szociolingvisztika megújítója, immár nem is egy nemzedék oktatója. A Magyar Nyelvtudományi Társaságban és a Magyar Tudományos Akadémián betöltött funkciói következtében is évtizedek óta ismeri a néprajzi tudományos törekvéseket, ezeket mindig hathatósan támogatta.

Nicolae Constantinescu

A bukaresti egyetem Folklór Tanszékének professzora. Széleskörűen tájékozott kutató, aki évekig Finnországban tanított. Érdeklődése a folklórszövegekre, mitológiára és tudománytörténetre terjed ki. Mihai Pop hagyatékából ő adta ki egykori tanárának legfontosabb írásait. A magyar néprajztudománnyal évtizedek óta jó kapcsolatot tart fenn (nemzetközi balladakutató, mesekutató konferenciákon), a bukaresti román–magyar folklór-konferenciák rendszeres résztvevője. A román folklórisztika legjobb nemzetközi hagyományainak kiemelkedő képviselője.

Csáky Károly

Csáky Károly a nyitrai Tanárképző Főiskolán 1973-ban magyar–angol szakos tanári diplomát, 1983-ban pedagógiai doktorátust, 1999-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen etnográfusi és néprajztanári oklevelet, 2000-ben a Debreceni Egyetemen PhD tudományos fokozatot szerzett. A főiskola elvégzése óta pedagógusként tevékenykedik, jelenleg a palásti Palásthy Pál Magyar Tanítási Nyelvű Egyházi Iskolában tanít. Három évtizede folytat helytörténeti és néprajzi kutatásokat az egykori Hont és Nógrád megye területén, az Ipoly mentén és a Börzsöny vidékén. Ezidáig több száz tanulmánya és cikke, valamint huszonegy könyve jelent meg Szlovákiában és Magyarországon, köztük az emberélet fordulóit bemutató trilógiája és néphitmonográfiája. Alapító tagja volt a Honti Honismereti Társaságnak (1989) és a Honti Múzeum és Galéria Baráti Körében elnökként tevékenykedett (1992–2002). A dunaszerdahelyi *Katedra* című folyóirat honismereti–néprajzi rovatának a vezetője, a rimaszombati *Gömörország* és a révkomáromi *Múltunk Emlékei* állandó munkatársa. Munkásságát 1989-ben a Magyar Néprajzi Társaság *Sebestyén Gyula-émlékéremmel*, Nógrád megye 1994-ben *Madách Imre-díjjal*, 1997-ben *Mikszáth Kálmán-émlékplakettel*, 2002-ben a *Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjével*, a 2002-ben a Honismereti Szövetség *Kiváló Honismereti Munkáért-émlékéremmel* és *Ipolság Város Díjával* ismerték el. Jó kapcsolatot ápol a hazai néprajzkutatókkal. Előadásaiival gyakran szerepel magyarországi konferenciákon.

Keszeg Vilmos

A folklórkutató docens kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar–francia szakán végzett 1981-ben. 1990 óta az egyetem Magyar Nyelv és Kultúra Tanszékének tanára. A filológiai tudományok doktora. Ugyanakkor a *Néprajzi Látóhatár* szerkesztőbizottsági tagja. Több néprajzi kiadvány szerkesztője, sajtó alá rendezője. Kutatási területe a folklór, hiedelemrendszer, szövegfolklór, népi írásbeliség. Kitűnő könyvek sorát jelentette meg: *A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken* (1991), *A mezőiségi*

hiedelemrendszer (disszertáció), *Kelt levelem – Egy mezősegi paraszttasszony levelezése* (1996), *Jóslások a Mezőségen* (1997). Tanulmányai, írásai hazai és külföldi szakfolyóiratokban és lapokban jelennek meg. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a Kriza János Néprajzi Társaság és a Magyar Néprajzi Társaság tagja.

Gabriela Kilianová

A Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézetének igazgatója. Annak a szlovák néprajzos generációnak a tagja, amely a szlovák népi kultúrát a kelet-közép-európai, majd az európai tradicionális kultúrák fejlődésével együtt kutatta komparatistikai módszerek alkalmazásával. Ennek keretében a magyar folklorisztika eredményeit is figyelembe veszi. Az etnikai közösségek identitástudatával, kollektívtudatával foglalkozik. Főbb publikációi: *Slovakia– European Contexts of the Folk Culture*, *Az etnikai közösségek identitása Európában*. 1987 óta a *Demos* szerkesztője, 1996-tól a bécsi Institut für Volkshunde egyetemi tanára, a pozsonyi akadémián az Európai Stúdiumok tanára, valamint „visiting fellow”-ként tevékenykedik a bécsi Internationalis Forschungszentrum Kulturwissenschaftenben.

Vöö Gabriella

Kolozsvárott született 1937-ben. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos diplomát 1959-ben. Néprajzkutató, az irodalomtudományok doktora. Fő kutatási területe a népköltészet, különös érzékenységgel vizsgálta a mesék, tréfás népi elbeszélések, anekdoták, közmondások, falucsúfolók kérdéskörét. Hosszú évtizedeken át a Román Akadémia Folklór Archívumának volt tudományos munkatársa. Számos tanulmánya jelent meg román és magyar szaklapokban. Több önálló kötetet publikált: *Többet ésszel, mint erővel – Mesék, tréfák, anekdoták* (Bukarest, 1969), *Tréfás népi elbeszélések* (Bukarest, 1980), *Kilenc kéve hány kalangya?* (Bukarest, 1985), *A magyar tréfák katalógusa* (Budapest, 1986), *Úti Páké Barátost – Csúfolódó székely népköltészet* (Duka Jánossal, Csíkszereda, 1995). Vöö Gabriella folyamatosan kapcsolatban állott a magyar tudományossággal, a folklorisztika hazai műhelyeivel és művelőivel, több tudományos tanácskozáson, konferencián vett részt előadóként. Munkásságával jelentős mértékben gazdagította a magyar és a nemzetközi összehasonlító folklorisztikát.

III. Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság 115., évi rendes, s egyben tisztújító közgyűlésén a korábbi évek gyakorlatához hasonló, de bizonyos ellentmondásoktól sem mentes társasági élet-ről, sikerekről és kisebb-nagyobb kudarcokról adhatok számot.

Társaságunk, hagyományai szerint a 2002–2003-as társasági évben is a választmány által jóváhagyott program alapján folytatta tevékenységét. Év közben nem volt szükség jelentős módosításra, ha szerény keretek között is, de sikerült a működéshez elengedhetetlenül szükséges pénzügyi fedezetet megteremteni. A mögöttünk hagyott évben, csakúgy mint a megelőzőben, nem növeltük az úgynevezett nagyrendezvények számát. Ezzel szemben – különösen egyes szakosztályok esetében – megnőtt a felolvasó-, illetve előadóülések, a könyv-, valamint a filmbemutatók száma és jelentősége. Folytatódott és kiteljesedett az a gyakorlat, hogy társasági rendezvényeink más egyesületekkel, intézményekkel, szakmai testületekkel közös rendezésben, illetve teherviseléssel valósultak meg. Programjaink egy része ez évben sem Budapesten került megrendezésre, ezzel tovább erősítettük azon törekvésünket, hogy társasági életünk ne legyen túlzottan fővárosközpontú.

Éves működésünkben az egyesületi törvény és alapszabályunk értelmében folytattuk munkánkat. A múlt évi közgyűlés által módosított és kiegészített új alapszabályunkat az év folyamán jóváhagyásra beterjesztettük a Fővárosi Bírósághoz, mely az egyeztetés után 599. sorszám alatt nyilvántartásba vette, s a 2002. december 5-én kelt Végzésével a Magyar Néprajzi Társaságot közhasznú szervezetnek minősítette.

Társaságunk működése terén többnyire a korábbi évekhez hasonló források álltak rendelkezésünkre. A Magyar Tudományos Akadémiától kapott anyagi támogatást a működési költségek mellett nagy múltú társasági folyóiratunk, az *Ethnographia* folyamatos megjelentetésére fordítjuk. A még mindig fennálló késedelem felszámolása érdekében a múlt év végén új főszerkesztő, s összetételében megújult szerkesztőbizottság vette át a munkát. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától elnyert pályázati céltámogatásokat a nemzetiségi néprajzi kötetek kiadására, a XIII. Néprajzi Szeminárium előkészületeinek fedezésére, a várható további támogatásokat részben a működési költségek, részben másik periodikánk, a sajnálatosan ugyancsak késésben levő *Néprajzi Hírek* előállítására fordítjuk. A néprajzi szeminárium megvalósítását kisebb összegekkel a helyszínt adó Somogy megyei és helyi önkormányzatok is segítik. A szeminárium középpontba helyezett témájához (*Falusi turizmus és helyi hagyományok*) kapcsolódóan pályázatot nyújtottunk be a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium térségi fejlesztést támogató főosztályához. Tervezzük a turisztikai szervezetek támogatását elnyerni célzó pályázat(ok) benyújtását is. Kizárólag működési költségek fedezésére tervezzük felhasználni – a késve kiírt s még elbírálás alatt álló – az Országgyűlés társadalmi szervezeteket támogató pályázatán remélhető összeget. Ugyancsak céltámogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától a 8. Magyar–Finn Néprajzi Konferencia – ez alkalommal magyarországi helyszínen való – megrendezésére, melyhez benyújtott pályázatok alapján további pénzügyi támogatásra számítunk. Kedvező elbírálást kapott a Nemzeti Kulturális Alapprogramtól a soron következő önkéntes gyűjtőtalálkozó (Csorna) megrendezése tárgyában benyújtott pályázatunk is. A fentiekén túl, a korábbi évekhez hasonlóan ez évben is számolhatunk a tagdíjakból (esetenként túlfiz-

zetésből), egyes rendezvények részvételi díjaiból és kiadványainkból származó bevételeinkkel. Feltétlenül meg kell említenem azt a támogatást, melyet Társaságunk ez évben a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlásából kapott. Köszönet mindazoknak, akik a fentebbi módok bármely változatával segítettek munkánkat. Összességében a rendelkezésünkre álló – és remélhetően az év folyamán még bővülő – anyagi háttér takarékos felhasználás mellett biztosította, illetve biztosítja tervezett programjaink megvalósítását.

Nem hallgathatom el, hogy a Magyar Néprajzi Társaság működését is megnehezítik a pályázati támogatások terén tapasztalható anomáliák. Elég talán csak arra utalni, hogy az elnyert/elnyerhető összegek általában kisebbek a tavalyinál, a parlamenti támogatás évek óta csökken, az Illyés Alapítvány pedig legutóbb már – érdemi indoklás nélkül – nem nyújtott támogatást. További nehézséget jelent az is, hogy a kincstári közvetítésű támogatások elszámolási rendje utólagos. Azt már csak a rend kedvéért említem meg, hogy általában a működési költségek és a szolgáltatási díjak emelkedése – nehezen viselhető – növekvő terhet jelent Társaságunknak.

Mindezen körülményeket figyelembe véve sem mondtunk le a határainkon túli magyar néprajzkutatással foglalkozó intézmények, egyesületek és személyek anyagi támogatásáról. A választmány bölcs döntése alapján a magyarországi rendezvényeken, konferenciákon, tanácskozásokon résztvevő kutatók költségeit részben térítettük, illetve fedeztük. A Kriza János Néprajzi Társaság moldvai csángó kutatásokkal kapcsolatos szakmai programját anyagilag támogattuk.

A múlt év fontosabb eseményeiről, rendezvényeiről szóló rövid áttekintésem előtt, szomorú kötelességemnek teszek eleget, amikor felidézem Társaságunk időközben elhunyt tagjainak nevét. Eltávoztak körünkől: 2002-ben Kurucz Albert, Bellon Tibor, Hajdú Péter, Balassa Iván, Timaffy László, Morvay Judit, Keszei Sándor, Tripolsky Géza, 2003-ban Imreh István, Zólyomi József, Nagy Géza. Meghatározó egyéniségei, többen jeles tisztségviselői, szakmailag elismert, társaságunk által kitüntetett és köztiszteltben álló tagjaink voltak. Kérem, adózzunk emlékünek egyperces néma felállással!

A Magyar Néprajzi Társaság az elmúlt évben is növelte taglétszámát, többségükben fiatalok, egyetemi hallgatók kérték és nyerték el felvételüket Társaságunkba. Taglétszámunk: 1647 fő. Feltétlenül meg kell azonban említenem, hogy az, egyébként szerény összegű, tagdíj befizetésével kapcsolatos fegyelem évről évre romlik. A titkársági ügyvitel szempontjából komoly gondot jelent, hogy tagtársaink nem jelentik be lakóhely-, illetve kapcsolattartási, levelezési címváltozásait. Mindezek ismeretében elkerülhetetlennek látszik egy körültekintően megvalósítandó tagrevízió.

A társasági élet ügyvitelét 2 (kibővített) elnökségi ülés és 4 választmányi ülés (2002. október 17., 2002. december 12., 2003. február 8., 2003. április 24.), valamint igények szerinti elnöki–főtárházi konzultáció biztosította.

Az éves ciklusban társaságunk az alábbi fontosabb programokat, rendezvényeket valósította meg.

2002. június 20.: horvát népviseletkönyv ünnepélyes bemutatója, Budapest; június 21–26.: Néprajzi Szeminárium, Tokaj; szeptember 20.: Kósa László köszöntése; szeptember 23.: Grynaeus Tamás tagtársunk születésnapjára könyvbemutatója, Budapest; október 7–8.: regionális nemzetiségi tanácskozás, Nyíregyháza; október 22.: Kodolányi János alelnök 80. születésnapját köszöntő ülés, Budapest; október 30.: Sztrinkó István-émlékezés, Anyagi Kultúra Szakosztály, Budapest; november 12.: plenáris ülés (Gáborján Alice: A vörös gyász), Budapest; november 14–16.: *Aldás és átok...* tudományos konferencia, Folklór Szakosztály, Budapest; november 28.: Vargyas Lajos könyvének ünnepélyes bemutatója, Népzenei és Néptánc Szakosztály, Budapest.

2003. január 30–31.: *A tündérek ajándéka* című film bemutatója, Film és Fényképészeti Szakosztály; február 2.: néprajzi filmek információs vetítése a 34. Magyar Film-szemlén, Film és Fényképészeti Szakosztály; február 11.: *Textológiai vitaülés*, Folklor Szakosztály, Budapest; február 19.: Schmidt Éva-emlékülés, Etnológiai Szakosztály, Budapest; március 12.: Csilléry Klára-emlékülés, Anyagi Kultúra Szakosztály, Budapest; április: Falvy Károly könyvének bemutatója, Etnológiai Szakosztály, Budapest; május 12–13.: *Samanizmus – Magyar néphit, európai néphit konferencia*, Folklor Szakosztály és Etnológiai Szakosztály, Budapest.

A programokat áttekintve az állapítható meg, hogy a társasági élet az elmúlt évadban is meghatározóan szakosztályi keretek között zajlott. Továbbra is élénk és színvonalas volt a Folklor, valamint az Anyagi Kultúra Szakosztályok működése. Több rendezvény-nyel jelentkezett az Etnológiai Szakosztály. A megszokott tevékenység jellemezte a Film és Fényképészeti, a Nemzetiségi, a Népzenei és Néptánc és az Önkéntes Gyűjtő Szakosztályok munkáját. Sajnálatosan nem jelentkezett önálló rendezvénnyel a Társadalomnéprajzi Szakosztály.

Még egy jelenségre felfigyelhetünk az utóbbi évek, de különösen az elmúlt évad rendezvényei kapcsán. Az egyesületi, társasági élet sajátos vonásaként a szakosztályok nagy figyelmet fordítottak az úgynevezett évfordulókkal összefüggő programokra. Vonatkozik ez a szaktudomány és a társaság életében egykor fontos szerepet vállalt és jelentős teljesítményt nyújtott elhunyt tagtársaink munkásságával kapcsolatos emlékülésekre, valamint a különböző jubileumokat köszöntő ünnepi ülésekre egyaránt. Egy, a hagyományok kutatását előtérbe helyező diszciplína részéről természetes is lehet ez a viszonyulás, de talán azt is jelentheti, hogy a napjaink közéletében megfigyelhető, egyfajta értékátrendeződésnek, illetve a teljesítmények megítélése elbizonytalanodásának mintegy ellenpontjaként, felértékelődik az egyéniségek szerepe és a kiemelkedő szakmai eredmények megbecsülése.

Az egyes programokon, rendezvényeken az érdeklődők, illetve a résztvevők száma örövendesen nőtt, többször is a félszázat meghaladó létszámban jelentek meg tagtársaink, meghívott vendégeink.

Tisztelt Közgyűlés!

Társaságunk – lehetőségeihez mérten – továbbra is tartja kapcsolatát a szomszédos országokban működő magyar néprajzi társaságokkal és egyesületekkel, illetve egyes országok néprajzi társaságával. Ezzel kapcsolatban – a korábban már említetteken túl – csak két fontosabb eseményre hívom fel a figyelmet. Társaságunk elnöke és a választmány több tagja vett részt a szlovákiai Fórum Társadalomtudományi Intézet Etnológiai Központja megalapításának 5. évfordulóján rendezett tudományos ülésszakon. A Nemzetiségi Szakosztály társelnöke és Békés megyei tagtársunk képviselte Társaságunkat a Szlovák Néprajzi Társaság közgyűlésén.

A Magyar Néprajzi Társaság tagjai saját rendezvényeinken kívül számtalan hazai és nemzetközi konferencián, tanácskozáson, előadói és emlékülésen, illetve más rendezvényeken vettek részt, részben az általuk művelt tudományterületet, részben munkahelyüket, de egyidejűleg Társaságunkat is képviselve. Ez utóbbiak köréből csak egyetlen példa: emlékülés és szoboravató ünnepség Erdős Kamill halálának negyvenedik évfordulóján (Gyula, 2002. július 2.). Mindezeokról tudósításokat, beszámolókat, ismertetéseket olvashatnak tagtársaink a *Néprajzi Hírek* hasábjain.

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság 2002–2003-ban a korábbi éveknél visszafogottabban folytatta önálló (és másokkal közös) kiadói tevékenységét. Ennek csak részben magyarázata a pályázati támogatások csökkenése. A másik ok a terjesztési nehézségek miatt felhalmozódott kiadványok értékesítésével kapcsolatos gondokban található. Egy ad hoc bizottság felmérte a készleteket és az értékelés alapján megállapítható, hogy a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani a kiadványok kiajánlására; körültekintőbben kell megállapítani az egyes kiadványok példányszámát; nagyobb mértékben kell koncentrálni a társaság nagy múltú folyóiratára, periodikáira; az egyedi kiadványok terén pedig célszerű előzetesen jobban kalkulálni a várható érdeklődéssel. Az év folyamán megjelent kiadványok köréből az alábbiakat említem meg.

Ethnographia. Nyomdában van a 2001/1–2. szám. Nyomdában van a 2001/3–4. szám. Szerkesztés alatt áll a 2002. és a 2003. évfolyam is. Mint látható, az új főszerkesztő szándéka, hogy az *Ethnographia* évi négy számmal valódi folyóirat legyen ismét. A megújulás a tervek szerint arculatváltozást is jelent.

Néprajzi Hírek. Megjelent a 2001/1–4. szám. Nyomdában van a 2002/1–4. szám. Szerkesztés alatt áll a 2003/1–2. szám, ami azt jelenti, hogy e periodikánknál is van esély az ismételt felzárkózásra.

Nemzetiségi néprajzi kötetek. Nyomdába adtuk a szlovák- és a cigánykötet anyagát, megjelentek az alábbiak: 1. *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából* 4. Budapest, 2002. 2. *Etnografija hrvata u Madarskoj – A magyarországi horvátok néprajza* 9. Budapest, 2002. 3. *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen – A magyarországi németek néprajza* 19. Budapest, 2002. 4. *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetiből* 4. Budapest, 2002. 5. *Národopis Slovákov v Mad'arsku – A magyarországi szlovákok néprajza* 18. Budapest, 2002. 6. *Cigány néprajzi tanulmányok* 11. *Tanulmányok a magyarországi cigányzenéről*. Budapest, 2002.

Egyéb kiadás. A Magyar Néprajzi Társaság kezeli Szűcs Sándor néprajzkutató Tájékoztató Alapítványban hagyatékozott kiadói jogát. Ennek keretében jelent meg a Szűcs Sándor néprajzi írásaiból összeállított kötet: *A régi Alföld*. Alföld könyvek I. Karcag–Túrkeve, 2002.

Előkészületek alatt álló kiadványok. Folytatjuk a Néprajzi Múzeummal közös kiadásban a néprajzi bibliográfia újabb kötetének (1999–2000) kiadását. A már elnyert pályázati támogatás alapján megkezdődtek a szerkesztői munkálatok a nemzetiségi néprajzi kötetek újabb számainak előkészítésében. A kézirat munkálatai előrehaladtak a Néprajzi Múzeummal és a szegedi egyetem Néprajzi Intézetével közös kiadásban tervezett Magyar Népköltési Gyűjtemény következő kötetének – Kálmány Lajos hagyatékának feldolgozása – tárgyában.

Tisztelt Közgyűlés!

A jövőben közhasznú szervezetként való működés több lehetőséget jelent, de egyúttal a titkárság munkájában pontosabb és szabályozottabb, valamint ellenőrzöttebb ügyvitelt tesz szükségessé. Az áttállás nehézségeivel az utóbbi két évben mind a munkavégzés, mind a személyi vonatkozások terén szembesültünk. Az új feltételekhez és lehetőségekhez új emberek, új energiák, bizonyos feladatoknál fiatalabb személyek kellenek. Vonatkozik ez a társadalmi megbízatásként vállalt tisztségekre, feladatokra és fizetett alkalmazottakra egyaránt. Ebben az összefüggésben a Társaság gazdasági ügyvitelét

ellátó vállalkozást, a titkárság ügyintézőjét az új követelményeknek megfelelően kell kiválasztani és alkalmazni. Erre most alkalom kínálkozik. Ez évi közgyűlésünk ugyanis egyben tisztújító közgyűlés is.

Tisztelt Közgyűlés!

A magam részéről köszönöm a főtitkári tisztséghez két cikluson keresztül kapott bizalmat. Megvallom, megtiszteltetésnek éreztem a megbízatást, s minden törekvéssel igyekeztem megfelelni a feladatomnak. Köszönetemet fejezem ki mindenkinek, aki bármilyen módon és formában segítette a Társaság munkáját. Főtitkári tisztemről leköszönve kérem a Társaság tagságát, hogy a jövőben is adjon meg minden segítséget az új tisztikarnak, s támogassa a Magyar Néprajzi Társaság tevékenységét. Lehetőségeim és képességeim szerint természetesen továbbra is kötelességemnek érzem a Magyar Néprajzi Társaság munkájában való részvételt.

Kérem jelentésem elfogadását!

GRÁFIK IMRE
főtitkár

IV.

Közhasznúsági jelentés a 2002. évről

Kimutatás a költségvetési normatív támogatás felhasználásáról 2002. év

Támogatást nyújtó neve	Támogatás		Felhasználás célja	Felhasználás összege		Átvitel összege E Ft-ban
	Időpontja	Összeg		Előző évi	Tárgy- évi	
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztéri- uma	2002.10.18.	800	Működési támogatás	—	800	—

**Kimutatás a vagyon felhasználásáról
2002. év**

Megnevezés	Előző évi összeg	Tárgyévi összeg	Változás	
			%	E Ft
Induló tőke				—
Tőkeváltozás	10,927	8,062	74%	– 2,865
Tőkeváltozás csökkenésére ható tényezők	– 1,446	– 2,865	198%	– 1,419
- közhasznúsági tevékenység tárgyévi veszte- sége	– 1,446	– 1,637	113%	– 191
- egyéb	—	– 1,228		
Tőkeváltozás növekedésére ható tényezők		—		
- közhasznúsági tevékenység tárgyévi nyere- sége		+		—
- egyéb				

**Kimutatás a cél szerinti juttatásokról
2002. év**

Juttatás megnevezése	Előző évi összeg	Tárgyévi összeg	Változás		Megjegyzés
	Ft	Ft	%	Ft	
Közhasznú tevékenység keretében nyújtott					
- adóköteles pénzbeli támogatás					
- adóköteles nem pénzbeli támogatás					
- adómentes pénzbeli támogatás					
- adómentes természetbeni támogatás					

Juttatás megnevezése	Előző évi összeg	Tárgyévi összeg	Változás		Megjegyzés
	Ft	Ft	%	Ft	
Egyéb cél szerinti, de nem közhasznú tevékenység keretében nyújtott					
- pénzbeli támogatás					
- nem pénzbeli támogatás					

A társaságnak a 2002. évben nem volt cél szerinti juttatása.

**Kimutatás a kapott támogatásokról
2002. év**

Támogató megnevezése	Támogató pontos neve	Támogatott cél	Támogatás összege		Változás	
			Előző évi	Tárgy-évi	%	E Ft
Központi költségvetési szerv	Magyar Tudományos Akadémia	Működési támogatás	1,100	1,100	100%	—
	Magyar Tudományos Akadémia	OTKA	300	300	100%	—
	Országgyűlés		230	220	96%	- 10
	Nemzeti Kulturális Örökség Min.	Működési támogatás	1,000	800	80%	- 200
	Nemzeti Kulturális Örökség Min.	XII. Néprajzi Szeminárium		700		700
	Nemzeti Kulturális Örökség Min.	Nemzetiségi kötetek	7,000	7,500	107%	500
	Nemzeti Kulturális Örökség Min.	VII. NNNK–Békéscsaba	1,500			- 1,500
	Igazságügyi Minisztérium	VII. NNNK–Békéscsaba	1,000			- 1,000
	Határon Túli Magyarok Hiv.	VII. NNNK–Békéscsaba	500			- 500
Elkülönített állami pénzalap	Főv.Munkaügyi Központ	bértámogatás	374	224	60%	- 150
Helyi önkorm. és szervei	BAZ m.-i Önkorm.	XII. Néprajzi Szeminárium		50		50
Kisebbségi önkormányzat	Orsz. Szlovén Önkorm.	Nemzetiségi kötetek–szlovén	100			- 100
Települési önkorm. társulása						—
Magánszemély						—
Egyéni vállalk.						—
Jogi szem. GT						—
Jogi személyiség nélküli társaság						—

Kimutatás a kapott támogatásokról
2002. év
(folytatás az előző oldalról)

Támogató megnevezése	Támogató pontos neve	Támogatott cél	Támogatás összege		Változás	
			Előző évi	Tárgy-évi	%	E Ft
Közhasznú szervezet	Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Köz-alapítvány	Nemzetiségi Szakosztály		200		200
	Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Köz-alapítvány	VII. NNNK–Békéscsaba	300			- 300
	Illyés Közala-pítvány	Konferencia ktg.-re		150		150
	Mo.-i Szlovén Szövetség	Nemzetiségi kötetek–szlovén	100			- 100
	Muravidéki Magyarokért Alapítvány	Lendva, Néprajzi Szeminárium	223			- 223
SZJA 1%-a APEH			88	204		116
Egyéb				–		–
Összesen			13,815	11,448	83%	- 2,367

Kimutatás a vezető tisztségviselőknek nyújtott támogatásokról
2002. év

Kifizetés nem történt.

Megnevezés	Előző évi összeg	Tárgyévi összeg	Eltérés	
	Ft	Ft	%	Ft
Tiszteletdíj				
Költségtérítés				
Értékpapír				
Természetbeni juttatás				
SZJA mentes				
SZJA köteles				
Folyósított kölcsön összege				
Fordulónapig visszafizetett összeg				
Fordulónapon fennálló tartozás				
Legkésőbbi visszafizetési határidő				
Fizetendő kamat				
Egyéb juttatások				
Összesen				

**Kimutatás a kiadásokról
2002. év**

I. Rendezvények, kiadványok	Ft
XII. Néprajzi Szeminárium	
- egyéb költségek	599,268
MTA OTKA	
- egyéb költségek	67,340
- szerzői és megbízási díjak	195,000
MN Bibliográfia	155,055
Nemzetiségi kötetek	
- kiadási költsége	4,367,239
- szerzői és megbízási díjak	2,286,800
- közterhek megbízási díj után	378,469
Ethnographia	1,115,568
Néprajzi Hírek	
- kiadási költsége	564,936
- szerzői és megbízási díjak	102,800
- közterhek megbízási díj után	44,530
I. összesen:	9,877,005
II. Működési költségek	
Nyomtatvány, irodaszer, tisztítószer	340,616
Szakkönyv, folyóirat	3,000
Bérlőköltség – Munkaügyi központ által támogatva	808,250
Bérjárulék	368,694
Egyéb szerzői és megbízási díjak	591,183
- közterhei	83,472
Ebédjegyek, BKV bérletterítés	179,900
- közterhei	56,063
Iskolakezdési támogatás	30,000
Reprezentációs költség	83,453
Egyéb	640,266
Utazási, kiküldetési költség	11,749
Posta, telefon, filmkidolgozás	507,536
Könyvelési díj	762,700
Bankköltség, illetékek, árf. Veszteség	109,361
Értécsökkenési leírás	318,643
II. összesen:	4,894,886
ÖSSZES CÉL SZERINTI KIADÁS	14,771,891
Bevételek:	13,135,096
Kiadások:	14,771,891
TÁRGYÉVI EREDMÉNY	- 1,636,795

V.

**A Számvizsgáló Bizottság jelentése
a Magyar Néprajzi Társaság 115. Közgyűlésének**

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 112. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés és a szokásos fenn tartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2003. május 28.

Györgyi Erzsébet
számvizsgáló

Forrai Ibolya
számvizsgáló

Szalontay Judit
számvizsgáló

VI.

**Visszatekintés
Hat év a Magyar Néprajzi Társaság elnöki tisztségében
(1997–2003)**

Tisztelt Közgyűlés!

Bizonyára tudják a jelenlévők, hogy a mostani tisztújítást megelőzően a jelölőbizottság kérdésére, vállalnám-e ismét az elnöknek jelölést, nemet mondtam. Úgy gondolom, két ciklus kitöltése elegendő ezen a posztion a magyar néprajz szolgálatában, az íratlan szakmai és egyesületi morál is azt parancsolja, hogy a változás kívánatos, a társasági élet folytonossága és megújulása csakis új tisztségviselők belépésével valósul meg igazán. Társaságunk alapszabálya szerint a főtitkár minden rendes közgyűlésre beszámolóút készít az egyesületi életről. Ezek a beszámolók rendben elhangzottak és megjelentek a *Néprajzi Hírek*ben. Most némileg rendhagyóan, engedje meg a Tisztelt Közgyűlés, hogy elköszönésképpen és a jövőre gondolva, röviden összefoglaljam elnökségem hat évének néhány közérdekű tanulságát.

Hat éve, megválasztásomkor azt terveztem, hogy a hároméves megbízatás ideje alatt a társasági élet minden területét a választmány segítségével áttekintjük, s ahol szükséges, pótoljuk a hiányokat, megoldjuk a jelentkező feladatokat. Az áttekintés megtörtént, a megoldások korántsem mentesek az ellentmondásoktól.

1. Jogi és anyagi helyzetünk. Ismeretes, hogy 1949-ben a Néprajzi Társaságot is felügyelte és ellenőrzése alá vonta az államszocializmus. Polgári értelemben megszűntünk egyesület lenni, helyette kaptuk az eltartó állami gyámságot. Hozzáteszem, hogy Társaságunk szerencsés módon többnyire ki tudta használni az így adódó korlátozott lehetőségeket. 1990 óta a magyar társadalom átmeneti korszakban él, a jövődöbeli cél nagyon halványan rajzolódik ki. A Magyar Néprajzi Társaság számára sokkal konkrétabb a helyzet. Önálló civil egyesület lettünk, akadémiai és állami támogatásból, pályázatok-

ból és tagdíjakból tartjuk fenn magunkat. Ezek összege bizonytalan, mindig változik, inkább csökken, mint nő. Miközben az egyesületi jog megformálódott, a pénzügyi szabályozások és ellenőrzésük egyre bonyolultabbá vált, magam legalábbis kevésbé érzékelem az egyesületi élet társadalmi megbecsülése emelkedését. Mindazonáltal működésünk biztonsága szempontjából nagyon fontosnak érzem a közhasznú társasággá válást. Az ilyenkor esedékes alapszabály-módosításokkal ugyanezt a célt kívántuk támogatni.

2. *A szervezeti élet.* Szakosztályaink élete immár „hagyományosan” egyenetlen teljesítményű. Némelyik az ösztökélés dacára évekig nem vagy alig hallat magáról. A szakosztályi struktúra esetleges változtatását kezdeményezésemre a választmány megtárgyalta, ám a változtatás ötletét elvetette. Közben a szakosztályi és a plenáris előadói ülések helyét – anélkül, hogy ez program lett volna – fokozatosan és egyre nagyobb arányban a kisebb-nagyobb szimpóziumok és emlékülések, film- és könyvbemutatók veszik át. Tehát erre a formára növekvő igény mutatkozik. Külön tárgyaltunk az önkéntes néprajzi gyűjtők helyzetéről. A Társaság elnöksége fontosnak tartotta (és tartja) a gyűjtők támogatását, az eredményesebb működéséhez azonban a különben aktív szakosztály vezetése és a Néprajzi Múzeum szorosabb együttgondolkodására van szükség.

Hat év alatt három nagyobb rendezvényünk volt. 1998 tavaszán az MTA első osztálya támogatta a szabadságharc másfélszázados évfordulójára emlékező konferenciánkat. 2000 őszén fél évtized múltán ismét vándorgyűlést szerveztünk, ezúttal a magyar állam millenniuma és az ezredforduló szolgáltatott alkalmat. Partnerünk Szentendrén a Szabadtéri Néprajzi Múzeum volt. 2001 őszén hetedszerre került sor Békéscsabán a város és a megye házigazdai közreműködésével a Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferenciára. Egybehangzó vélemények szerint mindhárom esemény igen jól sikerült. Az utóbbival kapcsolatban azonban fölmerült, hogy a folytatáshoz gondolni kell a több mint negyedszázados rendezvény megújítására. Erre megtörténtek az első lépések.

3. *Külkapcsolatok.* Sikeresen folytattuk a kisebbségben élő magyarok nyári szemináriumának megrendezését. (Csak a vándorgyűlés évében maradt el, de akkor odahívtuk a lehetséges résztvevőket.) A magyar–magyar kapcsolatokra mindig külön figyelmet fordítottunk, amennyire szűkös helyzetünk engedte, más vonatkozásban is igyekeztünk segíteni. Az idén sajnálatos módon az eddigi átlagnál jóval kevesebb támogatást tudtunk szerezni.

Ugyancsak folytattuk a magyar–finn néprajzi konferenciák sorozatát. Ennek sorsa hosszabb távon az államközi egyezmény fennmaradásától függ.

Magam kísérletet tettem a korábban élénk szlovák kapcsolat fölújítására. Az azonban figyelembe veendő, hogy az 1990 előttihez viszonyítva a nemzetközi kapcsolatoknak ma már nagyon sok lehetősége van, amivel az egyes intézmények és magánszemélyek anyagi helyzetüktől függően élnek is.

4. *A tagság.* Száma hat év alatt több mint háromezrével emelkedett, ami 20%-ot meghaladó gyarapodás, s ez igen szép dolog. Nem nőtt azonban a tagdíjfizetés aránya. Többször fölvettem a választmányoknak egy körültekintően végrehajtandó tagrevízió szükségességét, de a javaslat nem talált visszhangra.

Tagságunk túlnyomó többsége nem budapesti lakos, sőt – mint ismert – a néprajzos szakemberek meghatározó, legnagyobb hányada vidéken dolgozik. Ehhez képest az egyesületi élet aránytalanul nagy hányada a fővárosban összpontosul, nem túlzás ezt évszázados gondnak nevezni. Egyelőre a kisebb-nagyobb rendezvények vidéki lebonyolítása ígéri a kiegyenlítődést.

Sokszor aggódtunk, határozatképes lesz-e a választmány vagy sem. A túl nagy létszám nehézségeket okozott. Ezért az ésszerűsítő alapszabály-módosítások körében kar-

csúsítottuk, majd a közhasznúságot bejegyző bíróság kérésére ez ismét megtörtént. A rendszeres egyetemi és múzeumi kötöttségek miatt azonban megoldhatatlannak látszik minden választmányi tagnak megfelelő ülésidőpontot találni.

Akinek nem inge, ne vegye magára, de elmondom, mennyire fájlaltam, hogy a tagság, így a választmány is a társasági élet területein inkább passzív, mint cselekvő. Mindig kivételt képeztek és élénk érdeklődést váltottak ki az emlékülések és a köszöntések, valamint a társasági díjakról szavazások.

5. *A kiadványok.* Anyagi lehetőségeinkhez képest nincs szégyenkezni valónk. Hadd említsem a hazai nemzetiségi sorozatokat, az 1848–1849-es köteteket és a vándorgyűlés vaskos kötetét, melyben az elhangzó előadásokat a kezdés napján kézbe vehettük. 1997-ben az *Ethnographia* megjelenése tetemesen késett. A hátrányt viszonylag gyorsan, csaknem teljesen fölszámoltuk. Sajnos a szerkesztőváltás újabb késést halmozott föl, ezért újabb fölzárkózási programot kellett kidolgozni. Folyóiratunk viszontagságainak elhúzódását személyes fiasónak fogom föl, ezért vállaltam el a szerkesztőbizottsági elnökséget, és mindent megteszek, hogy a jövőben hasonló helyzet ne forduljon elő. A *Néprajzi Hírekkel* kapcsolatban hasonló reményemnek adok hangot.

Gyakran érkezett kiadványtámogatás-kérés, amit csak akkor fogadtunk, ha társkiadóként rákerültünk a kiadványra, és természetesen a választmány jóváhagyta.

6. *Köszönetek.* Minden kedves tagtársnak, akivel sikeresen együtt dolgoztam, ismételten köszönöm a munkáját! Külön köszönet illeti az elnökséget! Az elnökségnek ugyan nincs jogi személyisége, én azonban gyakran összehívtam, és tagjainak véleményét, tanácsait kikértem. Nem hallgathatom el, hogy titkárságunk adminisztrációjával kezdettől gondjaink voltak, és ezek nemhogy megszűntek volna, hanem sokasodtak. A személyi kérdések és az ügyintézés említett bonyolódása egyaránt okai voltak. Sajnos ebből anyagi veszteségek is származtak.

Tisztelt Közgyűlés!

Amikor több mint másfél évtizede az akkori vezetés megbízott a Magyar Néprajzi Társaság százéves történetének a megírásával, természetesen nem gondoltam rá, hogy nem is nagyon sok idő múlva nagy nevű elődök székébe kerülök. Munkám során gyakran gondoltam az ő példájukra, sikereikre és kudarcaikra egyaránt. A gondok sorolása ellenére örömmel tölt el, hogy elnöke lehettem a nagy múltú Magyar Néprajzi Társaságnak, amely ma az egyik legrégebben folyamatosan fennálló humántudományi egyesület Magyarországon, és nemzetközi viszonylatban is a legrégebbi alapítású, ma is működő néprajzi társaságok közé tartozik. Nem lehet túlhangsúlyozni, milyen nagy érték nekünk ez a szakmai, szellemi teljesítmény. Örzéséhez, további gondozásához és virágoztatásához kívánok sok sikert az új vezetésnek!

KÓSA LÁSZLÓ

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG RENDKÍVÜLI ÉS EGYEN TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2003. szeptember 10.)

Jegyzőkönyv

Paládi-Kovács Attila ügyvivő elnök megnyitja a közgyűlést, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Bartha Eleket és Szemerkényi Ágnest. Ezt követően megállapítja a rendkívüli közgyűlés határozatképességét, az összlétszám 46 fő, majd ismerteti a napirendi pontokat, melyeket a jelenlevők a mandátumot igazoló lappal, nyílt szavazással egyhangúan elfogadják.

1. Első napirendi pontként tájékoztatja a résztvevőket a 115. tisztújító közgyűlésről, az ezt követő 2003. június 4-én tartott elnökségi egyeztető megbeszélésről, valamint a rendkívüli közgyűlés indokairól, előkészítéséről és feladatáról.

A 2003. május 28-án tartott 115. tisztújító közgyűlés első felében tartott tiszteleti és levelező tagok választása, a főttkári és pénztárosi jelentés elfogadása hivatalos és érvényes volt. Az új tisztikar választása azonban több szempontból nem az érvényes, 2002. december 5-én bejegyzett Alapszabály 10. paragrafusa szerint történt.

A fentiek értelmében a 2004. június 4-én tartott tanácskozáson a régi és új elnökség közösen kimondta, hogy a választás eredményét meg kell semmisíteni, és a tisztújítást egy rendkívüli közgyűlés összehívásával, titkos szavazással kell megismételni, szigorúan figyelembe véve, hogy az újabb személyi javaslatok, a közgyűlést legalább egy héttel megelőzőleg, a választmányhoz írásban eljutottak. Megállapodtak továbbá abban, hogy a Társaság nyílt szavazással megválasztott elnöke és főttkára, az Alapszabály szerint megejtett tisztújításig, feladatát átmenetileg ügyvivői minőségben látja el.

Minderről 2003 júniusában egy körlevélben értesítették a Társaság tagságát, melyben ismertették a rendkívüli közgyűlés időpontját, azt a tényt, hogy a választmány 2003. április 24-i ülésén jóváhagyott jelöltlistát szavazásra ismét a közgyűlés elé fogják terjeszteni, valamint azt, hogy a tagok az ezt kiegészítő személyi jelöléseiket és indítványait írásban juttassák el a Társasághoz legkésőbb 2003. augusztus 26-ig.

Ezt követően Paládi-Kovács Attila ügyvivő elnök a 2003. szeptemberi közgyűlést előkészítő elnökségi ülésen megfogalmazott javaslatokat terjeszti a közgyűlés elé.

a) Fogadja el a 2003–2006 közötti periódusra szóló tisztújítást levezető korelnökként az előző közgyűlés levezető elnökét, Füzes Endrét.

b) Erősítse meg a 2003. február 28-i választmányi ülésen megválasztott Jelölő Bizottság (Kríza Ildikó, Mohay Tamás, Petercsák Tivadar) mandátumát.

c) Fogadja el a mandátumvizsgálat alkalmazott módját, a jelenléti ívek és a szavazási jogosultságot bizonyító lapok alkalmasságát.

d) Szavazza meg a Szavazatszámlláló Bizottságot, melynek elnökéül a 2003. szeptemberi közgyűlést előkészítő elnökségi ülés Tátrai Zsuzsannát, tagjaiként Szacsvey Évát és Kocsis Gyulát jelölte (előzetesen levélben kérve fel a jelölteket). Mivel Kocsis Gyula a közgyűlésről kimentését kérte, helyére a jelenlevők közül Balogh Balázst javasolja. Ez utóbbi javaslatot 1 tartózkodással elfogadja a közgyűlés.

Paládi-Kovács Attila felkéri a közgyűlés résztvevőit, hogy amennyiben egyetértenek a fenti javaslatokkal, mandátumukat igazoló lapjuk feltartásával jelezzék. A szavazás eredménye a következő.

a) Füzes Endrét egyhangúlag megszavazzák levezető elnöknek.

b) A Jelölő Bizottság mandátumát 3 tartózkodással újra megszavazzák.

c) A jelenléti ívek és a szavazási jogosultságot bizonyító lapok alkalmasságát egyhangúan elfogadják.

d) A Szavazatszámoló Bizottság fent említett összetételével is egyhangúan egyetértenek a résztvevők.

2. A közgyűlés második napirendi pontjaként elkezdődik a tisztségviselők megválasztása titkos szavazással. Füzes Endre átveszi az elnöklést, és felkéri Nagy Janka Teodóra jogi tanácsadót, hogy ismertesse a szavazás feltételeit és menetét, a szavazólapok érvényességi feltételeit.

Majd a korelnök felkérésére a Jelölő Bizottság, Kriza Ildikó személyében ismerteti a jelöltek névsorát. E listát kiegészítendő, egy írásbeli javaslat érkezett a Társasághoz, mely szerint Tari János a Film és Fényképészeti Szakosztály titkáráként Füredi Zoltán helyett Csorba Juditot javasolja. Csorba Judit listára kerülését nyílt szavazással egyhangúan elfogadja a közgyűlés.

3. Ezt követően Füzes Endre felkéri Kemecsi Lajost, hogy a szavazólapok előkészítésének időtartama alatt a közgyűlés következő pontjaként megjelölt Néprajzi Könyvestár programját ismertesse. A bemutatandó kiadványok az alábbiak. Liszka József: *A szlovákiai magyarok néprajza* (szlovák nyelvű kiadás, ismerteti: Voigt Vilmos); Balogh Balázs: *Gazdák és zsellérek – Gazdálkodási stratégiák Tápon* (ismerteti: Szabó Zoltán); *Ethnographia* 2001/1–2. sz. (ismerteti: Bartha Elek); Bellon Tibor: *A Tisza néprajza* (ismerteti: Szilágyi Miklós); Fejős Zoltán: *Tárgyfordítások – Néprajzi múzeumi tanulmányok* (ismerteti: Szarvas Zsuzsa); Kósa László: *Nemesek, polgárok, parasztok* (ismerteti: Kemecsi Lajos). Az első két könyv bemutatása alatt a tagok a kész szavazólapokat – a nyílt szavazáshoz használt mandátumigazoló lapjaik bemutatásával és leadásával – átveszik.

A tisztújítás folytatódik, a levezető elnök felkéri a Szavazatszámoló Bizottság elnökét, hogy az első szavazólap leadójával hitelesítse a szavazóurnát. A szavazatok leadását követően, az összeszámlálás alatt a Néprajzi Könyvestár további könyvbemutatói hangzanak el.

Tátrai Zsuzsanna, a Szavazatszámoló Bizottság elnökeként ismerteti a szavazás eredményeit, sok sikert kívánva az új vezetőségnek. Az összesen 46-ból 46 érvényes szavazólap alapján a 2003–2006 közötti periódusra megválasztott tisztikar, választmányi tagok és póttagok, illetve a szakosztályi vezetők névsora a következő.

Elnök: Paládi-Kovács Attila, 45 igen, 1 nem; főtítkárs: T. Bereczki Ibolya, 45 igen, 1 nem; alelnökök: Gráfik Imre, 38 igen, 8 nem; Lukács László, 40 igen, 6 nem; titkárok: Bali János, 45 igen, 1 nem; Kemecsi Lajos, 45 igen, 1 nem; pénztáros: Sári Zsolt, 45 igen, 1 nem; pénztárosi ellenőr: Kücsán József, egyhangúlag megszavazva; jogi tanácsadó: Nagy Janka Teodóra, egyhangúlag megszavazva; Számvizsgáló Bizottság: Forrai Ibolya, egyhangúlag megszavazva; Szalontay Judit, egyhangúlag megszavazva; Páll István, egyhangúlag megszavazva; a Számvizsgáló Bizottság póttagja: Limbacher Gábor, 44 igen, 2 nem.

Választmányi tagok: 1. Barna Gábor, 2. Bartha Elek, 3. Bodó Sándor, 4. Borsos Balázs, 5. Cseri Miklós, 6. Fejős Zoltán, 7. Felföldi László, 8. Hála József, 9. Hoppál Mihály, 10. Keményfi Róbert, 11. Kósa László, 12. Kotics József, 13. Küllös Imola, 14. Mohay Tamás, 15. Petercsák Tivadar, 16. Vargyas Gábor, 17. Viga Gyula, 18. Voigt Vilmos. Választmányi póttagok: 1. Balassa M. Iván, 2. Balázs György, 3. Bárh János, 4. Lackovits Emőke, 5. Paksa Katalin, 6. Sárkány Mihály.

A szakosztályok vezetői az alábbiak. Anyagi Kultúra Szakosztály. Elnök: Flórián Mária, titkár: Lackner Mónika. Etnológiai Szakosztály. Elnök: Vargyas Gábor, titkár:

Nagy Zoltán. Film és Fényképészeti Szakosztály. Elnök: Tari János, titkár: Füredi Zoltán. Folklór Szakosztály. Elnök: Pócs Éva, titkár: Küllös Imola. Nemzetiségi Szakosztály. Elnökök: Eperjessy Ernő, Horváth Sándor, titkárok: Bódi Zsuzsanna, Nagyné Martyin Emília, Sonnevend Anna. Népzenei és Néptánc Szakosztály. Elnök: Felföldi László, titkár: H. Bathó Edit. Társadalomnéprajzi Szakosztály. Elnök: Bárh János, titkár: Kiss Réka. Önkéntes Gyűjtő Szakosztály. Elnök: Halász Péter, titkárok: Granasztói Péter, Sári Zsolt. Ethnographica Pannonica Munkabizottság. Elnök: Csoma Zsigmond, titkár: Lantosné Imre Mária.

Budapest, 2003. szeptember 10.

Bartha Elek
jegyzőkönyv-hitelesítő

Szemerkenyi Ágnes
jegyzőkönyv-hitelesítő

Paládi-Kovács Attila
elnök

Balázs Ilma
jegyzőkönyvvezető

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

A Kisémlékkutatók XV. Nemzetközi Konferenciája (Komárom, 2002. május 9–12.)

A kisémlék kategóriájába az út menti keresztek, képoszlopok, kis kápolnák, mezei oltárok ugyanúgy beletartoznak, mint a pellengérek, határkövek, szabadtéri szobrok, út menti haláljelek, fákon elhelyezett képek, olajnyomatok, keresztek stb., tehát azok az objektumok is, amelyek nem tartoznak a hivatalos műemlékvédelem érdeklődési körébe. A szakrális kisémlékek szervesen hozzátartoznak egy-egy település képéhez, részét képezik a helyi hagyománynak, ezek kutatását és megőrzését különböző öntevékeny szervezetek, egyesületek, magánszemélyek vállalták fel. Európa-szerte több ilyen szervezet, csoportosulás is működik, elsősorban a német nyelvterületen találhatók szép számban, de Ausztriában is ugyanúgy működnek szinte minden tartományban. Az egyesületek azzal a céllal jöttek létre, hogy felvállalják a kisémlékek védelmét, dokumentálását, s tömörítsék a téma iránt érdeklődő szakembereket és lelkes amatőröket. A németországi Hessen tartományban 1971-ben jött létre egy ilyen csoport, a Romániából – a Bánátból – származó Karl Friedrich Azzola professzor irányításával, Felső-Ausztriában pedig 1977-ben Enns székhellyel jött létre hasonló, a Szudéta-vidékről származó, Český Krumlovból kitelepített Nelli Kainzbauer vezetésével (Felső-Ausztriai Kisémlékkutató Munkacsoport néven). Azért éppen ezt a két egyesületet, illetve személyt említettem, mivel ők ketten határozták el még a hetvenes években, hogy kétévenként váltakozó színhellyel – egyszer Ausztriában, egyszer pedig Németországban – nemzetközi konferenciát szerveznek, ahová meghívják az Európában e területen tevékenykedőket, illetve az ezzel a témával foglalkozó szakembereket. (Figyelemre méltó, hogy az egykori szocialista országok közül Lengyelországban Swidnica székhellyel még 1985-ben megalakult a Keresztvédők Baráti Társasága – Bractwo Krzyżowców. Egy lazább társulás Észak-Csehországban is létrejött az aşi múzeum vonzáskörzetében.)

E kezdeményezésnek köszönhetően egyre több szakember és amatőr került kapcsolatba ezzel a mozgalommal és a dokumentálás, feltérképezés mellett nekik köszönhetően számos kisémléket is helyreállítottak az évek során. Az említett konferencia színhelye 1998-ban került első alkalommal egy volt szocialista országba, majd 2002-ben egy szlovákiai magyar város, a Duna mentén fekvő Komárom adott otthont a tanácskozásnak. Szervezője a Fórum Társadalomtudományi Intézet komáromi székhelyű Etnológiai Központja volt. Hogy miért éppen itt, s az, hogy ilyen szoros együttműködés alakult ki az említett intézmény és a fent említett különböző, Európában működő egyesületek, illetve szakemberek között, szinte a véletlennek köszönhető. Egy, a budapesti Néprajzi Múzeumban faliújságra kiakasztott felhívásra figyelt fel még 1994-ben Liszka József etnológus, s a Márai Alapítvány támogatásának köszönhetően ekkor vett először részt a Baden-Württemberg tartományban, Tauberbischofsheimban megrendezett nemzetközi konferencián, ahol Szent Vendel kisalföldi kultuszáról tartott előadást. E jó hangulatú tanácskozás, s az ott tapasztalt lelkesedés döbbsített rá bennünket, hogy tájainkon is szükség lenne ilyen jellegű tevékenységre, mert nagyon sok a pótolnivaló. Így nem volt véletlen, hogy rövid időn belül 1997-ben a Fórum Társadalomtudományi Intézet Komárom székhellyel megalakult Etnológiai Központjában saját gyűjteményünkre alapozva megalapítottuk a Szakrális Kisémlék Archívumot is, azzal a céllal, hogy dokumentáljuk, feltérképezzük a Dél-Szlovákia területén található kisémlékeket. Az archívum ma már több mint 2000

objektum dokumentációs anyagát tartalmazza (fényképek, térkép, levéltári anyag, újság-cikkek stb.). A fentebb említett csehországi tanácskozáson már a Fórum Társadalomtudományi Intézet képviselőjében vettünk részt. E sorok írója az országút menti balesetek színhelyén állított haláljelekről, Haláljelek Dél-Szlovákia országútjai mentén, Liszka József pedig Nepomuki Szent János kisalföldi kultusza címmel tartott előadást. Az évek során a témakörrel foglalkozó szakemberekkel, amatőr gyűjtőkkel kialakult szerteágazó kapcsolatot sikerült kialakítani, így jött az ötlet az ausztriai Bad Aussee-ben megtartott tanácskozáson (amelyen két szlovákiai magyar témájú előadás is elhangzott, valamint fotókiállítás is nyílt a Dél-Szlovákiában dokumentált kisémlékekről), hogy az Etnológiai Központ munkatársaiként felajánljuk: a 2002-ben esedékes következő tanácskozás színhelye Komárom legyen. Az ötletet örömmel vették, így került sor tehát május 9–12-én a *Kisémlékkutatók XV. Nemzetközi Konferenciájára* az említett városban.

Az ünnepélyes megnyitón Végh László, a Fórum Társadalomtudományi Intézet somorjai székhelyű nemzetiiségi könyvtárának és levéltárának – a Bibliotheca Hungaricának – igazgatója köszöntötte a résztvevőket. Ezt követően Brigitte Heilingbrunner, a Felső-Ausztriai Kisémlékkutatók Egyesületének jelenlegi vezetője megemlékezett a közelmúltban elhunyt elődjéről, Nelli Kainzbaueréről, méltatva sokéves munkásságát. Hosszú éveken át lakhelyéről, Ennsből irányította az egyesületet. Neki köszönhetően számos, a téma iránt érdeklődő, vagy azzal foglalkozó szakembernek és amatőrnek sikerült kapcsolatba kerülni. Mindig szívügyének tekintette Azzola professzorral egyetemben, hogy a szocialista blokk szétesése, a határok megnyitása után a környező szocialista országokban tevékenykedő szakemberek is minél nagyobb számban eljuthassanak ezekre a konferenciákra, ezért ezek részvételi költségeitől mindig eltekintettek. Ennek köszönhetően elsősorban magyarországi, lengyelországi és csehországi szakemberek látogathatták a tanácskozásokat. Közvetve neki is szerepe van abban, hogy a 2002. évi konferencia egy volt szocialista országban, Komáromban került megrendezésre. Tisztelet emlékének!

A tanácskozás bevezető előadásaként a passauai egyetem néprajzi tanszékének professzora, Walter Hartinger A kisémlékek az idő tükrében című átfogó, egyben a témát alaposan részletező eszmefuttatását hallgathattuk meg, majd Klaus Beitz bécsi néprajzprofesszor elnöklésével folytatódott a konferencia. A Szlovákia területén is kutató építész, Szilágyi István Szombathelyről, a Kálvária-inventáriumokról beszélt. Perger Gyula (Xantus János Múzeum, Győr) a kisémlékkutatásban fontos szerepet játszó történeti forrásokat mutatta be, példákat hozva fel az általa végzett kutatások kapcsán. A komáromi Platzner Katalin Közép-európa egyik legközkedveltebb és legközismertebb szentjének, Nepomuki Szent Jánosnak a népművészetben előforduló ábrázolástípusait elemezte. E sorok írója A sírjeltől a nemzeti szimbólumig című előadásában a tájainkon az 1970-es években megjelent faragott emlékszlopoknak, „kopjafáknak” a szlovákiai magyarok körében betöltött szerepéről szólt, nyomon követve útját az első ilyenek megjelenésétől napjainkig, számos példával szemléltetve az egyes típusokat, megemlítve az állítások körülményeit, utóéletüket stb.

A délutáni órákban a kassai Kristína Markušová (Michal Markus, alias Márkus Mihály, a neves néprajzkutató leánya) művészettörténész elnöklésével folytatódott a konferencia, s az előadások sorát a kassai székhelyű Kelet-Szlovákiai Múzeum munkatársa, Klaudia Buganová nyitotta, aki a Kassa környéki szakrális kisémlékeket mutatta be diafelvételek segítségével. A győri művészettörténész, Székely Zoltán levéltári anyagok, térképek segítségével szemléltetve a Győrben még meglévő és a már régen nem létező képoszlopokat mutatta be a jelenlévőknek. A galántai múzeum néprajzkutatója, Danter Izabella diafelvételekkel egy mátyusföldi község – Nagyfödemes – teljes szakrális kisémlé-

lék-dokumentációját tárta elének. Az első nap programját a Belgiumból érkezett Jaak Nijssen zárta egy 1679-ből származó sírkereszt szimbolikájának részletes elemzésével.

A tanácskozás második napja a Hesseni Kisémlékkutatók Egyesületének vezetője, Karl Friedrich Azzola vegyészprofesszor elnökletével folytatódott. Elsőként a bambergi egyetem néprajzprofesszora, Bärbel Kerkhoff-Hader a „képoszlopok földjének” is nevezett frank régió egyik részén, Bamberg környékén található szakrális kisémlékek egyes típusait mutatta be. Az általa vezetett tanszék a közelmúltban létrehozta a szakrális kisémlékek számítógépes adatbázisát, amely a kutatók számára is hozzáférhető. Tóth Zsuzsanna budapesti művészettörténész Szent Lipót a történelmi Magyarország művészetében és kultúrájában címmel egy rendkívül szerteágazó és alapos kutatómunka eredményeit tárta a hallgatóság elé. Karl Kubes Bécsből a megjelenés előtt álló *Román kori és kora gótikus sírlok Alsó-Ausztriában* című kötetének anyagát mutatta be. A tanácskozás programját a Dčínből érkezett Karel Stein műemlékvédő szakember az embereknek az utóbbi évtizedben a kisémlékekhez fűződő kapcsolatában, az ezekhez való viszonyulásában beállt változásokról szolt Észak-Csehország vonatkozásában. Az előadásokat mindig élénk vita követte, amelyen sok értékes hozzászólás, kérdés hangzott el.

A délutáni órákban tanulmányi kirándulással folytatódott a tanácskozás programja, a résztvevők megtekinthették a környékre jellemző kisémlékek néhány típusát. Örömmel konstatálták, hogy az 1989-es rendszerváltást követően nagyon sok kisémléket újítottak fel, elismeréssel szoltak Udvard község pozitív hozzáállásáról, ahol aránylag rövid időn belül szinte már valamennyi objektumot felújítottak, beleértve a híres és építészeti szempontból is figyelemre méltó Kálváriát is. Udvardon megtekinthették az Etnológiai Központ Szakrális Kisémlék Archivumból válogatott fényképkiállítást, amely Dél-Szlovákia magyarok lakta vidékeinek kisémlékeibe nyújtott betekintést csaknem száz felvétel segítségével, Pozsonytól Ágcsernyőig. Elutazásuk előtt, a harmadik nap délelőttjén, utolsó programpontként Komárom nevezetességeivel ismerkedtek a résztvevők.

A háromnapos konferencián elhangzott előadások egy része (Buganová, Danter, L. Juhász, Stein dolgozata) az Etnológiai Központ 2002-es évkönyvében (*Acta Ethnologica Danubiana* 4.) németül már olvasható, illetve a továbbiak a következő kötetekben lesznek (részben magyarul is) hozzáférhetőek.

L. JUHÁSZ ILONA

Jelentés egy teljesen balul sikerült konferenciáról

Az IUAES XV. Kongresszusa (Firenze, 2003. július 3–12.)

A résztvevők meglehetősen egybehangzó véleménye szerint az International Union of Anthropological and Ethnological Sciences Firenzében megrendezett XV. kongresszusa az antropológiát és néprajztudományokat illetően minden idő legdrágább és legrosszabbul szervezett konferenciájának, s végeredményben hatalmas és költséges fiasónak bizonyult.

A grandiózus tervekhez képest (több mint száz szekcióban felléptetett legalább ezer előadó és várhatóan mintegy háromezer résztvevő) az összejevetel sokkal szűkösebbnek bizonyult. A hallatlanul magas részvételi díj (minimálisan 350 euró, amely az egyre

későbbi, s végül a helyszínen való regisztrációval akár 650 euróra is felmehetett), az ilyen konferenciákon általában a részvételi díj terhére rendezett fogadás 110 eurós külön ára sokak számára elriasztóan hatott. Végeredményben az absztrakttal jelentkező több mint 1000 előadó, valamint a további számos elő nem adó érdeklődő helyett a helyi adatok szerint mindössze 500 fő látogatott el hosszabb-rövidebb időre a konferenciára (a plenáris ülések résztvevőinek száma 50 és 100 fő között ingadozott, de alkalmanként 25 fő alá is csökkent). Még a redukált 280 eurós részvételi díj (amelyet pedig 400 fő vehetett volna igénybe) is soknak bizonyult a távolabbi földrészek lakói számára: Latin-Amerikából szinte csak mutatóban, Afrikából pedig csupán a gazdag Dél-Afrikából érkeztek antropológusok. Azt is meg kell jegyezni, hogy (amennyire a konferencia zavaros körülményei közt ez megállapítható volt) a közeli Magyarországot is mindössze egyetlen ember, e jelentés írója képviselte, s ő sem lehetett volna jelen, ha az IUAES magyar delegáltjaként az akadémia és az OTKA nem támogatta volna utazását.

A fiascoért egyértelműen a szervezőbizottság okolható, de legfőképpen annak elnöke, Chiarelli professzor, aki koránál, hozzáállásánál és alkatánál fogva tökéletesen alkalmatlannak bizonyult erre a szerepre. A plenáris ülésen a vizuális antropológia szekció vezetője, Rolf Husmann Göttingenből vette a bátorságot, és a résztvevők egyértelmű szimpátiájától kísérve megfogalmazta kritikáját. Szerinte a kirekesztően magas részvételi díj mellett a konferencia sikerét az is nagyban csökkentette, hogy a különböző szekciókat a többiekől teljesen elzártan, akár Firenzétől több száz kilométerre rendezték (Lucca, Pistoia, Poppi, Ravenna, de a savoyai Argentierre is), így a szekciók közti áthallgatásokat már a kezdet kezdetén sokszor lehetetlenné tették, s ezt a gondot a később elemezendő szervezési problémák csak súlyosbították. Chiarelli professzor a kritikára csak annyit tudott válaszolni, hogy egyetlen alternatíva létezett, megrendezni így vagy elhalasztani a konferenciát, mert nem tudtak annyi támogatást szerezni, mint szerettek volna, és például Donald Rifkin amerikai politikust sem lehetett meghívni, mert 20000 dollárt kért az előadásáért. Ez utóbbi érv tökéletesen inadekvát volta mellett fel kell hívni a figyelmet, hogy Firenzének öt év állt rendelkezésére a konferencia megszervezésére és a támogatások hiánya még egyáltalán nem magyarázza a súlyos szervezetlenséget, illetve az etikailag megkérdőjelezhető megoldásokat.

Ez utóbbira példaként az Ökológiai antropológia a 21. században szekció vezetője, Leslie E. Sponsel professzor esete hozható fel (ebben a szekcióban szerepelt ugyanis e jelentés írója is). Sponsel professzor jelezte, hogy az eddigi szokásokkal ellentétben ő és felsége megrendelt szállását a zsúfolt hotelekre hivatkozva előre kifizették vele a konferencia szervezőbizottságán keresztül, s kiderült, hogy ily módon éjszakánként csaknem 100 euróval került többbe a szállás, mintha a helyszínen fizette volna. Tíznapos tartózkodást számítva ez csak két ember esetében 1000 euró plusz bevételhez juttatta a szervezőket, s ha ez csupán a résztvevők felénél volt így, már az is 200000–250000 euró többletet jelentett.

Nemcsak ezt a hatalmas összeget nem forgatták vissza semmi módon a konferenciába, hanem a részvételi díjért se nyújtották még a minimálisan elvárható szolgáltatást sem. A konferencia nyomtatott anyagába olyan programot tettek, amely csak az általános információkat tartalmazta az egyes szekciókról és a plenáris ülésekről, s már kézhez vétele pillanatában tökéletesen elavult volt, csak kivételként számíthattunk arra, hogy egy programra akkor és ott kerül sor, ahol és amikor meghírdették. Ezt kompenzálták volna a napi programoknak a szervezőknél beszerezhető xeroxmásolatai, amelyek azonban éppúgy az állandó változások áldozatául estek, illetve a másológépek korlátozott kapacitása és elromlása miatt legtöbbször csak post festa kerültek kézbe. Ezáltal a saját

szekción kívüli események nyomon követése teljesen lehetetlenné vált, s csak a véletlenül múlt, hogy egy-egy minket érdeklő előadást elcsíphettünk.

A szervezők elmulasztották a konferenciák esetén legminimálisabb információ, a résztvevők névsora és címjegyzéke közzétételét is, teljesen a véletlen, illetve hosszabb nyomozáson múlt, hogy egy-egy kolléga ottlétéről tudomást szerezzünk. A több mint 1000 absztraktot tartalmazó két vaskos kötet az elküldött szövegek oldalankénti pazarló és szerkesztetlen odabiggyesztését jelentette, az előadók nemzetisége, intézménye feltüntetése, és egy, a visszakéreshetőséget lehetővé tevő index nélkül. A kötetekben az absztraktok a szekciók rendjében sorakoztak, de meglehetősen ritkán kerültek a megfelelő helyre. A mi szekciónkban például (amelynek 14 előadást összefogó tartalma Sponzel professzor kiváló szervezésének köszönhetően már áprilisban kialakult) csupán 4 került a megfelelő helyre, ám mellettük másik 4 teljesen idegen előadás díszelgett. További előadások elkeveredtek, például Clemens Grünbühel kiváló ökoszisztéma-analízise a termékenységről szóló szekcióban bukkant fel, sőt, Sponzel professzor nyitó és záró előadása (amelynek nemcsak absztraktját, hanem kész változatát is elküldte minden résztvevőnek már májusban) az absztraktok közt nem is szerepelt. Ismét csak a véletlen, illetve a szorgos lapozgatáson múlt, ráakadtunk-e minket érdeklő témára, ha igen, még csak fölvenni sem tudtuk a kapcsolatot az illető téma előadójával, hacsak neve alapján nem töltöttünk órákat az Internet-böngésző előtt. A konferencia tehát egyik fő feladatát, a kutatók közti kapcsolatfelvétel lehetőségét a fenti hiányosságok következtében minimalizálta.

Noha a nyomtatott program szerint a részvételi díj a szünetekben felszolgált teát, kávé és frissítőket is tartalmazta volna, ezeknek a szekcióülések idején nyomát se láttuk, csak néhány kollégánk szemfülességének köszönhetően jutottak hozzá legalább az előadók némi, a szervezőktől beszerzett ásványvízhez. A plenáris ülészek második napján egy fogadásnak köszönhetően jutott némi eleség is a résztvevőknek, de az utolsó másfél napon már az ásványvizek is eltűntek. Elgondolni is rémisztő, milyen extraprofitot vághattak zsebre a szervezők, ha még ezt a csekély költséggel járó kötelezettségüket is sikeresen elspórolták.

Az előzetes program szerint a szekcióülések július 3. és 7. között lettek volna, 8. némi pihenőhöz juttatta volna a résztvevőket, míg 9. és 11. között a plenáris ülésnek, 12. a záró fórumnak, az IUAES végrehajtó bizottsága, állandó tanácsa ülésének és a taggyűlésnek volt szentelve. Ehhez képest valójában csak 5-én kezdődtek meg a szekcióülések (3-ától csak a savoyai Hegyi ökoszisztéma szekció ülésezett, ha igaz, mert semmi hírt nem kaptunk róluk), a mi szekciónkat pedig áttették 8-ára (a szünnapra), épp akkorra, amikor a megváltozott program szerint az IUAES taggyűlése volt. Az IUAES végül sorra került üléseinek időpontja mindenben eltért a kiadott programtól, s ezt mindössze egy apró cédulán jelezték sok száz egyéb hirdetés között a faliújságon. Ha e sorok írója nem fut össze véletlenül az IUAES elnökével, Eric Sunderland professzorral, valamilyen ülésről lemarad, mert azokat jóval a hivatalos programban rögzített időpont előtt rendezték. Sunderland professzor e-maillal bizonyított állítása szerint már hónapokkal ezelőtt elküldte az ülések aktuális lebonyolításának programját a szervezőknek, és fogalma sincs, hogy azok a nyomtatott programfüzetben miért jelöltek meg teljesen más időpontokat. A szerencsés találkozásnak köszönhetően Magyarország képviselője is részt vehetett az állandó bizottság ülésén, amely az új tisztségviselők megválasztásáról, illetve az IUAES XVI., 2008-ban esedékes kongresszusának helyszínéről döntött. Két város kandidált, Brisbane Ausztráliában és Kunming Kínában. A jelentés írója Kunminget támogatta azon megfontolásból, hogy az antropológia tudománya kínai megerősödésének és szalonképessé válásának nagyon kedvezne egy világkonferencia,

és az az aggodalom, hogy a kínaiak talán nem olyan jó szervezők, említésre sem érdemes, mert a firenzeiek munkáját a legcsekélyebb erőfeszítéssel is felül lehet múlni. E megfontolás találkozott más delegátusok elképzelésével is, mert a csaknem száz tagországból jelen levő 36 delegátus kétharmada végül Kínát hozta ki győztesnek. Megújult az IUAES vezetősége is, az új elnök a mexikói Luis Alberto Vargas lett, a főtitkár a holland Peter Nas maradt, Kelet-Európát a cseh Petr Skalnik, a pardubicei egyetem tanára képviseli ezentúl.

Július 9-től került sorra a meglehetősen gyér érdeklődéssel kísért plenáris ülésorozat. Az előzetes tervek szerint itt a szekcióelnökök léptek volna föl, hogy összefoglalják a szekciójukban elhangzottakat, s ezáltal kitekintést nyújtsanak a résztvevők számára más területekre is. A szép terv néha megvalósult, de gyakrabban nem. Hadd hozzam ismét a mi szekciónkat példának. Az Ökológiai antropológia a 21. században szekció 9 másikkal együtt a július 9-ére tervezett Humán ökológia témakör alatt futott, s feltételezéseink szerint a 10 szekcióvezető 8–10 percben elmondta volna, milyen új trendeket, kutatásokat tapasztalt szekciójában. Nem egészen így történt. A levezető elnök teljes tájékozatlansággal téblábolt egész nap a pulpituson, néha kiszaladt hozzá egy, a programban véletlenül sem szereplő úr vagy hölgy, közölte, hogy most ő tart előadást, eldarált néhány szót például a dél-afrikai jogviszonyok változásáról, majd levonult. Egy másik (a programban szintén nem szereplő) úr, bizonyos Gerry Bodekker közölte, őt úgy tájékoztatták, fél órája van a thai határon élő burmai menekültek egészségügyi problémáinak ecsetelésére, és nagyon csodálkozott, amikor a fejét fogó elnök kérte, hogy szorítkozzék 10 percre, hisz már régen más szekció van soron. E paprikajancsi színház után következett volna Sponsel professzor és 9 társa. Helyettük kivonult Napoleon Wolanski (nomen est omen) és meglehetősen sajátos modorban egy óra alatt prezentált számunkra három különböző előadást (gyanúm szerint azokat, amelyeket a szekciókban is előadott) a lengyel népesség biológiai állapotáról, a populációs fenotípusok variabilitásának csökkenéséről, s végül egy meglehetősen fellengzős elképzelést, mely szerint a humán ökológia mint integrációs transzdiszciplína a tudományos fejlődés új útjának tekinthető. Ennyit tudtunk meg a humán ökológiáról, holott az eredeti programban olyan érdekes témák is szerepeltek, mint a humán ökológia tanításának módszerei és lehetőségei, adaptációs stratégiák a hegyi ökoszisztémákban és mások. A hegyi ökoszisztémákra egyébként rájárt a rúd, kétszer is programba illesztették az ide osztott szekció bemutatását, ám egyszer figyelmeztetés után, két nap múlva figyelmeztetés nélkül elmaradt. A programok változása a plenáris üléseken is tovább kísértett, az utolsó nap például egyszerűen összetömörítettek mindent kurta negyedórákra, s az előzetes és a módosított programtól is eltérően fél nappal hamarabb lezárták a konferenciát. A „méltó” véget egy (az angol nyelvű tanácskozáshoz képest olasz nyelvű) posztterekkel kísért előadás jelentette, amelyben egy europolitikus közgazdász (még az sem kizárt, hogy külön, a részvételi díjakból fizetve) a génmódosított élelmiszerek előnyeit ecsetelte az anyák és antropológusok nem kicsiny felháborodásától kímélve.

Mindezek fényében meglehetősen nehéz a konferencia tudományos értékét meghatározni, hisz a szakavatott áttekintésekből gyakran semmi sem lett, s az egyszerű résztvevő feje fölött pedig összecsaptak a szervezetlenség hullámai. A jelentés írója így a megbízhatatlan programfüzet mellett kénytelen saját, szubjektív benyomásaira, illetve ismerősei beszámolóira hagyatkozva kiemelni néhány, általa fontosnak vélt pontot.

A konferencia témája elméletileg az ember és a természet kölcsönhatása volt, amelyet 23 nagyobb egységbe fogottan 135 szekcióban tárgyaltunk volna meg. Arról, hogy a meghirdetett szekciókból végül hány maradt el előadó híján, nem készült kimutatás. Aki a szekciók túlzott gazdagságát gyanakodva fogadja, nem téved, mert a meglehető-

sen kötött tematikába sikerült az antropológia teljesen más aspektusait is beleerőszakolni. A Főemlőskutatás, Orvosi antropológia és Humán paleobiológia ugyan még kapcsolódhat e témához a Vizuális antropológiával egyetemben, de a Nyelvészet és matematika, Etnikai identitás, Múzeumok és kulturális örökség, Agresszió, kollektív erőszak és az emberi jogok, Városantropológia témák már aligha, és a Turizmus, Gyermekek a változó világban, Az öregedés és az öregek témák is legfeljebb csak érintőlegesen. A konferencia témájához szorosabban csupán a témakörök alig fele köthető (ezekből sikerült a legtöbb előadásra eljutni): Géntechnológia és antropológiai következményei, Emberi hatás a környezetre, Humán ökológia, Hegyi ökoszisztémák, Élelem és egészség, Globális bioetika, Nomád népek és recens migrációjuk, Erdőkezelés, Tradicionális tudás és fenntartható fejlődés, Vallásos gondolkodás és globalizáció, Őslakosok az egyes kontinenseken. A meghallgatott előadásokból ítélve a témakörök egyébként még csak nagyjából sem fedték az előadások témáját, az egyes szekciók (mint az ökológiai antropológiai is) valójában inkább a szervező ismeretségi köréből verbuvált előadókból álltak össze. Az Ökológiai antropológia szekció keretében bemutatott előadások jó néhány is igazából más témakör alá tartozott volna. Ez persze tovább csökkentette a tájékozási lehetőségeket.

A plenáris ülések előtt négy „keynote-speaker” tarthatott egyórás referátumot. Ezek (Chiarelli professzor bevezetőjével) kötet formájában is megjelentek. Valamennyi előadó megérdemelt sikert aratott, közülük a résztvevők különösen a dél-afrikai Tobias professzornak az emberi evolúció nyitott kérdéseivel, illetve az amerikai Goldschmidt professzornak az emberi viselkedés változásaival foglalkozó összefoglaló gondolatait emelték ki. A jelentés írója szemében fontosnak tűntek észt tudósok (nemzetközi teamben végzett) mitokondriális DNS-vizsgálatainak összefoglalói is, amelyek a Homo sapiens kifejlődésének Afrika központú, illetve több központú elméletéhez hoztak újabb adalékokat. Szeretném megemlíteni Daniela Meyer osztrák városantropológus komplex (vizuális antropológiai és pszichológiai aspektusokat is fölmutató) vizsgálatait a bécsi külvárosok gyermekeiről, illetve Barbara Glowczewski különleges CD-ROM-ját, amely Ausztrália őslakos népeinek adatait dolgozza fel gazdag vizuális és tudományos anyaggal.

Az IUAES XV. kongresszusa nagy, de elmulasztott lehetőség volt, hogy számba vegyük az antropológia lehetséges útjait a 21. században. Reméljük, hogy a kulturális különbözőségeket központi témául kitűző kunmingi, XVI. kongresszus beváltja a firenzei összejövetelhez fűzött reményeket is.

BORSOS BALÁZS

**Emlékkülés és emlékkiállítás a 100 esztendeje született
Vajkai Aurél néprajztudós tiszteletére
(Veszprém, 2003. május 14.)**

A Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság Laczkó Dezső Múzeuma 2003. május 14-én emlékkúléssal és emlékkiállítás megnyitásával tisztelgett Vajkai Aurél, a magyar néprajztudomány kimagasló, sokoldalú személyisége, a Laczkó Dezső (1987-ig Bakonyi) Múzeum egykori igazgatója, a Bakony és a Balaton-felvidék kiváló kutatója, Szentgál

Sonnevend Anna az előadását tartja, jobbra az elnöklő Vajkai Zsófia

Az emlékkiállítás megnyitása, balról jobbra Vajkai Zsófia, Keszi Kovács László és S. Lackovits Emőke

Részletek az emlékkiállításból

monográfusa, több könyv, nagyszámú fontos tanulmány és számos ismeretterjesztő cikk szerzője és a néprajzi fényképezés nagy egyénisége és munkássága előtt.

Az emlékkonferencián a szervezők és az előadók áttekintő képet igyekeztek adni Vajkai hatalmas örökségéről, sorra véve azokat a területeket és témákat, amelyekben értékeset, maradandót alkotott.

Dél előtt, az ünnepelt leánya, Vajkai Zsófia elnökletével lezajlott konferencia első részében V. Fodor Zsuzsa megyei múzeumigazgató köszöntő és bevezető szavai után az alábbi előadások hangzottak el. S. Lackovits Emőke: Vajkai Aurél, a néprajzkutató-muzeológus; Lukács László: A népi építészet kutatója, Vajkai Aurél; Cseri Miklós: Vajkai Aurél és a tájházak; H. Csukás Györgyi: Lakáskultúra és a ház élete Vajkai Aurél vizsgálataiban; Grynaeus Tamás: A népi orvoslás Vajkai Aurél munkásságában; Petánovics Katalin: Vajkai Aurél érdemei az ösfoglalkozások (halászat, vadászat, gyűjtögetés) vizsgálatában; Selmeczi Kovács Attila: A pásztorkodás és a népművészeti kutatás Vajkai Aurél életművében; Csoma Zsigmond: Vajkai Aurél szőlészeti-borászati vizsgálatai; Hála József: Vajkai Aurél, a népi közlekedés és szállítás kutatója; Lantosné Imre Mária: Szentgál monográfusa – Szentgál anyagi műveltsége; Kríza Ildikó: Szentgál folklórja; Borók Zsuzsa: Vajkai Aurél nyomában Szentgálon; Mészáros Veronika – Schleicher Veronika (felolvasta: Schleicher Veronika): Vajkai Aurél, a fotográfus; Gulyás Anna (Vajkai Aurél unokája): Hit és gyógyulás – Gondolatok Vajkai Aurélnek a néphit és népi vallásosság területén végzett kutatásaihoz; Sonnevend Anna: A közös udvarok európai párhuzamai – Vajkai Aurél munkásságának emlékére; Balázs György: A somló-hegyi taposókút.

Ebéd után az emlékkiállítás az egykori barát alakját felidéző beszédével Keszi Kovács László nyitotta meg, amelyet mondanója végén így értékel: „Én a muzeológiát Északon tanultam, ez a kiállítás: ötös!”

Ezt követően, az emlékülés délutáni, második részében a következő témákat érintették az előadók. Ács Anna: Vajkai Aurél és a szépirodalom; Gopcsa Katalin: Vajkai Aurél és a képzőművészet; Vidi Nándorné: Az ismeretterjesztés Vajkai Aurél életművében; Éri István (felolvasta: S. Lackovits Emőke): A néprajztudós, a muzeológus kolléga; Schildmayer Ferenc: Vajkai Aurél és Balatonalmádi; Vajkai Zsófia: Vajkai Aurél és Cserszegtomaj.

A rendezvény végén az elnöki tisztet betöltő Vajkai Zsófia zárszavában rövid megjegyzéseket fűzött az elhangzott előadásokhoz és a család nevében is köszönetet mondott a szervezőknek, a közreműködőknek és az előadóknak.

Az emlékülés anyaga S. Lackovits Emőke szerkesztésében *Emlékkötet a száz esztendeje született Vajkai Aurél tiszteletére* (Veszprém, 2003) címmel jelent meg, amelynek bemutatója december 16-án volt a Laczkó Dezső Múzeumban. A kötet az elhangzott előadásokon kívül Keszi Kovács László kiállításmegnyitóját, Vajkai Aurél válogatott néprajzi fényképeit és az ünnepelt műveinek bibliográfiáját is tartalmazza. Ez utóbbi a kötet külön értéke, mert a Borók Zsuzsa által készített összeállítás az eddigi legteljesebb jegyzék Vajkai Aurél munkáiról. Megjegyezzük, hogy S. Lackovits Emőke és Vajkai Zsófia előadása a *Honismeret*-ben (XXXI. 2003. 6. sz. 7–14, 14–16. old.) is olvasható.

HÁLA JÓZSEF

Samanizmus – magyar néphit – európai néphit

Emlékkülés Diószegi Vilmos születésének 80. évfordulóján (Budapest, 2003. május 12–13.)

A Magyar Néprajzi Társaság Folklor és Etnológiai Szakosztályai a Magyar Vallástudományi Társaság közreműködésével *Samanizmus – magyar néphit – európai néphit* címen szenteltek tudományos ülésszakot Diószegi Vilmos emlékének 2003. május 12–13-án. A programot a rendezők úgy állították össze, hogy Diószegi sokrétű munkásságának minden oldala teret kapjon: a magyar folklór, illetve néphit kutatójára hivatkozó előadások éppúgy elhangzottak, mint az eurázsiai samanizmus kutatójának, illetve az ázsiai népek etnogenetikai problémáit vizsgáló Diószegi alakjának felidézése. Az a célkitűzés is sikeresen megvalósult a kétnapos ülésszakon, hogy szót kapjanak mind Diószegi Vilmos kortársai, valamikori barátai és nála ifjabb követői, mind pedig a legifjabb kutatók, akik már – sajnálatos korai halála miatt – nem tekinthették őt közvetlenül tanítómesterüknek.

Az elhangzott előadások egyik vezéreszméje az immár több mint harminc éve közöttünk nem lévő kollégánk beteljesületlen és mégis oly gazdag életművének, felvetett kutatási kérdéseinek továbbvitele, megerősítése, vagy akár tagadása volt – egyszerűen folyamatosságának biztosítása a szakma vérkeringésében. Kodolányi János bevezető előadásként személyes emlékeket, leveleket felidéző kortársi visszaemlékezést tartott, amelyet a Diószegi nyomába lépő ifjabb és legifjabb kutatónemzedék szereplése követett: Birtalan Ágnes a darhad samanizmust idézte fel „három évtizeddel Diószegi kutatásai után”, Somfai Kara Dávid Diószegi Vilmos 1964-es kumandi gyűjtését elemezte. A család, munkatársak, barátok visszaemlékezéseivel egészítette ki ezt a személyesebb blokkot Hoppál Mihály Diószegi emlékére készített filmjének levetítése.

Ezután további samanizmus-előadások következtek, amelyek már csak témájuknál fogva kötődtek Diószegi munkásságához: Szabó Csaba, Nagy Katalin, Takács András etnopszichiátriai bemutatója után minden kutatónemzedék képviselői felléptek jobbnál jobb előadásokkal a különböző ázsiai népek samanizmusának egy-egy konkrét példáját, sajátos problematikáját bemutatva. Uray-Kőhalmi Katalin a mandzsu-tunguz, Sántha István a burját, Nagy Zoltán a hanti, Vargyas Gábor a brú, Wilhelm Gábor a nahszi samanizmus egy-egy jelenségét elemezte. Mindez bizonyítja, hogy Diószegi öröksége idő előtti halála ellenére él: a samanizmus kutatása – nagymértékben az ő példájának köszönhetően – igencsak népszerű és magas színvonalon művelt szakterület Magyarországon ma is. Ugyanebben a blokkban kapott helyet néhány, az eurázsiai népek vallásának a samanizmustól független vonatkozásait taglaló előadás a hantiknál kutató Ruttkay-Miklári Esztertől, valamint a burjátoknál és evenkiknél terepmunkát végzett Erdei Katalintól.

Diószegi munkásságának két legfontosabb területét összekötő gerince volt a pogány magyarok vallásának, az ún. magyar ősvallásnak a kérdése, amelyben azonos problémarendszert szolgáltat ki az eurázsiai samanizmus és a magyar néphit iránti érdeklődése. Műveinek jelentős része szólt e két terület érintkezési pontjairól. Ehhez a problematikához is hozzászólt Voigt Vilmosnak a samanizmusról és a magyar ősvallásról (mint „Diószegi-címszóról”) szóló, valamint Pócs Évának a vallás és néphit határait firtató előadása.

Ami a magyar folklórt illeti, Barna Gábor képviselte Diószegi kedvelt néphittémáját az égitestet evő lényről tartott előadásával. Grynaeus Tamás a „Mária-ülte gaz”-ról

tartott felolvasásában a néphit és etnobotanika kérdései fonódtak össze, majd három fiatal kutató – Tóth G. Péter, Kiss Antal, Kis-Halas Judit – következett változatos néphit-témákkal, amelyek igencsak közel álltak – állhattak volna – Diószegi Vilmos érdeklődéséhez. Lengyel Ágnes a Mária-kultusz mai jelenségeiről, valamint ismét egy ifjú kutató, Mikos Éva ponyvai hősepikáról tartott előadásai a néphit-vallás-szövegfolklor Diószegi munkásságában is jelenlévő egységét-átfedéseit bizonyították. Az ebben a blokkban szereplő fiatal kutatók nagy száma megerősítette azt a reményünket, hogy a mai napig követőkre lelnek a magyar néphitet kutató Diószegi kezdeményezései is.

Örvendetes volt mind a Diószegi emléke előtt hódoló előadók, mind a témák és Diószegi Vilmos személyének és örökségének tisztelőiből kikerülő közönség nagy száma. Reméljük, hogy a változatos és tartalmas előadásokat publikációban is együtt láthatjuk a közeljövőben (Bartha Elek professzor ajánlatának megfelelően a debreceni *Ethnica* sorozat köteteként).

PÓCS ÉVA

Tudományos konferencia Csaba József születésének 100. évfordulója alkalmából (Körmend, 2003. június 7.)

A Körmendi (Vas megye) Honismereti Egyesület 2003. június 7-én tudományos emlékülésen tisztelgett névadója, Csaba József emléke előtt születésének századik évfordulóján. Az emlékülés előkészítésébe és lebonyolításába bekapcsolódtak mindazok az intézmények és szervezetek, amelyekhez a szerény, de nagy tudású ember valamiképpen kötődött: a Rába Helytörténeti Múzeum, a Faludi Ferenc Könyvtár, a Magyar–Finn Baráti Társaság Körmendi Csoportja, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Állattani Tanszéke, a Madártani Egyesület Vas Megyei Csoportja (Szombathely). A Vas Megyei Honismereti Egyesület megyei honismereti nappá nyilvánította a körmendi emlékülést. A rendezvény helyszíne a Batthyány Várkastély színházépületének aulája volt. A résztvevők a szervezők ajándékaként Nagy Zoltán *Csaba József ornitológus, néprajzkutató élete és munkássága (1903–1983)* című dolgozatát vehették át (Testis temporis – Az idők tanúja 1. Körmend, 2003). A Csaba József munkásságát és hagyatékát bemutató könyvecske egyben kitűnő kalauz a Savaria Múzeumban májusban megnyílt *A száz éve született vasi nótárius feljegyzései* című reprezentatív kiállításához is.

A kb. 80 főnyi hallgatóságot Stipkovits Ferenc, a konferencia elnöke köszöntötte. A házigazdák nevében Kondicsné Kovács Éva, az egyesület elnöke üdvözölte a konferencia résztvevőit. Kitért arra, hogy a néprajzzal, nyelvészettel és ornitológiával egyaránt foglalkozó tudós gazdag örökséget hagyott Körmendre. Az egyesület a tudós emlékének ápolását vállalta, amikor 1990-ben Csaba Józsefet választotta névadójának.

Nagy Zoltán, a Rába Helytörténeti Múzeum igazgatója Csaba József néprajzi munkásságát elevenítette fel. Csaba József szakirányú egyetemi stúdiumokat nem végzett, mégis vérbeli kutató volt. Hiányzó ismereteit kiterjedt levelezéssel, szakkönyvek olvasásával szerezte meg. Gyűjtőmunkája eredményeinek feldolgozásakor a Savaria Múzeum könyvtárában és az Országos Széchényi Könyvtárban is kutatott. Gyűjtési területe szülőfaluja, Csákánydoroszló és közvetlen környéke, a Rába völgyének egy szakasza, részben az Őrség területe, a magyarországi szlovén falvak, a mai határon túli egykori péterhegyi körjegyzőség területe, valamint Nárai és a vele szomszédos horvát falvak. Olyan területek, ahova hivatali működése során került, vagy rokoni szálak fűzték. Gyűj-

tési módszere a helybeli lakók szóbeli kikérdezése, jegyzetfüzetben való feljegyzés, amelyet cédulázó adatrögzítés egészített ki. Adatgyűjtései során rendszeresen fényképezett. A Savaria Múzeum fotótárában több mint ezer felvétele található, amelyek pótolhatatlan kultúrtörténeti és néprajzi értéket képviselnek. Gyűjtőmunkája eredményeinek feldolgozása során széles körű levelezést folytatott a tudományterület jeles képviselőivel. A háború utáni évtizedben kapcsolatba került a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárával, majd a MTA Néprajzi Kutatócsoportjának munkatársaival, akik a néprajzi kérdőívek precíz kitöltőjét tisztelték benne.

1992-ben Csaba József munkásságát feltáró teljes körű bibliográfia készült, amely 228 tételt tartalmaz. 1935 és 1983 között rendszeresen publikált a *Vasi Szemlében*, a *Magyar Nyelvőrben*, az *Ethnographiában* és a *Néprajzi Értesítőben*, 1963-tól a *Savaria Múzeum Értesítőjében* is, de számtalan dolgozata kéziratban maradt. Írásainak műfaja többnyire a leíró néprajz és az egyszerű adatközlés. A folklórműfajok iránti érdeklődése Pável Ágoston hatását tükrözi. 1936 és 1939 között sorra jelentek meg a néphittel kapcsolatos betűhív feljegyzései és helyi népszokásokat bemutató dolgozatai. Több száz, boszorkánnyal, lúdvérccel, garabonciás diákkal, táltossal, küldött farkassal kapcsolatos hiedelmet gyűjtött össze Csákánydoroszlón.

Csaba József bekapcsolódott a háború után újra kibontakozó tájnyelvi gyűjtőmozgalomba, népnyelvi gyűjtéseinek eredményeit a *Magyar Nyelvőr* hasábjain tette közzé. Jártas volt az etnobotanika és etnozoológia tárgykörében is. Ebben a témában született legjelentősebb tanulmánya a Clusius műveiben fellelhető etnobotanikai adatok számbavétele.

Csaba József kutatásainak fő irányát érdeklődési körének megfelelően a gyűjtögetés, népi vadfogás és halászat eljárásainak tanulmányozása képezte. Külön dolgozatban ismertette a gombafélék gyűjtését és felhasználását a vendeknél, foglalkozott a népi vadfogó eszközökkel és eljárásokkal. Kedves témája volt a népi méhészkedés, amelynek adatait közel negyven éven keresztül gyűjtötte.

Gyurácz József főiskolai docens (Szombathely, BDF) Csaba József madártani munkásságát mutatta be. Értékelése szerint „Csaba József egyike volt a 20. század Vas megyei polihisztorainak, mégis a szélesebb közgondolkodás mint madártannal foglalkozó tudóst, ornitológust tartja számon.” A madártan iránt Herman Ottó és Chernel István írásai keltették fel érdeklődését. 1922-től haláláig a Magyar Madártani Intézet külső munkatársa volt. Nehezen felfedezhető madárfajok hazai fészkelését, illetve ritka fajok hazai előfordulását figyelte meg. Eredményeit a *Vasi Szemle*, a *Savaria* és az *Aquila* című folyóiratokban tette közzé.

Rendszeresen közölt adatokat Magyarország fokozottan védett fészkelő madárfajáról, a fekete gólyáról. A Kőszegi-hegységben az 1920-as években megtelepedett siketfajd Vas megyei elterjedését tanulmányában mutatta be.

Az előadó diaképeket mutatott be azokról a ritka madárfajokról, amelyeknek Vas megyében való jelenlétét Csaba József dokumentálta. Ezek közé tartozik a sárga fejű királyka, a balkáni gerle, a balkáni fakopács, a bütykös hatyú, a kormos és a dolmányos varjú, a nagy pirók, a havasi csóka, a balta, a reznek, a tűzok és a kerti sármány.

Működési területén (Csákánydoroszló és Nára) több évtizeden keresztül folytatott rendszeres megfigyelései alapján összefoglaló tanulmányokat készített az ottani madárvilágról. Aprólékos, minden részletre kiterjedő megfigyelései voltak a madarak szokatlan viselkedésére is. Így született például a lappantyúk gépkocsi okozta tömeges pusztulásáról szóló írása. A madártani megfigyeléseket több mint hat évtizeden át folytató Csaba József hagyatékában, kézzel írott naplóiban még sok publikálatlan adat van.

Csaba József madártani kutatásai mellett a nagy tudóselődök (Chernel Kálmán, Chernel István, Dabassy-Fromm Géza, Herman Ottó, Molnár Lajos és Vönöcky Schenk Jakab) szellemi hagyatékának ápolására, emléküik írásos formában való megőrzésére is gondot fordított.

Guttman Miklós főiskolai tanár (Szombathely, BDF) előadásában Csaba József nyelvészeti tevékenységét mutatta be. Az előadót személyes ismeretség kötötte a sokoldalú tudóshoz azokból az évekből, amikor jegyzői állásából történt elmozdítása után a Nári Állami Gazdaság adminisztrátora lett. A falu határában a természetet figyelő tudós a népies madárnevekről rendszeresen közölt adatokat a *Magyar Nyelvőr* című folyóiratban. Feljegyzései szerint a szécinkét kora tavaszi hangadása alapján Nári környékén *cicipá madárnak* nevezik. Észrevette, hogy különböző baglyok fordulnak elő a vidéken, amelyet a helybeliek *bagunak* neveznek, s megkülönböztetnek *füles bagut*, *macskafejű bagut*, *houttogatu bagut* és *naffejű bagut*. A Muravidéken szintén különleges madárneveket jegyzett fel, mint az ott *lěánficuka* néven ismert barázdabillegetőt, vagy az *oromálunak* nevezett aranymálinkót, amelyet sok helyen a sárgarigóval azonosítanak. Észrevette azt is, hogy Vas megye területén a fenyőfák névadásában is előfordulnak népies névalakok. Ilyen megnevezés például a *guzsfenyő*, a *busfenyő*, amelyet *sercegű fenyű* vagy *sercegű tüske* néven is neveztek és hűsfüstölésre használtak. A horvát községekben ez *borovica*, a szlovénben *boroucska*, amelynek összegyűjtött boggyóiból pálinkát főztek.

Nyelvészeti megfigyelései a néprajzi vonatkozású dolgokra is kiterjedtek. Feljegyezte a nagybőjt heteinek a beszélt nyelvben ma már alig előforduló megnevezéseit (*csonkahét*, *kántorhét*, *guzsuhét*, *sikethét*, *feketehét*, *virághét*).

Foglalkoztatta Csaba Józsefet a paraszti gazdálkodás különböző formáinak ismeretanyaga és szókincse is. A hajdina termesztésével kapcsolatban írt tanulmánya egy olyan szókincset örökölt meg, amely napjaink beszélt nyelvéből teljesen eltűnt. Nemcsak termesztését írta le, hanem felhasználását is, így több népies étel emlékét őrizte meg (*hajdinagánica*, *hajdinamálé*, *mákos hajdinapogácsa*, *hajdinakásás hurka* stb.).

Csaba József részt vett a *Vas megye földrajzi nevei* gyűjteményes kötet munkálataiban (Balogh Lajos–Végh József szerk., Szombathely, 1982). Nagy alaposággal és részletességgel gyűjtötte össze Kemestaródfa, Csákánydoroszló és Hegyhátszentmárton névanyagát.

Péterhegyi (ma: Gornji Petrovci) körjegyzősége idején (1941–1945) a Murán túli szlovének körében végzett kutatásokat. Ebben nagy segítségére lehetett Pável Ágoston. Az ő hatása érződik abban, hogy Csaba József Vendvidékről és vendekről beszélt. Ide kötődő munkássága során gyűjtötte össze a népi méhészkedés, valamint a péterhegyi fazekasmesterséghez és a bicskakészítéshez fűződő szóanyagot.

Ács László nyugalmazott iskolaigazgató (Rábagyarmat) a kortárs szemével szólt Csaba József tevékenységéről. Szuggesztív hangú előadásában azokat az idöket idézte fel, amikor az 1970–1980-as években a honismereti munka során baráti szálak kötötték egymáshoz az idősödő és a fiatalabb kutatót. A nagy tudású, mindenki által tisztelt, de mindezekkel együtt szerény és segítőkész ember arca jelent meg előadásában.

A konferencia zárszavát Zsámboki Árpád, a Vas Megyei Honismereti Egyesület elnöke mondta. Kifejtette, hogy Csaba József életútja, tevékenysége követendő példa lehet ma is a honismeretben tevékenykedők számára.

A körmendi emlékülés programja a Kölcsey Ferenc Gimnázium galériáján, kamarakiállítás megnyitásával zárult. Megnyitóbeszédében Mecsériné Doktor Rozália, a Faludi Ferenc Városi Könyvtár igazgatója méltatta Csaba József életútját és tevékenységét. A megnyitó kedves színfoltja volt Szabó Zsófia általános iskolai tanuló mese-

mondása a huncut emberről meg a négy rászédett bolondról. Ez a Dori Mári meséi címen kéziratban megmaradt gyűjteményből való, melynek darabjait Csaba József 1939-ben jegyezte le.

A Csaba Józsefről szóló megemlékezés délután Csákánydoroszlón folytatódott. A konferencia résztvevői koszorút helyeztek el az egykori szülőházon. A falu, amely életében nem értette meg, hogy a mindenre figyelő, puritán emberben tudós lakozik, most igyekezett valamit jóvátenni mulasztásából. Mellszobrát az óvoda udvarán leplezték le (alkotója: Kiss Kovácsné Tóth Emőke szobrászművész), az általános iskola pedig felvette a falu jeles szülöttének nevét és udvarán fafaragással készült domborműve nyert elhelyezést (készítette: Marosits József fafaragóművész).

KONDICSNÉ KOVÁCS ÉVA

Emlékezés Kiss Áronra (Budapest, 2003. június 20.)

A *Néprajzi Hírek* elsőként adott hírt annak idején arról, hogy civil kezdeményezésre 1995 júniusában, születésének 150. évfordulója alkalmából Kiss Áron pedagógus (Porcsalma, 1845–Budapest, 1908) tiszteletére – a szatmári szülőfalu ünnepségeivel csaknem egy időben – emléktáblát avattak Budán. Helyszínül a XII. kerületi ún. Gálbory-villa kínálkozott, a családi ház művelt és önzetlen tulajdonosának gesztusaként. Azóta változó létszámban és szakmai képvisellel, de minden év június 21. táján összegyűlnek életműve tisztelői és szellemének továbbfejlesztői a kerület Virányos nevű részében. Így történt ez 2003-ban is, amikor – híven az elmúlt évek újonnan alakított hagyományaihoz – tematikus ülést is szerveztek a házigazdák és önkéntesek. Ezúttal a Kiss Áron-i életmű üzenetei állnak a középpontban – mondta bevezetőjében Szentiványi Tibor művelődéstörténész, az emlékűnnep-sorozat ötletgazdája, a Kiss Áron nevét viselő Magyar Játék Társaság alapító elnöke, a mostani ülés vezetője. Stílszerű előhanggal Dinnyés József daltulajdonos szolgált, aki Ratkó József és Buda Ferenc megzenésített gyermek- és játékversei mellett meghatottan szól/énekel több ízben is a protestáns zoltárok, népekek köréből.

Elsőként Tészabó Júlia egyetemi oktató (ELTE), játéktörténész Az óvodai és kiskolai játék/játszás megítélése Magyarországon az 1870-es és 1880-as években címmel tartott élvezetes előadást Kiss Áron és kortársainak játékpedagógiai elveiről és gyakorlati alkalmazásáról. Feltárta, hogy minden, ma is ható és érvényesülő eredmény, de ellentmondás is ebben, az egymással is folyamatosan vitázó módszertani irányzatok küzdelmében érhető tetten. Bordi Zsuzsanna budapesti tanító, közoktatási szakértő A népi játékok iskolai oktatása mai alsó tagozatosok körében címmel a gyakorló pedagógus és az iskola lehetőségeit mutatta be igen érzékletes példákkal. Elmondta, ne legyenek illúzióink arra nézvést, hogy az iskola és/vagy annak első néhány éve ismét a játék, a játszás, a sokunk által idealizált „játékos pedagógia” terepe lesz. Ám ez egyáltalán nem jelentheti azt, hogy az intézményes nevelés-oktatás irányítói ne tegyenek meg mindent a (megint veszélybe került!) hon- és népismeret mint tantárgyi modulrész, s abban a játék, játszás megerősítésére. A központi téma professzionális művelése és népszerűsítése terén kifejtett tevékenység elismerésére néhány éve *Pro Ludo* elnevezéssel Szentiványi tanár úr díjat alapított. Lukácsy András író és Szikla László mérnök, játékkonstruktőr után harmadikként Gerencsér Kinga, a Nyugat-Magyarországi Egye-

tem Faipari Mérnöki Karának tanszékvezető tanára, játéktörténész kapta az ezüsből készült, s „ördögös” elemekből összerakható gyűrűt. Ezt követően a szépszámu közönség Mitnyan György polgármester, az emléktábla állításának másik kezdeményezőjének vezetésével a közeli családi ház kertjébe vonult, ahol a kerület, a ma is népes család, a játéktársaság képviselői, valamint a Magyar Óvopedagógiai Egyesület, a Magyar Pedagógiai Társaság, s a Nagykőrösi Református Képző vezetői helyezték el koszorúikat, emlékcsoakraikat. (E helyütt és ismét szóvá kell tennünk azt a sajnálatos tényt, hogy a Magyar Néprajzi Társaság – amelynek Kiss Áron egyik alapítója volt! – ez alkalommal sem tudta képviselőjét biztosítani e budapesti rendezvényen...)

A rövid szünetben arra is lehetőség nyílt, hogy a hazai játéktárgykészítő-mesterek nemrég megalakult országos tagozata a közeli Zugligeti Óvoda kicsinyei számára mives fajták-kollekciójukat is átadják. Kora délután Laczkóné Pálfi Alojzia, a kecskeméti főiskola docense tartotta meg előadását A Kiss Áron-i játékgyűjtemény hatásának vizsgálata Kodály gyermekek számára írott kórusműveiben címmel. A kutató, s karvezető zenepedagógus énekszóval idézte meg többek között a nép- és műköltészeti alkotásokat, valamint játék- és szokásdalvariánsokat. A tanárnő kutatásait remélhetőleg minél előbb monográfia vagy tankönyv formájában is élvezhetjük! A záró kiselőadást a jelenlegi emlékülés programszervezője, Kriston Vízi József játékkutató etnográfus tartotta legfrissebb kutatásai alapján, Kiss Áron, a pest-budai közösség-szervező címmel. A családi legendárium színes lapjain olvasható történeteket megerősítő különféle levéltári adatok bizonyítják Kiss Áron kiemelkedő szerepét a Budai Református Egyház újjászervezésében, valamint a szintén általa is kezdeményezett Nagypénteki Református Társaság által Kamaraerdőn 1900-ban megnyitott Erzsébet Otthon több évtizedes tevékenységében.

A nemcsak szakmabéliek jelenlétében zajló eseményt a kerület házigazdai vállalásai mellett a Gyermekek, Ifjúsági és Sportminisztérium az előadói díjak biztosításával támogatta. A szervezők már a következő összejövetel időpontját is kitűzték: 2004. június 18-ára, péntekre. Ismét felvetődött, hogy az ELTE kötelékébe került „Budai Képző”, Kiss Áron nevezetesen szolgálati helye az újabb, 2005-ös jubileumi esztendőben fölvehetné – végre – a jeles tanár, játékpédagógus és neveléstörténész nevét...!?

KRISTON VÍZI JÓZSEF

A XVIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőtálálkozó (Csorna, 2003. július 24–26.)

Beszámoló a csornai gyűjtőtálálkozóról

Néhány esztendőn át az ország keleti részén – Berettyóújfaluban, majd Hajdúdorogon – került sor az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők országos találkozására. A hely megválasztásában elsősorban takarékosági szempontok játszottak közre: tekintettel a nagyszámu, határon túlról, elsősorban Erdélyből érkező résztvevőre, autóbust küldtünk értük Nagyváradra, ami az akkori árviszonyok mellett jelentősen mérsékelte útiköltségüket. A külföldre járó autóbuszok tarifája azonban jelentősen megnőtt, így ez a kombináció többé már nem jelentett előnyt. Ezért a 2003-ban sorra került találkozózt Rábaköz fővárosában, a rendkívül hangulatos, vendégszerető és jelentős néprajzi hagyományokkal rendelkező Csornán rendeztük meg.

A Magyar Néprajzi Társaság által az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők számára szervezett találkozók legfontosabb célja, hogy rendszeres időközönként lehetőséget teremtsen az úgynevezett társadalmi, amatőr, vagyis a „nem hivatásos” gyűjtők számára a tartalmas szakmai és emberi kapcsolatok kialakítására, a meglévők ápolására, módszertani továbbképzésre, érzelmi feltöltődésre, a „hivatásos” néprajzkutatókkal való találkozásra, a gyűjtőmozgalom időszerű kérdéseinek megbeszélésére. De legalább ilyen fontos, hogy találkozhassanak egymással a határokkal szétszabdalt magyarság hagyományos népi műveltségének gyűjtői és kutatói.

Az utóbbi időben jelentős és nem mindig előnyös változások következtek be a félév-százados jubileumához közeledő önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőmozgalomban. A múlt század utolsó évtizedében a pályázatokat szervező Néprajzi Múzeum anyagi okokra hivatkozva áttért a gyűjtőpályázat kétévenkénti meghirdetésére, továbbá lemondott a pályázatnak a Magyar Nyelvtudományi Társasággal való közös meghirdetésének előnyeiről. Ezzel a folyamattal párhuzamosan a megyei múzeumok egy része egyre kevesebb szerepet vállalt a gyűjtőpályázat megyei szervezésében, koordinálásában, így annak sok helyen leépült a helyi szakmai háttere. Mindezen események következtében megnőtt az önkéntes gyűjtők egymással és a néprajzi szakemberekkel való találkozások lehetőségét nyújtó országos gyűjtőtálalkozók jelentősége.

A 2003. évi gyűjtőtálalkozó fő témája *Jelenkori életünk néprajzi vizsgálata* volt. A résztvevők száma összesen 52 fő volt, akik közül 22 a határokon túlról érkezett. A *XVIII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőtálalkozó* megrendezését támogatta a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Csorna Város Önkormányzata, és a város kulturális életének számos személyisége. A különböző forrásokból érkező anyagi segítség tette lehetővé, hogy a határainkon túlról érkezettek részvételi díj nélkül lehessenek jelen, s útiköltségüket is megtéríthessük.

Az ünnepélyes megnyitóra a csornai Premontrei Rendház dísztermében került sor. Itt Horváth Ödön Lóránt, a rend főapátja, Papp Imre, Csorna város alpolgármestere, Pájer Imre, a Győr-Moson-Sopron megyei Szülőföldünk Honismereti Egyesület titkára és Halász Péter, a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának elnöke üdvözölte a találkozó résztvevőit. Ezt követően a Néprajzi Társaság Választmányának döntése alapján átadták a *Sebestyén Gyula-émlékérmeket* a kitüntetetteknek: Börcsök Attila (Makó), Harangozó Imre (Újkígyós), Horsa Istvánné (Komárom), Mirk László (Csíkszereda) és Szilágyi László (Sepsi, Szlovákia) önkéntes gyűjtőknek. Ezt követően Forrai Ibolya, a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárának munkatársa olvasta fel a távollévő Granasztói Péternek, az Etnológiai Adattár vezetőjének Útmutató mindennapi tárgyaink gyűjtéséhez című írását, hozzáfűzve a maga reflexióit is. Hangsúlyozta a Néprajzi Múzeum által meghirdetett 48. Országos Néprajzi Pályázat által kiemelten ajánlott témaköröket, mint a Népi vallásosság és szakrális emlékek az ezredvégi Magyarországon, továbbá az új témákat: Babáink; Falusi és városi kisközösségek mindennapjai; Mai tárgyaink története eszközeleltárak készítésével; A településkép változásai a 19–20. században; Hadifogság, munkatábor, internálás. Forrai Ibolya megnyugtatta az önkéntes gyűjtőket, hogy a néprajz valamennyi témája és területe belefér az ajánlott témakörök által nyújtott keretekbe, mindenki megtalálhatja tehát az érdeklődésének, ismereteinek leginkább megfelelő témakört, szakterületet. Ez azért is fontos, mert a mozgalomban tevékenykedők tudománysegítő munkája korábbi gyűjtéseiken, szakmai, emberi kapcsolatrendszeireken nyugszik, önkéntessége ennek folyamatosságán alapszik.

Forrai Ibolya, Halász Péter és Koltay Erika a gyűjtőtálalkozó
(Foto: Harangozó Imre)

Ezt követően Perger Gyula, Győr-Sopron-Moson megyei múzeumigazgató beszélt a megye népművészetét bemutató, általa (is) szerkesztett értékes és szép kiadványról, keletkezéséről, tartalmáról, a megye tájegységeinek néprajzi jellegzetességeiről.

A találkozó második napján két módszertani előadásra került sor, az egyik néprajzi, a másik nyelvészeti témájú volt. Koltay Erika, a Néprajzi Múzeum munkatársa az önkéntes néprajzi gyűjtők pályázatainak tanulságairól, különösen az új pályázati kiírásról beszélt. Forrai Ibolyához hasonlóan ő is hangsúlyozta: némely témakörök kiemelt ajánlása nem jelenti azt, hogy más témakörökben nem lehetne pályázni. Fodor János, az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékének munkatársa ismertette a Magyar Nyelvtudományi Társaság Csűry Bálint Nyelvjárásgyűjtő Pályázatát, melynek célja „a magyar nyelvterület feledésbe merülő nyelvi értékeinek (tájszavak, hagyományos népi mestersegek és tevékenységek szakszókincse, különböző társadalmi rétegek jellegzetes szavai, ragadványnevek, becenevek, népi helynevek, közmondások, szólások stb.) összegyűjtése, archiválása és lehetőség szerinti megjelentetése” (a felhívás szövegét lásd a *Honismeret* 2003. 4. számának 117. oldalán). Hangsúlyozta, hogy a Magyar Nyelvtudományi

Társaság által kiírt nyelvjárásgyűjtő pályázat még formálisan sem korlátozza a témaköröket, ellenkezőleg, a nyelvtudomány minél több területéről várnak pályamunkákat. Mindkét előadást számos kérdés és észrevétel követte.

A gyűjtőtalálkozó első munkanapján az alábbi tizenhét kiselőadás hangzott el. Asztalos Enikő (Marosvásárhely): A magyar néprajzgyűjtők képzésének eredményei az elmúlt tíz évben a Marosvásárhelyi Népfőiskolán; Bernád Ilona: A magyar népi gyógyászat értéke és kapcsolata a hagyományos orvoslással; Dukrét Géza (Nagyvárad): Turulmadaras emlékműveink és a velük kapcsolatos szokások; Gazda József (Kovácsna): A szórványok mint a magyar múlt értékeinek konzerválói; Gazda László (Sepsiszentgyörgy): Nastase Gh. I. – román szerző a moldvai magyarokról; Gálné Kocsis Irma (Gyergyóalfalu): A Domokos Pál Péter Hagyományörző Egyesület emlékszobája; Győri Jánosné (Jászakisér): Tájházak, helytörténeti gyűjtemények, elfelejtett falusi kismesteriségek; Harangozó Imre (Újkígyós): A moldvai katolikusok identitása kutatásának buktatói; Harsányi Ferencné (Győr): Egy győrszentiváni parasztcsalád élete a II. világháború után; Korcz Antalné (Halászi): Halászi község múltja; Major Miklós (Szilágynagyfalu): Napsugaras oromzatok a szilágysági Kárásztelken; Mirk László (Csíkszereda): A csíkszeredai Segítő Mária Katolikus Gimnázium tanulóinak néprajzi és névtani gyűjtőmunkájáról; Nagy Endre (Érsekújvár): Földrajzi nevek, helynevek; Schön Mária (Hajós): A hajósi svábok hiedelmei az ég dolgairól; Szócs Lajos (Korond): Korondi helytörténeti gyűjtéseimről; Tácsi László (Temesvár): Értékmérés a szórványban; Zsók Béla (Déva): Avató, átejtő játékok munkahelyi környezetben.

Az előadások témájának sokszínűsége jól mutatja, hogy az önkéntes gyűjtőmozgalomban résztvevők érdeklődése áttekintí a hagyományos népelet szinte egész területét. Ha az idő szűkössége miatt nem is kerülhetett sor minden kiselőadást követően kérdésekre, vitákra, délelőtt és délután is elhangozhatott néhány témához hozzászólás, előadói reflexió. Ezekből is kiderült, hogy az önkéntes néprajz- és nyelvjárásgyűjtés olyan mozgalom, amelyben rendkívül sokféle kötődés és elkötelezettség kap helyet. Az úgynevezett amatőr gyűjtők tevékenységének motorja a személyes érdeklődés, az alaptudáshoz, a különféle szakmai ismeretekhez kapcsolódó, önkéntesen vállalt többletmunka, amiben egyformán érvényesül a tudománysegítő szándék kielégülése, a szabadidő hasznos kitöltésének megelégedettsége, és a kedvteléssel végzett munka öröme.

A szombati nap fő témája a Rábaköz hagyományos népelete, előadói pedig a megyében dolgozó szakemberek, valamint a Kisfaludy Napok legsikeresebb diákpályázói voltak. Itt kell megjegyeznünk, hogy Győr-Moson-Sopron azon megyék közé tartozik, ahol a Szülőföldünk Megyei Honismereti Egyesület szervezésével évről évre – újabban két évről két évre – rendkívül eredményes néprajzi témájú diákpályázatok születnek, amelyekkel szerzőik a megyei helyszíneken kívül eredményesen szerepelnek a Néprajzi Múzeum gyűjtőpályázatának ifjúsági kategóriájában, valamint az Ifjúsági Honismereti Konferenciákon is. Itt Csornán is értékes előadásokat hallhattunk tőlük és Csiszár Attila etnográfustól a következő témakörökben. Balázs Livia: Az „égi tünemények” hiedelemformáló szerepe a Rábaközben; Csiszár Attila: Vízimalmok a Kis-Rábán; Deé János: Kataház és Pupu-kemence építése Győrújbaráton; Köninger Szilárd: Népi építészeti Kapuvár-Gartán; Nagy Judit: Kilencedjárás Dunaszegen; Néma Sándor: A győri megyei levéltár kéziratos térképeinek néprajzi vonatkozásai; Pesti Bálint: Vízimalmok Nagybjacson.

A másfél napos szakmai tanácskozás során a jelenlévők részéről megfogalmazódott néhány vélemény, amely a gyűjtőkkel való kapcsolattartást, szervezésük módját illeti. Többen megfogalmazták, hogy mint régebben, ismét szeretnék megkapni a pályázatokat bíráló szakértők írásos véleményét, mert ebből tanulhatnak. Fontosnak tartották a gyűj-

tők, hogy a pályázati kiírásokban szereplő újabb témajavaslatokhoz a szakemberek készítsék el végre a régóta ígért gyűjtési útmutatókat.

A nap második felében autóbuzos tanulmányúton ismerkedtek a találkozó résztvevői a Rábaköz néhány néprajzi, művelődéstörténeti nevezetességével. Tőreki Imre tanár útmutatásával megtekintették a rendkívül gazdag, különlegességeket is tartalmazó szanyi helytörténeti gyűjteményt. Vágon, a Rába partján, Horváth Győző tanár beszélt a Rábaköz folklórjáról és annak kutatásáról, szavait a Rábaköz Együttes énekszóval színesítette. Ezt követően meglátogatták az árpási, valamint a rábaszentmiklósi román kori templomot, a mórchidai szőlőhegyen pedig Józsa Tamás, a Hild József Építőipari Szakközépiskola mérnök-tanára mutatta be a hagyományos borpincéket, s a diákjaival végzett népi építészeti felmérés eredményeit. Rábaszentmiklóson Szabó Miklós polgármester úr ismertette a település és szépséges középkori templomának történetét.

A Rábaszentmihályon rendezett közös vacsorához a Lakó József vezetésével működő citerazenekar muzsikája szolgáltatta a jó hangulatot.

Itt köszönöm meg a Magyar Néprajzi Társaság vezetősége nevében a segítséget és az értékes közreműködést mindazoknak, akik nélkül nem valósulhatott volna meg a gyűjtőtálalkozó. Köszönöm Sipőczné Horváth Eszternek, a Kerényi György Zeneiskola igazgatójának a nagyterem ingyenes használatát; V. Szalontay Judit múzeumigazgatónak az ajándék képeslapokat és a szükséges székeket; Horváth Lóránt Ödön apát úrnak a rendezvény megnyitását és az apátság dísztermének térítésmentes rendelkezésünkre bocsátását; Csiszár Attilának, a Rábaközi Múzeum etnográfusának „ajándék” előadását; a Vági Rábakörnek a legnagyobb „dologidőben” adott műsorát; Tőreki Imre művészeti vezetőnek a szanyi Helytörténeti Gyűjtemény bemutatását; Lengyel Sándornak, a csornai Alapfokú Néptánciskola művészeti vezetőjének a néptáncbemutatót; Gelencsér Gyula úrnak az árpási román kori templom ismertetését; Szabó Miklós polgármester úrnak Rábaszentmiklós falu és temploma bemutatását; továbbá Deé János (Győrújbarát), Köninger Szilárd (Kapuvár), Nagy Judit (Dunaszeg) és Pesti Bálint (Győr) diákoknak értékes előadásait; s végül, de legfőképpen Pájer Imrének, a Győr-Moson-Sopron Megyei Szülőföldünk Honismereti Egyesület titkárának minden szinten és területen kifejtett fáradozását és segítségét.

HALÁSZ PÉTER

Sebestyén Gyula-emlékéremmel kitüntetett önkéntes néprajzi gyűjtők

A Magyar Néprajzi Társaság 1962-ben emlékérmeket alapított azoknak a legkiválóbb gyűjtőknek a kitüntetésére, akik az országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázaton, valamint szakkörvezetői munkájukban több éven keresztül országosan kiemelkedő eredményt értek el. A kitüntetést a Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának javaslatára a választmány ítéli oda, évenként általában egy-két kiváló gyűjtőnek. Az érme átadására az országos gyűjtőtálalkozók ünnepélyes megnyitása alkalmával kerül sor. Tekintettel arra, hogy legutóbb 2000-ben rendeztünk gyűjtőtálalkozót, a Magyar Néprajzi Társaság választmánya úgy döntött, hogy 2003-ban, Csornán, öt emlékérmeket oszt ki.

Börcsök Attila fiatal makói néprajzi gyűjtő, szakmája kertész, a Galamb József Szakközépiskolában tanít. A szabad idejét kitöltő gyűjtőmunkával mintegy másfél évtizede foglalkozik, a hagyományok tiszteletét a nagyszülői házból hozta. A város-

ban néprajzi gyűjtőmunkájával szerzett elismerést, gyűjteményéből rendezett kiállításai pedig ismertséget. A gyűjteményének alapját jelentő mintegy 150–200 használati és gazdasági eszköz anyai nagyanyjának öröksége. Kitarító szorgalmának, szenvedélyének, hozzáértésének köszönhetően a gyűjtött anyag egyre gyarapodott, tematikailag (gazdálkodás, háztartás, népviselet, szöttesek) gazdagodott, földrajzi kiterjedtsége (Apátfalva, Magyarcsanak, Csanádalberti, Pitvaros, Tótkomlós) bővült. A gyűjtemény több mint 3000 leltározott tárggyal a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától 2002-ben Börcsök Attila Néprajzi Gyűjteménye címmel állandó működési engedélyt kapott. A tárgyak gyűjtése mellett fontosnak tartja azok bemutatását. Több alkalommal volt kiállítása a makói Hagymafesztiválon és a József Attila Könyvtárban, valamint Szentesen, Csongrádon és Hódmezővásárhelyen. Jó munkakapcsolatban van a makói József Attila Múzeum és Csongrád megye múzeumainak néprajzos munkatársaival.

Harangozó Imre Újkígyóson hitoktató, az Újkígyós Kultúrájáért Alapítvány elnöke, az Ipolyi Arnold Népfőiskola vezetője. Egyetemista kora óta gyűjti Békés megye és általában a Tiszántúl, valamint Erdély magyar tájegységeinek népművészeti tárgyait, ezekből az Ipolyi Arnold Népfőiskola épületében és máshol gyakran rendez kiállításokat. Ugyancsak több néprajzi fotókiállítása volt már az országban. Legjelentősebb gyűjtései a moldvai magyarokhoz kapcsolódnak, úgy a tárgygyűjtés, mint az ismeretanyag tekintetében. Különösen az archaikus népi imádságok, a vallási néprajz, és a hiedelemvilág témakörében ért el eredményeket. Ebben a témában több könyvet is publikált, úgymint: *„Anyám, anyám, szép Szűz Máryám...”* (1992), *„Krisztusz háze aranyosz...”* – *Archaikus imák, ráolvasások, kántálók a gyimesi és a moldvai magyarok hagyományából* (1998), *„Ott hul éltek vala a magyarok...”* – *Válogatás az észak-moldvai magyarság népi emlékezetének kincsestárából* (szerk., 2001), *„Elemtem a Szent Están templomába”* – *Kalandozások népi hitvilágunk forrásainál*, valamint a *„Sokat gondolkoztam a régi atyákról”* – *A magyar nép ősi hitvilágáról és világképéről* (2003).

Horsa Istvánné Fekete Zsuzsanna 1939-ben született. Szülőfalujából, a csallóközi Gutáról az 1947-es „lakosságcsere” során került Magyarországra. Tanárként 25 évig dolgozott a komáromi Szakmunkásképző Intézetben, ahol az építőipari szakmák oktatása mellett a tanítványaiból szervezett Szakma- és Város történeti Szakkör vezetője volt. Honismereti munkájuk során fotógyűjteményt készítettek a városképi szempontból fontos épületek homlokzatairól. Szakma- és ipartörténeti gyűjtéseikért országos pályázatokon kaptak elismerést. Nyugdíjba vonulása után, 1993-tól kezdte el a Csehszlovákiából Magyarországra telepített családok emlékként megőrzött tárgyainak (viseletek, bútorok, gazdasági, háztartási eszközök, fényképek stb.) gyűjtését. A több száz darabból álló anyagot leírókartonok, az adatközlőkről készített videofilmek és fényképek kíséretében 1997-ben, a Klapka György Múzeumban megrendezett *Kél haza egy szívben* című kiállítás után a múzeumnak adományozta. 2000-ben ugyanott, *Határon innen – határon túl* címmel a Magyarországra áttelepített és a Csehszlovákiában maradt családok hajdani közös életének jellegzetes kézimunkáit mutatta be. A kiállítás anyagáról CD is készült. 2000-ben a *110 éves a komáromi Erzsébet hid* című kiállítás hidinstallációján a néprajzi gyűjtemény felvidéki viseletei voltak láthatók életnagyságú bábukon. Horsa Istvánné gyűjtőmunkájának célja és egyben „haszna” a fentiekén túl a következő: ismeretterjesztés a városban az áttelepítettek sorsáról; értékmentés, tekintettel az adatközlők idős korára; kutatási lehetőség teremtése a téma iránt érdeklődők számára. Tevékenységéért az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűj-

tőpályázaton 1997-ben első díjat, 1998-ban ezüstérmet, 2001-ben Komárom város polgármesterétől *Polgármesteri-díjat* kapott.

Mirk László magyar irodalom szakos tanár a csíkszeredai Segítő Mária Római Katolikus Gimnáziumban. Az 1970-es évektől érdeklődik a hagyományos paraszti népiélet jelenségei iránt, s ezekről számos cikke, tanulmánya jelent meg különböző erdélyi sajtótermékekben (*Megyei Tükör*, *Ifjúmunkás*, *Hargita Kalendárium*), valamint a *Honismeretben*. Az 1990-es évek elején kapcsolódott be a magyarországi önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomba, kezdetben saját pályamunkáival, majd tanítványai dolgozataival. Számos diákja vesz részt a Néprajzi Múzeum pályázatain, kitűnő eredménnyel. 1993 és 2001 között 38 diák néprajzi és névtani dolgozatát díjazták. Iskolájában, 1996-ban néprajzi és névtani tanulókört alakított, amely később Domokos Pál Péter nevét vette fel. Valamennyi díjnyertes tanuló ennek a diákszakkörnek a tagja. Diákjai számára beszerezte a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárának kérdőíveit, gyűjtési útmutatóit, s ezek segítségével készülnek a páratlan témagazdagságú néprajzi gyűjtések és feldolgozások. 1997-től a gimnázium filológiai osztályaiban eredményesen tanít néprajzot és névtani ismereteket. Ily módon – egy vérbeli pedagógus számára a legtermészetesebb módon – már jó ideje nem a saját neve alatt, „csupán” a pályázati eredményjegyzékeken feltüntetett nevelőtanárként, közvetve szerepel több éve a gyűjtőmozgalom élvonalában. Kiváló szakkörvezetői munkájáért a Néprajzi Múzeum 1995-ben *Elismerő Oklevélben* részesítette.

Szilágyi László (Tornaújfalu, Szlovákia) rendszeresen részt vesz a gyűjtőpályázaton. Mint középiskolai tanár nagyon sokat tett a diákok magyar nyelvének megőrzéséért, erősítéséért, magyar öntudatra nevelte őket. Igen sok tanítványa van, aki megállja helyét a világban és megvallja magyarságát. Összegyűjtötte az egykori Abaúj-Torna megyei falujában és a környező településeken a karácsonyi népszokásokat, leírta és lerajzolta a különböző ostyasütöket. Összeírta a falu határában lévő dülők, kutacskák, hidak, keresztek és kápolnák neveit, valamint az azokhoz fűződő hiedelmeket, mondákat. Közreműködött a tornaújfalui tájház létrehozásában. Ma is gyűjti a régi birtokos családokra vonatkozó ismeretanyagot, a falu hagyományait, és szorgalmasan írja a falu krónikáját.

A XIII. Néprajzi Szeminárium (Mesztegnő, 2003. július 28.–augusztus 2.)

Beszámoló a XIII. Néprajzi Szemináriumról

A Magyar Néprajzi Társaság a *XIII. Néprajzi Szemináriumát* a honismereti és néprajzi tevékenységéről, helytörténeti gyűjteményéről, nyári ifjúsági táborairól és felnőtt konferenciáiról nevezetes Somogy megyei Mesztegnő ún. Faluházában rendezte meg 2003. július 28. és augusztus 2. között. Témaként a *Helyi hagyományok és a faluturizmus* szerepelt. Az elmúlt években több konferencia is foglalkozott a falusi turizmussal. Ezúttal a határainkon kívül élő fiatal néprajzosok számára kívántuk összefoglalni az eddig kialakult álláspontokat, javaslatokat, bemutatni eddigi esettanulmányokat, illetve a helyszínen látható példákat is – a mai faluturizmus gyakorlatából a hagyományápolás különféle fajtáiról, illetve új hagyományok teremtéséről.

Az érkezés estéjén filmvetítéssel kezdődött a program, négy – a közelmúltban készült – néprajzi filmmel. Eperjessy Ernő a szentmihályhegyi lakodalmast, a nyugat-somogyi regölést és a nyugat-magyarországi rönkhúzást mutatta be. Bathó Edit a jászberényi hagyományörző együttesek munkájáról vetített le filmet. Minden film a mai hagyományörzésről szólt, vagy korábban meglévő hagyomány felfrissítéséről, vagy a régi és a ma meglévő szokás különbségeit feltáró munkáról.

Megnyitó

Az első köszöntő Nemes László, Mesztegnyő polármestere volt, aki a Mesztegnyőn és környékén az ún. boronkai tájvédelmi körzet lehetőségeinek, eddigi eredményeinek szószólójaként felsorolta a 2003-ban itt zajlott eseményeket, jelezve a helyiek gondjait, mivel életük a korábnál sokkal bonyolultabbá vált. Gyenesei István, a Somogy megyei közgyűlés elnöke kifejezte reményét, hogy tudunk segíteni nekik az értékek feltárásában, megmutatásában. Rövid áttekintést adott azokról az eredményekről, amelyeket a helytörténeti, néprajzi kutatások, a honismereti mozgalom az 1960-as évek elejétől kezdve elért Somogyban, és hogy mindez miként tudott kapcsolódni a tudományos eredményekhez is, milyen kiadványok, rendezvények, muzeális létesítmények jelezték ezt az utat. Végezetül felsorolta, hogy milyen szervezeteken keresztül folyik a jelenkori értéktartó és megőrző-átörökítő munka, milyen rendezvények fémjelzik a falvak élni akarását. Végezetül a jeles elődök és a ma munkálkodók felsorolásával zárta köszöntőjét. Winkler Ferenc megyei múzeumigazgató a kistérségek gondjairól beszélt, mivel a mai mezőgazdasági segélyek kevésbé oldják meg a problémákat. A hagyományok ápolása, értelmes piacra vitele kitörést jelenthet egyes területeken, a legjobb árucikk lehet a megfelelő infrastruktúrával, ha megfelelően közvetítik – hangsúlyozta. Példákat hozva emlegette az írek világhódító táncát. Pesszimistán nyilatkozott arról, hogy a kultúra támogatásában nem jeleskedtek az eddigi kormányok a rendszerváltás után.

Előadások és viták

Paládi-Kovács Attila, a Néprajzi Társaság elnöke előadásának alap gondolata az volt, hogy a falusi turizmus a néprajzban nem új téma, tulajdonképpen egyidős a néprajztudomány kialakulásával hazánkban.

Bali János A falusi társadalom napjainkban című bevezető előadása az 1999-től évente megrendezett szatmárcsekei cinkepusztkafőző-verseny tapasztalataiból indult ki. Elemezte a néphagyományok új környezetben való továbbélésének és a helyi közösségekben játszott szerepének kérdését. Több példán keresztül elkülönítette „a továbbélő, a felújított, a felélesztett, az újrateremtett és a kitalált” hagyomány fogalmait, melyek új támpontokat adhatnak az új hagyományok értelmezéséhez. Megállapítása: az 1970-es évek elejétől napjainkig tartó korszakban a városi kultúra irányából érkező minták nem hasonlíthatók a 19–20. század fordulója körüli paraszti polgárosuláshoz, sem pedig a 20. század középső két negyedében a falusi urbanizációs mintákhoz. A két legmeghatározóbb mintakészlet – a fogyasztói kultúra és a nemzeti kultúra együttes jelenléte – változatos igazodási lehetőségeket biztosít a falvakban élők számára. Érték lehet a régi, hagyományos, de pozitív megítélés alá eshet az új, modern is. Fontos ezért felmérni, hogy mi a hagyomány belső megítélése. Mennyire képes betölteni valódi közösségformáló szerepét, vagy csupán a gazdasági alapú túlélési stratégia része. A külső minták befogadása is többféleképpen történhet – utalt rá az előadó. Kialakulhat egy ún. „kétar-

cú kultúra”, melynek során a helyiek „kifelé reprezentációja” a városi értékrendet alapul véve történik (turizmus), valójában azonban a saját értékeik szerint rendezik életüket. Másik lehetőség szerint a közösség tagjai kialakítanak egy ún. „adaptív értékrendet”, amelynél szervesen összeépül a külső és a helyi értékminta. Manapság a „közösség” és a „kollektivitás” a hagyományos paraszti világhoz viszonyítva nem fedi automatikusan egy adott falu teljes népességét. A helyi hagyományok jelenkori ápolói éppúgy egyfajta „szubkultúra”-t alkotnak, mint például a nagyvárosi táncházmozgalmában résztvevők csoportja. A néprajztudomány jelenlegi szerepvállalásáról Bali János azt vallja, hogy a „mérsékelten aktív” részvétel a leginkább kívánatos, vagyis az alkalmazott tudomány, eredményeit aktualizálva, részt vehet a hagyományőrzésben, ám nem teheti meg, hogy figyelmen kívül hagyja az adott közösség belső elvárásait, értékeit, viszonyát a saját hagyományához.

Knézy Judit A somogyi falvak, falucsoportok arculatának változásai című, vetített képekkel illusztrált előadásában Somogy megye táji, történeti csoportjait mutatta be a két világháború között is részben meglévő tagolódásban, és jelezte e sajátos paraszti gazdasági, táji körzetek alapvető átalakulását 1945 után, utalva arra, hogy mindezekből a konferencia programja során mit fognak a résztvevők a megfelelő helyszíneken megismerni. 1945 után a volt parasztok és az úgazdák folytatták azokat a gazdasági törekvéseket, amelyek az 1930–40-es években jellemezték az előre jutni akaró gazdákat, így a korábbi táji-történeti, illetve gazdasági tagolódás szerkezete fennmaradt a kollektív gazdálkodás bevezetéséig. Ezután a gazdálkodás és a falusi társadalom szerkezete átalakult. A falusi közösségek összetartó ereje másképpen, de továbbra is fennállt, és bizonyos szokások, modellek elkísérték a falu népének életét az 1970-es évekig, amikortól meglétüknek nem maradt célja, tétje és már csak a honismereti, néprajzi szakkörök kezdtek érdeklődni irántuk. A megye településszerkezetét az 1950-es évektől továbbra is jellemezte a várostalanság, illetve egyetlen város léte, az elköltözni vágyók, ha nem találtak munkát Kaposváron vagy a Balaton mentén, távoli városokba jártak el dolgozni. Csak az 1960-as években indult meg munkahelyek teremtmése céljából az iparosítás, egyelőre többnyire másodlagos ipari központok létrehozásával, városok létesítésével. Ez átrendezte a megye falucsoportjainak arculatát. Kaposvár, Marcali, Nagyatád, Barcs, Siófok, Boglárlelle, Tab, Csurgó, Kadarkút, Lengyeltóti üzei gyűjtötték össze a környék munkavállalóit és igyekeztek az üzlethálózatot, oktatást is megfelelő szinten biztosítani. Ekkortól a megyéből kevesebb volt az elköltözés, viszont a megyén belül nagy volt az elköltözés, illetve az ingázás. A települések közötti differenciálódás fokozódott, ehhez hozzájárult, hogy a mezőgazdasági, ipari, és szolgáltató üzemek, tanácsok és a művelődési intézmények centralizálása is megtörtént. Az aprófalvak egyre inkább magukra maradtak és rohamosan elnéptelenedtek, lakosságuk előregedett, így a Zselicben, Tab és Törökkoppány környékén, a Marcali-hátság nyugati felén. Ugyanakkor rohamos fejlődésnek indult a Kapos mente keleti és nyugati szakasza és a Balaton melléke, egészen az 1980-as évekig, amikortól itt is stagnálás állt be.

Cseri Miklós Tájházak, szabadtéri múzeumok és a turizmus című téma kapcsán ismertette a tájházak és szabadtéri múzeumok kialakulásának rendszerét. A paraszti életmód felé való fordulásnak első jelei a francia királynő versailles-i udvarában mutatkoztak, de a 19. század második felében újra, koncentráltan vetődött fel a gondolat. A világkiállításokon parasztházak is szerepeltek. Arthur Hazelius Svédországban létrehozta a „skanzen”-t. Magyarországon a millenniumi kiállítás néprajzi faluja mindössze fél évig állt. 1930-ban épült az áttelepített palóc, majd a bakonyi ház, amely másolat. 1945 után olyan mértékben kezdtek el pusztulni a népi műemlékek, hogy átfogó kutatásra (1949–54) és a műemléki törvény létrehozására volt szükség. Sorra tájházak alakultak,

különösen az 1970–80-as években, de 1990 körül már alig. Ekkorra sok műemlék lebontásra került. Jelenleg tájházegyesület keretében igyekeznek megvédeni a meglévő emlékeket. A skanzenek létrehozása 1967-től kezdve indult meg Magyarországon egy központtal és öt vidéki részleggel. Vitáztak a helyben megvédett és az áttelepített épületek értékeiről. Végül is a helyben fenttartható objektumokat műemléki védelemre javasolták, a nem fenttarthatókat célszerűbbnek tartották áttelepíteni. A skanzenek építésében is lassulás állt be, vagy leállás az 1990-es évektől az építkezések második ütemében (Szentendre, Szombathely), Zalaegerszegen hatalmas karbantartási gondok vannak, bár ott a finnugor falumásolatnak nagy sikere van. Szennán csak igény lenne a második ütemre. Látogatottság szempontjából Pusztaszer vezet, viszont egyedül a nyíregyházi szabadtéri néprajzi múzeum van kész.

Szuhay Péter Hagyomány és fejlődés címmel indított vitát. Budapest agglomerációs körzetében – főként Tökön – az elmúlt évtizedekben kialakult gondokat ismertette, amelyek abból adódtak, hogy a városból kiköltözők, akik parasztházakban laknak, akarják megmondani, hogy hogyan éljenek ott a korábbi lakosok. A beköltözők védik a helyi értékeket, a helyben maradtak igyekeznének a fejlődést követni. A falu vezetői lakóparkot terveztek, mely munkahelyeket is teremtené, a beköltözők ellene vannak, a régi lakosok mellette. Az előadó hangsúlyozta, hogy nem lehet visszafelé lépni, ne a városiak mondják meg, hogy az egykori parasztok miként éljenek ma. A falusi turizmus kapcsán két tényező fontosságát emelte ki: a. személyi: akik vállallják, b. dologi: a megfelelő helyszín. A vidéki idegenforgalom megerősítéséhez megfelelő falutipológia kell, az adott község ismerete, és a turista, azaz a „falufogyasztók” igényeinek felmérése. A faluturizmust nem a falusiak találták ki, ez városi indíttatású és ennek megfelelően olyan élményeket, archaikumokat, exotikumokat várnának, amelyek már kihaltak és többnyire nem a valós viszonyokat mutatják. Ott lehet faluturizmust vállalni, ahol megvannak az adottságok erre és tudják vállalni egyfajta kulturális exotikumok bemutatását. A néprajzos azzal segítheti a faluturizmust, egyáltalán a faluközösséget, hogy megmutatja, milyen volt és most milyen. Végezetül arról beszélt az előadó, hogy 1945 után a falusi építkezés miként alakult és miként kötődhet a turizmushoz.

Lantosné Imre Mária Nemzetiségi kapcsolatok – Vallási turizmus a Dél-Dunántúlon című színes diavetítéses előadását azért tartották fontosnak a szervezők, mert az 1970-es évek végétől megindult falusi turizmus éppen a kitelepített volt német családok és barátai, rokoniak rendszeres hazalátogatásával, német nemzetiségi kultúrcsoportok cserekapcsolataival indultak meg, ugyanakkor minden nemzetiségnél a vallási turizmus is lendületet vett. Az előadó keresztmetszetet adott a választott terület nemzetiségi és vallási tagolódásáról. Hangsúlyozta, hogy bár a vallási találkozók 300 éves múltra tekintenek vissza, a mai napig elevenen élnek, de modernizáltabb formában. A két világháború között a többnyire endogám német falvak népének legfontosabb találkozási alkalma más német csoportokkal a búcsú volt. Máriagyűd (a 13. századtól), Máriakéménd, Magyarereggy, Högyész-Csicsó voltak a Délkelet-Dunántúlon a legfontosabbak, ahol anyanyelvű misén és gyónáson is részt vehettek. 1945 után csappant a búcsúra járási kedv, egy napra korlátozódott, és magánjellegű útnak számított. 1970 után a kisebbségi politika lehetővé tette az értékfeltárást és -megőrzést, tájházak jöttek létre és bizonyos fokig a vallási indíttatású kezdeményezések is megindultak a templomok belül. 1985-ben Bonyhád mellett megtartották a cipői búcsút a templomromnál a hazai lakosok (Szulókból, Villányból is) és a kitelepített vagy elköltözött németek. Megindultak a rokoni látogatások, partnerkapcsolatok, család eredet-kutatások, a templombúcsún anyanyelvi misék, és gyónás. Munkabizottság is alakult Baden-Württembergben a történeti kérdések kutatására. Anyaországi és külföldi búcsújáró

utakat szerveznek és igyekeznek a másodgenerációt is beszervezni. Nagynyáradon korábban szokás volt a búcsúfaállítás, ezt most felújították. A horvátok és magyarok látogatta turbéki búcsú 1950 után megszűnt. A bosnyákok korábban Pécshez kötődtek, de 1950–80 között nem jártak oda. 1980-tól már Zágrárból is érkeznek csoportok e búcsúra május első vasárnapján és a gyakovári püspökség küld egyházi irodalmat. A máriagyüdi búcsúkat az 1950-es években is látogatták a bosnyákok és sokáig is, s ma újra reneszánszát éli.

Farsang farkán – Barabás László és Karácsony Molnár Erika filmje nagybörzszt erdélyi falvakban felújított farsangi szokásokat örökített meg és Karácsony Molnár Erika beszámolt a felvételek tapasztalatairól.

H. Bathó Edit A hagyományok megjelenítése: eredeti táncok, szokások, öltözetek színpadon és közművelődési programok keretében című előadásában folytatta azt a gondolatkört, amelyet a korábbi filmbemutatóval elindított. Történeti áttekintést adott arról, hogy mit jelentett a Gyöngyösbokréta-mozgalom: az 1930-as években vitte először színpadra a néptáncokat, énekes csoportokat és viseleteket, bár nem mindig sikerrel. Ütemes tornagyakorlattá változtatták a táncot, a viseleten is változtattak vagy műmagyar ruhát alkalmaztak. Györffy István félelmét fejezte ki, hogy a tudatos néphagyomány-átformálás félrevezeti az emlékezetet. Bár nem minden vidék tartozott a bokréta-mozgalomhoz, mindenfelé megindította a gyűjtéseket. Második lépésként áttekintést adott a Jászságban kb. 1960-nal kezdődött öntevékeny gyűjtő- és hagyományörző mozgalomról (elsőként csatlakoztak a honismereti mozgalomhoz és részt vettek a néprajzi és nyelvjárási pályázatokon, 18 helységben alakultak tájházak, illetve helytörténeti gyűjtemények, régi szokásokat újítottak fel, Röpülj pávakörök az 1960-as évek végétől, táncházak az 1970-es évektől). Harmadik lépésként a hagyományok, szokások, táncok színpadra vitelének, megjelenítésének, a színpadi ruházatnak kérdéseivel foglalkozott. Kiemelte, hogy a paraszti szokásoknak már nincs meg az életerük, színpadra kerülnek, ahol megfelelően képzett szereplők kellenek, akik tudnak énekelni, beszélni, mozogni és viselkedni a megfelelő ruházatban. A színpadon lévő produkciónak megfelelő szerkezete, időtartama van: eleje, közepe, vége, koreográfiája, tapsrendje, térformája. A tánc nem lehet unalmas a színpadon, változatos kell hogy legyen. Az improvizálás csak az 1970-es években jelent meg. Sokszor eredeti ruhákat vásárolnak meg, de ezek nem mindig alkalmasak a táncra. Egyszerűbb a rekonstrukció, ehhez értő varrónő foglalkoztatása, a múzeumok sokat segítettek ebben. A színpadon más színek mutatnak, mint más terekben: a pasztellszínek sápítanak, a nagyon színes, csicsás viszont zavaró. Kell tudni, hogy miben táncoltak, nem templomi és nem munka-, hanem kimenő ruhában, például kalotaszegit nem lehet pártában táncolni, mert az a templomi ruhához tartozott. A Jászságban visszahozták a régi jász viseletet, ma már sokan hordják nem néptáncosok is nagy ünnepeken, bár tudatában vannak, hogy a viselet jelmezre sorvadt. Új, illetve felújított hagyományok ma a Jászságban a „jászkapitány választás” és a „jász-bálok”. A hozzászólók részben a színpadi ruházat, főképp a gyermekviselet beszerzési nehézségeiről beszéltek, gyermekviseleti ruhaegyüttesekből még múzeumokban is kevés maradt fenn, esetleg fényképek, ezek többnyire nem színesek (Nagyabonyi Ágnes, Zenta; Kövesdi Tiborné, Mesztegyő). A másik vitapont az volt, hogy saját településük hagyományait kell-e követni, vagy másokét is. (Válasz: a helyi hagyományok megismerésével kell kezdeni, de igen fontos ismerni mások hagyományait is.)

Karácsony Molnár Erika Helyi hagyományok őrzése – Népművészeti táborok, néphagyományok az oktatásban című előadását az 1972-vel meginduló táncházmozgalommal kezdte, amelynek következtében sorra alakultak a népzenei együttesek és a mozgalom áterjedt a határokon kívülre is. 1973-tól a Fiala Művészek Stúdiójának és vidéki

központjainak megalakulásával a népi iparművészek számára új lehetőségeket teremtetek. A táncháztalálkozók és tavaszi fesztiválok évről évre a táncosok számára teremtenek szereplési, versenyzési alkalmakat. Számos együttes jött létre és nyári népművészeti táborok keretében – főként a határainkon kívül – történtek a továbbképzések és a hagyományok felújítása a rendszerváltás után. Megindították a régi mintára az *Új Pátria* sorozatot. A Hagyományok Háza fogja össze a népművészet ápolását. 1989 után megjelent a néprajz az oktatásban, pedagógus-továbbképzésekben – a Nemzeti Alaptanterv szerint –, de nem kellő óraszámban. Hozzászólás: a néprajzra felvételizők 2/3-a részt vett nyári táborban (Bali János), segíthet a múzeum a zenei vagy kézműves táborok foglalkozásaiban az ún. etnocampokban (Nagyabonyi Ágnes, Zenta).

Lelkes Lajos előadását az előző előadás pontosításával kezdte, ami kutatástörténetileg fontos: Novák Ferenc széki gyűjtései alkalmával merült fel az ötlet, hogy Magyarországon táncházat kellene szervezni, amelyet Foltin Jolán, Scholler Anta! és Lelkes Lajos kezdett meg. Felkeresték Sebőéket és Timár Sándor irányításával indult meg. Könyvkiadás a hagyomány szolgálatában című előadásában mint magánkönyvkiadó, agrármérnök, volt néptáncos és a néphagyományok-kötetek vállalkozója mondta el észrevételeit. Büszke arra, hogy a magyarok még mindig a legolvasottabbak Európában. De a könyvkiadás piaci körülmények között dolgozik, és a szakkönyvkiadás helyzete folyamatosan romlik, legrosszabb a tudományos könyvek kiadásának sorsa. A Mezőgazdasági Minisztérium támogatja a mezőgazdasági témájú könyvek kiadását, melyek 500–2000 példányban jelennek meg. A hagyományokról szóló kötetekből csak 800 példányt tud kiadni, mert költséges a technológiája. A Jelenlévő múlt sorozatból eddig 32 kötet készült el hét év alatt. Sikerkötet lett a jeles napokról szóló. Az ismeretek hasznosításáról szólnak a Hagyomány és vidék sorozat tagjai. Szerinte az értelmiségi turizmus igényli a magyar hagyományok közzétételét. Az értékesítéssel van még nagyobb gondja: könyvklubon keresztül lehet venni, vagy mezőgazdasági könyvbemutatón, vagy a Műszaki Egyetem szakkönyvbemutatóin. Tájékozódni lehet az Interneten és van csomagküldő szolgálat.

Gálné Jáger Márta Falukrónika-írási, falumonográfiák Somogyban című témájának kapcsán arról beszélt, hogy a honismereti munka, a krónikairó-mozgalom, a néprajzi és nyelvjárási pályázatok milyen sokat segítettek a helytörténeti kutatásban. A közelmúlt eredményeként könyvelte el az 1980-as évek hagyományörző mozgalmát, a Somogyi Honismereti Egyesület megalakulását, a somogyi falukrónika-író pályázat meghirdetését, melynek eredményeképpen 10 kötetet tudtak kiadni. A Száz Falu Könyvesháza országos sorozatban 5 somogyi faluról jelent meg könyv – köztük Mesztegyről is –, szerzői levéltáros szakemberek. Mint a mesztegyői kötet írója – nem tagadva személyes kötődéseit – igyekezett szülőfalujának múltjából a legsajátosabb vonásokat megmutatni, amelyek más helységektől megkülönböztetik szülőhelyét: a különleges táji adottságokat, a nevezetes mesztegyői zendülést, a szőlőhegy fontosságát, nevezetes emberek tevékenységét. A község birtokosai közül kiemelten foglalkozott a Hunyadiakkal, akiknek Mesztegyőn volt a temetkezési helye, a ferences templom és kolostor sorsával, Dorfmeister freskóival, és a községben a Vince-rendi apácák által alapított óvodával és leányiskolával. Végezetül a második világháború szörnyű pusztításairól, a határ elaknásításáról, majd az élet újrakezdéséről emlékezett meg.

Csoma Zsigmond A HÍR – Hagyományok, ízek, régiók-program szerepe és lehetőségei a falusi turizmusban téma kapcsán elmondta, hogy Európa térségei címmel a franciák kezdték az élelmiszerkincs kiadását. Magyarország is csatlakozott több mint 1000 termék bejelentésével. Az Agrármarketing HÍR-programja keretében indult meg a munka, az egyik szempont volt, hogy ma is gyakorlatban lévő sajátosságokat mutassanak

fel. A franciák által követelt számszerű adatok meghatározása gondot jelentett: például mennyit termel, mennyi az adója, ezért a terméktanácsok készítettek kalkulációt. 300 termék jelent meg könyvben 2 éves munka eredményeként, de kiadják CD-n is. Három megye területét vették egy egységnek. A gyűjtésnél figyelembe vették az élelmiszeripar jellegzetes magyar termékeit is, amelyek világhírnevet szereztek (pl. cukrászipar), borféléket nem vehettek be, de ásványvizeket igen. A regionális különbségek, jellegzetességek feltérképezéséhez néprajzosokat kértek fel. Fontos szempont lesz a közeljövőben: az élelmiszerminőség biztosítása és az alkalmazkodás a megfelelő programokhoz, mint a gasztroturistautak, bioutak, ökoturizmus, borturizmus, zöltség- és gyümölcsetutak, valamint a sokféle tájfajta fenntartása, azaz a bio-diversitas-program megvalósítása 102 holdon.

Hoferné Flórián Mária Népművészet, és a népművészet mint a „népi iparművészet” forrása című előadása három témával foglalkozott: a népi iparművészet fogalmának kialakulásával, az ezzel kapcsolatos magyar és külföldi vitákkal, valamint a tárgyalkotó népművészet és népi iparművészet különbségeivel és 20. századi alakulásával. A népi iparművészet felmerülésének gyökerei az ipariskolák létrejöttére (1794 Párizs, 1864 Bécs), illetve iparművészeti múzeumok alakulására (1856 Svédország, 1864 Bécsben a császári gyűjtemények ingyen látogathatók), valamint a világkiállításokon megjelenő népművészeti anyag sikerére vezethetők vissza (1867 Párizs, 1873 Bécs). Magyarországon 1872-ben alakult meg a Nemzeti Múzeumban a Néprajzi Tár, 1873-ban vált önállóvá az Iparművészeti Múzeum. A népi díszítményeket ezekben az első időkben a nemzeti hagyomány részének tekintették, volt, aki változatlanak tartotta, például Owen Jones, vagy kimondottan nemzeti karakterjegynek (Félix Loy pánszláv elméletei). A magyarországi szervezők véleménye is megoszlott. Pulszky Ferenc és Hampel József nem ismerte el művészetnek, de észrevette, hogy fejlődik, alakul, Huszka József változatlanak tartotta, Herman Ottó örvendezett a pásztorművészet felfedezésekor és változásrajzot adott a házfejlődésről, Malonyay Dezső a művészet fogalmát ráerőltette a paraszti tárgyi kultúrára. Jankó János, Feszty Árpád, Huszka József etnográfiai szemlélettel közelítette meg a témát és a díszített tárgyakat a népi iparművészet körébe sorolta. A Néprajzi Társaság megalakulásával előrelépés történt, Herrmann Antal például minden nemzetiség népművészetének kutatását javasolta a Kárpát-medencében, Katona Lajos már használta a népművészet fogalmat. Csak az 1920–1930-as években fogalmazódott meg markánsabban a népi díszítőművészet fogalma, például 1928-ban a prágai népművészeti kongresszuson, és elérkezett a reprezentatív népművészeti kötetek kiadása is. De csak 1952-ben választották szét a tárgyalkotó népművészet és a népi iparművészet fogalmát. Amit a nép másoknak és nem a maga számára készít, az a népi iparművészet. 1986-tól indult meg a megyék népművészete sorozat köteteinek kiadása.

A háziipar támogatása megindult a 19. század végén, vele a népi iparművészet alakulása is. 1873-tól szerepeltek magyarországi háziipari tárgyak világ- és országos kiállításokon. 1877-ben szerepelt a téma a parlamentben, 1891-ben Baross Gábor be akarta vonni a háziipart a kereskedelmi forgalomba. 1908-ban alakult az Országos Magyar Háziipari Szövetség. Ezt megelőzték különféle helyi kezdeményezések: Izabella főhercegnő Nyitra és Zólyom megyében tevékenykedett, Gyarmathy Zsigáné Kalotaszegen. 1901-től, a Gödöllői Művésztelep megalakulásától kezdve felhasználta a népi motívumokat (historizáló stílusban). E témával foglalkozott 1905-től a Balatoni Szövetség, de a Tulipán-mozgalom is. Helyi háziipari szövetkezetek is jöttek létre szociális céllal, főképp a csuhé-, vessző-, hánccfonást, a faragást, a szövést, néhol a hímzést támogatták, téli munkaalkalmakat teremtettek. 1945 után is megalakultak a megfelelő szociális célú intézmények a népi iparművészet támogatására: NIT, HISZÖV és 1951-től a Népművé-

szeti Intézet, amelynek utódja ma is él. Hozzászólások: a népi iparművészetben esetenként eltűnnek a táji különbségek (T. Bereczki Ibolya), jugoszláviai tapasztalatok azt mutatják, hogy keverik a különböző tájak díszítési stílusait, össze nem illő díszítményeket kontaminálnak (Palatinus Aranka).

Imrő Judit A Somogy megye népművészete című kötet létrejötte és fogadtatása címmel rövid összefoglalót adott a szakmai előzményekről, kik kutattak Somogyban e témában. A kötet kiadásának anyagi feltételeit az NKA Népművészeti Szakkollégiuma pályázati pénzével, a megyei közgyűlés támogatásával és előfizetők szervezésével tudták biztosítani. Utóbbi nagyszerűen bevált, nagy volt az érdeklődés, a kötet bemutatására meghívták az előfizetőket és itt kapták meg a könyvet. Előre le lehetett mérni ebből, hogy nagy szükség volt a kötetre. Szakmai előkészületként áttanulmányozták az addig megjelent népművészeti köteteket. A leendő szerzők meghívásával döntöttek a kötet tartalmi és részben formai követelményeiről, úgy határoztak, hogy nemcsak a népi díszítőművészetnek van helye a kötetben, hanem a szellemi kultúrának (népzene, néptánc, gyermekjátékok, vallási élet és a szokások) és a szellemi kultúrához kapcsolódó tárgyi anyagnak is. Lényeges szempont volt a történeti vonatkozások és a táji összefüggések feltárása, a megfelelő hivatkozások, a közérthetőség és a felkészülés (például somogyi tanulmányutak) során új ismeretek szerzése és bedolgozása. Másik fontos szempont volt, hogy elsősorban a képek beszéljenek, tehát nagyon igényesen kell kiválasztani a megfelelő ábraanyagot és ehhez alkalmazkodjon a szöveg. A fejezetek lektorálását K. Csilléry Klára vállalta, a szerkesztés a Rippl-Rónai Múzeum munkatársaira maradt (L. Kapitány Orsolya és Imrő Judit). Pénzszűkében lévén igen meg kellett válogatni a képanyagot és többszörösen rövidíteni a szövegeket. A szerzők a kötetet kezdetnek tartják és remélik, hogy más formában, más kiadványokban – merítve az eredményekből – új kutatásokra inspirál.

Sári Zsolt a Határsávból az Európai Unióba – Túlélési stratégiák a Mura mentén című előadása összegezte azt a gyűjtési és feldolgozási eredményt, amelyet Muraszemenye községben pályázati pénzen egyetemi hallgatókkal elértek. 85 nap állt gyűjtőmunkára rendelkezésre, de könyvtári és levéltári kutatások előzték ezt meg. A forrásanyagot főként a háztartások összeírása képezte. A község története sajátosan alakult: a Trianon után határközséggé vált a horvát–szlovén–magyar hármashatáron, nevét 1938-ban kapta. Különleges adottsága, hogy kavicsbányája van 1935-től és olaja. A községnek legfontosabb gazdasági kapcsolatai Lendvával és Csáktornyaival voltak 1920 előtt. A lakosok többsége summásmunkából élt, illetve volt egy jelentős lótarató réteg is, melynek délfelé voltak kapcsolatai. Az olajipar teremtett munkaalkalmakat, az ambíciók robbanásszerűen megnöttek, a szerzett bért a mezőgazdaságba fektették és nagyobb arányú építkezés indult meg. A rendszerváltás után a gazdálkodás 0 pontra jutott, alig maradt munkahely (a tsz gépszerelő műhelye, a soralackozó, a varroda megszűnt), 40%-os lett a munkanélküliség, 58% a nyugdíjas. A túlélési stratégiák: 1. a konyhakertgazdaság hobbi szinten és a gyerekeknek; 2. önellátás, részben bérbeadás, nincs racionális tervezés, baromfi, kevés sertés, konyhakert; 3. kiegészítő árutermelő gazdaság racionális tervezéssel, gépekkel, szakképzettek, kedvezményes hitelek; 4. árutermelő fő gazdaság, megfelelő gépekkel, szaktudással. A jelenlegi remények a faluturizmus kifejlesztése a bekötőút építésével, illetve a Duna–Dráva Tájvédelmi Körzet kiterjesztésével kapcsolatosak. Az utépítésnél csak néhányan kaptak munkát. Az érdeklődés jele, hogy vannak külföldi tulajdonosok a szőlőhegyen.

Simon László Helyi hagyomány, identitás a Vajdaságban címmel összefoglalta a JATE Néprajzi Tanszéke Szájában történt kutatásainak eredményeit. Hangsúlyozta, hogy nemzetiségi csoportoknál milyen fontos volt a hagyományörző egyesületek és más

civil szervezetek szerepe az identitás megőrzésében, nagyobb, mint az anyaországi magyaroknál. A hagyományörző szerveződések száma 1989 után megnövekedett. Az előzmények arra mutatnak, hogy e területen korábban is milyen nagy jelentősége volt az öntevékeny csoportoknak a kulturális, társadalmi életben, de a gazdálkodással kapcsolatos intézmények létrehozásában is. (1894 Polgári Kör, 1903 Gazdakör, Katolikus Ifjúsági Egyesület, 1911 Önkéntes Tűzoltó Egyesület stb.) Ezek 1945-ben megszűntek, csak külön engedélyezett egyesületek működtek, mint 1945-től az Ifjúsági Szövetség, az Ady Endre Művészeti Egyesület. Utóbbi működött 1989 után is, amikor a Délibáb Hagyományörző és Természetbarát Klub is megkezdte tevékenységét. Anyagi támogatást nem kaptak, és a két szervezet párhuzamos működése konfliktusokat is okozott, végül sokan mindkét szervezetbe beléptek. A legnagyobb hatású programok több magyar községben az aratóünnep. Szajánban 1995-től rendezik meg, 1996-ban már látogatták a környékéről, az országhatáron túlról is, kétnyelvű meghívók készülnek. A rendezvény erőteljesen ragaszkodik az egykori hagyományokhoz, kiállítás is készül és szórakoztatásul mezítlábas tarlófutásban, parasztbirkózásban vehetnek részt a vállalkozó szellemű fiatalok. Az egész rendezvény birkapörköltös vacsorával zárul. Elterjedtek a népdalkörök is. Palatinus Imre magnófelvételeket készített a fellelhető népdalkincsről. Az elköltözötték találkozói is hangsúlyozzák a hagyományos értékrendet. A dohánytermelőknek is vannak rendezvényei. A Délibáb programjai közül fontos a tojásfestőverseny, valamint a kenyér- és péksütemény-kiállítás, -verseny. Fontos a legszebbnek tartott kenyér megszenteltetése és közös elfogyasztása, de versenyeznek újabb tésztafélékkel is. Más rendezvények, a nőnap, a lucázás, közös rétes sütés is élnek. Létrehoztak egy helytörténeti gyűjteményt is. Hozzászólások: a szajániaknak kapcsolataik vannak magyarországi falvakkal, többek között a Somogy megyei Mesztegnyővel (Kövesdi Tiborné), Orcival (L. Kapitány Orsolya), másutt is vannak aratóünnep a Szaján környékén, de másféle programmal Szentán (Nagyabonyi Ágnes) és Muzslyán is (Palatinus Aranka).

Szakmai kirándulások, múzeumok megtekintése

A témával kapcsolatosan elsősorban Mesztegnyővel és környékével ismerkedtek meg a résztvevők: ferences templom, a faluház és kiállítása, boronkai tájvédelmi körzet felkeresése erdei kisvasúton. Mindezekről részletes tájékoztatót adott Kövesdi Tiborné tanár, a mesztegnyői Faluház és konferencialehetőségek megteremtője. Az önkormányzat réteses fogadást adott és Nemes László polgármester Mesztegnyő és környéke aktuális rendezvényeiről beszélt, mint a megnyitón is: konferenciák, nyári táborok, rétesverseny, szakácsverseny, falunapok, néptáncsoport, honismereti szakkör stb.

A konferencia további részének szakmai vezetését Knézy Judit látta el. A marcali Városi Múzeumban a *Somogy megyei kismesterségek* című állandó kiállítást tekintették meg, amelyet L. Kapitány Orsolya és Imrő Judit rendezett. Nagybajomban a volt Sárközi-kastélyban felkerestük a nagyobbrészt helyi paraszti életre vonatkozó tárggyegyüttesből álló, valamint térképezéstörténetet bemutató helytörténeti kiállítást és Deák Varga József gondnoknak a köznemesi lakáskultúrát, iparművészeti és képzőművészeti alkotásokat tartalmazó magángyűjteményét – a gyűjtő részletes tárlatvezetést tartott mindkét anyagról. Kisbajomban Végh Gábor polgármester mutatta be azt a kísérletet, hogy mit lehet kezdeni egy olyan községgel, ahol 40% felett van a munkanélküliség: munkanélküliekkel rendben tartatja a községet, műemlékes egyetemi hallgatókkal felmérte a község faluképi védettségre méltó épületeit, ezeket helyi védettség alá helyeztette, restaurálták a klasszicista stílusú református templomot és parókiát. A lelké-

szi telket 30 évre bérbe vette az önkormányzat és a parókia épületében és telkén erdei iskolát kívánnak kialakítani, hogy ezzel munkalehetőséget teremtsenek. E telken lovas iskola, méhes már van, és egy talpas-favázás belső-somogyi lakóház másolatát éppen zsúpolták. További három házat kívánnak rekonstruálni helyi erőből a Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjteménybe áttelepített belső-somogyi házak alapján. A kirándulás utolsó állomása éppen a szennai skanzen volt, ahol a belső-somogyi és zselici faépítkezés és lakáskultúra emlékeit tekinthették meg a résztvevők.

Vitadélután

A konferencia utolsó délutánján a szervezők a rendezvény témájával kapcsolatos további részletek megvitatására törekedtek, majd rákérdeztek, hogy milyen témák bemutatását javasolják következő konferenciákra az itt résztvevők. Élénk vita bontakozott ki, amely részben a korábban elhangzottakról, részben nyitva maradt kérdésekről szólt, részben általános kutatástörténeti alapállásokhoz kapcsolódott. Más véleménye volt a már múzeumi gyakorlattal rendelkezők és más az egyetemisták és oktatók csoportjának. Az előbbieket nagyon érdekelték a hagyományápolással és a faluturizmussal kapcsolatos gyakorlati kérdések, míg az egyetemisták inkább elméleti kérdések tisztázását igényelték.

A faluturizmust bemutató vitaindító előadásában Sári Zsolt felsorolt olyan rendezvényeket az ország területéről, amelyek elősegítették a turizmust és nagy közönségsikerrel működnek évek óta, mint a szolnoki gulyásfesztivál, a Gasztrofesztivál iroda rendezvényei szerte az országban (például Nagyszakácsiban királyi szakácsok, Karcagon birkafőzők, Gyulán kolbásztöltők, másutt a pacalfőző versenyek), Nagykörűben cseresznyefesztivál tavasszal és pálínkfőzés idején, rózsafesztivál, Nagynyáradon kétfestő fesztivál stb. Kedves Zoltán szlovéniai példákat idézett, ahol a magyarok száma oly nagyon csökken, mint Moldvában, de mégis megindult a magyar értékek mentése múzeumokban, önkéntes művelődési csoportok jöttek létre. A falvak búcsújára és szüretre (Lendva és Dobronak), másutt a Márton napi borszentelésre, perecsütő versenyre gyűjtik össze a falvak elköltözött lakóit. T. Bereczki Ibolya szerint sok fesztivál hagyományörző programból indult ki, különösen 1999-ben, amely a gasztronómia éve volt (a bajai halászléfőző verseny nagyon régi hagyományú). Kérdés, kit céloznak meg a rendezvények, és hogy főként helyi specialitások kerüljenek a középpontba. A helyi hagyományok hitelesen jelenjenek meg és ne veszítse el a tartalmát, „se a név, se a tartalom ne ürüljön ki”. Többen említették a falunapokat, amelyek elsősorban a helyiekhez és szomszédaikhoz, illetve elköltözött családtagjaikhoz szólnak: itt megnyilvánul a versenyszellem, a családok, rokonok összehozása, kulturális értékek cseréje, helyi öntevékeny csoportok szerepeltetése, gasztronómia, gyermekprogramok, kézművesek bemutatkozása, kiállítások, sport, vallási események. Azok a rendezvények sikerülnek, amelyeknél jól szervezik meg a programfüzért.

A konferencia szakmai tartalma kapcsán többen újra feltették a következő kérdéseket:

1. Mi a hiteles hagyomány, mit jelent a megmentés, visszaállítás, „feltámasztás”, mit jelent a hagyomány „helyes vagy hiteles” bemutatása? A megmentés merités-e inkább a hagyományból, vagy szolgai visszaállítás?

2. Mi a néprajzos feladata, hol a helye a néprajztudomány és a gyakorlat között? A néprajzos leírja a feladatokat. Ha tagja a közösségnek, könnyebben elfogadják a javaslatait, szaktudását. Ha nem tagja a közösségnek, csak akkor szóljon, ha kérdezik? Várja meg, míg kérdezik? Beavatkozzon vagy segítsen tragikus körülmények között? Paraj-

don és környékén például öngyilkossági hullám következett be a jólét beköszöntével, illetve a pénz hajsztolásával. A válaszok egyike: a néprajzos ugyanolyan szakember, mint más, bizonyos kérdésekre csak ő tud válaszolni.

3. A hagyomány időbeli tagolódásának kérdése, változása, „rendelt ideje” fontos témája lenne egy konferenciának. A hagyománynak melyik időbeli metszetéhez nyúlunk, melyiknek lehet mondanivalója a mának, még ha a színpadon is? A térbeli tagolódás a következő kérdés.

4. Értékkiteletet mondhat-e a néprajzos a falu népének, „giccs” vagy „nem giccs”, mondhatjuk, hogy nem szép egy jelenségre, ha már beleépült a hagyományba? A példák a nagyon gyorsan változó moldvai kultúrából adódtak, ahol például aranszállal szőnek szőttest, de elfogadnak bármilyen talmi gyári termékeket is. Értékeljen a néprajzos, vagy csak leírjon? A falvak népét sokféle hatás éri, ebből csak egy a néprajzosé, aki nem tartóztathatja fel a változási folyamatokat, de segíthet az értékek tudatosításában, egyáltalán már a jelenlétével, kérdéseivel, dolgozataival.

5. Az értékeket tudatosítani, erre nevelni is lehet. Erre T. Bereczki Ibolya mondott példát: az áttelepített épületek esetében eleinte a falvak népe úgy tekintette a házak elvételét, hogy elvették tőlük. Ezért a szabadtéri múzeumokban az áttelepített épületek falvainak népét részeseivé teszik a felépítésnek, berendezésnek és megnyitásnak, öntevékeny csoportjaik szerepeltetésével is, hogy önértékelésüket elősegítsék.

KNÉZY JUDIT

Megnyitó a Magyar Néprajzi Társaság XIII. Néprajzi Szemináriumán

Tisztelt megjelentek!
Hölgyeim és Uraim!

Immár tizenharmadik alkalommal hirdette meg a Magyar Néprajzi Társaság a nyári szemináriumot, melyet eredendően a határon túli magyar néprajzkutatás támogatására, fellendítésére szánt, de mint az évek során kiderült, nem csupán a határainkon kívül élő magyarság néprajzi kutatása nyert ezzel az azóta már intézményesült szakmai tanácskozással, de maga az 1889-ben alapított, nagy múltú tudományos társaság is új lendületet nyert általa. A Magyar Néprajzi Társaság történetének első harminc évében a történeti Magyarország teljes területét átfogta, s nemzetiségi, etnikai, felekezeti hovatartozásra tekintet nélkül befogadta tagjai közé a néprajz, a folklór, a népi tradíciók iránt érdeklődő polgárokat, magyarokat és nem magyarokat. Szakosztályai az akkori ország minden népét, nemzeti kisebbségét, etnikai csoportját, diaszpóráját figyelembe vették, s az *Ethnographia* mint a Társaság folyóirata, továbbá melléklapja, utóbb a Néprajzi Múzeum évkönyveként önállósult *Néprajzi Értésítő* arányos terjedelemben, azaz kb. 50–50 %-os megoszlásban közölt cikkeket a magyarokról és az ország többi népéről, etnikai, felekezeti kisebbségéről. Az alapító atyák, mint Hunfalvy Pál, Herrmann Antal, Herman Ottó, Munkácsi Bernát és sokan mások, elkötelezettek voltak a nem magyar népek etnográfiai vizsgálata iránt, s többük távoli földrészek néprajzi, antropológiai feltárásában is jeleskedett. Elegendő, ha csupán Xántus János, Jankó János, Pápay József, Biró Lajos nevét említjük most meg.

Érthető, hogy a magyar néprajztudománytól a következő évtizedekben is távol állt az etnocentrizmus, a nemzeti bezárkózás, s figyelmét továbbra is kiterjesztette mind a

rokon népekre (finnugorokra és török népekre), mind a velünk, illetve a környezetünkben élő népekre és néptörzsekre, s némelyeknek sikerült távoli földrészek népeit is kutatni (például Róheim, Diószegi, Boglár, Bodrogi). Azok, akik a Kárpát-medence, s elsősorban a magyarság néphagyományait mentették, dokumentálták, szenvedtek attól, hogy a politikai határok, az 1920 utáni államhatárok gátolják a terepkutatást, s a néprajzi gyűjtőmunkát olykor saját országhatáron belül is akadályozzák a falun indított osztályharc, a nemzetiségekkel szembeni állami politika, az erőszakos kollektivizálás eseményei, s a falura igyekvő kutatókat követő gyanakvás, bizalmatlanság. Kevés kivételtől eltekintve – egyes akadémiai és minisztériumi egyezményes utakat leszámítva – szinte lehetetlenné vált a terepmunka egyes szomszédos országokban a magyar kutatók számára. Főként a romániai viszonyok akadályozták meg a *Magyar Nyelvjárások Atlaszá*nak eredeti terv szerinti megvalósítását, azt, hogy az atlasz térképlapjain egyben ábrázolják a teljes nyelvterület népnyelvi, tájnyelvi jelenségeit az Őrségtől Moldváig, a Szerémségtől a Zoboraljáig.

Az 1980 évek végén bekövetkezett politikai fordulat a kelet-európai tudományosság számára is új korszak kezdetét nyitotta meg minden tudományterületen, így a néprajzi terepkutatásokban is. Megélhettük, hogy a szomszédos országok többségében a magyar kutatók megszervezhették saját intézményeiket, tudományos társaságaikat, indíthattak lapokat, kiadhattak ismét tudományos és a nagyközönségnek szánt, népszerű műveket, eredeti folklórgyűjteményeket. Az erdélyi Kriza János Néprajzi Társaság, a vajdasági Kiss Lajos Néprajzi Társaság, a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság, s mellettük a horvátországi, a szlovéniai, kárpátaljai és burgenlandi magyarok egyesületei karolták fel a hatókörükbe tartozó tájak és magyar népcsoportok hagyományainak rendszeres vizsgálatát. A Magyar Néprajzi Társaság a szakmai konzultációk, szemináriumok révén törekedett a frissen belépő és a régebben tevékenykedő kollégák hasznára lenni. Ez a törekvés indokolta a nyári szeminárium évenkénti megrendezését, a hazai és a határon túl élő kutatók rendszeres találkozását. Ez a nemes szándék teremtette meg a *Néprajzi Látóhatár* címen immár 13. évfolyamában járó szakmai folyóiratot, melynek kiadását, szerkesztését a Györffy István Néprajzi Egyesület, a TIT Néprajzi Szakosztályának utóda vállalta magára.

A néprajz egyik központi feladata a helyi társadalom, a lokális közösség vizsgálata. A kutatásnak ezen a szintjén a falu, a község, az egyházközség, a város határai jelölik ki a vizsgálódás térbeli kereteit. A néprajzi-antropológiai kutatások sajátos műfaját képviselik a falu- és városmonográfiák, illetve az ún. közösségtanulmányok. A magyar etnográfusnak erről olyan települések neve jut eszébe, mint Harta, Kocs, Átány, Szentgál, s a régebbi időből Mezőkövesd, Szeged vagy a falukutatók monográfiái. A helyi társadalmak típusainak leírására tett kísérletet a *Magyar Néprajz* című kézikönyv 8. *Társadalom* című kötete is (Budapest, 2003) tucatnyi magyar település társadalmi szerkezetének, szerveződésének, típusos jegyeinek leírásával. A tudomány – a néprajz csakúgy, mint a város- és falutörténet – a helyi hagyományok, a helyi szokások, az építészeti örökség helyi emlékei iránt fogékony, s olykor falumonográfiák, közösségtanulmányok alapján kísérel meg általánosítani, népre, országra vonatkozó megállapításokat tenni. (Például a *Proper Peasants* című kötetből szerzi a magyar parasztra vonatkozó ismeretei javát az angol nyelven olvasó kutatók világa.)

A települések bennszülött lakossága, a föld népe többnyire szívesen fogadta a városról jött, sorsa, nyelve, szokásai, életviszonyai felől tudakozódó idegeneket. Igen tanulságos cikkek gyűjteménye jelent meg a néprajzi kutatók terepmunkájának és adatközlőinek viszonyrendszeréről Hála József tollából (*Hogyan gyűjtöttek elődeink?* Marosvásárhely, 2003, Mentor Kiadó). A probléma azonban nem csupán tudománytörténeti, s

nem utalható pusztán a kognitív antropológia hatáskörébe. Legalább ilyen fontos feladat lenne annak vizsgálata, hogy a néprajzi, a helytörténeti, a szociográfiai kutatások, a különféle publikációk (könyvek, filmek, lemezek, sajtóanyagok stb.) milyen eredménnyel jártak, hogyan hatottak vissza a vizsgált közösségre, a helyi társadalomra. Ma már kellő történeti rálátással kimondható, hogy többnyire pozitív hatást fejtettek ki. Hozzájárultak a közösségek és az egyének lokálpatriotizmusának erősödéséhez, a helyi értékek tudatosításához, megbecsüléséhez, saját hagyományaik és elődeik megharcolt életének, mindennapi kultúrájának tiszteletéhez. Idegen tükörben szemlélve magukat, a helyi közösségekben általában véve erősödött az azonosulás lakóhelyükkel, erősödött bennük a lokális identitás, a helyi önazonosság. Tamási Áron ezt sokkal szebben fogalmazta az Ábel-trilógia végén: „Azért vagyunk a világban, hogy valahol otthon legyünk benne.” A havasi magányt megélt, az országot, sőt, Amerikát megjárt egyszerű székely ember alapvető emberi szükségletet írt le tömören. Az embernek otthonra van szüksége. Szülőfalura, szomszédokra, rokonokra, barátokra, életető közösségre. S az embernek meg kell becsülnie közössége, elődei értékeit, reaszálló örökségét.

Amikor a magyar falu rohamos átalakulásnak indult, veszélybe kerültek a népi építészet utolsó emlékei, objektumai is. Etnográfus elődeink az utolsó pillanatban tudták kiharcolni az országos hatókörű Szabadtéri Néprajzi Múzeum megalapítását. Általános vélekedés szerint a megőrzésre kiválasztott objektumokat, épületeket le kell bontani, központi helyre kell szállítani, s ott a stockholmi Skanzen mintájára kell felépíteni, s a továbbiakban megőrizni, múzeumként bemutatni. Ezzel a felfogással szemben Bakó Ferenc egri múzeumigazgató úgy gondolta, hogy a megőrzésre szánt épületek nagyobb részét helyben kell megőrizni, mert azok elsősorban a helyi közösség értékei. Egri muzeológusként első nagyobb munkám a Parádon 1963 őszén megnyitott ún. „Palóc ház” berendezésének tárggyűjtése, bútorainak konzerválása, építészeti felújításának és kiállítás rendezésének segítése volt. Tudomásom szerint a parádi „palóc porta” tekinthető Magyarország első tájházának, helyben megőrzött népi építészeti objektumának. A következő két évtizedben csupán Heves megyében kb. kéttucatnyi tájház létesült. Külön vizsgálatot érdemelne a tájházak jelentősége a helyi idegenforgalomban (például Parád állandó programpontja a Mátra szanatóriumaiban, üdülőiben megforduló vendégeknek), a mostanában bontakozó falusi turizmusban, s a helyi közösség, a helyi társadalom összetartásában. Érdemes lenne felmérni azt is, hogy a rendszerváltás óta, az utóbbi 13–15 esztendőben miként alakult a tájházak sorsa. A Zempléni-hegység térségében 1993–1994 tájékán elszomorító látványt nyújtott már a füzéri és a komlósikai tájház is, mert az önkormányzatoknak nem volt elég eszköze, figyelme ezen objektumok gondozására, karbantartására. Pozitív példát azonban Borsodban is találunk. Mezőkövesd és Tard szeretettel gondozza tájházait, amelyek a helyi hagyományörző csoportok (zömmel nagymamák, nagyapák és unokák kis közösségei) előadásaihoz háttérül, a faluba látogató turistacsoportok fogadásához alkalmas színhelyül szolgálnak.

A. A XIII. Néprajzi Szeminárium kulcsszavai a *helyi hagyományok* és a *falusi turizmus*. A program igen változatos, számos eredeti témafelvetés található benne, s ugyanakkor nagyon aktuális (mondhatnám trendi), mint szerte Európában. A referátumok nagy többsége hangsúlyosan a 90-es évek, napjaink problematikáját fogja leírni, elemezni. Ez a tény, a szinkronvizsgálatok túlsúlya már önmagában is örömdetes. Azonban mielőtt bárki a kulturális antropológiának vagy az ún. empirikus kultúrakutatásnak tulajdonítaná a turizmus témáinak felfedezését, szeretnék említeni két magyar etnológust szakunk tudománytörténetéből. Az első Herrmann Antal, aki a Magyar Néprajzi Társaság egyik alapítója és első titkára volt. Ő *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* című nagy műben írta a hienzekről: „Szép és érdekes a hienzek földje [a mai

Burgenland középső része]. A turistának jutalmazó, kényelmes és kellemes kirándulásokat kínál s nyaralásra igen alkalmas.” (IV. kötet Bp., 1896. 402.)

B. Herrmann Antal 1891-ben Turisztika és ethnographia című dolgozatában (*Ethnographia* II. kötet 16–17.) olvashatjuk: „Minden helynek leglényegesebb tárgya az ember. A turisztika ne tekintse az embert csak a tájkép staffage-ának [mellékes járulékanak], lássa meg a népet. [...] A turista kirándulásoknak legérdekesebb, legtanulságosabb része a vidék népének szemlélése, néprajzi eredetiségének, sajátosságainak vizsgálása.” Herrmann Antal és Jankó János az 1873-ban alakult Magyarországi Kárpát Egyesület, az első magyar turistaegylet tevékeny tagja volt, s mindketten szerzői a *Turisták Lapjának*. Mindketten gyalogos turisták voltak, a szó eredeti értelme is ez. Manapság inkább természetjáróknak neveznék őket, mint afféle bakancsos, hátizsákos embereket.

C. A turizmus és a néprajz hazai történetéhez tartozik az is, hogy Herrmann Antal magántanári kinevezését a kolozsvári egyetemre 1898-ban legelőször az Erdélyi Kárpát Egyesület kezdeményezte, s hogy a kolozsvári volt az első néprajzi katedra a történeti Magyarország területén. Tegyük hozzá, hogy egész Európában az első egyike volt! Az Erdélyi Kárpát Egyesület (röviden EKE) Kolozsváron önálló Néprajzi Múzeumot is létrehozott, melynek ügyeit szintén Herrmann Antal intézte. Ez a gyűjtemény szintén az úttörők egyike volt Európában. Az EKE keretei között olyan kutatók kapcsolódtak be Erdély tájainak, népeinek néprajzi feltárásába, mint Orosz Endre, Téglás Gábor, Sztripszky Hiador és még számosan.

D. A 20. század elején nemcsak a geográfusok, geológusok, botanikusok, zoológusok, etnográfusok turistáskodtak sokat, de egyes filozófok, újságírók is vallották, hogy *Gyalogolni jó*. Móricz Zsigmond vallott ezen a címen a *Nyugatban* küzdelmes ifjúságáról, pályakezdéséről. Arról, hogy a millenniumi vármegye-monográfia-sorozat munkatársaként többnyire gyalog, szekéren járta be Szatmár megye kies tájait, s gyűjtött össze – mellékesen, s a Kisfaludy Társaság támogatásával kétkötetnyi eredeti anyagot Szatmár megye népköltészetéből. Érdemes emlékeztünkbe idézni, hogy még olyan urbánus fiatalok is, mint József Attila a falukutatásban, s a falusi nép kulturális felemelésében látták feladatukat az 1920–1930-as évek fordulóján. (*Ki a faluba* címen 1930-ban röpiratot adott ki Fábán Dániellel.) Megérne egy misét az is, hogy a falukutatók mozgalma, s a faluszociográfiák szerzőinek radikális csoportja (például Erdei Ferenc, Féja Géza, Kovács Imre), s a néprajz felé forduló is, hogyan vélekedtek az 1930-as években kibontakozó falusi turizmus jelenségéről, a népművészeti központokba irányuló idegenforgalomról. Akkoriban már Mezőkövesdre, Kalocsára, a Hortobágyra és Bugacra, s dunántúli népviseleti központokba is szerveztek utakat a külföldi, főként német turistáknak. Paulinyi Béla kezdeményezésére akkoriban bontakozott ki a Gyöngyösbokréta-mozgalom is, amit a magyar falu szociális nyomorát felmutató falukutatás, faluszociográfia a magyar parasztság megalázásának, a társadalmi valóság meghamisításának tekintett. A *tardi helyzet*, a *Cifra nyomorúság*, a *Viharsarok*, a *Néma forradalom* ismerői a paraszti lét és életforma csődjét regisztrálták, s nem kértek a vásárnapi népünnepélyekből, a színpadra vitt tánc- és dalkultúrából. Nem volt igazuk! A szociális nyomor felmutatása és a nemzeti kultúrát éltető néphagyományok gyűjtése, mentése, rögzítése egyaránt sürgető, s egymással nem szembeállítható, s nem kiváltható feladat volt. A tömegturizmus korszakában természetesnek kell tekintenünk, hogy egy-egy nép, régió, falu arra vállalkozó lakosai magukra öltik őseik ruházatát, bemutatják elődeik táncait, dalait, ételeit, italait, mert a turista, az egyedi, az otthon és máshol nem lelhető színekért, ízekért, formákért, látványokért utazik. Így aztán megeshet, hogy nemcsak a tiroli lakos találkozik a tahiti bennszülöttek produkcióival, de a tahiti polgár

is megcsodálhatja a tiroliai havasi kürtjét, sajátos öltözékét és nehezen utánozható jódlizását.

E. A néprajz szakértőinek bizonyára meg lesz a feladata a „hagyományok” piaci terméké válásának korszakában, ahogy már eddig is törekedett a Népi Iparművészeti Tanácsban, a Házipari Szövetkezetekben, a néptánc-, népzene- stb. mozgalmakban betölteni hivatását. Gondolom, hogy ezen a tanácskozáson felmerülnek majd a kívánatos minőségellenőri szereppel, az alkalmazott néprajzzal kapcsolatos problémák, javaslatok is.

F. Mindezen gondolatok jegyében üdvözlöm Önöket a 114 éves Magyar Néprajzi Társaság mai tagsága, vezetősége, továbbá a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya nevében. Eredményes tanácskozást, emlékezetesen szép napokat kívánok minden résztvevőnek!

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Az Első Karácsonyi Szabadtéri Néprajzi Műhely (Szenna, 2003. december 10–11.)

2003. október 1-jén múltott 25 esztendeje annak, hogy megnyílt a nagyközönség számára a Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény. A legkisebb hazai szabadtéri múzeum a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága állandó kiállításaként „üzemel” immár negyedszázada.

Huszonöt esztendő a két évszázados magyar múzeumügy kerek egynyolcada, emberi léptékkal mérve a nagykorúság kezdete. Ebből az alkalomból hívtuk – tizenöt esztendő után – ismét Szennára a hazai szabadtéri muzeológia valamennyi intézményét és munkatársait ünnepelni, és együttgondolkodni. A találkozót *Első Karácsonyi Szabadtéri Néprajzi Műhely*ként hirdettük meg abban a reményben, hogy jövőre folytatása következik.

A hazai szabadtéri muzeológia, amely elsősorban Szentendre jóvoltából szakmai-közszolgálati tekintetben az európai élvonalba küzdötte fel magát, az elmúlt két évtized során több alkalommal próbálkozott rendszeres műhelymunka, szakmai párbeszéd megindításával. Az, hogy valamennyi szabadtéri gyűjtemény elfogadta a szennai meghívást, annak igazolása, hogy e párbeszéd, a szakmai alapú együttgondolkodás napjainkban a hazai muzeológiai életben különleges jelentőséggel bír.

A szennai tanácskozást a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának múzeumi osztályvezető asszonya, Vígh Annamária köszöntötte, aki kiemelten sürgette a szabadtéri muzeológia országos, hatékony összefogásának szükségességét, amelyhez a szakminisztérium támogató szándékát jelezte.

Andrásfalvy Bertalan professzor úr, immár hagyományosan, érzelmeiktől sem mentes bevezető előadásában a szabadtéri gyűjteményeket egyértelműen a hagyományörzés hazai fellegvárainak minősítette. Ezt követően L. Szabó Tünde nyugalmazott Somogy megyei főépítész emlékezett vissza a szennai szabadtéri múzeum létesítésének „hőskorszakára”. Beszámolója, visszaemlékezése mindazokat érintette, akik szakmai és szervezeti értelemben a szennai gyűjtemény létrehozásának érdekét szolgálták. Ezt egészítette ki Szigetvári György Ybl-díjas építészmérnök hozzászólása, aki műemléki végzettséggel rendelkező építészként a Somogyterv korabeli igazgatói székéből a létrehozáshoz

nélkülözhetetlen társadalmi háttérrel biztosította. Knézy Judit családi okok miatt levélben emlékezett a kezdeti időszakra. Egyértelműen megfogalmazta a korabeli múzeumi szervezet legfelsőbb vezetésének belső szakmai ellenállását a szennai gyűjtemény létrehozásával szemben, amelyet – mint valamennyi hazai vidéki szabadtéri néprajzi gyűjtemény esetében – Barabás Jenő elkötelezett, de látens szerepvállalása nélkül Somogyban is aligha lehetett volna leküzdeni. Valamennyien kiemelték az első gyűjteményvezető, Csepinszky Mária érdemeit Szenna „üzemeltetésében”, aki emberi beállítottsága, magatartása és felfogása szerint – vonatkozó szakirodalmi és nagyvilági összehasonlító információ híján is – korszerű, „nyitott” múzeumként szervezte a megnyitott gyűjtemény mindennapjait. Zentai Tünde a Szentendrén készülő dél-dunántúli tájegység és a szennai gyűjtemény szakmai párhuzamairól, összefüggéseiről és szükségszerű különbözőségeiről beszélt szemléletesen.

Ahogy másutt vidéken, úgy Szennán sem volt egyszerű az 1960-as, 1970-es években szabadtéri néprajzi gyűjteményt létrehozni. Máig nem rendeződött az érintett megyei múzeumi szervezeteken belül ezeknek a gyűjteményeknek a szervezeti jogállása, ahogyan egyik sem rendelkezik – nem is rendelkezett sosem – még a biztosítható részkiegészítéssel sem.

Nyilvánvalóan különleges helyzetben van a hazai szabadtéri muzeológiában a szentendrei országos gyűjtemény. Ebből a helyzetből is következik, hogy Szentendre nélkül aligha lehetséges a hazai szabadtéri muzeológiában rendszeres, hosszú távú, stratégiai együttműködés, fejlődés és fejlesztés bármilyen szintű megvalósítása. Ám ehhez a rendkívül összetett feladatkörhöz – amely még a „befejezés” előtt álló Sóstói Múzeumfalut is jellemzi – az érintett megyei múzeumi szervezeteknek fel kell nőni, legalább abban az értelemben, hogy korszerű muzeológiai és közszolgálati szempontok stratégiai ártértekelésével hozzák helyzetbe szabadtéri néprajzi gyűjteményeinket. Cseri Miklós főigazgató előadásában utalt továbbá az országos szabadtéri néprajzi adatbank megvalósításának, a nyitott, látogatóbarát intézmények, intézményi átalakítások szükségességére, valamint hangsúlyozottan a mindenütt jelentkező napi fenntartási, karbantartási gondok folyamatos időszűrűségére. Kiemelte – és ebben csatlakozott Víg Annamária tanácskozásköszöntőjéhez – a hazai szabadtéri néprajzi gyűjtemények rendszeres együttgondolkodása megindításának halaszthatatlan időszűrűségét.

Páll István a sóstói szabadtéri gyűjtemény építésének és működtetésének tanulságait összegezte. Beszámolójának egyik tanulsága szerint a szabadtéri gyűjtemények megyei múzeumi szervezeti betagozódása ma az egyik legfőbb akadálya a korszerű múzeumi működésnek. A másik – némileg csendesebben, ám a hozzászólásokban is – megfogalmazott tanulság szerint nincs befejezett szabadtéri néprajzi gyűjtemény hazánkban.

Winkler Ferenc a szennai gyűjtemény előtt álló szakmai feladatokat foglalta össze röviden. Megyei múzeumigazgatóként ismételt szóra hozta szabadtéri néprajzi gyűjteményeink működtetésével összefüggésben azok szervezeti jogállását.

A vitaindító előadások közötti műhelybeszélgetésből valamennyi szabadtéri gyűjtemény képviselői, munkatársai kivették a részüket. Külön öröm, és a megújulás lehetőségét, igényét és szükségszerűségét jelzi, hogy a korszerű szabadtéri néprajzi múzeumi működés „bástyáinak” számító múzeumpedagógusok, közművelők – a „közszolgálatiak” – valamennyi szabadtéri gyűjteményünkben itt voltak. Már ahol egyáltalában jelen vannak...

A tanácskozás 65 főnyi, a hazai szabadtéri muzeológiát képviselő résztvevőjét a Szennai Művészeti Iskola növendékeinek rövid műsora, és Handó János, az alig 700 lelkes település polgármestere üdvözölte. A szervezés teljes munkáját – beleértve az előtér, alkalmi kamarakiállítás – Imró Judit néprajzkutató, a Szennai Szabadtéri Nép-

rajzi Gyűjtemény újonnan kinevezett vezetője vállalta magára. A tanácskozás helyszínét a korábbi szennai termelőszövetkezeti központi iroda tanácsterme szolgáltatta. Tanulságos és a rendelkezésünkre álló infrastruktúra egyértelmű kritikája, hogy Szentendrén kívül egyetlen hazai szabadtéri néprajzi gyűjteményben se tudunk volna – így, karácsony táján, télvíz idején – e decemberi tanácskozást megrendezni. A Denna vendéglő tulajdonosa által rendelkezésünkre bocsátott terem híján a bográcsban főtt birkát és a kemencében sült háromféle rétest is a szabadban kellett volna elfogyasztanunk.

Az előző esti vacsora – amelyen már mintegy huszonöt résztvevő jelen volt – jól megalapozta a tanácskozás hangulatát, légkörét.

Az *Első Karácsonyi Szabadtéri Néprajzi Műhely* folytatása 2004-ben Nyíregyháza-Sóstó jóvoltából biztosított. A résztvevők elhatározták, hogy 2004 első negyedévéig létrehozzák a Szabadtéri Múzeumok Országos Szövetségét, amely a szakma legfelsőbb szintű érdekképviselői, érdekvégyesítő szervezetévé kíván válni, s amelynek létrehozását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma is sürgeti. A szervezeti szabályzat tervezett kidolgozásával – 2004. január végi határidőt kitűzve – Winkler Ferencet, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága igazgatóját bízta meg a műhely.

SZAPU MAGDA
WINKLER FERENC

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

A Domokos Pál Péter Hagyományörző Egyesület és Emlékszobája Gyergyóalfaluban

Több mint huszonöt évi kutatás, gyűjtés után kiállításra kerülhetett egy értékes gyűjteményem. 2003. június 12-én, a *III. Alfalvi Napok* keretében avattuk fel a Domokos Pál Péter Hagyományörző Egyesület (DPPHE) Emlékszobáját. Ahhoz, hogy a kiállítást bemutathassuk, meg kellett teremtenünk a feltételeket: a kiállítóhelyiséget, a nagy meseter, Domokos Pál Péter szellemisége, kötődése feltárását. Magának a civil szerveződésnek a létrehozását. A megvalósulás 10 évig tartó kemény munkát vett igénybe. Ezt az időt fémjelzi a csíkszeredai Művészeti Népfőiskola Gyergyóalfaluba kihelyezett szövövarró évfolyamainak a tevékenysége. Így például a helyi római katolikus templom bejáratánál Domokos Pál Péter Alfaluhoz való kötődéséről bemutató kiállítást szerveztünk, amely két és fél évig volt megtekinthető. Ezt követte Domokos Pál Péter szobrának a felállítása. A szülőfalu, Csíksomlyó után Gyergyóalfalu elsőként állított szobrot a nagy néprajztudósnak, amely az alfalvi származású Miholcsa József szobrászművész alkotása. Majd a Polgármesteri Hivatal támogatásával megszerveztem 2000. november 10-én a DPPHE gyergyóalfalvi civilszerveződés létrejöttét. Szövők, varrók, faragók, citerások, népdalosok, tancosok szerveződése lettünk, amely 2003-ban egy énekkarral bővült. Minden formáció élére egy oktatót neveztünk ki, elnöknek Hunyadi Irén tanítónőt választottuk meg. Az egyesület állami bejegyzése 2002 júliusában történt meg az elnök és Gáll Margit pénztáros közreműködésével. Az elmúlt három év alatt az egyesület bizonyította életképességét. A formációk felelőseikkel, oktatóikkal az élen folyamatos tevékenységet fejtettek ki, versenyképessé váltak és sok elismerésben volt részüik.

Mint ahogy említettem, a *III. Alfalvi Napok* keretében megtörtént a DPPHE Emlékszobájának felavatása. Amikor ezt tettük, az alábbi négyes cél lebegett előttünk.

1. Domokos Pál Péter Gyergyóalfaluhoz való kötődésének és szellemiségének az őrzése. Bizonyíték erre a kiállított 50 kép, amelynek egy részét személyesen Domokos Pál Pétertől kaptam 1977-ben utolsó Alfaluban jártakor. Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik még az alfalvi születésű Puskás Lajos munkássága, aki az Erdélyi Katolikus Cserkészszövetség elnökeként öt utat tett meg a csángók földjén Mamaiaról indulva Bukovináig, nem egyszer szekéren utazva Domokos Pál Péter társaságában.

2. A megalakult hagyományörző egyesületünk jelentős tevékenységének, kikristályosodott közérdekű akcióinak felszínén tartása. Ezt igazolja máris 12 diploma, amellyel a formációkat jutalmazták sikereikért.

3. Alfalu hírneves szülöttei (László Antal Kossuth-díjas vegyész-mérnök, nemzetközi hírű professzor; Gaál Mihály agrármérnök, kandidátus) és a faluhoz kötődő híres személyiségek (Asztalos István író, Köllő Miklós szobrászművész) emlékének az őrzése.

4. Feladatunknak tekintjük a Gyergyóalfalura vonatkozó irodalom összegyűjtését és számon tartását is.

Az Emlékszoba megteremtéséhez hathatós segítséget kaptam a helyi Polgármesteri Hivataltól, élén György István polgármesterrel, a Sövér Elek Líceum igazgatójától, Bogyé Miklóstól, és a hagyományörzők közül Páll Csaba, Páll Sándor, Török Attila tagoktól.

Most az Emlékszoba Gálné Kovács Irma tulajdonát képezi, amelyet a hagyományörzők használnak. Az egyesület felbomlása után a helyi katolikus egyház tulajdonába

megy át az állami bejelentésnek megfelelően. Célkitűzéseink: a Domokos Pál Péter által meghirdetett emberszeretet, a munka megbecsülésének tettekkel való ékes bizonyítása; irodalmi, népművészeti, néprajzi bemutatók szervezése; kapcsolatteremtés más hasonló egyesületekkel, szervezetekkel, testvérhelyiségekkel (Türje, Iváncsa, Mór, Balatonszárász, Ada); a község hagyományainak éltetése a formációk szereplése, megnyilvánulásai által.

GÁLNÉ KOVÁCS IRMA

A Kapornaki Néprajzi Gyűjteményről

A Muravidéken, Szlovénia magyarok lakta területén az 1995 óta minden nyáron rendezésre kerülő néprajzi kutatótábor a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) együttműködésének eredményeként jött létre. A kutatómunka szakmai vezetője ez idáig a nemrégiben elhunyt Bellon Tibor egyetemi tanár volt. Az ő irányításával végezték tanítványai a szlovéniai Muravidék magyar lakta falvaiban folklór- és tárggyűjtéseiket a jövőben létrehozni kívánt tájházak, néprajzi kiállítások számára. A kitartó munka eredményeként nemcsak páratlanul értékes tárgyi anyagot gyűjtöttek össze, de a határon túli magyar közösség tudományos folyóirataiban is sorra jelennek meg néprajzi tanulmányaik.

Bellon Tibor halála után tanítványai igyekeznek folytatni a közösen megkezdett munkát. Ennek egyik eredményeként, az Őrségi Vásár rendezvénytársaságának részeként 2003. július 27-én nyílt meg Kapornakon *A pálinkafőzés és szőlészet* című kiállítás, amelynek forgatókönyvét Balog István, Ferkov Jakab, Mód László és Simon András készítették. A kiállítás rendezésében részt vettek: Bihar Mária, Filus Erika, Lendvai Kepe Zoltán, N. Szabó Magdolna és Varga Noémi, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének egykori és jelenlegi diákjai. A kiállítás magvát a már meglévő Néprajzi Gyűjtemény pincéjében lévő régi pálinkafőző-helyiség adja, melyben Skerlák Sándor kapornaki gazda üzemeltetett egykoron pálinkafőzőt. Ennek régi, restaurálás után visszaállított berendezése egészült ki a szőlőművelésnek és borfeldolgozásnak a korábbi néprajzi kutatások során összegyűjtött eszközkészletével.

A kiállításrészt megnyitó kis ünnepségen Orbán Lajos, Hodos község polgármestere beszélt a település turizmusra épülő további terveiről, melyek a ház udvarán álló pajtában egy mezőgazdasági gépeket bemutatni kívánó tanulmányi raktár létrehozását célozzák meg. Göncz László, az MNMI igazgatója a Kapornaki Néprajzi Gyűjtemény létrejöttének körülményeit felidézve méltatta Bellon Tibornak és tanítványainak a muravidéki magyarok között kifejtett néprajzi tevékenységét. A muravidéki magyarok nevében ki is fejezte köszönetét és tiszteletét az ünnepségen megjelent Bellon Ágnesnek, Bellon Tibor leányának. Az MNMI igazgatója felhívta a jelenlévők figyelmét, hogy a gyűjtemény létrehozásához nemcsak a határon túl élők, de az egész történelmi Őrség összefogása szükségeltetett, így méltán lehet rá büszke az egész közösség. Ezt követően Mód László a kiállítást rendezők nevében röviden ismertette a gyűjtemény bővítésével kapcsolatos szakmai terveket, melyeknek kiemelten fontos elemét fogja képezni az udvaron álló pajta mögötti területen létrehozandó, régi Őrségi gyümölcsfajtaikat bemutató gyűjteményes kert. A kiállítás szakmai jelentőségét Csoma Zsigmond, a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető tanára méltatta. Saját Vas és Zala megyei néprajzi gyűjtéseire támaszkodva mutatta be az itt élő szőlősgazdák elhivatottságát, akik „min-

den egyes szőlőtőkét saját gyermekükként szeretnek”. Kiemelte, hogy a magyar bortermelőknek sosem szabad megfélekezni arról, hogy a bor bizalmi termék, és ez az, amely a nyugat-európai piacok meghódításánál is a legfőbb minőségbiztosítási garanciája lehet a magyar bornak. A programot a Hodosi Népdalkör műsora színesítette, melyet stílusosan jó kedélyű pálinkakostoló követett. A megnyitóra ellátogatók meg is ízlelhatték az aranyló őrési mézes pálinkát, a kiállítás „eszenciáját”.

LENDVAI KEPE ZOLTÁN

* * *

KIÁLLÍTÁSOK

Démonok és megmentők

Népi vallásosság a tibeti és mongol buddhizmusban
(Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum, Budapest, 2002. október 30.–)

Tisztelt Megjelentek!

Kedves Érdeklődő Közönség, Kollégák, Barátok!*

Három egymással kapcsolatban álló fogalom segítségével ajánlom figyelmükbe a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum *Démonok és megmentők* című új, izgalmas kiállítását. Sokáig kerestem a megoldást, de sajnos nem tudtam kikerülni, hogy idegen szakkifejezéseket használjak. A kiállítás témáját, s gazdag szövetét a transzkulturáció, a szinkretizmus és a popularizáció szempontjából igyekszem megközelíteni. Ezek a magyarálat kétségtelenül nehézkes kifejezések három olyan jelenségre, folyamatra, s a körülmények együttesére utalnak, amelyek nagyon általános vonásai a kultúrának, különösen, ha a kulturális változások vagy egyéni ízek alakulására fordítjuk figyelmünket. Megnyilvánulásai nem korlátozódnak sem adott térre vagy időre, noha természetesen mindig és mindenütt meghatározott módon mennek végbe. Általános jellegük azonban épp az egyedi tényeket, jelenségeket állítja bizonyos távlatba, s könnyítik meg értelmezésüket.

A legággabb fogalom a transzkulturáció, a kultúraváltás, az átfogó kulturális csere folyamata. Ez bonyolult, a történeti források hiányosságai miatt rendszerint áttekinthetetlen, utólag pontosan alig rekonstruálható változásokat foglal magában. Többször a „végtermék” ismerjük jobban – mely persze aligha fogható föl lezárt, befejezett egységként –, s ehhez keressük a megelőzően jellemző kulturális, társadalmi formákat. Számunkra a legismertebb ilyen változás a magyarság keresztény hitre térítése. Hasonló a tibeti buddhizmus térnyerésének szövevényes folyamata, mely e kiállítás témájának legáltalánosabb alaphatárát adja. Mindkét esetben az erőszakos térítés, a hitben fogant hatalmaskodás épp úgy meghatározta a változást, mint az a kényszerűség, hogy az utóbb uralkodó helyzetbe került kulturális rendszer nyelvéből, produktumaiból kell a korábbi vallási rendszert, világképet kihüvelyezni. A párhuzam korántsem erőltetett, hiszen a transzkulturáció azonos típusáról van szó: az animista és samanisztikus világkép legyőzéséről, háttérbe szorításáról egy-egy tételes vallási rendszer társadalmilag, politikailag megalapozott hódításai nyomán. A kulturális csere jelentésváltást is jelent, a világ, s a környezet egészének, vagy csak szűkebben egy elemének magyarázatában végbemenő értelmezési fordulatot.

A csere, a fordulat azonban legtöbbször elhúzódozó folyamat, s nem képzelhető olyan egyszerű gesztusnak, mint például az évszakok változása szabta öltözékek cseréje. Az átmenetet a második fogalom, a szinkretizmus segíti megérteni, amely a nagyléptékű változások rendkívül bonyolult természetével kapcsolatos kifejezés. A szinkretizmus az egybeolvadást, a keveredést fejezi ki, amikor az eredetileg különálló, egymástól külön-

* Elhangzott a kiállítás megnyitóján 2002. október 30-án.

Részlet a kiállítás meghívójából

bőző képezetek és eljárasmódok ötvöződnek. A szinkretizmus lehet viszonylag spontán változás, a kulturális rendszerek egymás között végbemenő folyamatos érintkezésének az eredménye, de gyakran kifejezetten a gyors, az erőszakos változás útjait egyengeti azzal, hogy lehetővé teszi a helyi kultuszok továbbélését az új hitrendszer keretei között. A magamfajta nem szakembernek is föltűnő az a *többszörös* szinkretikus jelleg, ami a tibeti és a mongol buddhista emlékeket jellemzi. Megfelelő vallástörténeti, filológiai szaktudás birtokában nemcsak indiai, kínai hatások, áramlatok, jelentésrétegek mutathatók ki a tibeti buddhizmus gazdag világában, hanem a buddhizmus előtti világkép elemeinek sokrétű továbbélése, átformálódása is. A szinkretizmusnak ezt a szintjét a szent szövegek, a fennmaradt feliratok hagyománya, a kolostori irodalom és művészi, képi kifejezés mindörökre magába zárja. Jószerével csak ilyen forrásokból lehet következtetni az egybeolvadás nehéz és sokszálú folyamatának egy másik rétegére, arra a gyakorlati szintre, mely a viselkedésformák, a rituális technikák egykori „életére” vonatkozhatnak. Vajon hogyan fért meg a jóslás, a démonűzés, a gyógyítás, s más eljárások mágikus jellege a tantételeiben mindentől idegen buddhista vallási eszmékkel és gyakorlatokkal? Időben hogyan alakult ez a kapcsolat? A mágia és a szorosan vett vallási gyakorlat

ilyen egymásmellettsége ugyancsak a szinkretizmus jelensége, amely közvetlenül kapcsolódik a vallás mint kulturális rendszer társadalmi szétterjedésének a folyamatához.

Így érkezünk el a harmadik fogalomhoz, a popularizációhoz. Ez az eljárás mód több-szörös folyamat, több szinten érvényesül. Vallási képzetek, világmagyarázati elvek, eszmék kidolgozásának folyamatával párhuzamos a társadalmi elsajátítás menete, de a kettő rendszerint nem esik egybe. A popularizáció sajátos módon a papi szaktudás, a kanonizáció ellentéte, de e nélkül voltaképpen nincs is értelme, ha a vallást nem kevesek birtokolta eszmerendszernek, hanem társadalmilag fenntartott kulturális ténynek tekintjük. A popularizáció olyan szétterjedés, ami aktív birtokbavételt is jelent. Ezt az elsajátítást azonban nem kizárólag a gazdagon kidolgozott eszmerendszer és a hivatalos liturgia valamilyen szintű meghonosodása jellemzi, hanem a társadalom tömegeinek körében mindig is áramló ismeretek, felfogások, nem kanonizált vallási eszmék és cselekmények továbbélése. A popularizáció ebben az értelemben a kultúrának alapvetően szinkretikus jellegű folyamata. A vallástörténeti kutatás mindeddig főként a doktrínák, a kidolgozott tantételek mint bonyolult és összetett eszmerendszerek iránt érdeklődött s érdeklődik. Ha azonban arra figyelünk, hogy ezek a tantételek hogyan áradnak szét a társadalom széles rétegeiben, megkerülhetetlen egy további probléma, mégpedig az, hogy miként jut el mindez az emberekhez, hogyan épül be mindennapi életükbe, gondolkodásukba.

Ebben az összefüggésben helyezhetjük el a kiállítás alcímében is szereplő „népi vallásosság” kifejezést. Hogyan reagálnak az emberek a vallási tanításokra? Hogyan igazítják az új tanításokat és kultuszokat életük bevett gyakorlatához? Hogyan értik meg a felülről jövő tantételek lényegét, árnyalatait? Mind megannyi kérdés, amelyekre közvetlen megfigyelések híján nehéz válaszolni. Annyi bizonyos, hogy a népi vallásosság összetett jelenség. Egyrészt nem azonos a popularizáció folyamatával, illetve eredményével, noha annak jegyében keletkezik. Másrészt nem azonos a hivatalos tanításon kívüli vallásos megnyilvánulásokkal, így nem korlátozható a buddhizmus vagy a kereszténység előtti világkép bármilyen okból továbbélő maradványaira. A népi vallásosságot a szinkretikus módon egymásba olvadt mágikus-archaikus és a társadalmilag elsajátított-átértelmezett tételes vallás megnyilvánulásai egységének tekinthetjük. A tibeti „népi gyakorlat” példájában a samanisztikus kultuszok, hiedelmek, szokások alkotnak egységet a buddhizmus kolostorok világán kívül szétterjedt népszerű formáival. Nem szabad, a kanonikus formáktól, szimbolikus rendszerektől független képzetekről, kultuszokról, óvó-védő-elhárító cselekményekről, ábrázolásokról van szó, hanem azok részben egyszerűsödött, popularizálódott, részben egyénivé tett, s olykor a helyi archaikus gyökerekből táplálkozó, ám az eredeti jelentéseket javarészt elveszített formáiról.

A popularizáció egy sajátos vonása a képi tanítás és hatáskeltés. A tant népszerűsíteni kell, tudja ezt minden vallási hierarchia, ami nem korlátozódik a szóbeliségre, még kevésbé a kevesek kiváltságát jelentő írásbeliségre. A kora középkori kereszténység képileg próbálta a *Biblia* tanítását az írástudatlan néphez eljuttatni. Ez az eljárás, a *Biblia* pauperum eszméje a tibeti buddhizmustól sem idegen, miként ezt a kiállítás utolsó egységében a poklok szenvedéseit ábrázoló nagyszerű sorozat mutatja. Itt a szemléltetés nem csupán az elrettentés eszközével él, hanem a képekben megjelenő, a mindennapi életre utaló eszközök, szerszámok segítségével. Ez a naturalista jelleg ugyanakkor valószínűleg kevésbé tudatos, inkább az adottságok – s így módon az elterjedés folyamatának – közvetlen hatásából származik.

A múlt és a jelen tapasztalatai egyaránt arra figyelmeztetnek, hogy nincsenek tiszta kultúrák, nehéz egységes vallási vagy kulturális rendszerekről beszélni. Főként akkor, ha nem doktrínákban gondolkodunk, hanem a társadalmi gyakorlat felől vizsgálódunk.

Véleményem szerint ehhez a szemléleti fordulathoz járul hozzá sajátos emléanyagával és úttörő feldolgozásmódjával ez a kiállítás, amely a távoli példán keresztül számunkra, a más kulturális környezetben iskolázottak számára is ismerős kérdésekre keresi a választ.

Lássuk meg tehát a távoliban a közelit! Ezzel a gondolattal ajánlom Önöknek a kiállítást.

FEJŐS ZOLTÁN

Nógrád szerepe a magyar múzeumügy kibontakozásában
(Palóc Múzeum, Balassagyarmat, 2002. december 12.–)

A magyar múzeumügy születése kétszázadik évfordulójának egyik rangos záró rendezvénye volt a *Nógrád szerepe a magyar múzeumügy kibontakozásában* című jubileumi kiállítás megnyitó rendezvénye 2002. december 12-én. Megelevenedtek azok az archív hang- és filmfelvételek, amelyek Nógrádról szólnak, és országos múzeumi gyűjteményekben találhatók.

A 2003 novemberéig látható kiállítás először ad összegzést arról a hozzájárulásról, amelyet Nógrád (vár)megye adott a Magyar Nemzeti Múzeumnak és az abból önállóított múzeumoknak személyek, a hozzájuk kötődő gyűjtemények és nem utolsósorban a megyéből mint gyűjtőterületről származó műtárgyak révén.

A Magyar Nemzeti Múzeum 200 éves fennállása körülbelül egyharmad időszakában nógrádi illetőségű főigazgatók vezették az intézményt. Így a losonci Kubinyi Ágoston akadémikus, akinek korszakalkotó múzeumfejlesztő tevékenységéhez tartozott az épület körüli park létesítése, a Pyrker-féle képtár rendezése és felállítása, valamint a gyűjtemények fejlesztése bel- és külföldről egyaránt. Pulszky Ferenc akadémikus – a szécsényi uradalom birtokosa – részt vett az Eszterházy-képtár anyagának megvásárlásában és a bécsi iparművészeti kiállítás anyagának megszervezésében, mely később az Iparművészeti Múzeum alapja lett. Főigazgatói tevékenysége a múzeum egyik fénykorát jelentette. A gyűjtemények gyarapítása még nagyobb lendületet vett, ami előbb külön természettudományi, néprajzi és iparművészeti tárat, majd önállóított múzeumokat eredményezett. Mellettük Kubinyi Ferenc is sokat tett a Nemzeti Múzeum fejlődéséért. Nagyonbár az ő érdeme, hogy az ország rendjei a múzeumépület felépítésére és berendezésére 500000 forintot adtak és 120000 forintért megvásárolták a híres Jankovich-féle gyűjteményt. 1934 és 1944 között gróf Zichy István akadémikus volt a főigazgató, aki divényi udvarházából járt föl a Nemzeti Múzeumba. Tevékenysége során újrarendezte a múzeumi gyűjtemények felállítását.

Az ábelfalvai születésű Petényi Salamon János volt a magyar tudományos madártan megalapítója, akadémikus, az első hivatásos természettudományos muzeológus. Két évtizeden át dolgozott a Nemzeti Múzeumban, melynek saját gyűjteményét is odaajándékozta. A Szécsényben született Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek, akadémikus, 24000 koronás alapítványával vált lehetővé a múzeum növénygyűjteményének önálló osztállyá szervezése. Európai hírű növénygyűjteményét és botanikai szakkönyvtárát a nemzet múzeumának ajándékozta.

A bevezető előtérben összefoglaló áttekintést nyújtunk a kiállításról képzőművészeti alkotások segítségével. A nagyterem elején archeológiai válogatást mutatunk be, egy-

részt Nógrád megyei kutatóknak a Nemzeti Múzeumot gazdagító, másrészt a Nemzeti Múzeum régészeinek a megyében végzett ásatásai anyagából. Ezt az összeállítást Patay Pálnak köszönjük, aki maga is a Palóc Múzeumban kezdte muzeológusi pályáját, amelyet azután a Magyar Nemzeti Múzeumban bontakoztatott ki.

A Nemzeti Múzeumon belül 1872-ben létrehozott Néprajzi Osztály jelentette a Néprajzi Múzeum jogelődjét, a teljes intézményi különválásra 1947-ben került sor. A kezdetben távoli népek kultúrájára irányuló érdeklődés mellett a magyar anyag gyűjtése a század végére vett nagy lendületet. Ebben meghatározó szerepe volt az ezredévi ünnepek keretén belül a Városligetben felépített Néprajzi Falunak. Az ország különböző vidékeinek, népcsoportjainak építkezését, s hozzá kapcsolódva legszebb népviseleteit felvonultató kiállításon Nógrád vármegye vállalta a palócság bemutatását. Az ígéretesen gyarapodó Magyar Osztály gyűjteményeinek nyilvántartásában ajándékozóként, gyűjtőként nógrádi illetőségű személyek neveit is ott találjuk, például Pintér Eleonóra, Nyáry Albert báró, Fábíán Gyula, Farkas Pál. A 20. század során jeles etnográfusok – köztük Pápai Károly, Györffy István, Madarassy László, Gönyey Sándor, Fél Edit, Manga János – gazdagították nógrádi falvakból a Néprajzi Múzeum gyűjteményeit. A kiállítás a Néprajzi Múzeum elsőrangú kerámia-, bútor-, viselet-, pásztorművészet- és szakrális anyagából ad válogatást, köztük a millenniumi falu sóshartyáni palóc házának berendezési tárgyaival.

A jellegzetes áttört bútorok készítői főként pásztorok voltak, akik figurális ábrázoló hagyományait társították az asztalosok által készített egyszerű, rácsozott támlájú darabok szerkezetével, és eredeti, újfajta stílust tudtak teremteni. A pilinyi Bertók János, a Néprajzi Múzeumban őrzött, 1885-ben készült tálasfogasaira barokkos indadiszekkel körülvett, kivont karddal vágató huszárokat és gyalogos katonákat faragott. Székei támláján megjelenítette az erdőre induló gazda alakját, a favágás jelenetét, a kaszányát örökdő bakával. A millenniumra a királyt is kifaragta, amint palástban, teljes koronázási díszben léptet a lován. Az egzotikus állatok (elefánt, zsiráf, teve, hangyász, kenguru) szintén megindították képzeletét. A tárgyi bemutatót a Néprajzi Múzeum fényképtárának legrégebbi nógrádi felvételei egészítik ki.

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum nógrádi gyűjteményi anyaga enteriőrökben látható. A kamrában Szandáról származó ácsolt ládák: *szuszék* és *hombár*. Zsilipelt technikával készült, koporsófedelű ládák ezek, melyeket szemes termés, majd ruha tárolására használtak. A festett láda 1844-ben, a losoncugári csizmadia céh ládája 1866-ban készült. Szobareszlet is látható tölgyfából ácsolt kamarás asztallal, Endrefalváról és Karancsságról származó karospadokkal. Az áttört faragású padhátbetéteken trombitással, zászlóvivővel menetelő huszárok találhatók, illetve a középen álló magyar címer körül ágaskodó, szárnyas állatalakok, dús agancsú szarvasok, gyalogos katonák és huszárok. A 18–20. századi magyar falusi és mezővárosi építészet és életmód bemutatását szolgáló intézmény a Nemzeti Múzeum kötelékéből 1947-ben kivált Néprajzi Múzeum keretében működött, majd 1972-ben önállósodott. A Sztaravoda-patak mentén fekvő 50 hektáros területen tíz tájegység terve szerepel, melyből négy már elkészült. A Nógrád megyét bemutató észak-magyarországi tájegység megépítését 2010-re tervezik, melyhez a műtárgyanyag nagyrészt már rendelkezésre áll.

A Magyar Mezőgazdasági Múzeumot a honfoglalás ezeréves évfordulóján, 1896-ban alapították. Gyűjteményeinek alapját a millenniumi kiállításra összegyűjtött mezőgazdasági, erdészeti, vadászati és egyéb anyagok alkotják. 1998-ban az intézmény munkatársai gyűjtőútra indultak Nógrád megyébe, hogy a múzeum gyűjteményét a palóc vidékre jellemző tárgyakkal, a népviselet darabjaival, munka- és háztartási eszközökkel gazdagítsák. Összegyűjtött anyagukból „*Cimbő, dindi, begyike*” címmel kiállítást rendeztek,

amelyben jellegzetes nógrádi parasztházat is felépítettek. Kiállításunkban fényképekkel és műtárgyakkal is emlékeztetünk erre, így bemutatjuk a *begyike* (női ingnyak), *dindi* (női ujjas), *vizitke* (női ujjas) és *cimbős fejkendő* női viseletdarabokat. A múzeum régi nógrádi anyagát reprezentálja többek között a Nógrád vármegyei Gazdasági Egyesület 1882. évi emlékérmé, az 1883. évi losonci mezőgazdasági kiállítás emlékérmé és Szapolyai János király felsőpenci adománylevele 1538-ból.

Az Iparművészeti Múzeum Európa harmadikként létrejött központi iparművészeti gyűjteménye (1872). Bútor, textil, ötvös, kerámia, üveg és kisgyűjtemények osztályai-ban gazdag anyagot őriznek az európai és hazai – köztük nógrádi vonatkozású – iparművészeti remekekből. Pantocsek Valentin Leó, aki Magyarországon elsőként foglalkozott daugerrotípiával, majd fotográfiával, 1849-ben mint a zlatnói gyár vegyésze feltalálta a hialoplasztikát. Ezzel az eljárással készítette üvegpenzeit, melyekkel az első párizsi világkiállításon aranyérmet nyert. Az 1860-as évek végén feltalálta a szivárvány színekben játszó irizáló üveget, amelyből kiállításunkban bemutató látható. Megjelenek Gorka Géza Munkácsy- és Kossuth-díjas érdemes művész kerámiai is. Ő hozta létre Nógrádverőcén a Keramos Rt. agyagipari műhelyt és megszervezte Losoncon a Nógrádi Palóc Házipari Keramikai Műhelyt. Néprajzi vonatkozású textilanyagot is bemutatunk a múzeum gyűjteményéből.

Az 1957-ben önállósult Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményeiből itt láthatóak az 1930-as évekbeli Madách Imre plasztikai pályázatra benyújtott pályaművek, melynek nyertes alkotása nagy méretben áll a balassagyarmati főtéren. Bemutatjuk az idén száz éve született, Kossuth-díjas ceredi Szabó István saját magáról készített fejszobrát, és több kiváló, Nógrádban alkotott vagy ide is települt festőművész – köztük Benczúr Gyula és Glatz Oszkár – képeit.

Külön egységként tárjuk a látogatók elé a vallásos kultúra nógrádi muzeális örökségét az esztergomi Keresztény Múzeum, a budapesti Evangélikus Országos Múzeum, valamint a szentendrei Szerb Ortodox Múzeum jóvoltából.

Ezúton is köszönetet mondunk a műtárgyakat kölcsönző, fent nevezett múzeumoknak, külön a Néprajzi Múzeumnak, az anyagi támogatást nyújtó Nemzeti Kulturális Alapprogramnak, Balassagyarmat Város Önkormányzatának, több helyi intézménynek, magánszemélynek, és nem utolsósorban a rendezőtárs kollégáknak.

LIMBACHER GÁBOR

Világunk Világossága

2003. július 9-én nyílt meg Kecskeméten, a Forrás Népművészeti Galériában Lendvai Kepe Zoltán, muravidéki magyar képzőművész néprajzi fotókiállítása *Világunk Világossága* címmel. A kiállításra kerülő közel 80 fotó az elmúlt egy évtized terméséből, az alkotó 8000 néprajzi fotójából készített válogatás. A képek túlnyomó többsége a Kárpát-medence néprajzi kincseit mutatja be, néhány fotó pedig a művésznek a természet és az esztétikum iránti elkötelezettségéről tanúskodik.

Lendvai Kepe Zoltán, a Szegedi Tudományegyetem V. éves néprajz szakos hallgatója szenvedélyes szeretettel utazza körbe a Kárpát-medencét és kutatja az itt élő emberek életét. Az alkotó a Maribori Főiskolán végzett képzőművészeti tanulmányokat. Képzőművészként gyökerkeresése vezette a népművészethez, annak motívumvilágához. Jugoszlávia felbomlása után mint a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet munka-

társa eszmélt rá végképp a határon túli, különösen a Lendva-vidéki magyarság mostoha, „nyugati csángó sorsára”. Bátorságát összegyűjtve úgy döntött, azzal használhat leginkább a rohamosan fogyó, tízezernyi szlovéniai magyarnak, ha Magyarországra jön és elsajátítja a néprajztudomány alapjait, s így néprajzkutatóként gyűjti össze és mutatja be a világnak nemcsak a Lendva-vidéki magyarok, hanem az egész Kárpát-medence néprajzi kincseit. A művész alázatos áhítattal várja azt a pillanatot, amelyet nekünk a rohanás közepette már nincs időnk és türelmünk kívárni, azt a pillanatot, amikor a tökéletes forma, a szín és a tartalom egy éteri pillanatban egymásra talál. Többször felkeres egy-egy helyet, vár, keresi, kutatja a Világ Világosságát. Képeiről egy lassanként eltűnő, fénnel írott eljövendő történelem néz vissza ránk. A tiszai varsás halászat, a magyarbágoi himzett párnavég, a délföldi kerek öl, a firtosváraljai bálványos kapu, az őrségi ácsolt láda, az ormánsági templomkazetták újra és újra bizonyítják, igenis szükségünk van őseink tudásának megbecsülésére. A felsőlakosi, fából faragott Krisztus szívtépő szomorúsága, a magyarbecsei temető virágzó élni akarása, az óföldreáki templom egyszerű szentsége, a bivalyok öröklét felé tartó legelése, a ködbe vesző lendvai vár elhagyatottsága a szemlélőt önkéntelen meditációra ösztönzik a magyarság sorsáról, saját lelkünk mélyére vezető utakat indítanak meg. A hetési, székelyföldi, tiszántúli, alföldi, dunántúli, felvidéki, kárpátaljai, vajdasági emberek portréin, házain, mives, szép tárgya-in keresztül juttat ahhoz a bizonyさhoz, hogy vannak még Őrzők, akik vigyáznak a strázsán.

Györffy István, a néprajztudomány klasszikusa szerint Európa nem arra kíváncsi, hogy mi az, amit az európai műveltségből elsajátítottunk, hanem mi az, amivel mi gazdagítottuk. Lendvai Kepe Zoltán kiállítása, mint egy nemes tokaji aszúeszencia, mindannak szép foglalata, amivel a magyarok lakta vidékek hagyományörző társadalmi Európát gazdagították.

BIHAR MÁRIA

OKTATÁS

**Néprajzi eredmények az OTDK XXVI. Konferenciáján
(Veszprém, 2003. április 22–23.)**

A hagyományokhoz híven 2003 tavaszán huszonhatodik alkalommal rendezték meg az Országos Tudományos Diákköri Konferenciát. Ennek Humán szekciójára Veszprémbe került sor, ahol a Veszprémi Egyetem Tanárképző Kara fogadta be és rendezte meg a tanácskozást. Ez évben is, ahogy máskor, a néprajzi dolgozatok bemutatására két szekcióban került sor, az egyikbe az (inkább) folklorisztikai, a másikba az (inkább) etnográfiai jellegű munkákat sorolták be a szervezők. Öröndetes fejlemény, hogy az elmúlt tíz évben már nemcsak a budapesti és a debreceni néprajz szakos hallgatók mérhetik össze felkészültségüket ilyen alkalmakkor, hanem a pécsi, a szegedi és a miskolci egyetemisták is, hiszen a szakképzés magas színvonalon folyik több helyen is. Ugyanakkor azt is látni kell, amit jómagam nem tartok szerencsés és átgondolt fejleménynek, hogy a néprajzzal a legszorosabb tudományos rokonságban lévő diszciplína, a kulturális antropológia körébe tartozó dolgozatok egy másik, társadalomtudományi más szekcióban, más városban, más időpontban szerepelnek. Hasznos lenne ezen változtatni már csak azért is, mivel néprajz szakon is több helyen tanulnak magas szintű kulturális antropológiát a hallgatók, és olykor az ő dolgozataikat mérik össze antropológia szakosokéval. Ahogy a fordítottja is előfordult: antropológiai jellegű, szemléletű dolgozatok kaptak besorolást (szerintem egyáltalán nem helytelenül) a néprajzi zsűrihez, ám ott nem mindig tudták teljesítményüknek és jelentőségüknek megfelelően értékelni azokat.

Mindig sok múlik azon, hogy milyen egy tudományos tanácskozás előkészítése. A közvetlen előkészületekhez tartozik a bíráló tanárok megfelelő kiválasztása, felkérése, a dolgozatok időben való elküldése, a bírálatok visszajuttatása a szerzőkhöz, továbbá a helyszínek és időpontok alkalmas megválasztása, határidők betartása, felelősök számára megfelelő eszközök biztosítása. Nem csupán a saját véleményem, hanem sokaké, hogy a veszprémi szervezők nem álltak a helyzet magaslatán, és alig-alig tudtak megbirkózni feladatukkal. Ez sok egyéb mellett azért is nagy kár, mert diákok egész sora kezd el fokozatosan kételkedni abban, hogy van-e értelme tudományos diákkörben tevékenykedni, a szakos kötelezettségeken túlmutató teljesítményekre törekedni akkor, ha munkájuk olyan csekély figyelmet és megbecsülést érdemel. Csak két példa: a két néprajzi zsűri hat tagja közül négyen kaptak felkérést (az utolsó utáni pillanatban) olyanok, akik nem rendelkeznek tudományos fokozattal, és nem oktatnak egyetemen. A konferencia rezüméit tartalmazó kötetet nem kaphattuk meg érkezéskor, hanem csak távozáskor. Az egész konferencia lezajlott az érkezés és hazaindulás közötti alig 30 órában, feszes beosztással, amely alig hagyott időt baráti találkozásokra, beszélgetésekre.

Nyilván más okai is vannak annak, hogy fokozatosan és folyamatosan csökken a tudományos diákköri dolgozatok száma minden szakterületen. Azt is látjuk, hogy ez nem kizárólag azt jelenti, hogy az egyetemisták kevésbé akarnának konferencián szerepelni, vagy dolgozatokat megírni: két OTDK között 2003 őszén például már második alkalommal rendezik meg a néprajz és antropológia szakos diákok konferenciáját. Csökken az érdeklődők száma is: alig vannak olyanok, akik azért utaznának el a diákköri konferenciára, hogy ott meghallgassák társaikat. Lankad az egymás iránti figyelem, hozzászólás, kérdés, megjegyzés a diákok részéről alig hangzott el. Azt is láttuk, milyen nehéznek bizonyul sok esetben behatárolt időben szabadon és összefogottan beszélni, ténye-

ket és következtetéseket arányosan elrendezni, illusztrációkat a maguk helyén és a hallgatóság számára felfogható módon közreadni. Mennyire más a megszokott, egyetemi szemináriumok keretei közül kikerülve mások kritikus figyelme elé állni – de hisz ilyen körben még mindig „magunk között” vagyunk, és komolyabb megmérettetések és teljesítmények számára biztos, hogy jó előiskola a tudományos diákköri konferencia. Nem beszélve arról, hogy ilyenkor lehet a leginkább megtudni, mivel és milyen szinten is foglalkoznak más szakosok, más szakmákra készülők.

A két néprajzi szekcióban idén 18-an szerepeltek, köztük egy „junior”, egy nagyenyedi középiskolás diák is. Az érdeklődést keltő témákra és a teljesítményekre nézve egyaránt tájékozódásul szolgál, ha közöljük a helyezéseket.

Néprajz A. (elnök: Mohay Tamás, ELTE BTK)

I. helyezést nem adták ki.

II. megosztva:

Pákozdi Ildikó (Pécsi Tudományegyetem): Társadalmi változások Igaron,

Kemény Márton (ELTE): Magángazdálkodás Cegléden és Murszemenyén az 1989-es rendszerváltás után (Gazdálkodási stratégiák központi és periférikus helyzetben).

III. megosztva:

Bíró Hajnalka (ELTE): „Épültek a szép házak mindenütt...” – A lakóépület változásai a Nógrád megyei Varsányban a 20. században,

Szabó Anita (Debreceni Egyetem): A murszemenyei olajiparos családok megélhetési stratégiái.

Néprajz B. (elnök: Küllös Imola, ELTE BTK)

I. Domokos Mariann (ELTE): A veszprémi Gizella-napok (Az ünnep tartalmi-formai elemeinek vizsgálata).

II. Vörös Emese (Szegedi Egyetem): Új mise – egy életforduló ünnepe.

III. Klamár Sára (Szegedi Egyetem): A kisember háborúja – Tábori levelezőlapok az I. világháborúból.

Veszprém Város Önkormányzatának különdíját kapta (ennek előfeltétele volt valamelyik szekcióban helyezést elérni és a városhoz kötődő témával foglalkozni) Domokos Mariann (ELTE).

Gratulálunk a díjazottaknak és további eredményes tudományos munkát kívánunk mindenkinek!

MOHAY TAMÁS

TÉKA

Gyógyítás, bábák

Deáky Zita: *A hivatalos és a hagyományos gyógyítás a magyar történeti forrásokban*. Budapest: Osiris Kiadó. 2002. 304 old. Krász Lilla: *A baba történeti szerepváltozása a 18. századi Magyarországon*. Budapest: Osiris Kiadó. 2003. 334 old.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Néprajzi Doktori Iskolája a fenti orvostörténeti tárgyú PhD-disszertációk megjelenése alkalmából 2003. július 3-án könyvbemutatót rendezett az ELTE Néprajzi Intézetének könyvtárában. Voigt Vilmos tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE, Folklore Tanszék) bevezető előadása után Deáky Zita könyvét Magyar László András igazgatóhelyettes (Simmelweis Orvostörténeti Könyvtár), Krász Lilla művét pedig Ring Éva docens (ELTE, Kelet-Európai Történeti Tanszék) méltatta. A rendezvényen Lanczendorfer Zsuzsanna népdalokat énekelt. Az alábbiakban a könyvbemutatón elhangzott előadásokat és Voigt Vilmos utólagos megjegyzéseit közöljük.

A SZERK.

Általában a bábamesterségről

Átvitt értelemben a *tekhné maieutiké* egy kifejtő gondolkodtató módszert jelent: amikor kérdést, majd erre feleletet keresünk/keresztetünk, hogy aztán újabb kérdés és újabb felelet következhesen. Az elnevezés azonban (szó szerint) a gyermeket világra segítő gyakorlatra utal. Ha a tudományos munkákat, például a doktori értekezéseket is szülötteknek tekintjük, a hasonlat még találhatóbb.

Két, témájában is összefüggő, szerencsére nyomtatásban is megjelent doktori értekezést mutatnak be most szakavatott kollégáim, persze a szerzők és az érdeklődők jelenlétében. Mindkét mű, egyetemünk Bölcsészettudományi Karán készült. Egyikük közvetlenül a miénk: Deáky Zita az akkor még önálló „magyar és összehasonlító folklorisztika” doktori iskolánk hallgatója volt. A másik, Krász Lilla könyve, a Közép- és Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszék doktori iskolájának jelentős eredménye. A két szerző jól ismeri egymást, valóságos bábászövetséget alkotnak. Különös örömünkre szolgál, hogy műveiket együtt méltathatjuk itt.

Egyetemünkön a mostani doktori (PhD) rendszer körülbelül évtizedes múltra tekint vissza. Előzményei, persze, két évszázadig biztosan visszanyúlhatnak: éppen addig a 18. századig, ahol Deáky is, Krász is olyannyira otthon vannak. A mostani doktori képzési rendszer célja kettős. Egyrészt egy-egy önálló, tudományos mű (vulgo: PhD/doktori/értekezés) elkészítése a tanárok és olykor a tanulók célja. Ezen túlmenően azonban a jó doktori iskolák vágya az is, hogy biztosítsák a tudományos (és ha lehet: egyetemi oktatói) utánpótlást. (Ez az itt szereplők esetében az átlagosnál jobban is sikerült: Deáky a mostanában soknevű és -szerkezetű „Kertészeti Egyetemen”, Krász karunkon, a történelem szakon adjunktus.) A tanárok a közvetlen értekezés-gyártás forté-

lyain túlmenően persze mindent meg akarnak tanítani, amit ők is tudnak. Sőt, ennél többet is. A diákok – immár önálló tudós-gyermekek – e követelmények miatt pedig legfeljebb felsírhatnak, mint az újszülött: hozzá kell szokniok az ilyen elvárásokhoz. És ha kezdetben sírnak is, ezt előbb-utóbb ugyanúgy kinövik, mint a csecsemők is. Az ilyen doktori értekezésekben nemcsak az a fontos, ami bennük olvasható, hanem az is, ahogyan ezt bemutatják: azaz a módszerek és távlatok. A most előttünk levő két könyv ilyen szempontból is nagyszerű, csábító – ám nem könnyű – olvasmány.

Minthogy bőven lesz még szó róluk, közös témájuk (gyógyítás, egészségügy kultúra-történeti szempontból) miatt egyetlen további, általánosító megjegyzést hadd tehessek. A kultúra értelmezését illetően a tekintetben is kétféle megoldást ismerünk: miképp kell azt kutatnunk, miként is működik maga a kultúra. Az egyik nézet szerint a kultúra a *funkcionálás* gyakorlata. Lényege abban áll, hogy minden simán folyjék: haladjon a technika, sőt, a tudomány is, sikeres legyen az oktatás, megfelelően jó a művészet. A másik nézet a kultúra működése szempontjából ugyanilyen fontosnak tartja a *diszfunkció* megnyilatkozásait. Eszerint a kultúra bizony sok negatív tevékenységet is jelent. Elég itt például a háborúkra gondolni, amelyeket mi hozunk létre. Azt hiszem, mindkét nézetben van igazság. És noha ezek igazán ki sem békíthetők egymással, a mostani könyvbemutatón érdemes arra utalnunk, hogy az egészségügy-történeti, gyógyítástörténeti, babonátörténeti kutatások önmaguk témáinak konkrét vizsgálatán túlmenően arra is jók, hogy jobban értsük azt, hogyan is fogja fel a kultúra a veszélyeket, bajokat, csapásokat, epidémiákat – miként és milyen választ ad e kihívásokra. Vagyis itt a *diszfunkcionáló* kultúra kerül a szemünk elé. (Persze, ha sikeres az egészségügy, a funkcionáló kultúra is észrevehető.) Erről persze nem teoretikusan kell kinyilatkoztatásokat tenni, hanem gondos munkával a tényeket megvizsgálni, egymáshoz illeszteni és magyarázni is ezeket. Ez a szorgos és értelmes disszertálás adhat kultúraelméleti tanulságokat is.

Krász Lilla és Deáky Zita könyvei ilyenek. Művelődéstörténeti és kultúraelméleti továbbgondolásra csakugyan serkentenek.

A mostani könyvbemutatót remélhetően hasonló rendezvények is követik majd. Szívesen vállalkozok ezek megszervezését, „saját” és „hozott” anyagból egyaránt. Idén január elseje óta a Folklóre Tanszék mellett működik egy miniatűr akadémiai kutatócsoport is, amelynek legfőbb témája szövegek elemzése. A szövegeket mi itt igen tágra értelmezzük: a kultúra olyan dokumentumait értjük ezen, amelyek vizsgálatához folkloristaként egy kicsit értenünk kell. Idetartozónak tekintjük mindkét könyvet, témáikat, módszereiket illetően. „Kutatócsoportunk” első nyilvános rendezvényét ezért örömmel nyitom meg.

VOIGT VILMOS

Deáky Zita könyvéről

Deáky Zita doktori mestermunkája – mert ez a kötet valóban az – a 18. század második és a 19. század első felének magyar művelődéstörténetéről ad, eddig jobbára feldolgozatlan adatok, új, eredeti szempontok alapján képet. Jóllehet a disszertáció elsősorban néprajzi, orvostörténeti fogantatású, szándékosan használtam a *művelődéstörténet* kifejezést, hiszen a könyv által összegzett és elemzett anyag a néprajz, a szociológia, az oktatástörténet, a közegészségügy-történet, a sajtótörténet vagy éppen a nyelvészet

területére egyaránt kiterjed, nem is beszélve azokról az eddig tartalmilag szinte teljesen feldolgozatlan részterületekről, mint az orvosi disszertációk, az orvosi földrajz, vagy a medicina pastoralis különös világa.

A könyv arra a kérdésre keresi a választ, hogyan alakult a népi gyógyászat és a hivatalos, konvencionális orvostudomány kapcsolata, helyesebben bonyolult kapcsolatrendszere az adott időszakban, hogyan változott a népi gyógyászat megítélése ebben a korban és milyen fórumokon érintkezhetett és küzdhetett meg egymással a népi gyógyító hagyomány és az akadémikus orvostudomány. Ahhoz azonban, hogy a fölített kérdésekre választ adhasson, a szerzőnek lépten-nyomon el kellett különítenie és meg kell határoznia, mi is voltaképpen a népi gyógyítás, illetve a vele ekkoriban már nyilvánvalóan szemben álló hivatalos, konvencionális orvoslás. Véleményem szerint ennek a kötetnek éppen ez a törekvés a legizgalmasabb vonása, hiszen ahogy az elképesztő mennyiségű forrásanyag a könyv lapjain élénk táru, egyre erősödik bennünk a bizonyosság, hogy a népi gyógyászat korábbi definíciói elégtelenek, sőt, olykor egyenest félrevezetők voltak. A 19. század gondolkodásában gyökerező néprajzi, orvostörténeti hagyomány ugyanis, az újabb – elsősorban Gémes Balázs nevéhez köthető – kísérletek ellenére a népi gyógyászat körébe csupán a vidéki, paraszti ismereteket, szokásokat, eljárásokat hajlandó sorolni, ráadásul ezt a tudásanyagot valamiképpen zártnak és évszázadokon át alig változónak tekinti. (Ez a szemlélet egyébként a közvélekedésre is jellemző.) A Deáky által feltárt források azonban – legalábbis számomra – egyértelműen bizonyítják, hogy egyfelől a népi gyógyászatnak is több rétege különíthető el a mágikus, illetve az evvel gyakran összefonódó empirikus hagyománytól, az úgynevezett házi orvosló könyveken, herbáriumokon és a medicina pastoralisokon át, a ma alternatívnak nevezett irányzatok némelyikéig, sőt, az úgynevezett városi népi gyógyászatig, másfelől pedig arra engednek következtetni, hogy a népi gyógyászati ismeretek, illetve a tudományos orvoslás között sokáig – talán éppen a vizsgált időszak kezdetéig – egyenrangú kommunikáció zajlott – ha egyáltalán el lehet e kettőt különíteni egymástól.

Orvostörténeti kutatásaim, fordítási munkáim során gyakran talákoztam ókori (Galénosz, Dioszkuridész, Szóránosz és mások írásaiból származó) receptekkel, gyógymódokkal, sőt, elméletekkel is a 16–19. századi házi orvosló könyvekben, 19. századi alternatív gyógyászati munkákban, sőt, még népi gyógyászati adattárakban is. Az ókori, középkori orvostudományi irodalom viszont Hippokratésztől, Dioszkuridészen, Galénoszon át Hildegardisig, Albertus Magnusig, a salerno corpusig közismerten szinte hemzseg a népi gyógyászati eredetű terápiáktól, gyógyszer-leírásoktól. Az orvoslás elmélete ugyan – különféle elméleti, szociális vagy akár anyagi okokból – korán, a Kr. e. 3. századtól igyekezett már elkülöníteni magát a pusztá empiriától, vagyis az ún. „népi” gyógyító hagyománytól, ám a gyakorlat kényszerűségéből és az orvosi rend struktúrája következtében a 18. századig elfogadta, és alkalmazta is az adott vidék népességének gyógyító ismereteit, hagyományait. A törés a népi gyógyászat és a tudományos orvoslás e szimbiózisában több fokozatban következett be. A 12–13. században Európában megjelentek azok az egyetemek, amelyek fokozatosan szerzett privilégiumaikkal igyekeztek az üzleti versenytársaknak tekintett, diploma nélküli, vagy alacsonyabb rangú gyógyítókat kiszorítani a pályáról. (A nők, a más vallásúak egyeteméről való kitiltását a 16. századtól a seborvosok, bábák degradálása követte.) A népi gyógyításhoz az európainál sokkal erősebben kötődő arab orvostudomány hatásának háttérbe szorulásával, a reneszánsz filológiai, tehát szöveg-alapozású, a 16. század folyamán egyre kritikusabbá váló medicinájának megjelenésével, a kísérletes orvostudomány, a kemia, a jatrofizika, mechanioatria, a farmakognózia 17. századi uralomra jutásával, majd az állami befolyás, az egységesítési kényszer eluralkodásával lassan a népi gyógy-

gyászat abba a pozícióba süllyedt, amelyet mai világunkban is elfoglal. A 19. század második felére a népi gyógyászat immár csak a néprajztudósokat és az orvos-történészeket érdekelte.

A folyamatokban az Osztrák Birodalomban a közegészségügy térhódítása, az egyetemek állami alapítása, és az Aufklärizmus játszotta a főszerepet. Hazánkban az 1770-es, 80-as években a központi hatalom, az orvosi rend támogatásával egyszerűen megvonta a népi gyógyítók jogosítványait, a bábáknak, seborvosoknak orvos előtt kellett vizsgát tenniük, a felvilágosodott népszerűsítő munkák pedig – amelyeknek egyébként a jelen kötet is rendkívül érdekes elemzését adja – igyekeztek elutasítani a népi hagyományt, babonának bélyegezve a legempirikusabb népi gyógymódokat is. Ezzel egy időre esett az egyetemek társadalmi rangjának emelése és szakmai jogosítványainak kibővítése is. (Az állami alkalmazott physicus, a bürokrata orvos is ekkoriban jelenik meg a színen.) A felvilágosult, központosított államban már nem volt helye az engedély nélküli tevékenységeknek és a központi véleménnyel szemben álló nézeteknek.

Szinte ugyanekkor azonban, részben a szellemtörténeti értelemben vett romantika hatására, részben éppen az orvoslás központosításának ellenhatásként különös fejleményekre került sor az orvoslás terén. Elsősorban Németországban és Franciaországban egy sor sajátos gyógyító irányzat szökkent virágba: a mesmerizmustól, a rademacherizmuson, a broussaisizmuson át a brownianizmusig, vagy éppen a Hahnemann által megalapozott homeopátiáig. Európában megjelentek az újra felfedezett keleti gyógymódok, az akupunktúra, a moxa, az ájurvédikus orvoslás, elterjedt és divatba jött a vízgyógyászat (Priessnitz és Kneipp), a napkúra, a makrobiotika és általában a Naturheilkunde. Ezek a furcsa irányzatok, amelyeket ma alternatív gyógyászat néven ismerünk, valójában a népi orvoslás megüresedett helyét, szerepét igyekeztek betölteni, sajátos módon azokban a társadalmi osztályokban, amelyek számára a hagyományos népi orvoslás immár hozzáférhetetlenné vált.

Az úgynevezett akadémikus, konvencionális orvostudománynak ezután kétfrontos harcot kellett folytatnia a köznép körében élő „babonaságnak” bélyegzett gyógymódok és szokások, illetve a műveltebb néposztályokban egyre terjedő alternatív irányzatok ellen. Talán ez is magyarázza azt, hogy a 19. század elejétől miért olyan elutasító és agresszív a hivatalos orvoslás a népi eljárásokkal szemben, illetve, hogy a korábbi századokra jellemző párbeszéd miért szakadt meg véglegesen. (Hogy talán éppen napjainkban kezdődjek újra, ahogy Kínában, Latin-Amerikában, Indiában immár régóta folyik.)

Deáky Zita tanulmányának számomra talán legérdekesebb fejezete az, amelyben azt vizsgálja, hogyan próbált összhangot teremteni a helyi – gyakran a papi rendhez tartozó – értelmiség a magas orvostudomány elutasító magatartása és a „népi” igények között, milyen konfliktusba került az a személy, aki a falusi lehetőségek és kultúra szorításában igyekezett változtatni – jogosan, vagy jogtalanul, ki tudja – a szokásokon és a gyógyítás évszázados gyakorlatán. S ez a helyzet még igen sokáig alig változott. Ne feledjük, hogy még a 19–20. század fordulóján is szükség volt Karlovsky Geyza népnyelvi-gyógyszerészeti szótárára, hogy a falusi patikus eligazodjék a népi hagyomány és a tudományos nomenklatura közös útvesztőjében, s hogy a mai Budapesten is egyszerre működhet a neurológus és a kézzel való gyógyító kuruzsló.

Szeretném arra is felhívni e könyv majdani olvasóinak figyelmét, hogy a szerző szintén hogyan kényszerül „ingázni” a hivatalos orvostudomány szempontjai, illetve a sajátos legtöbbször csak az ellenfél által rajzolt torzkép alapján ismert népi gyógyászati szempontok között. Nagyjából hasonló helyzetben lehetett e kötet írásakor, mint a válástörténész, aki csupán a katolikus írók művei alapján ismert manicheizmus rekonstruá-

lására és megértésére törekszik. A könyv azonban így is meggyőzően ábrázolja azt a folyamatot, amelynek során az egykori szimbiózis egyenlőtlen küzdelemmé vált, és amelynek során a népi gyógyászat lassanként talaját veszítette.

Deáky Zita a források négy csoportjára terjesztette ki vizsgálatait: a hatósági orvosi ügyiratokra, az orvosi disszertációkra, az orvosi helyiratokra és az egészségügyi felvilágosító irodalomra. E témacsoportok közül az orvosi topográfiai és disszertációk eddig szinte feltáratlanok voltak, bibliográfiai feldolgozásokon kívül érdemben, és különösen a népi gyógyászat szempontjából nem értékelte őket senki. Talán nem bántom meg a szerzőt, ha egyetérték avval a megállapításával, hogy e területeken további kutatásokra is szükség lesz még, hiszen ő az első, meghatározó lépéseket már megtette. A négy forráscsoport azonban nem különül el egymástól éles határokkal: talán éppen az utalások, átfedések, összefüggések feltárásával sikerül Deáky Zitának a korábbiaknál átfogóbb, és gondolatébresztőbb képet adnia tárgyról.

Nem sejtem még pontosan, milyen olvasói körhöz jut majd el ez a könyv, ám a magam részéről igen sajnálnám, ha csak szakemberek, etnográfusok, történészek vennék a kezükbe. Nemcsak azért, mert a szerző remek, olvasmányos és nagyképűségtől mentes stílusában, a sok érdekességben, kuriozitásban, ismeretlen adatban nyilván minden betűélvezetre hajlamos személy örömet lelné, hanem különösen azért, mert rendkívül fontos lenne, hogy ennek a kötetnek a gondolatai szélesebb körben is ismertté váljanak, s hogy az olvasók ezt a tankönyvi klisék alapján félreismert kort, a benne élő emberek mindennapi életét árnyaltabban és egyben tisztábban láthassák.

Deáky Zita könyvét – azon túl, hogy érdekes és értékes adatok, gondolatok kincsbányájának bizonyul – elsősorban két okból tartom a teljes magyar művelődéstörténet és társadalomtörténet számára fontos munkának. Részint azért, mert az orvoslás történetének két, eddig egymástól önkényesen és jogtalanul elkülönített területét képes együtt vizsgálni, kommunikációjukra és e kommunikáció jellegére is felhívva a figyelmünket, részint pedig azért, mert elemzései során, új szempontjainak köszönhetően a népi gyógyászat fogalmának a hazai irodalmon belül gyökeresen újnak tekinthető, az eddiginél sokkal teljesebb és körültekintőbb meghatározásához ad kulcsot. Orvostörténészek és néprajzosok közös feladata lesz, hogy ezt az új definíciót a jövőben, tökéletes egyetértésben – amitől Isten mentsen bennünket – megalkossák.

MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS

Krász Lilla könyvéről

Nagy öröm a történésznek, ha olyan művet ajánlhat az olvasó figyelmébe, amely a megszokottól gyökeresen eltérő kérdésekre keresi a választ. S a szakma elégedettségét csak tovább növelheti az a tény, hogy a ma bemutatásra kerülő művek szerzői mindketten olyan területet, a társadalomtörténetet (és a vele határos diszciplínákat: mint művelődés- és mentalitástörténet, néprajz) választották értekezésük tárgyául, amely a rendszerváltás előtt a kutatások „mostoha gyermekének” számított. A marxista filozófia „osztályharc alapú” múlt szemlélete ugyanis kizárta a társadalmi csoportok szerepének és esetleges érdekellentéteinek objektív vizsgálatát, ezért a történészek rendszerint le is mondtak az ilyen jellegű kérdések és témák tanulmányozásáról. Ritka kivételnek számított az a kutató, aki vállalta a kezdeményezés bátorságát, s az azzal járó esetleges konfliktusokat. A magyar történetírás az 1980-as években ugyan joggal dicsekedhetett modern szelle-

mével, az egyes kényes témák elfogulatlanságra törekvő megközelítésével, a társadalomtörténeti kutatások azonban csak az első szerény lépéseket tették meg ebben az időszakban, s ezen a téren komoly lemaradás mutatkozott az 1990-es évekig. A kutatók sajnálatos módon igen kevés figyelmet szenteltek az olyan, az emberiség egész történelmét végigkísérő kérdéseknek, mint a születés vagy a szegénység, amelyek pedig szerves részét képezték a mindennapi életnek. Ezért nagy öröm számomra, hogy fiatal kollégáink kitűnő disszertációi éppen e hiány pótlására tettek sikeres kísérletet.

Krász Lilla *A baba történeti szerepváltozása a 18. századi Magyarországon* című művének kiindulópontja az élet nagy kalandjának kezdete. A születés évezredekben keresztül a lét első és az esetek jelentős részében, sajnos, egyúttal utolsó vállalkozása is volt. Daniel Roche szerint a 18. századi Franciaországban az első gyermeküket világra hozó asszonyok közül minden nyolcadik meghalt. A történeti demográfiai szakirodalomból pedig közismert a születés során vagy azt követően elhunyt csecsemők óriási száma. Nem véletlen, hogy az orosz és ukrán görögkeleti ortodox vallású nők, akiktől a hagyomány elvárta, hogy gyermeküket egyedül, segítség nélkül hozzák világra, a nagy esemény előtt elbúcsúztak családjuktól, rokonaiktól és barátaiktól, kérvén azok megbocsátását. Tudták, hogy hosszú útra indulnak, ahonnan gyakran nem volt visszatérés. E szokás – kiderül *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben* című sorozat Galíciáról szóló kötetéből – még elevenen élt a 19. század végén is, bizonyítván a szülés veszélyességét.

Magyarországon a 18. század végén már sokkal kedvezőbb volt a helyzet, s ez első sorban azoknak köszönhető, akiknek egy évszázaddal korábbi erőfeszítéseit Krász Lilla mutatja be imponálóan gazdag jegyzetekkel és bibliográfiával ellátott könyvében. A szerző öt idegen nyelven idéz forrásokat és szakirodalmat, s ezzel a magyar összehasonlító történetírás legnemesebb hagyományaihoz nyúlik vissza. Igazán nagy öröm látni, hogy az ELTE Történeti Doktori Iskolájában ilyen kiváló munkatárs nőtt fel, a szemünk láttára.

Fiatalkolléganőnk, aki Mosonmagyaróváron végzett középiskolai tanulmányok után a mi egyetemünkön sajátította el a szakma alapvető fortélyait, s a felvilágosult abszolutizmus kormányzati reformjainak kutatásához közvetlenül H. Balázs Éva professzorasszonytól kapott segítséget, könyve első fejezetében azt az európai környezetet mutatja be, amely először üzent hadat az átlagéletkort hihetetlenül alacsonyra szorító rendkívüli mértékű mortalitásnak. A merkantilizmus, populacionizmus és kameralizmus szellemi irányzata tűzte először napirendre a járványok okozta ciklikus népmozgások megállítását, és a csecsemőhalandóság, illetve az anyák mortalitásának csökkentését – mutat rá Krász Lilla könyvében. Sorra veszi az európai párhuzamokat: a medikalizáció, professzionalizáció és fegyelem „szentháromságának” megvalósulását mutatja be Angliában, Franciaországban, Poroszországban és a Habsburg Birodalomban. A mű e fejezetét a magyar szakirodalomban megszokottnál jóval szélesebb körű nyelvi és irodalmi tájékozottság jellemzi, amelynek értékét csak növeli a jegyzetek hihetetlen gazdagsága.

A bábák története elválaszthatatlan a halandóság elleni általános európai küzdelemtől, ezért élvonalában ugyanazok a személyek állnak, akik a nagy kormányzati reformok végrehajtását vezényelték: Franciaországban Turgot, a Habsburg Monarchiában Van Swieten és Sonnenfels. Az állami egészségügyi intézményrendszer, amely ma szerte a világon mély válságba jutott, ekkor látta meg a napvilágot. Krász Lilla helyesen mutat rá könyvében: a bábák, a „sage-femme”-ok, az „okos asszonyok” a különböző kormányok elsőrangú szövetségeseinek számítottak a mortalitás elleni küzdelemben, akiknek tevékenységét egyre jobban megbecsülték és propagálták szerte Európában. Munkájuk azonban elválaszthatatlan volt az orvosokétól, bonyolult esetekben az utóbbiak vették át

a parancsnokságot. A már említett francia történész, Daniel Roche szerint a hagyományos és a modern társadalom közötti határvonal valahol ott húzódik, ahol az élettelenül született csecsemővel nem a közeli kegyhelyre zárandokolnak „életjelért”, hogy meghessen keresztelni, hanem orvost hívnak hozzá, aki mesterséges légzést ad neki. A bábaképzés reformja ezért a hagyományos társadalom átalakítására irányuló korai modernizációs kísérletként is felfogható. E törekvések előképeinek bemutatásánál különösen értékes Krász Lilla könyvében a Toscana bekapcsolására utaló rész, mert ez eddig legfeljebb az egyházpolitikai törekvések esetében volt megszokott.

Az európai háttér felvázolását követően tárgyalja a szerző a magyarországi bábaképzés intézményrendszerének kialakulását, beillesztve a kérdéskört az egészségügy hazai reformjának vizsgálatába. Mivel a bábaképzés sorsa elválaszthatatlan volt a magyarországi orvoseképzés megteremtésétől, majd korszerűsítésétől, a szerzőnek a Helytartótanács Departamentum sanitatis című osztályának tekintélyes mennyiségű anyagát kellett áttekintenie a Magyar Országos Levéltárban. De vizsgálta emellett az Orvostörténeti Könyvtár kézíratos és nyomtatásban megjelent anyagát, s emellett számtalan külföldi szakkönyvtár dokumentumait. Ez a jövőre vonatkozólag azzal a reménnyel kecsegtet, hogy Krász Lilla széles levéltári ismeretanyagára támaszkodva további, az orvostörténet, társadalomtörténet és művelődéstörténet határmezsgyéjén húzódó kérdések vizsgálatára vállalkozik majd.

A könyv másik nagy része, a 4. és 5. fejezet foglalkozik a történet főszereplőivel, magukkal a bábakkal. A II. József korában bevezetett és rendszeresített ún. „conduite-listák” alapján vázolja fel a szerző különböző csoportjaikat, származásukat, életkorukat, családi állapotukat, vallási, nyelvi megoszlásukat, tanulmányaikat, alkalmazásuk körülményeit, fizetésüket és a magaviseletükre vonatkozó információkat. Rendkívül érdekes ez az elemzés, amelyből közvetve a soknemzetiségű, többnyelvű történeti Magyarország mindennapi életébe is bepillantathatunk. Az áttekintésből nemcsak az derül ki, hogy az egészségügyi ellátottság terén a szabad királyi városok voltak a legelőnyösebb helyzetben a 18. században, de az adatokból kiolvasható az ország „kettészakadásának”, az Észak- és Nyugat-, valamint Kelet-, Északkelet- és Délkelet-Magyarország közötti szintkülönbségnek mély történelmi beágyazottsága is.

A könyv elsősorban a „modern”, egyetemen tanult és a „hagyományos”, tevékenységüket „mellékfoglalkozásként” végző, de vizsgázott, okleveles bábák csoportjait mutatja be, akik rendszeres kapcsolatban álltak az állami intézményekkel. Kevesebb figyelmet szentel a „parasztbábáknak”, akiknek tevékenysége levéltári forrásokból alig ismerhető meg, annak tanulmányozásához a néprajztudomány eszközeire van szükség. Megtudjuk a könyvből, hogy a „modern” bábák legtöbbször külföldiek, mindenekelőtt németajkúak és viszonylag fiatalok voltak, akiknek nagy része oklevelét már Magyarországon szerezte meg. Ezzel szemben a „hagyományos” bábák rendszerint középkorú, helybeli asszonyok közül kerültek ki, akik maguk is több gyermeket hoztak a világra. Ismereteiket általában elődiktól vagy anyjuktól szerezték, iskolázottságuk eredetileg legfeljebb a vallásérkölcsekre terjedt ki. Később a megyei hatóságok igyekeztek őket rávenni a „bábaképző” tanfolyamokon való részvételre és az oklevél megszerzéséhez szükséges vizsgák letételére. Köztük és a „modern” bábák között gyakran parázs viták kerekedtek, aminek okát legtöbbször a nyilvánvaló érdekellentétben és az idegen származású, a helyi nyelvet nem beszélő asszonyok iránti bizalmatlanságban kell keresni. A megyéhez, Helytartótanácsához eljuttatott panaszok, feljelentések apró esettanulmányokként jelennek meg a könyvben, amelyek a korabeli mentalitás megismeréséhez szolgálnak adalékkul. Kiderül ezekből az elbeszélésekből, hogy a bábák népszerűtlenségét növelhette szakmai gögjük, összeférhetetlenségük és az alkohol iránti szenvedélyük is.

Krász Lilla *A baba történeti szerepváltozása a 18. századi Magyarországon* című könyve nemcsak érdekes, gazdagon jegyzetelt, széles körű kutatómunkára épülő mű, de élvezetes, gördülékeny stílusban megírt olvasmány is, amelyet rengeteg táblázat és statisztikai adatbázis egészít ki. Ezekből, a már említett „conduite-listákon” túl, az egyes megyék által foglalkoztatott bábákat ismerhetjük meg. Azokat, akiknek köszönhetően a születés, az élet első nagy kalandja hazánkban egyre ritkábban vált tragikus kimenetelű vállalkozássá, s akik kiemelkedő szerepet játszottak a középkori jellegű csecsemőhalandóság leküzdésében, s ezzel Magyarország felzárkózásában a nyugati országokhoz.

Ajánlom a könyvet mindazok figyelmébe, akik a felvilágosult abszolutizmus és a társadalomtörténet kérdései iránt érdeklődnek, s azt kívánom a szerzőnek, hogy a jövőben még sok hasonló művel gyarapítsa a magyar történetírást.

RING ÉVA

Utólagos megjegyzések a rendezvényhez

A nyár és vizsgaidőszak ellenére szépszámmú közönséget vonzó rendezvényt Voigt Vilmos a fenti szavakkal nyitotta meg. Lanczendorfer Zsuzsanna (aki, mint köztudott, ugyancsak nálunk védte meg doktori disszertációját) kisalföldi népdalokat énekelt (utalva Krász Lilla szülőföldjére).

Magyar László András Deáky könyvét méltatta. Megállapításaihoz azt tehetjük hozzá, hogy itt csakugyan „elképesztő mennyiségű forrásanyag” alapján dolgozott a szerző, sokszoros szűréssel és válogatással. Még mindig tonnaszámmra (!) maradt feldolgozandó dokumentum. Nem igaz az a közvélekedés, hogy nincsenek régi, a népelet vizsgálata szempontjából is igazán fontos művelődéstörténeti forrásadatok. Csupán az erre hivatott kutatók hiányoznak (gyakran), akiknek bizony nagy munkát, sokoldalú felkészültséget kell tanúsítaniuk.

Ring Éva mutatta be Krász könyvét. Ebből külön is kiemelhetjük a nagyszabású, összehasonlító történettudományi feldolgozásmód méltatását. Az alapos anyagismeret csakugyan lehetővé teszi, hogy szép, érzékletes, metaforikus módon is megfogalmazzák az összefüggéseket (lásd például: „a születés kalandja”, „a szegénység története”). A bemutatott művek végre alkalmasak ilyen jellegű továbbfolytatás elkészítésére is. Általában is szükség lenne arra, hogy társadalomtörténetünk és művelődéstörténetünk olyasféle témákat is önállóan, monografikusan dolgozna fel, mint mondjuk „az orvos mint értelmiségi Magyarországon az 1780-as évektől 1848-ig”. Ekkor ugyanis már vannak fontos szerepeket betöltő orvosok nálunk, akiknek jó helyzetfelismeréseit írásos (ritkábban egyéb jellegű) dokumentumokból szerencsére ma is megismerhetjük, és akiknek szemlélete eltért a kor politikusai, reformerei, papjai felfogásától. Sőt, mindennek nemzetközi távlatai is vannak: Van Swieten mellett akár Struensee alakja is értelmezhető ilyen felfogásban. A magyarországi társadalomtörténeti–művelődéstörténeti történettudomány mindaddig azt sem hangsúlyozta kellő súllyal, hogy Wesszprémi István, Páriz Pápai, Bod Péter korától napjainkig (nemcsak Magyar–Kossáig, hanem egészen Dörnyey Sándorig) orvoslástörténeink milyen nagyszabású, világviszonylatban is számottevő munkásságot fejtettek ki. Ennek az évszázadokon át megmaradó irányzatnak a külön bemutatására is szükség lenne.

Mindkét könyv, éppen szigorúan témaszerűsége miatt is, jelentős továbblépés a magyar történettudomány egésze számára is. Folytatásukat várjuk a szerzőktől és másoktól is.

A bemutatások után Lanczendorfer Zsuzsanna olyan népdalokat énekelt, amelyek a disszertációk témáihoz közel álltak. Nemcsak a „fene” emlegetése, hanem a szerelem betegségének gyötrelmei is megszólaltak, még olyan pajzán vonatkozásban is, hogy a mulya házasulandó a bábától (!) kér tanácsot: előlről vagy hátulról fogjon-e hozzá?

Végül a két szerző csak pár szóban rebegett köszönetet. Közölték viszont azt a jó hírt, reményeik szerint ez év végére összeállítanak egy népszerű, sok-sok képpel ellátott könyvet, amely nemcsak dolgozataikat összegzi, hanem kitér az általuk ilyen összefüggésben vizsgált további adatokra is.

Könyvbemutató lévén, leszállított áron a disszertációk (és rokon kiadványok) is megvehetők voltak. A pompás fogadás pedig módot adott arra, hogy kötetlen beszélgetések formájában a további tudományos együttműködést is szervezzék a jelenlevők.

VOIGT VILMOS

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Százötven éve született Czirbusz Géza, a magyarországi bolgárok jeles néprajzkutatója

Czirbusz Géza dél-magyarországi bolgárokról szóló munkáinak áttekintése előtt elkerülhetetlenül meg kell világítani és körülhatárolni néhány alapvető kérdést. Különösképpen most, hiszen ebben az évben bolgár fordításban megjelent az 1913-ban kiadott *A dél-magyarországi bolgárok etnológiai magánrajza* című könyvének azon része, amely azok számát és letelepedésének módját írja le a téma sajátos bevezetőjeként. Maga a kiadás ténye üdvözlendő, hiszen e munka egészét mintegy százhusz évvel ezelőtt, 1884–1885-ben adták ki bolgár nyelven, a későbbi akadémikus, Ivan Georgov (1862–1936) fordította ezt németből.

Az első kérdés, habár csupán emlékeztetőként, miből keletkezett, s mióta használatos mint elnevezés a Dél-Magyarország, régióként mit jelent. A választ a *Pallas Nagy Lexikona* megadta, eszerint „Altalában Magyarország déli része, különösen a Maros és Duna köze, a régi Temesi Bánság. Tisztán földrajzi fogalom, minden politikai vagy közigazgatási jelentőség nélkül.” S tovább a Temesi Bánságról, vagy egyszerűen Bánátról: „A mai [azaz Czirbusz Géza idejében – A. G.] Temes, Torontál, Krassó-Szörény megyék és vidékük, a mohácsi vész után a török birodalom alá jutottak s midőn a pozsareváci béke (1718) útján a magyar király (valójában III. Károly [1711–1740] a Habsburg-házból) visszaszerezte, nem lettek az államba bekebelezve, hanem 11 vidékre osztva, s mint „temesi bánság” a bécsi kormánynak alárendelt bánsági igazgatóság által kormányoztattak.” Ehhez annyit: a régió visszacsatolását Magyarországhoz és a három vármegye újbóli föllállítását kétszer rendelték el: 1778. június 6-án, majd az 1848/1849-es szabadságharc leverése után 1860. december 27-én.

Az elmondottak fontossága kétirányú. Mindenekelőtt világossá válik, hogy Czirbusz Géza kutatásai és munkái a magyarországi bolgárokról gyakorlatilag három vármegyére vonatkoznak, vagyis a Bánátra és nem Erdély egészére. Az utóbbit kifejezésre is jutatta munkáinak második, 1913. évi kiadásánál is, ezek címei: *A Temes és Torontál megyei bolgárok*, valamint *A krassószörényi krassovánok*. Ezt az első megjelentetésekor is megtette (1883), a második résznek azonban más volt a címe, nevezetesen: *A krassován bolgárok*. Másodszer: az ottani bolgár telepesek a fölsorolt események tanúi, részvevői is voltak.

Ez esetben azonban egy másik, párhuzamos ösvényen is indulni kell, amit azért is kívánatos megtenni, mert Czirbusz Géza nem különíti el az első és a második magyarországi bolgár betelepülési hullámot és csak a második kiadásnál helyesbítette a bolgár katolikusoknak az I. Lipót törökellenes hadjáratát támogató csiproveci fölkelése évét 1690-ről 1688-ra, ami egyben a második hullám kezdete. A témával kapcsolatos évtizedes kutatásaim eredményei megtalálhatók két könyvben, ezek a *Tizenegy évszázados bolgár jelenlét Magyarországon* (Szófia, 2003) és *Évszázadok öröksége – A bolgárok nyomai magyar földön* (Budapest, 2001). A többi mellett a bennük felsorakoztatott tények, és az ezek alapján levont következtetések fölvázolják és részletezik a két betelepülési hullám okait és történelmi kútfojt, Erdély választását mint második otthonét, magát a letelepedést és a bolgárok társadalmi, szellemi és vallási önberendezkedését, valamint a kettő közötti sokszorosán bebizonyított folytonosságot. Itt csak annyit: az első hullám elindítója az Északnyugat-Bulgária lakosságának katolikus vallásra történő térítése volt, amelyet 1365-ben – az akkori krónikák szerint „az erőszakról sem riadván”

– kezdtek el Nagy Lajos magyar király parancsára. Ugyanebben az évben maga az uralkodó a nyugati és a keleti egyház közötti áthidalhatatlannak kikiáltott ellentétek miatt kényszerült áttelepíteni átkeresztelt bolgárokat a magyar határ menti megyékbe, ahol az első évszázadokban a határ őrzése volt a földadatuk. Ez a folyamat Bulgária oszmán hódoltság alá kerülése (1396) idején érte el a csúcspontját, majd 1426-ban ért végét. A második magyarországi betelepülési hullám 1688-ban, a bolgár katolikusok szervezésében kirobbant csiproveci fölkelés leverésével kezdődött, s 1744. augusztus 1-jén fejeződött be, ezen a napon Mária Terézia császárnő az utolsó kollektív kiváltságokat adta a már áttelepedett bolgároknak. A kettő közötti folytonosság egyik alapeleme éppen a bolgár katolikus egyház, amely 1676-tól már önálló provinciával rendelkezett Erdélyben, többnyire tevékenységéhez kötődik a bolgárok önberendezkedése. Az utóbbi nem minősíthető elhanyagolhatónak, hiszen különböző időkben és helyeken Erdélyben sok intézmény működött: 15 kolostor, 5 rezidencia, 13 templom, egy kápolna, egy teológiai főiskola, 22 elemi és egy középiskola (líceum), 4 alapítvány, 3 község és községi önkormányzat, valamint bizottmány a bolgár javak kezeléséről Alvincben. Ezen bolgár közösségek valamivel nagyobbik részénél végezte el kutatásait Czirbusz Géza.

Az utolsó mondat konkrét számokba öntése egyben a jeles magyar néprajztudós munkáihoz való visszakapcsoláshoz vezet. A történelmi Magyarország olyan huszonhárom megyéjének 146 városába és községébe (83 a Bánátban és 63 Erdélyben) települtek be bolgárok, amelyeket a trianoni szerződés alapján elcsatoltak. Ezek közül a kiemelkedően nagy számok éppen a három dél-magyarországi vármegyében találhatók: Temesben 30 település, Torontálban 27 és Krassó-Szörényben 26, vagyis a bolgárokat befogadó összes város és község 56,9%-a. Mielőtt Czirbusz Géza munkáit mai szemmel taglalnánk, már amennyire lehetséges e rövid tanulmányban, törvényszerűen fölvetődik a kérdés: ha a tudós csak három megyében végzett kutatásokat és gyűjtött anyagokat, akkor elemzései és következtetései vonatkozhatnak-e az első és a második hullámmal letelepedettek egészére? Amellett, hogy e három közigazgatási egységben a bolgár telepesek zöme talált új otthonra, más, fontosabbnak is minősíthető okoknál fogva határozott igenlő választ kell adni. Konkrétan a leglényegesebb előidézők: mindenekelőtt a török veszedelem és hódoltság, valamint az ez elleni harc, mindez pedig a közös római katolikus vallással és az ezzel járó rítusokkal és szokásokkal, a települők azonos földrajzi származásával (mindkét hullám Északnyugat-Bulgáriából indult) és csoportos meneküléssel párosult, már a leigázott Bulgáriából kisebb-nagyobb közösségek útnak indultak Magyarország felé, s ugyanilyen formációkban történt a letelepedés. Képletesen szólva minden út Erdélybe vezetett, hiszen a 11. századig e régió a bolgár állam területe volt, később pedig éppen ott alakult meg a bolgár katolikus egyház custodijája 1595-ben, majd 1676-ban, az utóbbit X. Kelemen pápa (1670–1676) önálló provincia rangjára emelte. Mindkettőnek megvoltak azon intézményei, amelyekről már szó volt. Ezzel párhuzamosan azonban kiemelendők azok a volt Krassó-Szörény vármegyében tapasztalható különbségek, amelyeket egyébként maga Czirbusz Géza meg is tett már első vizsgálódásainál és első tanulmányainak publikálásakor a megfelelő motiválással.

Czirbusz Géza élete változatosnak is mondható, a Felvidéken, Kassán született 1853. szeptember 17-én, gimnáziumi tanulmányait ott végezte. Húszévesen Pestre érkezett, a továbbiakkal kapcsolatosan határozott elképzelése még nem volt. Az egyetemen földrajzi, történelmi és művészettörténeti előadásokat hallgatott, dolgozott a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárában. Fordulópont talán az, hogy egy évvel később, 1874. október 7-én lépett be a piarista rendbe, így elindult a tanári és kutatópályán. A rend különböző iskoláiban tanított, Kecskeméten, Kisztebenben, Temesvárott, Veszprémben, Szegeden, Léván, mondhatni bebarangolta az országot. Közben 1878-ban pappá szentel-

ték, két év múlva pedig a temesvári Természettudományi Társulat titkárává választotta. Ebben a városban volt, amikor egyetemi diplomát szerzett földrajzból, majd ennek után német nyelvből és irodalomból. Már tagja volt a Magyar Néprajzi Társaságnak, 1890-ben a Bolgár Szakosztály elnökévé választották. A budapesti egyetemen 1909-ben az egyetemes földrajz rendkívüli tanára lett, a fővárosban hunyt el 1920. július 10-én.

Megjegyzendő, hogy nem ő volt a magyarországi bolgárok első kutatója. Előtte ezt áttekintette Gorove László (1780–1839) *A bánási bolgároknak hajdani és mostani állapotuk* című munkájának második részében, amely 1837-ben a *Tudományos Gyűjteményben* jelent meg. Ez az utóbbi azonban tudományosság és teljesség szempontjából nem éri el Czirbusz Géza munkáinak szintjét. Maga Czirbusz Géza sok mindennel kötődött Erdélyhez, pontosabban a Bánáthoz, éveken keresztül dolgozott Temesváron, ebben a vármegyében kezdte el a magyarországi bolgárokkal kapcsolatos kutatásait. Nyilván, nem is egy ízben találkozhatott is velük, és az utóbbiak fölkelthették érdeklődését. Az első munkája, *A dél-magyarországi bolgárok etnológiai magánrajza* Temesváron jelent meg 1882-ben, a következő évben a krassován bolgárokkal foglalkozó monográfiájának két kiadása volt, 1884-ben pedig az első munkája német nyelven is napvilágot látott, ebből készült a már említett bolgár fordítás. Czirbusz Géza 1903 októberében–novemberében visszatért a dél-magyarországi bolgárok témájához, akkor ezt a *Földrajzi Közlemények* című folyóiratban publikálta. Bővített, pontosított monográfia ez, hiszen az alcíme *Újabb adatok a hazai bolgárok ethnographiájához*.

Tanulmányomban az utolsó, 1913-ban megjelent kiadásokat próbálom nagyon röviden elemezni, a szűkre szabott keretek miatt azonban attól tartok, hogy a szemle aligha lehet teljes. Czirbusz Géza egy könyvben, de két részre osztva adta ki kutatásainak eredményeit. Az első *A Temes és Torontál megyei bolgárok*, a második pedig *A krassószörényi krassovánok*, ezzel is kifejezésre juttatva azon különbségeket, amelyekről később lesz majd szó.

Egy mód lehet a tanulmány terjedelme szűk kereteinek föloldására: felsorolnám végig Czirbusz Géza vizsgálódásainak és elemzéseinek tárgyait és témáit a könyv mindkét részében, mindegyik után pedig néhány lényegesebb általános megállapítás következik majd. Nyilván a tárgyalt munka – mondhatni – jobb sorsot érdemel, részletes és elmélyült tárgyalása azonban egy sokkal nagyobb tanulmányban volna lehetséges. Remélem, ez az előadás ráirányítja erre a kollégák figyelmét.

A Temes és Torontál megyei bolgárok című részben a szerző gyakorlatilag kilenc fejezetet alakított, ezeken belül különböző kérdéseket is elkülönít alfejezetként. A kezdet A bolgárok betelepülése, a második fejezet A település módja és a bolgárok száma, az utóbbi keretében A bolgárok költözése, Bolgárok és svábok, Bolgárok dialektusa és Szláv vagy turáni-e a bolgár. A harmadik fejezet A bolgár ház leírása, ebben Czirbusz Géza „a ház tagozatát, származását” elemzi részletesebben. A következő fejezet a Ruházkodás, itt a tudós két típust különböztet meg, a bessenyeit (Óbesenyőről van szó, ma Dudești Vechi Romániában) és a vingait (ma Romániában). Az ötödik fejezet címe A bolgárság külseje, tömeglélektana, ennek keretében a vizsgálódás témái: Szomatológiai jelleg, Táplálkozás, Lelki jellem és Bolgár babona. A következő cím talán egy kissé szokatlan, nevezetesen A bolgárok esztétikai etnográfiája, itt elemzésre kerültek a „díszítő motívumok”, a „költészet”, a „tánc”, és a „dialektus”. A hetedik fejezet Az egybekelés szokásai, ebben Czirbusz először az Óbesenyőben és a Vingán meghonosodott szokások közötti különbségekre világít rá, majd következik „az anyaság”, a „testvéri fogadás” és a „halálozás”. Etnológiai szempontból a nyolcadik fejezet, Az év ünnepköre és szokásai gyakorlatilag a záró, de utána – mivel a könyv közvetlenül a II. Balkánháború után jelent meg, Czirbusz Géza még eggyel „meghosszabbította” munkáját,

ennek címe Új Bulgária s a mi bolgáraink. Politikai töltése tagadhatatlan, sők vitatható állítás is helyet kapott benne, de a szerző szimpátiája Bulgária iránt szintén kétségbevonhatatlan. A fősorolásból is kivehető, hogy Czirbusz Géza igyekezett maximálisan teljesíteni a szakmai elvárásokat, ezt sikeresen meg is tette. Általános következtetése talán az lehet, hogy a magyarországi bolgárok ugyan megőrizték mindazokat a népszokásokat és népdalokat, vallási rítusokat, életmódot stb., amit a hajdani szülőhazájukból hoztak, de az új otthonon kisebb-nagyobb mértékben befolyással volt, egyes dolgok pedig többé-kevésbé feledésbe merültek.

Czirbusz Géza tárgyalt munkájának második része *A krassószőrényi krassovánok*. A fejezetek sorrendiségét szükségszerűen föl kellett borítani és az első fejezet utolsó témájával, nevezetesen a Bizonyítékok a krassován nép külön volta mellett címével kell kezdeni. A tudós ugyan megpróbálkozik meggyőzni olvasóját, hogy a krassovánok külön nép, de mégis sejteti bolgár származásukat. Ez – mondhatni – kulcskérdés, mert az utóbbit nemcsak Czirbusz Géza, hanem Ljubomir Miletics (1863–1937) bolgár akadémikus, a bánáti bolgárok jeles kutatója is megkérdőjelezi. Talán valamikor ez jogos volt, hiszen a 20. század nyolcvanas éveiben fedezték föl és fordították latin nyelvről Blasius Kleiner *Alvinci tripartium* című munkájának harmadik részét, ami nem más, mint a bolgár ferences provincia története 1366-tól, azaz gyakorlatilag az első bolgár települési hullám kezdetétől, egészen 1775-ig, amikor már harminc éve véget ért a második hullám is. Az említett műben a szerző megjegyzi, hogy Krassó-Szőrény vármegyébe a bolgárok még az oszmán hódoltság előtt érkeztek, azaz Nagy Lajos magyar király idejében és utána. Kiemeli: semmi különös nincs nyelvük – a többi bolgár telepesekhez viszonyítva – archaikusabb formájában. A magyarázat majdnem kézenfekvő: e régióban szinte szakadatlanul folytak háborúk, így a bolgárok kénytelenek voltak elkülönülni a környező hegyek szurdokaiban és nehezen megközelíthető fennsíkokon és völgyekben. Ez előre meghatározta igen zárt életmódjukat, az archaikus nyelv és szokások megőrzését, s éppen ennek köszönhetően pár évszázaddal később jelentősen különböztek (antropológiailag is) a többi bolgár telepestől. Magyar hasonlattal élve mondhatni, hogy ők a „bolgár csángók”.

Az elmondottak figyelembevétele mellett kell majd követni Czirbusz Géza munkájának második részét. Az első fejezet címe *A krassovánok két ízben való betelepülése és típusuk kialakulása*, ezen belül a témák: Betelepedésük történelme, Vándorlásuk útja, Tájékozódásuk és Bizonyítékok a krassován nép külön volta mellett. Ezek után kezdődik a tulajdonképpeni néprajzi rész. A második fejezet *A krassovánok száma és otthona*, ezen belül Számuk, Településeik, *A krassovánok házépítésmódja*, Bútora, *A krassován nép külseje*, Táplálkozás és Ruházkodás. A továbbiakban Czirbusz „a krassován nép jellemét” különíti el. A következő fejezet a Szerelem és házasság, ennek keretében elemzésre kerül az ismerkedés és a lakodalom. Az utolsó fejezet Családi és községi élet, az alábbi témákkal: A házasság, A gyermekek, A krassován asszony, Tánc, Kulturális geográfia, Népies ünnepek, A nép közlekedésének rajzolata, Népies regiviláguk, Babonák s a krassován samanizmus, valamint Temetési szokások. Mindezt Czirbusz Géza következtetéseivel zárja le.

A pusztai fősorolásból két dolog is kitűnik: lehetetlen részletes elemzést nyújtani jelen tanulmányban, ugyanakkor itt az ideje végre-alahára külön és elmélyülten, tárgyilagosan és szakszerűen foglalkoznunk Czirbusz Géza gazdag tudományos örökségével. Mert ezzel saját magunkat, az oly sokrétű bolgár–magyar kapcsolatokat is gazdagítjuk.

Emlékezés Bellon Tiborra

Bellon Tibor halálának évfordulója

Amióta a kegyetlen halál elragadta Bellon Tibort, a Magyar Néprajzi Társaság egykori főtítkárárt (2002. szeptember 26-án), nap mint nap reá emlékezünk. Nemcsak magánemberként – jóbarátként, kollegaként, tanítványként, ki-ki milyen viszonyban volt vele fájdalmasan rövid életideje alatt –, hanem intézményes formában is. Hiszen 2003 tavaszán a Timp Kiadó gondozásában megjelent Bellon posztumusz monográfiája, *A Tisza néprajza – Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön* (a sajtó alá rendezést és szövegszerkesztést végezte ifj. Bellon Tibor és Szilágyi Miklós; a képeket válogatta Bellon Tiborné; a kötetet gondozta Solymosy Lajos. Budapest, 2003. 230 lap), s azóta, több városban, népes érdeklődő közönség jelenlétében méltatták e könyvet pályatársai, s a hátrahagyott kézirat könyvvé formálásában közreműködők. (Ez alkalommal csupán néhány helyszíntre és időpontra utalok: május 22-én – Szegeden, a Dugonics Társaság szervezésében a Városházán; június 2-án – Karcagon, a Városi Könyvtárban; november 6-án – Szolnokon, a Múzeumbaráti Kör szervezésében a Damjanich Múzeumban.)

Most azonban nem csupán Bellon mindmáig elevenen élő emlékét idézem. Az a tisztem, hogy az egyéves évforduló emlékünnepeiről beszámoljak a *Néprajzi Hírek* olvasóinak.

Síremlékének – Csepeli György faragó népi iparművész a Pro Renovanda Cultura Hungariae Népművészetért Szakalapítványa anyagi támogatásával elkészített alkotásának – felavatására 2003. szeptember 27-én 11 órára gyűltek össze a karcagi Déli temetőben Bellon Tibor barátai és tisztelői. Csíkos Sándor, Jászai Mari-díjas színművész (Karcag szülötte, ez okon Bellonnak évtizedek óta jó barátja) egy megrendítően szép Sinka István-verset olvasott fel. A pályatársak közül Füzes Endre, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Népművészetért Szakalapítvány kuratóriumi elnöke és Barna Gábor, a Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszékének tanszékvezető docense emlékezett, s emlékeztetett az egy éve elhunyt muzeológus, a népművészet életben tartásáért munkálkodó kutató és egyetemi oktató emberi nagyságára. Végül Paládi-Kovács Attila akadémikus tekintette át avatóbeszédében, a közös diákevekre is emlékezve, Bellon Tibor fájdalmasan rövid, s mégis hallatlanul gazdag életpályáját. Hangsúlyozván a magyar etnográfia egészének nagy veszteségét: eredetileg a közreműködésével számoló szakmai terveinket, az ugyanúgy már soha el nem végezhető soron következő feladatainkat. A fájdalom, mégis felemelő emlékezés a Györffy István Nagykun Múzeumban folytatódott, ahol Nagy Molnár Miklós múzeumigazgató a Karcagi Népművészeti Egyesület tagjainak – fazekasoknak, hímzőknek, faragóknak, kovácsoknak – a Bellon emlékére rendezett népi iparművészeti kiállítását nyitotta meg, elsősorban a népművészet-kutatóra, a népi iparművészeti zsűrik tagjaként a szakmai tanácsokban sohasem szűkölködő barátra emlékeztetett.

A Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya – Flórián Mária szakosztályelnök kezdeményezésére, szervezőmunkájának eredményeként – 2003. október 1-jén a Néprajzi Múzeumban rendezett felolvasóülést Bellon Tibor emlékére. Délelőtt – Szilágyi Miklós elnökle mellett – olyan témákban hangzott el két kutatási beszámoló, melyeknek évekkel ezelőtti kijelölésében-irányításában Bellon Tibor meghatározó szerepet játszott. Bartha Júlia, a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum munkatársa A török és magyar néprajztudomány érintkezési pontjai című előadásában (utalván arra, hogy milyen inspirációkat kapott annak idején a karcagi múzeumigazgató Bellon Tibortól, amikor előbb népművelő-muzeológusként, majd a néprajz szakot elvégezve a török

nyelv és kultúra megismerését, mind elmélyültebb tanulmányozását kezdte élethivatásának tekinteni), a maga karcagi „egyszemélyes kutatóműhelyének” szemléleti távlatait vázolta fel. Mód László, a szentesi Koszta József Múzeum munkatársa (néhány éve még Bellon-tanítvány a Szegedi Egyetemen) Ártéri szőlőtermesztés Szentesen című, hamarosan elkészülő PhD-disszertációja főbb eredményeit összegző előadásában azokról a kutatásairól adott áttekintést, melyek lényegileg a „mestertől” tanultak továbbépítését, elmélyítését jelentik.

Délután került sor *A Tisza néprajza* című posztumusz mű részletes szakmai értékelésére, amelyre Szilágyi Miklós vállalkozott. Majd Orbán Ágnes rendező és Lengyel Gyula szerkesztő, a Duna TV munkatársai emlékeztek Bellonra, a számbavehetetlenül sok, kimondottan néprajzi, valamint a ma már aligha megtalálható néprajzi dokumentumot is magukban foglaló honismereti riportfilm, útirajz, természetfilm etnográfus szakértőjére. És levetítették emberi alakját – taglejtését, megfontolt gondolat kifejtését kísérő gesztusait, mosolyát – hünen megidéző, talán legutolsó filmjét, mely rövidke dokumentum az 1980–1990-es évek fordulóján nagy közönségsikert aratott Tisza-film folytatását ígérte. Ha a megváltozott körülmények között folytatható/újrakezdhető lesz e sorozat, már csak Bellon Tibor fájo hiányával.

Sokáig fogjuk emlegetni, évfordulós emlékezésektől függetlenül is, a hiányát!

SZILÁGYI MIKLÓS

Bellon Tibor sírjánál*

Látod, Tibor, mily rövid az egyszer megélhető földi lét, s mennyi bevégezetlen dolgot hagy a magadfajta, tevékeny ember maga után. Folyton siettél, olykor szeretett családotól, régi kenyeres pajtásaid mellől, társaságból is el-elszökve, hogy mindenre jusson idő. Hogy minden ígéreted beválthasd, minden magad elé tűzött célodat elérhesd. Intettünk nemegyszer, hogy most már kevesebb terhet vállaljál, rövidebb távokon és ritkábban futkározzál, mert a „tiszai ártéri gazdálkodást csak Te tudod megírni”. Meg is írtad, de az utómunkálatok zömét már másokra – családotra és barátokra – hagytad. Biztosan Neked volt igazad, s szavaimat ne vedd utólagos szemrehányásnak. Mégis fájo nekünk arra gondolni, hogy még mennyi minden mást kellett volna megírnod, alkotnod, ha megadatott volna számodra a végső betakarítás időszaka. Az a nyugalmas utolsó harmad, mely az alkotó, kutató ember vágya már 50-es, 60-as éveiben.

Hiszen tavaly nyár derekán – egy tokaji hús pincészetben – oly szépen elterveztük a magyar földművelő kultúra korszakairól szóló összefoglalást, következő jeles művedet, melynek szinopszist is megírtad, de a részletes kidolgozásra már nem jutott idő. Fogalmam sincs, ki oldhatná meg jól ezt a feladatot.

Az ember tehetetlenül áll itt a sírodnál, s reménytelenül viaskodik az igeragozással. Nagyon-nagyon nehéz beletörődni a múlt idő, sőt, a befejezett múlt használatába. Nehéz elfogadni, hogy vidám mosolyod csak a Téged köszöntő ünnepi kötet fényképéről, s magánygyűjteményeink amatőr fotóiról villan ránk, s a megcsörrenő telefon sem hozza már életvidám bejelentkezéset. Te voltál az a jó barát, aki soha sem mulasztottad el az alkalmat, hogy legalább egy beköszönés erejéig felkeresd és üdvözlöd a régi cimborákat. Az első perctől fogva tudtuk, hogy mindnyájunknak végtelenül hiányozni fog a barátságod, közvetlen emberi lényed, a nevetésed, az érdeklődésed, őszinte emberséged.

*Elhangzott a karcagi Déli temetőben 2003. szeptember 27-én.

Életemben, ki tudja, hány helyen voltál „kulcsemler”, hogy arra a kötetre utaljak, melyben egyik posztumusz dolgozatod megjelent, s hány helyen küszködnek most a hiányoddal. Ma már egyre jobban tudatosodik mindnyájunkban, hogy az utókor a „Nagykunság tudósa”, a „Tisza néprajzának tudósa”, s más hasonló címekkel értékeli majd a tudományos munkásságodat. Azzal a rokonszenvvel és szeretettel, amellyel Te fordultál Györffy István, Szűcs Sándor és más karcagi, kunsági, sárréti elődök munkássága felé. Méltó követője, elismert utóda voltál a nagy elődöknek, egy s másban többet is tettél náluk a Nagykunság és a Tisza-völgy történeti-néprajzi feltárása terén. Biztos vagyok abban, hogy a szegedi tanítványok is vissza fogják igazolni munkádat, példádát, s a hozzájuk fűzött reményeket. Pályád, műved értékelését azonban hagyjuk későbbi időkre, s az utódokra.

Rájuk is gondolva jelöljük most meg nyugóhelyed, hogy időnként erre járva, barátaid, tisztelőid könnyűszerrel rátaláljanak, s leróhassák kegyeletüket, megemlékezhesse nek Rólad egy-egy szál virággal. Mi pedig, akik személyesen ismerhettük, s kenyeres pajtásaid, barátaid, pályatársaid lehettünk, életünk végéig megőrizzük, szívünkben hordjuk kedves és nemes lényed emlékét.

Isten nyugalomra bocsásson!

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Vajda László nyolcvanéves

Az utóbbi években egy súlyos betegség után felépülve, ismét szorgalmasan dolgozik müncheni lakása egyik könyvtárszobájában a magyar etnológia utóbbi több mint fél évszázadának legjelentősebb képviselője. Voltaképpen estig olvas, vagy tanítványaival, szakmai látogatóival beszélget, majd amikor elcsendesül a ház, írni vagy jegyzetelni kezd – gyakran hajnalig. Hogy aztán persze megdöbbenve vegye tudomásul, hogy mások számára a reggel is létezik.

Könyvtára (ahol az angol könyvek fejjel lefelé vannak elhelyezve, mivel így minden könyvgerinc jól és egy nézőpontból olvasható), kihúzható dobozokba rendezett cédulagyűjteménye közismert, olykor már félelmetes. Pedig csak az etnológia, válogatott régészeti meg vallástörténet, még válogatottabb művelődéstörténet, még ennél is válogatottabb művészettörténet található meg itt – ám tízezres nagyságban. (A cédulák persze témánként ennyiek.) Aki mondjuk Dante mohamedán (!) forrásaira kíváncsi, az erről szóló érdemes könyveket mind megtalálhatja udvari szobájában az ablak felől, alulról a hetedik polcon. Nem sokkal arrébb már más témák olvashatók, amelyekről a tájékozatlan még csak nem is sejtene, hogy Vajda erről is tud. Céduláiból a szibériai aranyveretek nevezetes ölbe hajtott fejű, fa alatti jelenetének siratóként értelmezésére utaló műveket is meg lehet találni. (Néhány ilyen cédula van csak.)

1956-ban hagyta el Magyarországot, és néhány év múlva már Münchenben volt, ahol hivatalos egyetemi nyugalomba vonulásáig az etnológia (Völkerkunde) professzoraként működött. Noha tekintélyes monográfiát írt a szibériai „állattartó” népekről, fontos gyűjtemények anyagának megjelentetésében vett részt, múzeumi kiállítások fő tanácsosa, számos disszertáció értelmi szerzője és szigorú bírálója, olykor szinte társszerzője volt, tanulmányait több kötetben is összegyűjtötte – mégis az a híre, hogy sokkal többet tud annál, mint amit megírt. Szibéria, Afrika, a művészet és a vallás kezdetei érdeklik a leginkább, e téren, amit egyszer megtanult, ma is tudja és mindig hozzá is

olvas ismereteihez. Legtöbb tanulmánya nemcsak pontos, hanem lényegfelismerő, sőt, szellemes. Természetesen évezredek és kontinensek távlatában gondolkodik: és nem csupán egy-egy lábjegyzetben, hanem az egész életműben.

Már a II. világháború idején kezdte el tudományos publikációit, és hamarosan a magyar etnológia vezetője lett. Ilyen minőségében a fordulat éve körül ő lett az „új” magyar néprajz teoretikusa is. Ilyen jellegű itthoni írásait érdemes lenne összegyűjtve újra kiadni. Akkor talán jobban kiderülne, miért van kitörölhetetlen hatással mindazokra, akik a közelébe kerültek. Müncheni lakásának vendégszobájában máig rendszerek a magyar látogatók: etnológusok talán ritkábban, mint néprajzkutatók, orientalisták, régészek. Ilyenkor Vajda mindig érdeklődik az itthoni eseményekről, ám hamarosan kiderül, hogy tájékozottabb, mint a látogató. Véleményét nem szokta véka alá rejteni, legyen az politikai, kulturális, szakmai kérdés, a kollégák műveinek bírálata. Szuverén ember, akit nemigen lehet meggyőzni. Ha ideig-óráig bele is megy olyan feladatba, amit nem ő talált ki: előbb-utóbb kibújik alóla. Félelmetes kritikai érzéke van. Ugyanakkor szeretetre méltó ember. Képes jó későn telefonálni egy-egy tudományos adat után érdeklődve – általában ilyenkor is szinte csak ellenőrzi a maga ismereteit: egy-egy perc elég erre. Szeret ajándékozni. Könyvet kivéve nem szeret ajándékot kapni. Ha Pestre jön, pipakészítő volt osztálytársánál lakik, és ágyát telerakja frissen olvasott könyvekkel.

Akik régebben ismerik, emlegetik felleghajtó köpenyét, karbonárikalapját, hogy szeret még Münchenben is espresso-szerűségbe járni. Hosszú ideig nem volt olyan fontos kiállítás (ideértve persze mondjuk a német festészetet is), amit meg nem nézett volna. Az utóbbi évtizedekben inkább a nyugdíjas német professzor külsejét öltötte magára. Gyors és halk beszéde, nevetése, demokrata nézetei azonban változatlanok maradtak.

Minthogy legutóbb (*Ethnographia* 112. [2001] 272–276.) komolyabban is méltathattam életműve egy részét, legyen szabad most csak születésnapj jókívánságot ideiktatni. Magyar néprajztudományunk legjelentősebb élő klasszikusa ő. A kikkel találkozott, azokra tudományával és gondolkodásmódjával életre szóló hatást tett. Kevesen mondhatják el ezt magukról. Megelégedett ember lehet.

VOIGT VILMOS

Bencsik János 70 éves

Ha közeli ismerős, jó barát életidejét írom egy születésnapj köszöntő címébe, újra meg újra rácsodálkozom – ezzel alighanem más így van – az „objektív” és a „szubjektív” idő kiáltó ellentmondására. Mint ez esetben: Bencsik János felettébb változatos életpályát és hallatlanul gazdag életművet magában foglaló 70 évre, melynek az egyetem elvégzésétől számított igencsak hosszú szakasza úgy robogott el mellettünk-felettünk, mintha csak tegnap találkoztunk volna először...

Számomra persze minden bizonnyal emlékezetesebb volt az a bizonyos első találkozás, mint az ő számára! A felvételi dolgozatomat írtam (1957 nyarán) a debreceni Kosuth Lajos Tudományegyetemen, amikor a lekötelezően szívélyes „felügyelő tanár”, beleolvastva a fogalmazványomba, azonnal beszélgetést kezdeményezett (persze sutogva, hogy a többieket ne zavarjuk). Legelőbb arra figyelmeztetett, hogy ne „tanár urazzam”: éppen csak túl van az államvizsgán, lélekben még egyetemista. És persze

azonnal tisztáztuk azt is, hogy „majdnem földiek” vagyunk: az egymáshoz hasonló két nagyközség/kisváros, Tiszacsege és Tiszafüred között karnyújtásnyi a távolság. Amikor pedig befejeztem az írásbelit, beinvitált a néprajzi szemináriumnak nevezett szentélybe: vegyem szemügyre, hová fogok kerülni. Félig tréfásan, félig komolyan talán még az asztalfiókját is rám testálta (nem végzett néprajz szakot, de „otthon volt” a néprajzi szemináriumban: az önkéntes Gunda-tanítványok közé tartozott!) – mintegy baráti biztatásul: „szinte biztos”, hogy egyetemista leszek.

E találkozásunk után megkülönböztetett érdeklődéssel figyeltem Bencsik János pályakezdésének az etnográfusi-történeti munkálkodás pusztá lehetőségéért való szívós hadakozását: kutatói-muzeológusi státus nélkül is szakmai elismerést keltően színvonalas teljesítményeit. Ott voltam például Tiszacsegén, a példamutatóan helyreállított és berendezett „zsellérház”, az egyik első „helyben megőrzött”, s korántsem „falumuzeum” színvonalú népi műemlék megnyitóünnepségén (egyébként többed-magammal a debreceni Egyetemi Néprajzi Intézetből, melynek munkatársaival – mesterrünkkel, Gunda proffal és velünk, egyetemi hallgatókkal, éppen-pályakezdőkkel egyaránt – szakmai, s egyúttal baráti kapcsolatot ápolt tanárként és népművelési felügyelőként dolgozva is). A '60-as évek elején ő volt számunkra, néhány évvel fiatalabb etnográfus-palánták számára a néprajzi terepmunkában, a történeti forrásfeltárásban, a kutatásszervezésben a követhető, s követendő példa. Személyes sorsa azt tudatosította bennünk, hogy szívós és színvonalas munkával úrrá lehet lenni a pályakezdés embert próbáló nehézségein: előbb-utóbb majdcsak kerülközik kutatói/muzeológusi státus, nem sorsszerű tehát a méltatlan körülmények jámbor tudomásul vétele, az eltunyulásra csábító környezetbe való beleszürkülés.

Az eddig mondottak már sejtetik, hogy Bencsik János muzeológusi pályája kisebb vargabetűvel kezdődött: csak az egyetem elvégzése után évekkel – 1964-ben – kerülhetett a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeumba. Azaz – őszinte örömünkre – végre révbe ért. Ettől kezdve gyors egymásutánban jelentek meg az elmélyült terepmunka és levéltári kutatás eredményeit összegző, Tiszacsege, a Tisza mente, a Hortobágy, a hajdúvárosok néprajzáról szóló kisebb-nagyobb tanulmányai, monográfiái (csak a könyvnyi terjedelműeket említve: *Pásztorkodás a Hortobágy északi területén a XVIII. század végétől*. Debrecen, 1969; *Paraszti állattartás Hajdúböszörményben*. Debrecen, 1971; *A szarvasmarha paraszti tartása Hajdúnánáson a XVIII. század végétől*. Hajdúböszörmény, 1974). És múzeumi évkönyvet (*A Hajdúsági Múzeum Évkönyve*, 1973-tól), könyvsorozatot (Hajdúsági Közlemények, 1974-től) kezdeményezett, kiváló szerzőket felvonultató község-, városmonográfiákat szervezett-menedzsel, illetve szerkesztett (a Szendrey István szerkesztette Hajdúböszörmény-, a Rácz István szerkesztette Hajdúnánás-monográfia, és az általa szerkesztett *Polgár története* [Polgár, 1974] említendő ebben a sorban).

A személyes sorsát távolabbról figyelő barátok nem értették (bár keringtek muzeológus körökben ilyen-olyan híresztelések, a 65. születésnapra megjelent bibliográfiáját bevezető életrajz „családi okok”-ra hivatkozik), hogy az ennyire sikeres hajdúböszörményi évtized után miért kellett újabb vargabetűknek következniök: 1976-ban a gyulai Erkel Ferenc Múzeum, majd 1984-ben a Tokaji Múzeum etnográfusa-igazgatója lett.

Azaz – a látszat szerint – kényszerűen messze távolodott attól a kutatási tereptől, azoktól a történeti és néprajzi témáktól, ahol igazán otthonosan mozgott. Vagy éppen az elkényelmesedéssel-önismétléssel is fenyegető otthonosságérzéstől szeretett volna szabadulni? Újabb meg újabb szellemi kalandot keresett, hogy bizonyíthassa kutatói és muzeológusi rátermettségét? Ismerve nyugodt, megfontolt természetét, aligha valószínűsíthetők elhatározott „kalandkeresést”, a végső mérleg – hadd előlegezzem meg ezt a

70. születésnapon – mégis megvonható lesz majd úgy is, hogy a helyszínváltoztatásoknak korántsem gyökértelenségérzés, nekikeseredett és szerény eredményű feladatkeresgélés lett a következménye. Életének ezek az újabb helyszínei az életmű öröndetes gazdagodását – tematikai színesedését, az „ott” és „akkor” legaktuálisabb(nak érzett) kutatási feladatok következetes vállalását és színvonalas teljesítését – eredményezték. Azzal együtt természetesen, hogy a szűkebb pátria – Tiszacsege és környéke – inspirálta történeti-néprajzi témái is újra meg újra felbukkannak a csak általa megoldható vállalások és teljesítések között. A beavatatlan olvasó nem is tudja megítélni, hogy a szülőföldről kiszakadva is „haza járt-e” kutatni, vagy a kezdő években összegyűlt anyagát dolgozta fel évek, évtizedek múlva (például Csege szabadmenetelű jobbágyfalu társadalomrajza a XVIII–XIX. század fordulóján. *A Hajdúsági Múzeum Évkönyve* III. Hajdúböszörmény, 1977. 63–149.; *Fejezetek Tiszacsege történetéből*. Folklor és Etnográfia 40. Debrecen, 1988).

Persze én magam, aki elődje lehettem a gyulai múzeum igazgatói székében, kevesellhetném, amit az egyik legkarakteresebb alföldi város (megyeszékhely/polgárváros és parasztváros, forgalmi központ/vásárváros és tanyás szervezett mezőváros) speciális jellemzőinek felmutatása érdekében tett. Azt azonban elismerem, rendkívül becsülöm, hogy anyaggazdag leíró dolgozatok egész sorát publikálta a Békés megyében élő nemzetiségek – a németek, a románok, a cigányok – anyagi műveltségéről és társadalmi viszonyairól (lásd összegyűjtve: *Paraszti és mezővárosi kultúra a XVIII–XX. században*. Miskolc–Tokaj, 1993. című kötetben, illetve *A cigányok változó jelenünkben*. A gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 73. Gyula, 1982; *A teknővájó cigányok – Egy etnikai csoport ismeretéhez*. A gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 76. Gyula, 1984); hogy módszertanilag is figyelmet érdemlő kísérletet tett a társadalomnéprajzi rokonságkutatás lehetséges történeti forrásainak feltárására (Szeghalomnak és vidékének rokonsági kapcsolatai, 1790–1828. In: Bencsik János (szerk.): *Szeghalom protestáns közössége a XVIII–XIX. század fordulóján*. Sárréti Füzetek VII. Szeghalom, 1985. 5–48.); hogy felfedezte történeti-néprajzi témaként a 19–20. században faluvá fejlődött békési és csanádi dohánykertésztelepek létrejötte/megszerveződése levéltári forrásainak elmélyült elemzését (Kunágota kertésztelep paraszti társadalma – 1844–1871. *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 11. Békéscsaba, 1988. 195–245.)

Tokajra kerülve pedig ennek a kamarai mezővárosnak, a bortermelő monokultúra révén elhíresült kisvárosnak és legtágabban értelmezett „vonzáskörzetének” (Hegyalja, az Alsó-Bodroghköz, a Tisza-mente) ezen a tájon jószerével nem kutatott történeti és néprajzi témái egész sorát találta meg magának, s persze az ezek színvonalas megoldásához szükséges forrásokat is felkutatta/közzétette, ráirányítván a figyelmünket arra, hogy Tokajban sem csak a szőlészkedés-borászkodás érdemli meg az etnográfusok/gazdaság- és társadalomtörténészek érdeklődését. (Csupán a könyveket említve: *Tokaj társadalma a tárgyak tükrében (1774–1849)*. Sátoraljaújhely, 1993; *Paraszti és mezővárosi kultúra a XVIII–XX. században*. Miskolc–Tokaj, 1993. című gyűjteményes kötet egyharmada; *Kapitalizálódó gazdaság, polgárosodó társadalom – Tokaj népessége 1869-ben*. Miskolc, 2003). És nem csupán kutatott, szorgalmasan publikált, hanem kutatásra ösztönzött, inspiratív fórumokat is teremtett a városban. Kezdeményezői (és szerkesztői) érdemei vannak az immár több mint húsz kötetet magában foglaló rangos könyvsorozat, a Tokaj és Hegyalja 1989 óta folyamatos megjelenésében, valamint a Tokaj – Várostörténeti tanulmányok (Tokaj, 1995, 2002) immáron három kötetig jutott monografikus vállalkozásban. Melyek szakmai sikeréhez – ez se maradjon említetlen – forráshasználati, módszertani javaslatokban bővelkedő, s autentikus anyagot közzé tevő történeti-néprajzi (olykor kimondottan történeti) tanulmányokkal személyesen is hozzá-

járult. Aligha túloznék, ha így fogalmaznék: a Tokaj és Hegyalja köteteit elsősorban azért érdemes számon tartania a „szakmának”: mindenkinek, aki a társadalomtörténet-társadalomnéprajz közös térréumán forgolódik, mert mindegyik számban található legalább egy, olykor több magvas Bencsik-tanulmányt. Ahogy a tokaji polgárrá válás első éveitől a *Herman Ottó Múzeum Évkönyvében* és *Közleményeiben*, a miskolci *Borsodi Szemle, Napjaink, Szülőföldünk Borsod-Abaúj-Zemplén* és a sátorlajújhelyi *Széphalom* című periodikákban, olykor az *Észak-Magyarország* című napilapban is rendszerint található egy-egy autentikus forráson alapuló Bencsik-írást.

Tessék csak előkeresni, kedves pályatársak, ezeket a „nehezen hozzáférhető” tanulmányokat, közleményeket is, mert hovatovább minden elfogulatlan etnográfus és történész számára nyilvánvaló kell hogy legyen, amit a bevallottan elfogult jó barát már most meggyőződéssel állít: Bencsik János kutatási eredményeinek ismerete, figyelembevétele nélkül nem lehet, nem szabad, nem érdemes véglegesnek szánt véleményt mondani Tokaj, Tokaj-Hegyalja történetéről és népeletéről.

E születésnapra köszöntő persze arról is szeretett volna meggyőzni, hogy Tiszacsegéről és környékéről, a Hortobágyról, a Hajdúságról és Békés megyéről is aligha lehet neve említése nélkül szólni. Bencsik János ugyanis úgy lett szinte észrevétlenül a lokális történeti és néprajzi kutatások példaadó mesterévé, hogy nem csupán egyhelyütt maradt otthonos, mint sokan mások, akiket egy-egy település vagy tájegység elkötelezett kutatóiként becsülünk. Bencsik János minden újabb – önként vállalt vagy a megmáshíthatatlan kényszer kijelölte – állomáshelyén azonnal megtalálta a maga testre szabott feladatait, s mindazt, amit vállalt, színvonalasan teljesítette is.

A széles szakmai közösség, a pályatársak, a barátok nevében hadd kívánjak Bencsik Jánosnak 70. születésnapján az eddig tapasztaltakhoz hasonló állandó szellemi készenlétet, töretlen munkakedvet, s mindannyiunk okulására újabb műveket! Nem tudhatjuk, hogy ezek a remélt újabb művek Tokajról, Tiszacsegéről, a Hortobágy mellékéről vagy Békés megyéről fognak-e szólni, hiszen sok helyütt volt és van otthon ebben a sokszínű, változatos történeti sorsú kis hazában.

SZILÁGYI MIKLÓS

Bíró Friderika köszöntése

2003. február 27-én Szentendrén, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban köszöntöttük hatvanadik születésnapja alkalmából Bíró Friderika néprajzkutató muzeológust. Mondhatnánk úgy is, hogy szabadtéri muzeológust, hiszen kollégánk és barátunk élete elválaszthatatlanul összefonódik a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal. Ő maga szinte egyszemélyes intézmény, kellően szubjektív, rezzenésekre is odafigyelő, igazi néprajzi gyűjtő alkat, aki az 1960-as évek végétől több mint harminc éven át az Őrség és Göcsej kutatójaként több ezer emberi sorsot ismert meg, élt át, rögzített fényképen, magnetofonszalagon, vagy gyűjtőfüzete lapjain. Mintegy tízezer darabra tehető azoknak a néprajzi tárgyaknak a száma, amelyeket a múzeum Nyugat-Dunántúli tájegysége berendezéséhez összegyűjtött, nem egyszer kalandos körülmények között, elhagyott szőlőkben fellelve olyan tárgyakat, amelyek kormeghatározó, különleges értékű darabjaivá lettek szakmánknak.

Ki is valójában Bíró Friderika? Az Őrség etnográfusa? A nyugat-dunántúli népi lakáskultúra szakértője? Múltba, feledésbe merülő paraszti sorsok bűvára és krónikása?

A népi építészet és a népművészet kutatója? A néprajzzal ismerkedő fiatalok értő tanítómestere? Az igazi szakmabeli társ és jó barát? A kérdések mindegyikére igennel válaszolhatunk, s mind közül talán a legfontosabb: olyan tudós kutató és alkotó művész egy személyben, aki tanulmányai, terepismerete alapján kitartó muzeológiai munkával élete fő műveként alkothatta meg a nyugat-dunántúli épületegyüttest, hiteles és gazdag berendezéssel a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. S mindehhez igazi ráadás a 2003. év zalai néprajzi könyvsikere, Bíró Friderika *A szegek világa* című könyve.

Gratulálunk az évfordulóhoz, és köszönjük Neked!

T. BERECKZI IBOLYA

Jávor Kata születésnapjára

Legszívesebben arra biztatnák, Kata, hogy felejtsük el ezt a nevezetesnek mondott születésnapot. Hazudjuk azt, hogy csak a meghökkentés szándéka idézteti velünk olykor-olykor a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékéhez kapcsolódó közös emlékeket. Hazudjuk: semmi nem volt igaz abból, hogy több mint negyven éve találkoztunk először – te, a mindig vidám, a kicsit vidékies-konzervatív egyetemre új színt, felszabadultabb stílust hozó elsőéves, s én, a tanári szereppel kacérkodó, a választott „szakmát” halálos-komolyan vevő felsőéves.

Hazudjuk, hogy csupán kitaláltuk az egészet.

Hátha meg lehetne úszni valahogy – neked is, nekem is – az „ilyenkor” (ha nem írom a címbe az évszámot, akkor is tudja mindenki, hogy „mikor”...) kötelező felköszöntési ceremóniát, s ami ezzel együtt jár: a pályaképvázlatot, az életmű-értékelést, ha kegyetlenül őszintén akarok fogalmazni (tehetem, mert én már túlestem rajta): a meg-előlegezett nekrológot.

Vagy vágjunk bele mégis? Hisz úgysem hiszi el senki, ha évtizedeket próbálunk letagadni – néhány évet elmismásolni pedig ugyan mire jó? Nem stílusosabb-e örülni felhőtlenül, a mögöttünk tornyosuló évtizedek nyomasztó súlyával mit sem törődve, annak, hogy mi minden magánemberi és szakmai eredmény zsúfolódott bele a közel-múlt néhány évtizedbe, a halandó ember életidejének minden bizonnyal nagyobbik felébe – hisz a megmáshíthatatlanul a múltba tüntet úgysem retusálhatjuk?

Azt sem tudom persze, hogy te, Kata, szeretnéd-e retusálni a magad múltját: elfogadod-e a kicsit-szabálytalan, kicsit-szokatlan szakmai életrajzod olyannak, amilyennek mi, kortársaid látjuk. Vajon nem szeretnéd-e jobban, ha többszáz-többezer tételes személyes bibliográfia lenne a monumentuma az életművednek, ugyanúgy, mint az a szakma jeleseinél jellemző szokott lenni?

Másképp fogalmazva: akartad-e egyáltalán, vagy véletlenül alakult úgy, hogy a közelmúltban megjelent „fő művek” – a *Magyar Néprajz VIII. Társadalom* (Budapest, 2000) című szintézis monumentális fejezete, A magyar paraszti erkölcs és magatartás (601–692.) és az *Életmód és életstratégia a pécsi Zsolnay-család történetében* (Budapest, 2000) című monográfia – árnyékában minden más korábbi kisebb-nagyobb írásod „szerény előmunkalattá” látszik átminősülni? Amiben – a nem mindig hálátlan utókor valószínűsíthető véleménye talán kikalkulálható! – nemcsak az életmű egészéről való ítékezés kegyetlensége van benne, hanem ezeknek a műveknek a fenntartás nélküli elismerése, dicsérete is.

Az is tehát, hogy a paraszti erkölcsről és magatartásról – ezzel együtt az értékrend állandóságáról és 20. századi változásairól/átalakulásáról – bizonyosan nem lehet bármikor is a jövőben érdemlegeset mondani Jávor Kata összefoglalása nélkül: bizonyosan olyan hivatkozási alap, viszonyítási pont lesz, melyhez képest a szerteágazóan nagy téma minden új(nak látszó) kutatási eredményét kötelező lesz bemérniük az újabb meg újabb kutatógenerációknak. Nem lehet érdemlegeset mondani, mert – számon tartható előzmények híján – Jávor Kata egymaga alakította ki a paraszti létezés, a faluközösségekben élés megszervezése/megszerveződése formalizált és nem formalizált, a szocializáció során elsajátított egyéni életszabályozó elveknek, a közösségi szabályoknak, a regulatív normáknak, s az ezek betartását-betartatását kikényszerítő szankcióknak a vizsgálati és értelmezési kereteit. Nemcsak a forráshasználati és vizsgálati módszereket, de a fogalmi kereteket is, hogy a jelenségleírás elemelkedjék a paraszti világ (az idillien tiszta „népélet”!) rendezettségére, szépségére, ám olykor a kegyetlenségére való álmélkodó rácsodálkozás szintjétől, és egzakt társadalmelemzés legyen.

Mert – meggyőződésem szerint – lényegileg ilyennek fogja látni a (reményeink szerint) „hálás utókor” Jávor Katának a *Magyar Néprajz* számára elkészített könyvnyi terjedelmű összefoglalását, természetesen kevésbé fogja érdekelni az a néhány előzetes publikáció, melynek eredményei amúgy is beleépültek a szintézisbe. Miközben persze csodálkozni fog az „utókor”, hogy vajon miért maradt homályban évtizedeken át – míg kortársai minden új eredményüket sebtében publikálták – Jávor Kata „műhelymunkája”: a szakirodalmi ismeretekkel felvértezten a magyar nyelvterület számos pontján elvégzett terepkutatás. Mi persze, kortársai, munkatársai, jól tudjuk, hogy elkészült e szintézisnek számtalan szövegváltozata – közötté a kandidátusi értekezésésként benyújtott és sikeresen megvédett kézirat monográfia is –, ám a megvitatt, a kollegiális észrevéte-

lek után, avagy a szerkesztői koncepció változása miatt átírt minden újabb szövegváltozat hatástalanította az előzőt. Mert mi tudjuk, azt sem árt hangsúlyoznunk, az álmélgodó utókor tudomására hoznunk, hogy Jávor Kata az „érlelésnek” e szokatlanul hosszú folyamata alatt olyan alapos és sokrétű ismereteket szerzett a 20. század második felének értékrendváltozásáról, a paraszti értékrend fundamentális elemeinek továbbéléséről, mégis radikális átalakulásáról is, mely nem fért bele a *parasztságról* szóló összefoglalásba, ám egy „másik” – s programadóan új – szintézis alighanem kitellenék belőle (lásd ennek a remélt szintézisnek előzményeként az 1978-as Varsány-kötet terjedelmes tanulmányát és A nemi sztereotípiák továbbélése és a szocializációs modell alakulása a nemi szerepre nevelésben – A varsányi példa. *Népi Kultúra – Népi Társadalom* XIX. Budapest, 1998. 155–172. című újabb dolgozatot).

Az utóbbi évtizedben azonban már nem egy ilyen változásvizsgálati szintézis, hanem a pécsi Zsolnay-család életmódjának, az egyes családtagok életstratégiájának majd' kétévszázados távlatú vizsgálata foglalkoztatta Jávor Katát: magnetofonos életút-interjúkat készített, naplókat, emlékiratokat, személyes dokumentumokat tanulmányozott, hogy megír hasson egy olyan néprajzinak/antropológiának szánt kismonográfiát, melynek elkészülte és megjelenése miatt ugyancsak lesz csodálkozni valója annak a bizonyos utókornak! Először nyilván azon fognak meglepődni az utánunk jövők, hisz a magyar néprajzra a 20. század második felében jellemző volt szemléleti horizont ezt semmiképpen sem előlegezte meg, hogy ez esetben egy polgárcsalád életvitelének aprólkos vizsgálata volt az életmódmodell megalkotását is nyilván célul tűző néprajzi (bár inkább a kortárs antropológiai felfogástól inspirált, mint a magyar néprajz kutatási hagyományaiban gyökerező) elemzés tárgya. Ráadásul olyan családé, melynek elmélyült vizsgálatára korábban – a kivételes intellektuális teljesítmények, a korántsem az „átlagpolgárt” jellemző kezdeményezések okán – az iparművészet-történet, az ipartörténet már bejelentette az igényét! És csodálkozni fognak korunk szellemi késztetéseiről csak „dokumentumok” alapján tájékozódni tudó jámbor utódaink azon is, hogy ha már maga a szerző nem indokolta meg előmunkálatok egész sorával, hogy a magyar polgárság életmódjának vizsgálata miért és hogyan néprajz/antropológia, a nem ilyen renitenskedő művekhez hozzászoktatott szakmai közvélemény vajon miért nem reagált szenvedélyesebben? Sem lelkes egyetértés, sem fanyalgás és felháborodás? – a langyos fogadtatás (ezt is megelőlegezhetjük) nem Jávor Katának a „polgárság néprajzának” a semmiből való megteremtésére irányuló kezdeményezését, hanem szakmánk egészét fogja minősíteni az utókor szemében.

Hadd mondjam még egyszer: nem tudom, Kata, akartad-e, avagy véletlenül, a körülmények kényszere alatt szinte-szinte automatikusan alakult, hogy ennyire talányos, a „fő művek” mögöttesét homályban hagyó lett végül is az eddigi, s visszamenőleg már nem retusálható néprajzi munkálkodásod. Azt azonban tudván tudom, meggyőződéssel fogalmazom meg ez alkalommal, hogy nincsenek túl sokan, akik magukénak mondhatnak legalább két olyan „fő művet”, melyekre mindaddig hivatkozni fognak, mert stabil viszonyítási pontnak tekintik őket, amíg újabb meg újabb generációk szegődnek el az általunk választott, élethivatásként művelt tudományos diszciplína, a néprajz/antropológia szolgálatára.

Az pedig csak rajtad múlik, hogy a hálás utókor minél kevesebb „rejtéllyel” találkozzék a majdan-valamikor, a nagyon távoli jövőben kiteljesedő életműved láttán: várjuk a méltán elismert „fő műveket” mintegy utólag megnyugtató gondolati konstellációba és szövegösszefüggésbe állító, eddig meg nem írt vagy elkészültükkor érdektelen szövegváltozatnak minősített műveket! És persze egyéb, újabb meg újabb néprajzi témákat felfedező, a szakma szemléleti megújulását involváló műveket is – hisz olyan

hosszú az élet, annyi még az elvégezetlen feladatunk! Amihez hadd kívánjak ezen a nevezetesnek mondott születésnapon a „szakma” nevében, s az egyetem óta töretlen barátság jogán lobogó munkakedvet és jó egészséget. Isten éltesse!

SZILÁGYI MIKLÓS

Lantosné Imre Mária hatvanesztendő

Nehéz tudomásul venni, sőt, elhinni az esztendők és évtizedek rohamos száguldását mindazok esetében, akiket kora ifjúságunktól ismerünk, mert gondolatainkban ez az ifjúkori személy él akkor is, ha magunkon szintén megtapasztalni kényszerülünk az idő múlását. Ilyenformán tűnődtem el Imre Mária hatvan esztendején, akinek pályáját, tudományos munkásságát jól ismerem, de életfelfogását, a világról és benne az ember hivatásáról alkotott véleményét ugyancsak megismerhettem. Amennyiben röviden kellene összefoglalnom és jellemeznem eddigi munkásságát, továbbá őt mint néprajzkutatót, muzeológust, annyit írnék mindössze, hogy a legteljesebb emberi, szakmai tisztesség, helytállás, hűség, a jó ügy iránti maradéktalan elkötelezettség, a valódi értékek melletti mindenkor kiállás, az önzetlen, megbízható barátság, a tántoríthatatlan elkötelezettség, az emberszeretet, türelem, a kitartás, az alaposság és igényesség, az önmagával szembeni szigorúság, a mások gondja-baja iránti érzékenység, a mélyről fakadó szilárd hit és a megkérdőjelezhetetlen hivatástudat azok, amelyek legmeghatározóbb vonásai.

1943. október 19-én született Kaposvárott. Általános és középiskolai tanulmányait követően a Pécsi Tanárképző Főiskolán, majd Szegeden a József Attila Tudományegyetemen, végül Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett diplomát, magyar nyelv és irodalom, történelem, rajz, valamint néprajz szakokon. Egyetemi doktori értekezését ugyancsak néprajzból írta és védte meg Budapesten, de Bálint Sándor tanítványaként ismertük meg és tartjuk számon mind a mai napig. A Bálint Sándorral való kapcsolat meghatározó volt életére, munkásságára egyaránt, ahogy senki nem tudta kivonni magát Bálint Sándor hatása alól, aki közelebbi kapcsolatba kerülhetett vele.

1965–1974 között középiskolában tanított magyart, történelmet és művészettörténetet Bonyhádon, majd Pécsen, mígnem 1974 januárjától a pécsi Janus Pannonius Múzeum külső munkatársaként kutatómunkát kezdett a baranyai német népcsoport körében. Ugyanezen esztendőben került muzeológusi státusba és ebben az intézményben dolgozott 2002. június 30-ig, nyugdíjazásáig. Mindezidáig a múzeum évkönyvének néprajzi sorozatát is ő szerkesztette. 1981–1990 között kisebb megszakításokkal a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Karán a Népművelés és Rajz Tanszéken néprajzot adott elő. 1992 óta pedig vallási néprajzot tanít a Pécsi Hittudományi Főiskolán. Vendégelőadó volt Grazban (1993), Bécsben (1996), Freiburg i. Breisgauban (1998, 2001). Rendszeres résztvevője és előadója a hazai és a külföldi szakmai konferenciáknak. A Magyar Néprajzi Társaság tagja, több ciklusban volt a választmány tagja, titkári teendőket látott el a Nemzetiségi Szakosztályban, jelenleg pedig az Ethnographica Pannonica Munkabizottság titkáráként tevékenykedik.

Munkásságának két legfontosabb területe a vallási néprajz, valamint a német nemzetiségi kutatás. Kutatói és publikációs tevékenysége kiemelkedő és messze túlmutat a megye határain. 1973 óta rendszeresen publikál. Munkái hazai és külföldi (német, osz-

rák) múzeumi évkönyvekben, tanulmánykötetekben és önálló kötetekként jelentek meg, számuk csak a legfontosabbakat számba véve 72, míg kisebb kiállítási vezetőiből 13 ismert. Publikációiban legnagyobb számban a vallási néprajz köréből született tanulmányai találhatók, amelyek a népi vallásosság jellegzetességeivel, a szakrális táj és kultusz jellemzőivel, valamint a népi értékrenddel foglalkoznak, döntően a Dél-Dunántúlról. Történeti és összehasonlító vizsgálatait, elemzéseit, alpmunkának számítanak, a témával foglalkozó kutatók számára megkerülhetetlenek. Mindezeket túl feldolgozásainak másik rendkívül jelentős része a német kisebbség néprajzi sajátosságait tárta fel, alapos elemzését adva a német–magyar interetnikus kölcsönhatásoknak. Ugyanakkor feltétlenül szólni kell népi építészeti, népművészeti, viselettörténeti, valamint a kézművesiparral kapcsolatos vizsgálatairól és publikációiról egyaránt, amelyek nélkül a Dél-Dunántúl és különösen az itt élő németek néprajzi képe erősen hiányos lenne.

Muzeológusként nagyszámú, valamint kimagasló jelentőségű műtárgy múzeumba vitele fűződik nevéhez, továbbá több tematikus és gyűjteményes kiállítás megrendezése vagy társrendezése, de nem szabad megfeledkezni a néprajzi fényképezés terén végzett tevékenységéről sem, ami igazán rendkívülinek mondható. Ebben a magas színvonalú kivitelezés érdeme ugyan férjéé, Lantos Miklósé, de a megörökítésre érdemes emlékek, jelenségek számbavétele őt dicséri. Ez a nagyszámú, a néprajznak szinte minden területére kiterő, minőségi fényképgyűjtemény önálló néprajzi tanulmányként állja meg a helyét. Jó lenne kötetben látni a teljes anyagot. Kiállításai közül egyet mindenképpen kiemelnék, ez pedig a Bóly község történetét és néprajzát bemutató, amely gazdag tárgyi anyagot és dokumentumokat felvonultató tárlat, igényes összeállítás, magas színvonalú munka. Egyúttal kiváló példa arra is, hogy a szűkös anyagiak ellenére lehetséges reprezentatív kiállítás, ha a helyiekkel képes összefogni, és eredményesen együttműködni a muzeológus. Imre Mária jó példát adott minderre, ami egyúttal emberi tulajdonságait egyaránt kitűnően jellemzi, amikor a szakmai igényesség megértéssel, remek kapcsolatteremtő képességgel és a lehetőségek észrevételével, jó használatával párosul. Ehhez azonban olyan emberi tulajdonságok szükségesek, amelyeknek Imre Mária a birtokosa. Nem lehet nem észrevenni benne a segítőkészséget, a türelmet, a figyelmet és figyelmességet mások iránt, a megbízhatóságot, szavahihetőséget, mindemellett pedig a szakmai igényességet, elkötelezettséget. Ezért jó kutató, emberi-szakmai kapcsolatokat építő és ápoló, barátságában megbízható, ígéreteit maradéktalanul teljesítő, amely tulajdonságok manapság igencsak kiveszőfélben lévők, különösen értékelendők.

Tevékenységről, munkásságáról szólva nem hagyható figyelmen kívül a honismereti mozgalomban, az önkéntes néprajzi gyűjtőtevékenységben játszott szerepe. Elévülhetetlen érdemei közé tartozik, hogy esztendőig magánszorgalomból foglalkozott középiskolásokkal, önkéntes néprajzi gyűjtőkkel, aminek eredményeként ez a mozgalom Baranya megyében nem halt el akkor sem, amikor intézményi háttér nélkül kellett azt működtetni.

Mindent összevetve, a következőképpen summázható Imre Mária szakmai tevékenysége születésének e kerek évfordulóján, amikor már elegendő esztendő áll mögötte ahhoz, hogy munkásságát áttekintsük, azt értékeljük: küldetését, amelyhez az erőt és a talentumot nem földi hatalmasságoktól kapta, ezidáig becsülettel teljesítette, de hozzá kell tennünk, hogy azt mind a mai napig az eddigiekkel megegyezően teljesíti. A néprajz művelésében a szakma legnagyobbjait követte, úgy, hogy maga is a legkiemelkedőbbek közé tartozó lett. Úgy dolgozik ma is, olyan buzgalommal, szakmai alázattal, a teremtett világra való rácsodálkozás képességével, ahogy az indulásakor jellemző volt rá. Kós Károly szavaival: „...Mert én csak folytatása akarok lenni apáimnak és munkám folytatása az ő munkájuknak...”

Köszöntésként kívánunk további jó erőt, egészséget, töretlen hitet, változatlan munkakedvet, további szép szakmai sikereket, megbecsülést, elismerést, örömteli hosszú esztendőket, és mint édesanyának, nagymamának, családjá további gyarapodását, ebben minél több örömet, vidámságot! Mindent összefoglalva: Isten gazdag áldását mind rá, mind szeretteire! Öszinte szeretettel és megbecsüléssel köszöntjük valamennyien!

S. LACKOVITS EMŐKE

Szemerkenyi Ágnes születésnapjára

Szemerkenyi Ágnes azon ritka emberek egyike, aki tiltakozik az ellen, hogy ünnepeljék, mert a nyilvánosság keresése, a mások elé nyomulás, a könyöklés nem az ő világa. Most azonban a sok barát, és tisztelő nevében mégis sor kerül erre. Úgy érzem, részemről az ad felmentést, hogy évfolyamtársak voltunk, és egy munkahelyen dolgoztunk az egyetem elvégzése óta, s bizony még leírni is különös, idestova már több mint negyven esztendeje élünk egymás közelében...

Azóta jócskán megváltozott a világ, de Szemerkenyi Ágnes az az ember maradt, akit annak idején megismertem: hűséges a hitéhez, elveihez, szakmájához, témáihoz, családjához. Példamutató a szakmai pályafutása éppen úgy, mint az emberi és kutatói magatartása. Ez a mai világban olyan érték, olyan kincs, amihez foghatót alig találhatunk.

Szemerkenyi Ágnes kandidátus, jelenleg az MTA Néprajzi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa, osztályvezető, aki a proverbsok kutatásában ért el kimagasló eredményeket. Kutatásait összefoglaló könyve, a *Közmondás nem hazug szó* (Akadémia Kiadó, Budapest, 1994) találó címmel jelent meg. Korábban részt vett az intézet nagy vállalkozásaiban, a *Magyar Néprajzi Lexikon* és a *Magyar Néprajz* munkálataiban. Dolgozott és dolgozik szerkesztőként, például *Nógrádsípek* (Akadémia Kiadó, Budapest, 1980), *Magyar Néprajz V.* (Akadémia Kiadó, Budapest, 1988) és sorozatszerkesztőként (például *Folklór Archivum*, *Néprajzi Tanulmányok*). Számos konferencián vett részt bel- és külföldön. Tanít a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán.

Munkásságában a bel- és külföldön megjelent tanulmányok és könyvismertetések mellett fontos helyet foglal el a tudománynépszerűsítés. Az *Apáról fiúra* (Móra Kiadó, Budapest, 1973) társszerzőjeként, Kósa László mellett – ahogy manapság mondják – „top listán” van ezzel a könyvvel immár 30 éve. Ez a *Néprajzi kalauz*, ahogyan az alcím jelzi, hatalmas segítséget nyújtott és nyújt a hagyományismerethez, az egészséges szemlélethez, mind a pedagógusoknak, mind a fiatal nemzedékek sorának. Tudománynépszerűsítő, de témaválasztásában hiányt pótló mű az *Élet a falun – Művészetről gyermekeknek* (Corvina Kiadó, Budapest, 1973) című könyve, mely ugyancsak kivételes sikert aratott. A *Kis magyar néprajz* című, évtizedeken át népszerű rádióelőadás-sorozatnak is rendszeres résztvevője volt.

Évtizedek óta „kétlaki” életet él. Az esztendő egy részét Budapesten, a másikat az USA-ban, Bloomingtonban tölti házastársa révén, aki akadémikus, egyetemi tanár, nagy hírű irodalmár. Szemerkenyi Ágnes magától értetődő természetességgel tud professzorfeleségként reprezentálni, segíteni, idegenben és idehaza, úgy, hogy mindezek nem befolyásolják szerénységét, érzékenységét mások iránt. Immár leányai is egyetemet végzett, felnőtt emberek. Ahogyan ezt kívülről megítélheti az ember, óvó, védő szeretettel veszi körül a családját.

Azt kívánom a barátok, munkatársak nevében, hogy még sokáig éljen egészségben, családjá, baráta, munkatársai körében, hogy elérhesse és megvalósíthassa mindazt, amire akár a tudományos életben, akár a magánéletben vágyik!

TÁTRAI ZSUZSANNA

Balassa M. Iván hatvanéves

2003. május 5-én köszöntötték munkatársai a Szabadtéri Néprajzi Múzeum címzetes igazgatóját, Balassa M. Ivánt. A bensőséges, családi hangulatú ünnepségen a múzeum egykori főigazgatója, Füzes Endre méltatta Balassa M. Ivánt és munkásságát.

Balassa M. Iván 1943-ban született Debrecenben, igazi etnográfus családban. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte, ahol 1967-ben szerzett magyar nyelv- és irodalomtanári és etnográfus oklevelet. Tanulmányainak befejezésével a Néprajzi Múzeum, majd a Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársa lett. Első jelentős kutatási területe a népi méhészkedés, amelyből szakdolgozata (1967) és egyetemi doktori értekezése (1968) is készült. Munkássága azonban elsősorban a szabadtéri néprajzi muzeológia és a népi építészet témáihoz kötődik. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum szakmai koncepciójának kidolgozásában: megalapozta a szabadtéri muzeológia elméleti és történeti kérdéseinek vizsgálatát, amelyekből számtalan publikációja is született.

A magyar népi építészet kutatásában több, mára alapmunkának számító tanulmány szerzője. Kandidátusi értekezése (1981) *A lakóházak történeti fejlődése Észak-Magyarországon*, amely történeti kutatásainak összegzése és 1994-ben önálló kötetben is megjelent. E munka folytatása, *A parasztház évszázadai* című kötet, amelyben a magyar népi építészet történeti kérdéseit elemezve mutatja be a magyar ház fejlődéstípusait. A népi építészet történeti és jelenkori vizsgálata azóta is munkásságának egyik fontos szegletköve, amit az is jól bizonyít, hogy megalapozója volt a Magyar Népi Építészeti Archivumnak, ma pedig az erdélyi népi építészet inventarizációját vezeti. Munkásságának másik jelentős szegletköve a 16–19. századi festett templomi asztalosmunkák kutatása, amelyekről több publikációja is napvilágot látott.

Számtalan hazai (Magyar Néprajzi Társaság, Pulszky Társaság, Kultúraközvetítők Társasága) és nemzetközi (Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége) szervezet tagja, egyetemek meghívott oktatója, a magyar népi műemlékvédelem egyik vezető egyénisége.

Csaknem négy évtizede annak, hogy a magyar néprajztudomány és a szabadtéri muzeológia élete középpontjában áll, számtalan kutatási eredmény, megvalósult tanulmány, kiállítás fűződik a nevéhez. Mi, a fiatalabb generáció tagjai először tanulmányai-ból ismerhettük meg a nevét, majd mint kolléga találkozhattunk vele, kaphattunk tőle segítséget, hasznos tanácsokat.

Munkássága nem lezárt, ugyanolyan lendülettel és energiával dolgozik ma is, mint tette ezt az elmúlt évtizedekben. Mindannyian várjuk legújabb kutatási eredményeit, legfőképpen az erdélyi gyűjtéseiből. Muzeológusként a Közép-Tiszavidék, illetve az Erdélyi tájegység megvalósítása vár rá: olyan munkák, amelyek feltehetik a koronát erre a sokrétű, szerteágazó kutatói pályára. Ehhez kívánunk mindannyian jó egészséget, erőt,

úgy, hogy közben azt is tudjuk: nemcsak kutatóként, de férjként, apaként és nagypapaként is helytáll a mindennapokban.

Iván, Isten éltesen még számtalan esztendőn át!

SÁRI ZSOLT

A hatvanéves Bodó Sándor köszöntése

Ha emlékezetem nem csal, 1982-ben vettem részt először olyan ünnepségen, ahol a néprajzos, muzeológus körben „kerek” születési évfordulót ünneplőt – az akkor 60 esztendőes Dankó Imrét – köszöntötték. Vaskos kötetel tisztelték meg őt a kollégák, tanítványok, barátok. Azóta számos hasonló szakmai és baráti ünnepen voltam, s tapasztaltam, hogy nemigen tudunk mit kezdeni ezekkel az „évfordulókkal”, főleg, hogy azok egyre inkább túlnőnek egy-egy intézmény keretein, s tágabb szakmai kört szólítanak meg. Sokan vitatják, kell-e, van-e értelme az ilyen ünneplésnek, különösen nem ritka a kritika a hatvanéveseket köszöntő ünnepi kötetek kapcsán: vannak, akik szerint sok készül, mások szerint ezek nem elég „tartalmasak”. Vannak, akik korainak tartják a hatvanévesek köszöntését. Kétségtelen, van, akinél valóban korainak tűnik, de van, akinél nem. Valójában a hetvenedik, hetvenötödik, nyolcvanadik év ünneplése is ötlet-szerű, hiszen ahány ünnepelt, annyiféle habitus, más-más „státusban” vannak az emberek, életművük képzeletbeli ívének a legkülönbözőbb pontján találhat valakit a magasabb kor is. Van, akinél jószerevével „kegyeleti” visszatekintésről, a korábbi, valóban kiemelkedő érdemek előtti – tanítványi, munkatársi, baráti - tisztelgésről van szó idősebb korban, mások meg, isteni adományként zavarba ejtően tevékenyek, frissek. (Azt itt nem is akarom részletezni, hogy a sors kifürkészhetetlen, s nem példa nélküli, hogy valakinek a hatvanadik születésnapján való tisztelgés – utólag – egyáltalán nem korai.)

Bizonyára minden vélekedésnek van valóságmagva, ugyanakkor nem vitatható, hogy ezek az ünnepségek jó hangulatban lezajlanak, a könyvek – akár öt év késéssel! – elkészülnek, egy-egy személyiség köré vonnak egy alkotó gárdát. Ha nehéz is a köszöntés műfaja, az akár ereje teljében levő hatvanéves pályafutásának méltatása, magam mindig a szakma erősítésének, az emberi kapcsolatok megkeresésének lehetőségét érzem ezeken az ünnepségeken. A kötetek minősége persze eltérő: tükrözi az ünnepelt szakmai kapcsolati tőkéjét, a szerkesztő hozzáértését és mozgásterét, s a szerzők is jobbra azt tudják adni, amilyük éppen van. Mégis, ha a könyvespolcomon összegyűjtött, majd háromtucatnyi kötetet végignézem – ennél bizonyára több is megjelent –, akkor az egész szakmánk jelentős nyereségének tartom. Szakmánk alatt itt most nem csak a néprajzot értem, hanem a muzeológia különböző tudományágait, hiszen a kötetek egy része múzeumi embereket köszöntött, s – megítélésem szerint – hasznuk és érdekességük is, hogy azokban a régészet, történetírás, művészettörténet és más diszciplínák képviselőinek munkái együtt jelentek meg. Vagyis úgy látom, hogy kellene ezek a köszöntők, kellene ezek a könyvek. Talán erősítenek a magyar néprajzi közéleten is!

A fentiek leírására csak alkalom a mostani köszöntő, s az ünnepelt személye, hiszen az itt köszöntendő hatvanéves azok közé tartozik, akiket – munkájuk, személyiségük alapján – messzemenően megbecsül a szakmai közvélemény, beleértve a néprajztudományt éppen úgy, mint a muzeológiát. Erről tanúskodik egyebek mellett a tisztelgők, munkatársak rendkívül nagy száma is, akik 2003. november 14-én Bodó Sándor köszöntésére egybegyűltek a Budapesti Történeti Múzeum barokk csarnokában. A szer-

kesztők akkor adták át azt az ünnepi kötetet is, ami mintegy 60 írást tartalmaz (Viga Gyula–Holló Szilvia Andrea–Cs. Schwalm Edit szerk.: *Vándorutak – Múzeumi örökség – Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából*. Archaeolingua, Budapest, 2003. 609 lap).

A magyar néprajz és múzeumügy megbecsült személyisége 1943. október 4-én született Mátészalkán. Hogy pontosak legyünk: a mátészalkai kórházban, mert Bodó Sándor családja révén inkább a Bodroghözhöz kötődik. A gimnáziumot Sárospatakon végezte, majd 1966-ban Debrecenben, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett történelem szakos tanári és etnográfus diplomát. Múzeumi pályafutása Szolnokon, a Damjanich Múzeumban kezdődött (1965–1966), ezt követően majd másfél évtizedet töltött a miskolci Herman Ottó Múzeumban (1966–1979). Történészként dolgozott, majd igazgatóhelyettesként – a múzeumi gyakorlattal nem rendelkező Szabadfalvi József támogatva – jelentős szerepet vállalt a miskolci múzeum átszervezésében, új arculatának megformálásában, az intézmény fiatal munkatársakkal való megerősítésében. Sokat tett az intézmény tudományos rangjának növelése érdekében is. Irányítója volt a megújult Herman Ottó Múzeum első állandó kiállításának (*Ember és munka*, 1974). Jószerével akkor távozott új munkahelyére, amikor a Herman Ottó Múzeum felívelő időszakához érkezett: 1979–1989 között Egerben, a Heves Megyei Múzeumi Igazgatóság irányítójaként töltött el egy évtizedet. Vezetése alatt eredményesen haladt az egri vár feltárása és műemléki rekonstrukciója, megújították a Vármúzeum kiállításait. A programot megkezdő és irányító, igazgató elődje, Bakó Ferenc mellett részt vett a négykötetes palócmonográfia megjelentetésében.

1989. április 1-jétől 1995. december 31-ig a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (később Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) munkatársa: először a Múzeumi Osztály vezetője, majd a Közgyűjteményi Főosztály irányítója volt. Tevékenységének időszakára esett a közgyűjteményeknek az önkormányzati törvényt követő, új szakasza, a közgyűjteményekről szóló új törvények előkészítése.

1996. január 1-jétől a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatójaként tevékenykedik.

Koncepciózus és a múzeumi gyűjtemények sorsát mindig prioritásként értelmező irányítói tevékenysége mellett nagy figyelmet szentel az intézmények társadalmi hátterének csakúgy, mint nemzetközi kapcsolatainak. Az utóbbiból megemlítem, hogy (társ)szerkesztőként létrehozta a *Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* című periodika Szlovákiai Téka rovatát, amiben a szlovák, alkalmanként más (cseh)szlovákiai kisebbségek néprajzi és történeti irodalmát ismertető írások jelentek meg. Miskolcon és Egerben is sokat fáradozott a múzeumok határon túli kapcsolatainak építéséért (Csehszlovákia, Lengyelország, Németország, Finnország), hasonlóan fontosnak tartja ezt a főváros másfajta nemzetközi léptékében is.

Bodó tudományos érdeklődése kezdettől fogva történeti-néprajzi, s jellemzője, hogy egyes témáit fokozatosan, hosszabb idő alatt bontja ki egészében. (Ebben bizonyára jelentős szerepe van mindenkori hivatali elfoglaltságának is.) Legelső publikációi a Bodroghözről, illetve az állattartás és az állati igaerő hasznosításának témakörében születtek (Az egyesjárom használata a bodroghözi Vajdácskán. *Ethn.* LXXV. [1964] 453–455.; Járмок a Hajdúságban. *Ethn.* LXXVII. [1966] 71–82.). Ez a tematika mind az 1975-ben *A bodroghözi pásztorkodás* címmel megvédett egyetemi doktori disszertációban (nyomtatásban: *A Bodroghöz állattartása*. Miskolc, 1992), mind az 1985-ben elkészült kandidátusi értekezésében (nyomtatásban: *A magyar paraszti termelés igaerejének története*. Debrecen, 1992) végighúzódik. Közben születtek persze jelentős, „előtanulmánynak” nevezhető írások is (például Az igavonó szarvasmarha a Hortobágy vidékén. *Műveltség és Hagyomány* XV–XVI. [1972] 47–80.; A magyar állattartás törté-

neti kérdéseihez. *Agria – Az Egri Múzeum Évkönyve* XVIII. [1981] 291–309.; Joch-formen in Mitteleuropa. In: Paládi-Kovács Attila szerk.: *Traditionelle Transportmethoden in Ostmitteleuropa*, 137–143. Budapest, 1981; Kummet und Siele – Zur Geschichte der Geräte des Pferdezeuges. *Ethnos* VI. [1985] 47–55.; A mezőgazdasági termelés igaereje Magyarországon 1895-ben. *Agria – Az Egri Múzeum Évkönyve* XXII. [1986] 187–201.). Miskolci történész időszakában elsősorban a kézművesség tárgyi emlékéanyagával, múzeumi örökségével és az iparosság történetének társadalmi kérdéseivel foglalkozott, s publikált figyelmet keltő tanulmányokat (Céhbehívótáblák a miskolci Herman Ottó Múzeumban. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* VII. [1968] 171–211.; Borsodi, abaúji és zempléni céhpecsétek. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* IX. [1970] 189–226.; Mezővárosi és falusi kézművesség Észak-Magyarországon. In: *Paraszti társadalom és művelődés a 18–20. században. 2. Mezővárosok*, 125–140. Budapest–Szolnok, 1974; Céhes mesterek, landmajszterek és kontárok Észak-Magyarországon 1872-ig. *Ethn.* LXXXVI. [1975] 537–551.; Jelzett miskolci fazekasmunkák. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XV. [1976] 165–187.). Sokat idézett tanulmányt írt Tokaj-Hegyalja mezővárosairól is (Tokaj-Hegyalja, egy minőségi borvidék körülhatárolása. *Ethn.* XC. [1979] 480–491.). Nincs lehetőségem a részletezésükre, de nem elhanyagolhatók azok a kisebb terjedelmű tanulmányok, közlemények, előadásszövegek sem, amelyek különféle témákban – például várostörténeti vonatkozásban – néprajzi, ipartörténeti, akár építészeti, műemléki összefüggésekre mutatnak rá, vagy ilyen kérdésekhez adnak fontos adalékokat (például Adatok a miskolci avasi templom kápolnáihoz. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XI. [1972] 71–82.).

Az államigazgatásban szerzett jártassága is befolyásolhatta, hogy Bodó Sándor publikációs tevékenységének homlokterébe az elmúlt években egyre inkább a magyar múzeumügy, a muzeológia részletkérdései vagy koncepcionális problémái kerültek (A magyar közgyűjtemények jelene és jövője. *A tudományos munka helyzete és lehetőségei a régió közgyűjteményeiben*, 7–12. Veszprém, 1995; Utószó Entz Géza *A magyar műgyűjtés történeti vázlata 1850-ig* című kötetének reprint kiadásához. Miskolc, 1996; A múzeumok világa az ezredfordulón. Baán László szerk.: *Magyarország kultúrája az ezredfordulón – Műhelytanulmányok*, 22–41. Budapest, 1997; A magyar múzeumügy közönség- és külkapcsolatai. „Isten áldja a tisztas ipart” – *Tanulmányok Domonkos Ottó tiszteletére*, 121–128. Győr, 1998; A magyar múzeumok tulajdonosairól. Hála József–Szarvas Zsuzsanna–Szilágyi Miklós szerk.: *Számadó – Tanulmányok Paládi-Kovács Attila tiszteletére*, 555–562. Budapest, 2001; Gondolatok a magyar múzeumok kétszáz éves „születésnapján”. *Múzsák kertje – A magyar múzeumok születése*, 6–9. Budapest, 2002; Múzeumok és régiók változó világa. Enyedi Nagy Mihály szerk.: *Magyarország médiakönyve*, 319–325. Budapest, 2002).

Külön figyelmet érdemel Bodó Sándor szerkesztői tevékenysége, ami a múzeumi területen tudományszervezői tevékenységet is jelent. Miskolcon szerkesztette *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* (1972–1979) és *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* (1970–1979) című periodikákat, Szabadfalvi Józseffel ő indította el a Borsodi Kismonográfiák sorozatát (1975–). Új sorozatcímmel (*Agria*) folytatta *Az Egri Múzeum Évkönyve* sorozatát (1983–1988), majd (1997-től) a Budapesti Történeti Múzeum periodikáit (*Budapest Régiségei*, *Tanulmányok Budapest múltjából*). Ezen túl számos konferenciakötet és kiállítási katalógus szerkesztője volt, s – lévén abban közeli szemlélője és társa a munkájának – külön is megemlítem a magyar múzeumügy kétszáz éves évfordulójára megjelent muzeológus életrajzi lexikon létrejöttében vállalt sok-sok fáradozását (Bodó Sándor–Viga Gyula főszerk.: *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Budapest, 2002).

1994 óta a Miskolci Egyetem Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszékének másodállású docense, de részt vesz az Eötvös Loránd Tudományegyetemen folyó muzeológus-képzésben, a Budapesti Műszaki Egyetem szakmérnöki oktatásában, valamint a Magyar Közigazgatási Intézet kulturális szakigazgatási képzésében is.

Tiszteletet parancsoló az a sokirányú szakmai és társadalmi megbízatás, feladat, amit Bodó Sándor hosszú ideje, nagy türelemmel és szinte fáradhatatlanul vállal. Tanúsíthatom, hogy nincs olyan értelmes – de legalább annak tűnő – kezdeményezés, amihez ne társulna legalább egyetértésével, támogatásával, kapcsolati tőkéjével. Tagja a Magyar Néprajzi Társaság választmányának (1982–), tagja, az 1990-es években titkára volt az MTA Néprajzi Bizottságának (1986–), egy időben a TMB Néprajzi Szakbizottságának (1989–1996). A Györffy István Néprajzi Egyesület elnöke (1996–), ilyen minőségében a *Néprajzi Látóhatár* főszerkesztője. Egyik alelnöke a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesületnek (1998–), tagja a TIT Országos Elnökségének (2000–), tagja, illetve elnöke az MTA Társadalomtudományi Kuratóriumának (2001–). Ezek mellett az elmúlt három évtizedben megszámlálhatatlan időszakos testület, bizottság megbízható munkatársa volt Miskolc és Eger városában csakúgy, mint Borsod-Abaúj-Zemplén vagy Heves megye kulturális életében, a magyar néprajz és múzeumügy területén. Jelenleg is a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának egyik néprajzi szakfelügyelője.

Magam elfogult vagyok, hiszen 30 éve ismerem Bodó Sándort. Voltam a beosztottja is, az elmúlt években pedig számos munkában volt alkalmam együtt dolgozni vele. Saját történetem, de jellemző rá, ahogyan 1974-ben a legelső kis közleményemet világra segítette. Nyári múzeumi gyakorlatomat töltöttem a Herman Ottó Múzeumban, amikor jelezte, hogy írom kellene egy kis cikket a *Közlemények*be. Látván, hogy nem találok témát magamnak, ő hozta azt a dokumentumanyagot, amiből – az ő segítségével – megírtam a néhány oldalas kis cikket. Azt nem állítom, hogy akkor is hálával emlegettem, amikor átírásra először visszaadta a ceruzás javításaitól alig olvasható szöveget, de bizonyos, hogy a példája egész életemre befolyással volt, s nagyban befolyásolta a szerkesztői munkához való vonzódásomat.

Úgy gondolom, hogy Bodó Sándor tájékozottsága, szervezőkészsége, megbízhatósága, empátikus készsége, toleranciája, a jószerével minden helyzetben meglevő tárgyalási készsége és közvetítő szerepe, s még számos pozitív emberi adottsága – a fent említett „szakmai” tényeken túl is – jelentősen erősíti a magyar néprajzot és múzeumügyet. Mindezekhez kívánok neki magam és a néprajzos társadalom nevében az elkövetkező évtizedekre is erőt, egészséget, türelmet!

VIGA GYULA

Köszöntjük a hatvanéves Grin Igor

Mintha csak tegnap lett volna, hogy egy daliás termetű, szimpatikus pályakezdő fiatal ember azzal köszöntött be hozzám, hogy a Magyarországon élő délszlávok körében gyűjtött hősénekeit megmutassa. A mindig derűs és segítőkész Grin Igor láttán ma sem mondaná senki, hogy közben már ő is a 60. életévét tapossa.

Neve magyar közegben talányosan hangzik. Nem véletlenül. Ugyanis a magyar nyelvnek és irodalomnak kiváló tudója, a néprajztudomány doktora felmenői valóban

nem voltak magyarok. Édesapja görögkeleti (ortodox) lelkész fiaként Rigában született, az akkor még független Lettország fővárosában. Az első világháborús események során kialakult politikai helyzet miatt emigrációba kényszerült, és a későbbi Jugoszláviába került. Egy ideig Belgrádban élt, Splitben házasodott, egy dalmát-horvát-olasz származású leányt vett feleségül.

Grin Igor 1943-ban már Zágrábban született, ahol akkor a család élt. Az alapiskola (elemi) első két osztályát még Zágrábban végezte. Közben a család 1951-ben, a Sztálin és Tito közti politikai konfliktusok idején Magyarországra költözött át, Mosonmagyaróváron telepedtek le. Igor itt folytatta iskolai tanulmányait és itt is érettségizett 1964-ben. Két idősebb fivére és húga szintén Magyarországon él.

Figyelme – a horvát nyelv ismeretében – már középiskolás korában a Nyugat-Magyarországon élő bezenyei és kimlei horvátok népköltészete felé irányult. Körükben számos, eddig ismeretlen horvát hőséneket (junačke pjesme) és lírai dalt gyűjtött.

Egyetemi tanulmányait 1964–1969 között a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végezte Szegeden. A néprajztudomány iránti elkötelezettségében Bálint Sándor és Ferenczi Imre voltak meghatározó személyiségek. Egyetemi szakdolgozatát is Bezenye és Horvátkimle horvát községek epikus népköltészetéből írta.

Tanári pályáját a Békés megyei Battonya gimnáziumában kezdte. Az itteni kutatói tevékenységének eredményeként a Battonyai Füzetek 10. számában a település szerb népességének folklórját adta közre.

1972-ben már Békés megye központi múzeumába kerül munkatársként, ahol egyik fő feladata a megye kisebbségi anyagi kultúrájának és muzeális tárgyainak gyűjtése, rendszerezése volt. 1980-ban a Munkácsy Mihály Múzeumban megnyílt *Etnikai csoportok Békésben a 18–20. században* című állandó kiállítás egyik főrendezője.

Ezt követően a múzeum munkatársaként csaknem 30 hazai és külföldi kiállítás – többek közt: *A magyarországi nemzetiségek lakáskultúrája; Népi kerámia Békésben; Népi üvegképek a Kárpát-medencében* című tárlatok – rendezésének volt részese.

A békéscsabai szlovák tájház 1985. évi újjáépítése és újrarendezése, a kétegyházi román tájház berendezése szintén Grin Igor nevéhez kötődik.

Egyetemi doktori disszertációját ugyancsak kedvenc kutatási témaköréből merítette: tíz magyarországi délszláv (szerb és horvát) település néphagyományairól írta 1977-ben. A témakör iránti érdeklődésének kiterjedését jelzi, hogy a mintegy 30 publikációjából 20 dolgozata szintén délszláv folklórral foglalkozik.

A későbbiekben kutatásait az alföldi magyar és szlovák népköltészet világára is kiterjesztette. Támogatta, és személyesen is részt vett a magyarországi románok és szlovákok országos, nyári önkéntes néprajzi gyűjtőtáborában. Krupa Andrással egyik szerkesztője és szerzője volt az 1994-ben megjelent *Békéscsaba néprajza* című tekintélyes terjedelmű monográfiának.

1980-tól a Békés Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatóhelyettese, 1996-tól 2001-ig az intézmény kinevezett igazgatója. 2001-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén *Szerb népi énekek* címmel tudományos doktori címet szerzett, amely dolgozata 2001-ben önálló kötetként is megjelent.

Grin Igor a magyaron kívül horvát, szerb, orosz, angol nyelven is beszél, kutat és publikál. Múzeumi feladatai mellett több országban (Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Törökország, Finnország, Románia stb.) vett részt tanulmányúton, illetve szakmai tapasztalatcserén, nemzetközi konferenciákon.

Tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak (két periódusban a Nemzetiségi Szakosztály titkára volt), a Györffy István Néprajzi Egyesület választmányának. 1980-tól a Békéscsabán megrendezett Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia-sorozat szer-

vezőbizottságának tagja, illetve 1993-tól a bizottság titkára. Ezeken kívül Békés megye számos intézményi és társadalmi szervezetének cselekvő tagja. A jelenben is fáradhatatlanul gyűjt, kutat, publikál.

Grin Igort gazdag életpályája fordulóján szeretettel köszöntjük és még számos sikerekben gazdag esztendőket kívánunk neki!

EPERJESSY ERNŐ

MINDENFÉLE

Rövid hírek, tudósítások

HÓMAN BÁLINT EMLÉKE AZ EZREDFORDULÓN. Hóman Bálint (1885–1951) történészt, akadémikust, egyetemi tanárt, volt vallás- és közoktatásügyi minisztert, Társaságunk egykori elnökét (1925–1932) és védnökét (1932–1944) 1945-ben a Magyar Tudományos Akadémia kizárta sorából, a népbíróság pedig 1946-ban életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte. 1951. június 2-án halt meg a váci fegyházban és a rabtemető egy jeltelen sírjában temették el. • Tiszteletére 1999. május 30-án a pannonhalmi bencés főapátság Hóman-bátyáján emléktáblát lepleztek le. Az ünnepségen életművét Gedai István, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója méltatta, a táblát Várszegi Asztrik főpát áldotta meg. • Vác 1999. augusztus 19-én posztumusz díszpolgári címet adományozott neki. • A váci rabtemető feltárását 2000-ben kezdték meg és 2001-ben a szakértők minden kétséget kizáróan azonosították földi maradványait. • A Helyőrségi Művelődési Ház falán elhelyezett domborműves emléktábláját 2001. augusztus 11-én avatták fel Tatán. A Magyar Numizmatikai Társulat néhai elnöke emlékének megőrkötését a Magyar Éremgyűjtők Egyesületének Tatai Csoportja kezdeményezte. • Vác Város Képviselő-testülete a 2001. szeptember 10-én megtartott ülésén határozatot hozott arról, hogy a Híradó út elnevezését Hóman Bálint útra változtatja. • Újratemetése 2001. október 13-án volt a tassi Darányi-sírkertben, több száz résztvevő jelenlétében. A római katolikus szertartással és katonai tiszteletadással történt temetésen számos közéleti személyiség is megjelent, mások mellett Dávid Ibolya igazságügy-miniszter, Rockenbauer Zoltán kulturális miniszter, Pálincás József oktatási miniszter és Kosáry Domokos történész-akadémikus. A szertartást végző Takács Nándor székesfehérvári megyés püspök bár a megbékélésről, az örök igazságról beszélt, mégis kiérződött szavaiból, hogy a földi igazságtétel még várat magára. Glatz Ferenc, az MTA elnöke búcsúbeszédében szintén utalt arra a máig fennálló tudományos-politikai vitára, amely még mindig késlelteti Hóman Bálint jogi felmentését. • Az MTA 1989-ben foglalkozott rehabilitációjával, ám nemleges döntés született. Erről az ügyről 2001–2002-ben heves vita alakult ki, néhány fontosabb vitacikk adatait az alábbiakban közöljük. Akadémiai reagálás Hóman Bálintről (*Népszabadság* 2001. nov. 8. 5. old.); Jánossy András: Hóman újratemetése és az MTA (*Uo.* nov. 16. 20. old.); Fekete György: Humánnum és "Hómanizálás" (*Élet és Irodalom* nov. 9. 12. old.); MTA Sajtótitkárság: Az MTA közleménye (*Uo.* nov. 16. 2. old.); Fekete György: Az önkéntes szolgálólány (*Uo.* nov. 23. 14. old.); Ladányi Andor: Még egyszer Hóman Bálintről (*Uo.* dec. 7. 13–14. old.); Litván György: Hóman Bálint rehabilitációja (*Uo.* 2002. jan. 4. 18. old.); Ladányi Andor: Hóman akadémiai tagságáról (*Uo.* jan. 25. 2. old.). • Az Atraktor Kiadó 2003-ban újra kiadta Hóman Bálint *A magyar hűnhagyomány és hűn monda* című művét, amelyről Bárány Attila szerzőszerkesztő a következőket mondta a könyv bemutatóján: „Hóman Bálint művének témája ma is élénk érdeklődésre tart számot. A tudós munkája 1925-ben keletkezett, ekkoriban ugyanis már többen vitatni kezdték az általános véleményt, hogy a hun–magyar rokonság csupán legenda. »Hóman nem volt nemzeti romantikus« – jelentette ki a szerkesztő – »tárgyilagosan kezelte a kérdést«. A történész számos középkori, nyugati írásos emlék vizsgálata után arra jutott, hogy van alapja a hun–magyar azonos-gondolatának, az további kutatásra van szükség – fejtette ki Bárány. A bemutatón elhangzott, hogy a kiadó a továbbiakban Hóman más könyveinek kiadását is tervezi.” (Mrena Julianna: Hóman Bálint könyve új kiadásban. *Magyar Nemzet* 2003. okt. 4. 14. old.).

JÁTEK. A gyermekjátékokkal, az ember és a játék viszonyával, a játékos emberrel foglalkozó, az utóbbi időszakban megjelent kiadványok és rendezett kiállítások közül az alábbiakról szereztünk tudomást. • Józsné Nagy Erzsébet: *Gyermekjátékok Győrújbaráton (Polgármesteri Hivatal, Győrújbarát, 2001)*; Pécsiné Ács Sarolta: *Népi gyerekjátékok Kalocsa környékén (Kalocsa Múzeumbarátok Köre, Kalocsa, 2002.)*, *ism.: Múzeumi Hírlével* 2003. 6. sz. 209–210. old.;

Schleicher Vera: Játsszó-terek – Gyermekélet és népi gyermekjátékok Pakson (1920–1960) (Városi Múzeum, Paks, 2002), *ism.*: Múzeumi Hírlevél 2003. 3. sz. 104–105. old.; Szabó Éva: "Megy a gyűrű" – Népi gyermekjáték- és táncdallamok, népdalok (EMKE Maros Megyei Szervezete, Marosvásárhely, 2002); Váci Mária: Székelyvarsági játékvilág (Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, Kecskemét, 2002), *ism.*: a szerző, Múzeumi Hírlevél 2003. 5. sz. 164. old.; Bana József–Perger Gyula (szerk.): Homo Ludens I. (Városi Levéltár, Győr, 2002), *ism.*: Kriston Vizi József, Tabula 2003. 1. sz. 158–161. old.; Kriston Vizi József (válogatta): Közös nyelven Ugron, Berken – Néprajzi játéktanulmányok a múlt század elejéről (Pont Kiadó, Bp., 2003), *ism.*: Voigt Vilmos, Ethnographia 2003. 3–4. sz. 339–340. old. • A Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyvének 11., Játék és kultúra címet viselő kötetében (Kolozsvár, 2003) tizenhat tanulmány olvasható. • A kecskeméti Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely ötödik jubileumi állandó kiállítását, Kalmár Ágnes és Bihar Mária munkáját 2002-ben nyitották meg (vö. Múzeumi Hírlevél 2003. 5. sz. 164. old.). A monoki Kossuth Emlékmúzeumban 2003 márciusától októberéig volt látható a Zempléni gyermekjátékok című kiállítás (vö. Múzeumi Hírlevél 2003. 6. sz. 190. old.). A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum a Gyermekvilág Magyarországon címet viselő kiállítással (rendezte: T. Bereczki Ibolya és Káldy Mária) nyújtott betekintést a régi falusi és mezővárosi gyermekéletbe. A rendezők a gyermekjátékok közül külön figyelmet szenteltek azoknak, amelyek a mai gyermekek számára is fontosak lehetnek (vö. Kustánné Hegyi Füstös Ilona: Gyermek-világ, Téka 2003. 1. sz. 50–54. old.).

SILLING ISTVÁN KÖNYVEI. Silling Istvánnak az utóbbi időszakban a következő könyvei jelentek meg. *Megszentelt jeleink* (Kupuszina, 2001), *ism.*: Klamár Zoltán, Ethnographia 2002. 1–2. sz. 179–180. old.; *Vallási néphagyomány – Írások a vajdasági népi vallásosság köréből* (Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 2002); *Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük* (Uo., 2003).

FAZEKASOK. B. Kovács István Agyagkenyér – Fejezetek az agyagművesség történetéből Gömörben és Kishontban című könyvét 2001-ben Rimaszombaton adta ki a Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület. A kiadványt az Acta Ethnologica Danubianában (4. 2002. 137. old.) Gecse Annabella ismertette. • 2003. május 16–18-án rendezték meg Debrecenben a szakmai konferenciával egybekötött II. Nemzetközi Fazekasfesztivált, amelynek keretében kiállítást, népzenei műsori és fazekasbemutatót tekinthettek meg az érdeklődők. • Hódmezővásárhelyen Ambrus Sándor mester belvárosi házában rendezték meg 2003 júniusában a VI. Vásárhelyi Fazekastalálkozót, amelyen a szakma kiválóságai mutatták be munkáikat. • Fazekasok nemzetközi találkozója tartották meg 2003. június 21–22-én Mezőtúron; a rendezvényt a Széchenyi-terv turizmusfejlesztési programjának támogatásával hívták életre. A találkozóra a hazai fazekasok mellett az erdélyi Korondról és a németországi híres fazekasközpontból, Bűrgelből érkeztek résztvevők. A találkozó emlékére fát ültettek. (MTI) • Fazekasok versenyét is megrendezték a Vas megyei Magyarszombatfán 2003. július 11–13-án sorra került nemzetközi fazekastalálkozó keretében. A péntektől vasárnap estig tartó rendezvényen bemutatták a híres velemér-völgyi fazekasság múltját és jelenét, szó volt az újra felfedezett fa- és vályogépítészetről, továbbá gazdag népzenei és néptáncprogramok, lovas és íjászbemutatók várták az érdeklődőket. Vö. Cseri Péter: Lányoknak csak kis fazokat! (Népszabadság 2003. júl. 14. 8. old.). • Nagybányai és korondi fazekasmesterek mutatták be alkotásaikat 2003. augusztus 9–10-én a Korond melletti árcsói kiállításon és vásáron. Az immár tizenhatodik éve megrendezett kétnapos vásár alkalmából a korondi és a kiskunfélegyházi önkormányzatok képviselői újabb tíz évre meghosszabbították a romániai, illetve magyarországi település közötti kapcsolatokat és együttműködést szentesítő dokumentumot. A két település testvérkapcsolata főként a faluturizmusnak köszönhető, a kiskunfélegyházi és a korondi családok között szövődött barátságok erre épülve intézményesültek az eltelt évek során. (MTI) • Karcagon 2003. augusztus 15. és szeptember 20. között rendezték meg a IX. Országos Alföldi Fazekas Triennálét.

BIBLIOGRÁFIÁK. A közelmúltban megjelent bibliográfiák közül az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Türi Róbert: *Komárom-Esztergom megye néprajzi bibliográfiája* (Móricz Zsigmond Városi Könyvtár, Tata, 2001), Bokrosné Stramszky Piroska–Szabóné Lenkefi Ildikó (összeáll.): *„Az utolsó magyar polihisztor” – Herman Ottó bibliográfiája* (II. Rákóczi Ferenc Könyvtár, Miskolc, 2003); L. Juhász Ilona: *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1995–1998)* (Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 2003); Jakab Albert Zsolt–Pozsony Ferenc: *Háromszék néprajzi és honismereti bibliográfiája (1844–2002)* (Krizsa János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2003.).

CSIPKE. 2001-ben Putnokon látott napvilágot Neszádeliné Kállai Mária A gömöri csipke című könyve, amelyet a Gömörországban (2002. 3. sz. 68. old.) Gecse Annabella ismertetett. • Höveji csipkeálmok címmel volt látható kiállítás 2002. december 16. és 2003. január 16. között az Óbudai Textilmúzeumban és Ruházattörténeti Gyűjteményben (lásd Újj Írisz írását: Múzeumi Hírlevél 2003. 1. sz. 9. old.). • Új taggal, a Halasi Csipke Alapítvánnyal bővült a 2000-ben alakult Hungaricum Club – jelentette be Kerényi Péter szölvívő a 2003. június 12-i sajtótájékoztatón. Az öttagúra bővült nonprofit szerveződés alapító tagjai a Zwack Unicum Rt., a Tokaj Kereskedőház Rt., a Pick Szeged Rt. és a Herendi Porcelánmanufaktúra. Jelenleg semmi sem tiltja, hogy a hungaricum minősítést reklámfogásként bárki használhassa. Most a Gazdasági és Közlekedési, valamint a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumtól várnak segítséget, hogy a névhasználatot szabályozzák – a klub tagjai egy minisztériumi tanúsítvánnyal is elégedettek lennének. A klub célja, hogy a külföldön is híres termékek egymást erősítve tegyék ismertté a hazai márkákat, s hozzájáruljanak Magyarország népszerűsítéséhez. A Hungaricum Clubba meghívások alapon lehet belépni, s folyamatos bővítést tervezik. Az új tag százéves múltjával jelenleg a legifjabb a körben. A halasi csipke varrott csipke, ára grammonként az arany unciánkénti árával vetekszik. Az első csipkét 1902-ben mutatták be, azóta töretlen a sikere, s a brüsszeli remekekkel is felveszi a versenyt – tudtuk meg Kiliti Zsuzsannától, a Halasi Csipke Alapítvány képviselőjétől. [...] (F. Szabó Emese: Hungaricum a halasi csipke. Népszabadság 2003. jún. 13. 20. old.). • Kézimunka és textilművészet – a kettő közötti átmenetet jelenti a csipkekészítés művészete, amelynek egyes darabjai maradandó értéket jelentenek. A sokféle külföldi mintakincsből kiindulva, azt magyaros motívumokkal gazdagítva a 20. század elején a vert csipkén belül Fáy Aladárné teremtette meg a Hunnia-csipkét. Ihlető forrásként elsősorban a sárközi fejkötők motívumaihoz, a somogyi pástorfaragások díszeihez, a matyó himzésekhez nyúlt vissza. Munkásságát tanítványa, Möller Istvánné vezetésével a köröstarcsai műhelyben folytatták, a műfaj elnevezése ott keletkezett 1936-ban. Megtanulták a technikát Fáy né családtagjai is, például Edvi Illés Ilona festőművész. Az örökséget továbbvitte unokája is, aki ma Ónodi Szabó Sándorné néven műveli, tanítja a Hunnia-csipke készítését – egyben gondolja nagyanyja hagyatékát. Ez a gazdag örökség képezi az Iparművészeti Múzeum kiállításának gerincét. A ma már történeti értékű munkák mellett újabb darabok is szerepelnek a tárlaton. A bemutatót 2003. augusztus 15-én Torday Aliz művészeti író nyitotta meg. [...] (Andor Anna: Csipkeköltemények Magyarországról. Magyar Nemzet 2003. aug. 13. 14. old.). A kiállításról a Múzeumi Hírlevélben (2003. 9. sz. 257–258. old.) Torday Aliz közölt cikket.

ERDÉLYI KUTATÁSOK 1990–2001. Tánczos Vilmos és Tökés Gyöngyvér szerkesztésében Kolozsváron 2002-ben látott napvilágot a Tizenkét év – Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről című kiadvány, amelynek I. kötetében – egyebek mellett – az alábbi dolgozatokat olvashatjuk. Péntek János: Örökség és kihívás – Az erdélyi magyar nyelvtudomány a század- és ezredfordulón (15–50. old.); Angi István: Az erdélyi magyar zenetudomány múltjáról, jövőjéről (103–117. old.); Keszeg Vilmos: A romániai magyar néprajzkutatás egy évtizede – 1990–2001 (119–170. old., bibliográfia: 147–170. old.). A III. kötetben látott napvilágot Mohay Tamás Adatok és szempontok a romániai magyar néprajzi kutatás tizenkét évéhez című tanulmánya (37–64. old.).

NÉPRAJZKUTATÓK EMLÉKEZETE. Folyóiratunkban nekrológok és/vagy rövid hírek formájában rendszeresen tudósítunk kollégáink elhunytáról és számon tartjuk a róluk másutt megjelent írásokat is. A közelmúltban meghalt néprajzkutatókról megjelent alábbi megemlékezésekről szereztünk tudomást. Balassa Ivánra emlékezett: Dankó Imre (Ethnographia 2002. 3–4. sz. 323–328. old.), Liszka József (Acta Ethnologica Danubiana 4. 2002. 243–244. old.), Kovács Dániel (Széphalom – A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 12. 2002.), Bartha Elek (Néprajzi Látóhatár 2003. 1–2. sz. 185–187. old.) és Csoma Zsigmond (Múzeumi Hírlévél 2003. 3. sz. 97–98. old.); Demény István Pálra emlékezett: Pozsony Ferenc (Ethnographia 2001. 1–2. sz. 248–250. old.); Fügedi Mártára emlékezett: Viga Gyula (Ethnographia 2001. 1–2. sz. 251–258. old.); Lükő Gáborra emlékezett: Kriza Ildikó (Ethnographia 2001. 1–2. sz. 245–248. old.); Morvay Juditra emlékezett: Liszka József (Acta Ethnologica Danubiana 4. 2002. 245–246. old.); Nagy Gézára emlékezett: Fehér József (Széphalom – A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 12. 2002.); Penavin Olgára emlékezett: Jung Károly (Ethnographia 2002. 3–4. sz. 315–321. old.); Timaffy Lászlóra emlékezett: Perger Gyula (Acta Ethnologica Danubiana 4. 2002. 246–248. old.) és Halász Péter (Honismeret 2003. 1. sz. 111–113. old.).

BALOGH BALÁZS: GAZDÁK ÉS ZSELLÉREK – GAZDÁLKODÁSI STRATÉGIÁK TÁPON. A könyv egy református többségű kisalföldi falu paraszti gazdálkodásának változásait mutatja be 1920 és 1959 között. Konkrét gazdaságok eseteirásait elemezve igyekszik feltárni, hogy a különböző birtokkategóriába tartozó családi üzemtípusok – gazdasági felszereltségük és munkaerejük teljes vagy hiányos voltából eredően – milyen üzemviteli, fennmaradási, fejlődési stratégiát és az önellátás-ártermelés egyensúlyát kereső piachoz viszonyuló magatartást választottak, illetve milyen kiutkeresésre kényszerültek. Vizsgálja a családszerkezetet, az üzemszervezetet, a munkaerő-struktúrát és ezek összefüggéseit, valamint a parasztgazdaságok üzemvitelét döntően meghatározó tényezőket: a birtokstruktúrát, a birtokmozgást, a gazdaságok tárgyi ellátottságát és gyarapítástörténetét, az igaerőt, az állatállomány mértékét és összetételét, a termékszerkezet kialakítását, a külső jövedelemszerzés lehetőségeit, a piachoz való viszonyulást és a konkrét gazdasági stratégiákat. Az elemzés rámutat a szűkebben „gazdaságiként” felfogható jelenségekben, struktúrákban és gazdasági magatartásban megmutatkozó egyéb mögöttes szándékokra, mint az értékorientáció, társadalmi rang és presztízs kifejezésének lehetőségei. Az adatközlők szóbeli visszaemlékezéseit a szerző a legkülönfélébb írásos források segítségével hitelesíti. A helyi példán túlmutatóan, a szűkebb és tágabb régió, valamint az országos adatok egybevetésével próbálja bemutatni a tápi gazdálkodás és paraszti társadalom helyét egy nagyobb összefüggésrendszerben. (Akadémiai Kiadó, Bp., 2002). A kötetet a *Magyar Nemzet*-ben (2003. aug. 30. 35. old.) Zsuhár Melinda ismertette.

SZULOVSZKY JÁNOS (SZERK.): X. KÉZMŰVESIPARTÖRTÉNETI SZIMPÓZIUM (BUDAPEST, 2001. OKTÓBER 29–30.) – HARMINC ÉV SZÁMVETÉSE. Három évtizeddel ezelőtt, 1971-ben Nagyvázszyban találkoztak először a kézművesipartörténet hazai kutatói. Rögtön nagyszabású, közös feladatok elvégzését tűzték ki maguk elé, s rövid idő alatt ezek zömét meg is valósították. A szakemberek önkéntes szerveződése 1975-től a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottságának Kézművesipartörténeti Munkabizottságaként vált ismertté és elismertté nemcsak itthon, hanem külföldön is. Együttműködésük rendszeres konferenciákat eredményezett. A tíz belföldi és öt nemzetközi szimpóziumon 247 kutató tartott előadást, tanácskozásai anyaga, s több forrásfeltáró kiadvány: összesen harminchárom kötet, csaknem hétszáz bibliográfiai tétel, 8886 oldal terjedelemben mutatja összefogásuk eredményeit. E publikációk egy része mára már könyvészeti ritkaságnak számít, lapjain számos alapvető tanulmánnyal. A kötet az első konferencia harmincadik évfordulóján, 2001-ben a számvetés jegyében megrendezett tizedik hazai kézművesipartörténeti szimpózium előadásait tartalmazza. A számvetés és a kutatói műhelymunka-beszámolók mellett a tervekkel is megismerkedhet az olvasó. S akár be is kapcsolódhat a megvalósításukba: ugyanis a 2002-ben megalakított Magyar Kézművesipartörténeti Egyesületben készséggel várnak mindenkit, aki szeretne részt venni a kézműves kulturális örökség feltárásában,

megőrzésében és továbbadásában. (Magyar Kézművesipartörténeti Egyesület–MTA VEAB Kézművesipartörténeti Munkabizottság–Nemzeti Szakképzési Intézet, Bp., 2002).

BODÓ SÁNDOR KITÜNTETÉSE. 2002-ben Bodó Sándort, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatóját, a TIT elnökségi tagját *Bugát Pál-émlékéremmel* tüntették ki, amelyet Vizi. E. Szilveszter, az MTA elnöke adott át neki.

KUNT ERNŐ KÉPIRÓ MŰHELY. 2002-ben Miskolcon megalakult a Kunt Ernő Képiró Műhely. Az alapító tagok a helyi egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék azon oktatói, jelenlegi és végzett hallgatói voltak, akik elkötelezték az antropológiai fotográfia és film iránt. A műhely elérhetőségéről, eddigi eredményeiről lásd. R. Nagy József: *Kunt Ernő Képiró Műhely* (Tabula 2003. 2. sz. 332–335. old.).

MESE. *Mesél a palóckirály* címmel, Rényi Krisztina rajzaival a Ciceró Könyvstúdió 2002-ben jelentetett meg a 19. században Pintér Sándor által gyűjtött palóc népmeséket Tóth Imre nyelvész és író átdolgozásában. • A 2002 novemberében Salgótarjánban megrendezett VII. Kárpát-medencei Speciális Mesemondó Verseny és Találkozó megnyitóbeszédét (Murányi Sándor: Népmeséink gyémántkincse) a *Honismeret* (2003. 2. sz. 90–91. old.) közölte. • A budapesti Hagyományok Háza indította útjára azt a kezdeményezést, amelyben a Kiss Lajos Néprajzi Társaság hirdetett mozgalmat a délvidéki magyarság folklórhagyományának feltérképezésére. A szervezők szeretnék, ha minél több vállalkozó kedvű pedagógus, helytörténész venne részt a gazdag délvidéki folklórhagyomány fennmaradását szolgáló munkában. Ez idáig tizenhárom településről jelezték helyi értelmiségiek, hogy vállalják a környékbéli közösségek által megőrzött mesék, mondák és anekdoták gyűjtését, valamint hanghordozókon történő rögzítését. A szervezők a helyi művelődési egyesületek vezetőinek közreműködésére is számítanak. Az ekképpen begyűjtött anyagot a tervek szerint a délvidéki magyar közösség legifjabb tagjai is hasznosíthatják majd a hagyományörző rendezvényeken vagy éppen versenyeken. (Magyar Nemzet 2003. febr. 26. 14. old.). • „A nagy hegyen élt egy asszony, aki különös magvakat rejtegetett. Annyira együtt élt a természettel, hogy boszorkánynak hitték, féltek tőle, el akarták pusztítani. Amikor a gonosz emberek megtámadták, a napfény körülölelte az asszonyt és felemelte az égbe. Eközben kőtenyéből kihullottak különös magvacskaí. Némelyekből virágok lettek, erdők és madarak. Másokból picic barna csecsemők keltek ki, akikre azóta is a napfény visel gondot. Ezek a cigányok...” Ez a története a Budapest Táncegyüttes és a Balogh Kálmán Gipsy Cimbalom Band közös produkciójának, amelyet *Cigány kurázi* címmel 2003. március 14-én mutattak be a budapesti Nemzeti Táncszínházban. • A 2003-ban kiadott *A medvefiú – Finnugor népek meséi* (General Press Kiadó, Bp.) című könyvről a *Finnugor Világban* (2003. 3. sz. 45–46. old.) Sipos Mária közöl recenziót. • A Hagyományok Háza és a Marcibányi Téri Művelődési Központ 2003. március 28-án konferenciát rendezett Budapesten *A parasztesztől az olvasókönyvig* címmel. • Budai Ilona *Székely mese-beszéd* című, CD-melléklettel ellátott kötetét az Allprint Kiadó jelentette meg 2003-ban. „A Székely mese-beszéd különleges mesekönyv. Nemcsak azért, mert a könyvben található tizenhat meséből tizenegyet Budai Ilona ízes, székely tájszólásban ad elő a mellékelt lézerlemezen, hanem azért is, mert a történetek többsége hús-vér emberekről szól. A figurák fogyatékoságuk ellenére is kedvesek, a híres székely humor eszközeivel szeretetre, megértésre tanítanak gyermekeket, felnőtteket egyaránt. A gyönyörűen illusztrált könyv a székely motívumok kifogyhatatlan tárházából merít, mindezt a gyermekek számára megkapó módon. A Székely mese-beszéd bizonyítéka annak, hogy a népművészet élő, és talán még sohasem volt nagyobb szükség eleven szellemére, mint korunkban” – olvashatjuk a kötet ajánlásában. • Nyolcadik alkalommal rendezett 2003 májusában országos román mesemondó versenyt Békéscsaba Román Kisebbségi Önkormányzata. A versenyen több mint száz diák vett részt, olyanok, akik az ország román tannyelvű általános iskoláiban előzetesen megrendezett elődöntőkon a legjobbakkal bizonyultak. A versenyzők többnyire Magyarországon gyűjtött mesékkel és mondákkal léptek a közönség és a zsűri elé. • Az Európai

Folklor Intézet és a L'Harmattan Könyvkiadó gondozásában Budapesten 2003-ban megjelent *A három muzsikus cigány – Babos István meséi* című könyv. Gyűjtötte és a bevezetőt írta: Görög-Karady Veronika; utószó, jegyzetek, tartalmi kivonatok, típusmeghatározások: Benedek Katalin; a meséket lejegyezte: Tösmagi Erika; szerkesztette: Fazekas Zsuzsa. • 2003 júliusában a Hagyományok Háza Népművészeti Műhelye ötnapos továbbképzés jellegű *Népmesetábort* szervezett Magyarpolányban, elsősorban a népmese iránt érdeklődő pedagógusok, leendő tanítók és tanárok, illetve néprájkutatók, közművelődési szakemberek és mesemondóverseny-szervezők részére. A táborban elméleti előadások hangzottak el és gyakorlati foglalkozásokat is tartottak. • A Debreceni Egyetem Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai Kar Irodalmi Kommunikációs és Kutatás Antropológiai Tanszéke 2002-ben rendezte meg első mesekonferenciáját, amelynek anyaga *Közelítések a meséhez* (Didakt, Debrecen, 2003) címen jelent meg. A második mesekonferenciára 2003. október 20–21-én került sor. Ennek előadásai, Bálint Péter szerkesztésében *A meseszöveg változatai – Mesemondók, mesegyűjtők és meseírók* (Didakt, Debrecen, 2003) című kötetben láttak napvilágot. „Immáron második kötetünket adjuk közre mesekincsünk sokoldalú megközelítésének és értelmezésének néhány újabb lehetőségét számba véve. S hogy a korábbi (*Közelítések a meséhez*, 2003) kötetben fellelhető mesepoétikai és meseregény-elméleti tanulmányokból kirajzolódó kép árnyaltabb legyen az érdeklődő olvasók és felsőoktatásban résztvevő hallgatók számára, mind a meseforrást, mind pedig a meseközlők körét kibővítettük. Nem kevés figyelmet szenteltünk a ma már talán egyedül elevennek és autentikusnak tűnő, ám a szakavatott értelmezők (hipo)téziseinek keresztütlébe került cigány népmesének. Az egymástól olykor távoli vidékekről való cigány népmese-változatok gyűjtése, az eltérő tehetségű és karakterű közlők identitástudata, illetve a cigány mesemondók nyelvi építkezése és hagyományforrásokból merítése számos kérdést vet föl ma is, mintegy jelezve: van miről párbeszédet folytatni. Nagy örömről számolunk, hogy megint csak közzétehetünk olyan tanulmányokat, melyek továbbgondolták és elemezték a Propp-i meseelméletet, s újabb szempontokat előtérbe állítva vizsgálták az álomelbeszélés narratíváját, a szakrális kommunikációt, s a régies exemplum formában értekezés jellemzőit. Olybá tűnik, hogy konferenciáink – és köteteink – elmaradhatatlan része az európai (s kiváltképpen is a német) mesehagyomány újraértelmezése, éppen úgy, mint a huszadik századi magyar próza néhány jelesének »meseszövési« módjáról való értekezés. Reményeink szerint újabb adósságokat fizettünk ki e kötettel; igaz, nem hisszük, hogy ne maradt volna még bőven hátralék, mely termékeny vitákra ösztönzi a szakembereket.” (Bálint Péter: Előszó). • *Palócország – Meseország* címmel 2003 őszén ötödik alkalommal rendezte meg a Gombaszög Fejlesztéséért Alapítvány palócmesemondó-versenyét, amelynek célja a Palócföld népmeséinek megismertetése és a tájnyelv bemutatása. A versenyen a Felvidéken és Magyarország palóc vidékein élő általános és középiskolás diákok vettek részt. • *A magyar népmese gyöngyszemei* címmel harmadik alkalommal szervezett 2003-ban mesemondó versenyt óvodai és – első alkalommal – általános iskolai pedagógusok számára az Erzsébetvárosi Pedagógiai Szolgáltató Központ (Bp.). A zsűri elnöke Kóka Rozália volt. • Utkeresésről, az örök igazságokról és a mindenki életében visszatérő, a lét alapjaival foglalkozó kérdésekről szól Berecz András ének- és mesemondó Kőkerben lilium sorozatának második része, a *Felítő* címet viselő album. A lemez megjelenése alkalmából az előadóval Kiss Eszter Veronika beszélgetett, amelyet Mátyás királlyal a Felítőn – Berecz András új lemezéről és a népmesék jelentőségéről címmel a *Magyar Nemzet* (2003. dec. 17. 15. old.) közölte. • A *Népszabadság* karácsonyi számában Grimm-mesék magyarul címmel jelent meg beszélgetés Márton László íróval és műfordítóval, ugyanott a kasseli Grimm Múzeumot Az örökkévalóság tükré címet viselő cikkében Inotai Edit mutatta be (2003. dec. 24. 12–13. old.).

SZÜCS SÁNDOR KÖNYVEI ÉS EMLÉKEZETE. Az *Alföldi Könyvek* címet viselő sorozat 1. köteteként, Örsi Zsolt szerkesztésében a *Beklen Alapítvány* A régi Alföld címmel jelentette meg Szücs Sándor válogatott írásait (*Karcag–Türkeve*, 2002). Cikkeinek egy másik gyűjteménye A puszta utolsó krónikása című, Dankó Imre által szerkesztett és Örsi Julianna gondozásában napvilágot látott könyv (*Alföldi Könyvtéka* 1., *Türkeve*, 2003). • 2003. november 10-én Biharnagybajomban Szücs Sándor születésének 100. évfordulója alkalmából emlékülést rendeztek Bartha

Elek, Dankó Imre, Joób Árpád, Matolcsi Lajos és V. Szathmári Ibolya közreműködésével. Dankó Imre előadását és Péter László üdvözlő levelét a Rálátásban (2003. 4. sz. 30–33. old.) olvashatjuk.

BETYÁROK. A Somogy Megyei Büntetésvégrehajtási Intézet és a Somogy Megyei Honismereti Egyesület kiadásában Kaposváron 2002-ben megjelent Berta Gyula *Betyárok, hóhérok, börtönök* című kötete. • Seres István Régi sárréti betyárok című dolgozata a *Rálátásban* (2003. 2. sz. 19–27. old.) olvasható. • „*Híres betyár vagyok...*” címmel és *A betyárok alakja a somogyi népköltészetben* alcímmel jelent meg Király Lajos könyve, amelyet a *Honismeretben* (2003. 4. sz. 124. old.) Sipos Csaba ismertetett. • 2003. augusztus 16–17-én rendezték meg Kondoroson a III. Betyárnapokat, amelynek keretében a főtérre átadták a nagyközönségnek a felújított híres Kondorosi csárdát. A kétnapos rendezvényen felléptek – többek között – a környékbeli falvak pávakőrei, citerazenekarai, Demjén Ferenc és Mága Zoltán hegedűművész.(MTI). • Temesi Ferenc, a jeles író 2003-ban Alföldi zsványok címmel közölt cikksorozatot a *Magyar Nemzetben* (nov. 8. 37. old.; 15. 37. old.; 22. 37. old.; 29. 37. old.).

L. JUHÁSZ ILONA: RUDNA I. – TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK ÉS A TEMETŐKULTÚRA VÁLTOZÁSAI A 20. SZÁZADBAN. Az egész magyar nyelvterület viszonylatában is egyedülálló vállalkozásként a kötet szerzője egy település, a nyelvhatár peremén található Rudna temetőjének teljes dokumentációját adja, miközben a halállal és temetéssel kapcsolatos hiedelmek, szokások 20. századi változásait is nyomon követi. A rendkívül adatgazdag kötet meglepő archaikumok és nem kevésbé meglepő, egészen új, „modern” elemek sorát tárja elénk. (Fórum Társadalomtudományi Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom–Dunaszerdahely, 2002). A kötetet az *Ethnicában* (2002. 3. sz. 154–155. old.) Telenko Bazil Mihály, a Gömörországban (2002. 3. sz. 67–68. old.) Puntigán József, az *Acta Ethnologica Danubianában* (4. 2002. 146–147. old.) pedig Novák László Ferenc ismertette.

KÖNYVEK A ZOBORVIDÉKRŐL. Czövek Judit: *Ha mi meghalunk... – Zoborvidéki virrasztóénekek* (Kalligram, Pozsony, 2002). A zoborvidéki virrasztó énekek ezen válogatása dokumentálja azt aényt, miszerint a falusi közösségek máig méltósággal fogadják el a halál tényét, s – kiváló énekesek segítségével – megeremtik azokat a közösségi alkalmakat, amelyek során a családot és a közösséget ért veszteség a közös együttléttel és az énekléssel segíti az élők elszakadását a halottól. Mindebben annak biztos tudata rejlik, hogy az elhunytat tisztességgel és méltósággal búcsúztatták el. A rítus pontos betartásával megnyílik a lehetőség az egyén számára, hogy visszatérjen a mindennapi életbe. A kötet a népelemek szövegeinek és dallamainak történeti elemzését is nyújtja. Hasonló monográfia legutóbb 1956-ban látott napvilágot (Lajtha László, Erdélyi Zsuzsanna és Tóth Margit műve a Sopron megyei virrasztókról). A könyvet az *Ethnicában* (2003. 2. sz. 78. old.) L. Juhász Ilona ismertette. • Magyar Zoltán: *A mindentudó fű – Zoborvidéki mondák és hiedelmek* (Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely, 2002). A valaha népes Nyitra megyei magyarság nyelvszigetként megmaradt archaikus nép kultúrájú kistája az a Zoborhegy déli és északi lejtőin megbúvó falucsoport, melyet Zoborvidékként, Zoboraljaként emleget a néprajztudomány. E viszonylagos nyelvi zártság, s az ott lakók Árpád-kortól töretlen kontinuitása a magyarázata azoknak az archaikus műveltségi elemeknek, melyek miatt a 19. századtól folyamatos e néprajzi táj iránt a kutatók figyelme, érdeklődése. Kodály Zoltán, Ág Tibor és mások példája mutatja, hogy kivált a folkloristák letek egész sor népköltészeti ritkaságra e vidéken. Hogy azonban még manapság is számos feltáratlan értéket rejthet, arra – az utóbbi évek gyűjtései nyomán – beszédes bizonyosság Magyar Zoltán könyve, mely a vidék mondaanyagát, mondahagyományát tárja fel, mutatja be és elemzi gyűjtői-kutatói szemmel. Az eddig megjelent második legnagyobb, legteljesebb táji mondagyűjteményt veheti kézbe az olvasó, e kistáj szóhagyományának reprezentatív válogatását; a népi képzelet színes eredetiségét tükröző történeteket: mondákat, hiedelmeket. • Jókai Mária *Hamvazószerdától Szent Ivánig* (AB–ART,

Pozsony, 2003) című kötete a zoborvidéki magyarság tavaszi ünnepi szokásait számos fotóval és kottával mutatja be.

CSÁNGÓK. *A Való Világ Alapítvány kiadásában, Budapesten 2002-ben megjelent P. Jáki Sándor Teodóz Csángókról, igaz tudósítások című könyve. A kötetről a Honismeretben (2003. 5. sz. 100–101. old.) Udvarhelyi Olivér közölt recenziót.* • *Halász Péter Bokrétába kötögetem vala – A moldvai magyarok néprajzához (Európai Folklor Intézet, Bp., 2002) című kötetét a Honismeretben (2003. 1. sz. 118–119. old.) Selmeczi Kovács Attila ismertette.* • *A nagyváradi Mikecs László Csángó Baráti Társaság szervezésében 2002. december 6–7-én szülőfalujában, Bihardiószezen és Nagyváradon emlékeztek a fiatalon, 27 éves korában a taganrogi hadifogolytáborban elhunyt tanárra, történészre és néprajzkutatóra, a Csángók (Bp., 1941) című könyv szerzőjére, Mikecs Lászlóra (1917–1944). Felavatták a bihardiószezi szülőházán elhelyezett emléktáblát, Nagyváradon pedig népzenei gálaműsorban gyönyörködhetek az emlékezők. Részletesebben lásd Holló Barna beszámolóját az Ethnicában (2003. 1. sz. 30–31. old.).* • *2003. február 8-án a már hagyományos moldvai és gyimesi farsangi bálját rendezte meg a Fonó Budai Zeneház.* • *Zsúfolásig megtelt a budapesti Petőfi Csarnok a 2003. február 22–23-án megrendezett Csángó Fesztiválon, amelyen moldvai és gyimesi hagyományörzők, valamint a hazai népzeneészek legjobbjai mutatták be a csángók páratlanul gazdag és archaikus folklórkincsét. Az ebben az évben hetedik alkalommal megrendezett fesztiválon népzenei koncertek, táncbemutatók, filmek, fotókiállítás és táncház segítségével nyerhettek betekintést az érdeklődők a csángók világába. A rendezvény programjának része volt a Veszélyeztetett európai kisebbségi kultúrák az oktatásban címet viselő konferencia.* • *2003. március 7-én a Magyar Kultúra Alapítvány budapesti székházában jótékony-sági hangversenyt szerveztek, amelynek bevételét a X. Erdélyi, Erdőcsinádi Ifjúsági Csángó Tábor megrendezésére fordították.* • *Petrás Mária csángó iparművész kerámiáit 2003. március 12-től a budapesti Magyarok Házában láthatták az érdeklődők. N. Dvorszky Hedvig megnyitó-beszéde, valamint Petrás Mária „hitvallása” és önéletrajza a Honismeretben (2003. 4. sz. 98–101. old.) olvasható.* • *Tusnádfürdőn, a XIV. Bálványosi Szabadegyetem és Diáktábor keretében 2003. július 22-én az Erdélyi Magyar Írók Ligája (EMIL) és a kolozsvári Bulgakov Kávéház irodalmi kerekasztal-beszélgetést rendezett Egzotikum vagy muccsaiság? címmel. Az eszmecsere résztvevői az új Lakatos Demeterként számon tartott moldvai csángó poéta, Duma-István András, György Attila gyimesi csángó prózaíró, Sántha Attila, az EMIL egyik vezetője, valamint Feren-czes István József Attila-díjas költő, a Székelyföld és a Moldvai Magyarság című folyóiratok főszerkesztője vett részt.* • *Daczó Árpád Lukács Hosszú utak megszomorodának – Archaikus népi imádságok, ráolvasók, szentes énekek Erdélyből és Moldvából című kötete 2003-ban jelent meg Budapesten a Magyar Napló kiadásában.* • *Mandache Aurél, a moldvai hegedűmuzsika egyik leg-jelentősebb hagyományörző alakja 2003-ban ünnepelte 70. születésnapját. Ebből az alkalomból kétrészes CD-t jelentetett meg az Etnofon Népzenei Kiadó Mandache Aurél hegedül – Hegedüs tánczene – Moldva címmel.* • *Augusztus 20-a alkalmából Hiller István, a nemzeti kulturális örök-ség minisztere első alkalommal adta át a Csángó Kultúráért Díjat Tytti Maria Isohookana-Asunmaa úrhölgynek, a finn Oulu Egyetem kutató-tanárának, az Európa Parlament volt tagjának a moldvai csángók ügyében kifejtett eredményes munkálkodása elismeréseként.* • *Kik azok a szép-asszonyok, mivel lehet a „nagyüdő” és a jégeső ellen védekezni, miért gödrös az ember talpa, honnan ered a kettős és a kecskés tánc, mi az urálás, mikor alakultak ki a páros táncok? Ezekre és sok más kérdésre kapott választ az, aki 2003. november 7-én este elment Budapesten az egykori MOM Művelődési Házba, a Zurgó Együttes megalapításának 10. évfordulója alkalmából megren-dezett csángó ünnepre.* • *A Petrás Ince János Kulturális Egyesület rendezvényén (Eger, 2003. november 8.) Petrás Ince Jánosról, a moldvai csángók első kutatójáról Halász Péter tartott előadást (bővített változatát lásd: Honismeret 2003. 6. sz. 16–19. old.).* • *Önálló lemezként is megjelent 2003-ban Balogh Sándor Moldvai hangszeres dallamok sültün, kobzon, hegedün című kötetének CD-melléklete. A rövid ismertető tanulmányokat és zenei utalásokkal ellátott kottákat tartalmazó könyv és az ahhoz tartozó hanghordozó az Óbudai Népzenei Iskola kiadványa.* • *A budapesti Vármegye Galériában 2003. december 3-án nyitották meg Petrás Mária kiállítását. A bemutatott művek elsősorban Szűz Mária és a kis Jézus alakját ábrázolják. Hosszú út vezetett az*

„elcsángósított Biblia” műveinek megszületéséig. Hogy milyen hosszú, azt a megnyitón Kallós Zoltán Kossuth-díjas néprajzkutató vázolta, felidézve a moldvai magyarság magára hagyatottságának évszázadait. • Jó estét Mária! címmel tartott bukovinai székely és moldvai csángó karácsonyi műsort Kóka Rozália és Petrás Mária 2003. december 19-én a gödöllői Petőfi Sándor Művelődési Központban. A műsorban adventi és karácsonyi népelemek, apokrif imák és legendák hangzottak el. • Csángó tükör címmel, az Európa a Csángókért Alapítvány kiadásában néprajzi cikkeket és folklórszövegeket is közlő kulturális folyóirat indult 2003-ban. Főszerkesztő: Tampu Stelian. Szerkesztőség: Magyar Máltai Szeretetszolgálat Csángó Koordinációs Iroda, 1125 Budapest, Szarvas Gábor út 50–60.

ÖRSI JULIANNA (SZERK.): KULCSEMBEREK – AZ EGYÉN HELYE, SZEREPE A VÁLTOZÓ TÁRSADALOMBAN. A napjainkban lejátszódott politikai, gazdasági változások a helyi közösségek társadalmára is erősen hatottak. A helyi társadalmi szerkezet megváltozott. A települések, a kistérségek keresték a fogódzókat az önmeghatározáshoz. A Nagykunságon belül az egyébként is erős lokális kötődés és történelmi tudat adta a kiindulópontot az imázs-teremtésben. Az 1989-es rendszerváltást követő évtizedben a települések élére olyan vezetők kerültek, akik partnerként fogadták azokat a Nagykunságban élő és a Nagykunságért tevékenykedő egyéneket, akik több évtizedes szívós munkával tekintélyt vívtak ki a kistérségben. Ők a kulcsemberek – legyenek írók, művészek, tudósok vagy kiváló mesterek –, akikben közös a hagyománytisztelő, a kultúrapártolás, a Nagykunság felemeléséért tenni akarás. Szellemi erőt mindannyian Györffy István munkáiból és a két világháború közötti népi mozgalomból merítettek. Az Európai Unióhoz csatlakozó Magyarország számára ma is iránymutató lehet a nagykunsági származású Györffy István néprajztudós gondolata: „Ma a nyugat-európai szabású iskola- és könyvműveltség fény-korát éljük s a nemzetmegtartó hagyományok ápolásával nem törődünk. Valami alacsonyrendűség érzése vett erőt rajtunk. Nem becsüljük azt, ami a miénk. Kapva kapunk mindenben, ami idegen, ami »európai«. Pedig Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkéból mivel gyarapítottuk az európai művelődést! Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk, nem a tanulékonyságot.” Az Európai Unióban is magyarnak maradni – csakis ez lehet nemzetünk célja, amihez erőt adhatnak a kis közösségek és azok kulcsemberei. A kötet szerzői: Barta Júlia, H. Bathó Edit, Bellon Tibor, Füvessy Anikó, Hehliné Herbály Katalin, Márki Gábor, Őrsi Julianna, Peterdi Vera, Tóth Albert, Tóth Eszter és Vadász István. (Türkevei Kulturális Egyesület, Türkeve, 2002) A könyvet az *Ethnographiában* (2003. 1–2. sz. 175–177. old.) Bödi Erzsébet ismertette.

JÁSZOK. A Jász Múzeum Könyvtára című sorozat ötödik darabjaként 2002-ben Jászberényben jelent meg a Jászkunság kutatása 2002 címet viselő kötet, amelyet a Múzeumi Hírlevélben (2003. 2. sz. 55–56. old.) Kiss Erika mutatott be. • Győri Gyula Jászapátin élő tanárnak és nyelvésznek ítélte oda életpályája elismeréseként A Jászságért díjat A Jászságért Alapítvány kuratóriuma. A jászok idei világtalálkozója 2003. július 7-én rendezték Jászteleken. Új jászkapitánnyá Tamás Zoltán mérnök-tanárt, jászberényi önkormányzati képviselőt választották meg, aki Győriné Czeglédi Márta, a Jászsági Önkormányzatok Szövetségének elnöke előtt tette le az esküt és vette át a kapitányi jelképeket. A világtalálkozóra ellátogatott Seregély István egri érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke is. (MTI) • A Jászsági Füzetek 32. számaként második, bővített kiadásban Jászberényben 2003-ban látott napvilágot Sugárné Koncsek Aranka Jász történelmi arckép-csarnok című könyve. • 2003 augusztusában tartották meg a Jászberényi Nyár 2003 – Vigadalmi Napok rendezvényeit. A kilencedik alkalommal megrendezett programsorozat fő eseményei a XIII. Csángó Fesztivál, az Európai Folklór Fesztivál, valamint a XVI. Nemzetközi Mézvásár és Méhésztalálkozó voltak.

LAURI HONKO (1932–2002). 2002. július 15-én meghalt Lauri Honko, a modern finn folklórisztika létrehozója és a nemzetközi folklórkutatás kiváló személyisége. A *Finnugor Világban*

(2003. 3. sz. 12–18. old.) Voigt Vilmos közölt róla munkásságát részletesen elemző és kiterjedt magyar kapcsolatait is bemutató megemlékezést.

NÉPRAJZI TANSZÉK A KOLOZSVÁRI EGYETEMEN. 2002. szeptember 1-jén a kolozsvári tudományegyetemen megkezdte munkáját az újonnan alapított Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék. Vezetője: Keszeg Vilmos professzor, tanárai: Pozsony Ferenc professzor, Gazda Klára docens, Tanczos Vilmos docens, Könczei Csilla adjunktus és Czégényi Dóra tanársegéd.

UTAK ÉS ÚTVESZTŐK A KISÜZEMI AGRÁRGAZDASÁGBAN 1990–1999. Az e címmel Budapesten 1999. november 3–4-én megrendezett konferencia (erről lásd Szilágyi Miklós beszámolóját a *Néprajzi Hírek* 2000. 1–2. számának 12–14. oldalain) előadásait tartalmazó kötet ugyanezen a címen, Szilágyi Miklós szerkesztésében Budapesten 2002-ben jelent meg az MTA Néprajzi Kutatóintézete és az MTA Társadalomkutató Központja kiadásában.

UJVÁRY ZOLTÁN KITÜNTETÉSEI. Ujváry Zoltán professzor, aki közel fél évszázadon át tanított a Debreceni Egyetemen és húsz éven át vezette a Néprajzi Tanszékét, 2002. szeptember 26-án nyugdíjba vonult. Ebből az alkalomból az *Ethnica* Alapítvány és a Néprajzi Tanszék Pro Ethnographia Universitas Debreceniensis kitüntetésben részesítette. Ujváry Zoltán a tanszék felterjesztésére november 30-án, nyugdíjazása napjáig visszamenőleg professzor emeritusi kinevezést kapott. • Az MTA 2003. május 5–6-án tartotta meg 172. rendes közgyűlését. A második napon adták át az akadémiai kitüntetéseit. Akadémiai Díjat kapott – mások mellett – Ujváry Zoltán, a néprajztudomány doktora, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének emeritus professzora Gömöri magyar néphagyományok című kötetéért, a történeti Gömör megye népköltészetének, szokáshagyományának, egész folklórműveltségének felfedezés értékű feltárásáért.

BARNA GÁBOR KINEVEZÉSE. Bellon Tibor halála (2002. szeptember 26.) után a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének irányításával Barna Gábort bízták meg, majd 2003. július 1-jétől három évre tanszékvezetővé nevezték ki.

JANKÓ JÁNOS-DÍJAS KUTATÓK TALÁLKOZÓI. Társaságunk Jankó János-díjas kutatói 2002. évi találkozóját szeptember 28-án tartották meg Pomázon, Fülemile Ágnes és Balogh Balázs házában. A 2003. évi találkozó szeptember 27-én volt Gráfik Imre balatonalmádi nyaralóházában.

DR. POGÁNY PÉTER BENCÉS SZERZETES 1956-OS NAPLÓJÁBÓL. E címmel közölt cikksorozatot a *Népszabadság* 2002-ben (okt. 22. 30. old.; 29. 30. old.; nov. 5. 30. old.; 12. 28. old.; 19. 28. old.; 26. 28. old.; dec. 3. 30. old.; 10. 30. old.; 17. 34. old.; 24. 42. old.). Dr. Pogány Péter Szaléz 1923. március 4-én született Budapesten. 1943-tól a Benedek-rend tagja. Bölcsész, filozófiai, néprajzi, teológiai diplomát szerzett. Fiatalemberként háromszáz népmesét gyűjtött Göcsejben, Csepelen, Máramarosban. A háború után, 1950-től a terror által feloszlott szerzetesrendek tagjainak közös kinsorsában osztozik. Félingyenes tudományos munkát végez a Népművészeti Intézetben, a Széchényi Könyvtárban, az ELTE Folklóre Tanszékén, az MTA Néprajzi Kutatócsoportjában. De csak általános iskolában kap „állandó” segélyhelyet: napközivezető, a dolgozók iskolájában szabolcsi ingázó cigányokat oktat. Kisegítő lelkipásztor. Tudományos monográfiái jelentek meg két kötetben. Naplót írt az 1956-os forradalomról, a kézirat, amelynek egy részletét itt faksimilében közöljük, a halála után került elő rejtékhelyéről. Szűk, egyszobás, kiskonyhás lakásban leltek holttestére. Halála napja ismeretlen. 1993 augusztusában temették el Pannonhalmán. (Soltész István. *Népszabadság* 2002. dec. 24. 42. old.).

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA KÖNYVEI. Tárgyunk az időben – Néprajzi kihívások és válaszok. „Ebben a kötetben olyan írások olvashatók, melyek nem születtek volna meg külső felkérések, akadémiai kötelezettségek, évfordulós alkalmak, konferenciák, újságírói kérdések nélkül. Zömük az utolsó években (1999–2002) íródott, s előadásként hangzott el először. Többségük időközben megjelent, egy-kettőnek még folyamatban van a megjelenése magyar vagy angol nyelven. Magam is csak utóbb vettem észre, hogy ezen írásaim zöme a magyar és az európai néprajztudomány helyzetével, huszadik századi folyamataival, tárgyértelmezésének módosulásaival, az utóbbi évtizedek kihívásaival foglalkozik. A kötet címadásával – Tárgyunk az időben – a magyar néprajztudomány tárgyválasztásának módosulásait, feladatvállalásának történelmi körülményeit, szükségszerűségeit, már-már determinációját, a kutatási tárgy bővülésével, tágulásával járó metodikai viták, útkeresések gondjait és eredményeit kívántam kifejezni” – írta a kötet utószavában a szerző. (Ethnica, Debrecen, 2002). A könyvet az Ethnican (2003. 3. sz. 108. old.) Dankó Imre ismertette. • Tájak, népek, népcsoportok – Válogatott tanulmányok. A kötet első része a Kárpát-medence regionális tagolódásával, a kulturális régiók értelmezésével, a Felföld és Erdély (két európai nagytérség) népi műveltségének regionális szinten elterjedt vonásaival foglalkozik. Elemzi a kulturális határok és kontaktzónák, illetve a természeti tájhatárok és a nyelvhatárok, néphatárok összefüggéseit. Bemutatja a kistájak és népcsoportok gazdasági szakosodását, munkamegosztását Dél-Gömör példáján. A könyv második nagy része bemutatja a palóc és a barkó népcsoportot, a mai Magyarország területén a 18–19. században élt ruszin (ukrán) szórványok település- és néptörténetét, a palóc kirajzások szerepét az Alföld újkori települési és migrációs folyamataiban, és a romániai Bánság magyar falvait, néphagyományainak jellegét, forrásvidékeit. A kötet harmadik tömbje kevésbé feltárt kistájak, népcsoportok, népszigetek (pl. Medvesalja, a régi Torna megye, Udvarszállás Krassó-Szörényben) néprajzi karakterét ragadja meg. Záró fejezete az 1945–1990 közötti Magyarország etnikai folyamatainak mérlegét vonja meg, s bemutatja az etnikus hagyományok szerepét a korábbi népcsoportok munkamegosztásában. A kötetet 32 térkép, 9 fotó illusztrálja. (Akadémiai Kiadó, Bp., 2003). • Szekerek, szánok, fogatok a Kárpát-medencében. „A szekerek, szánok, fogatok hozzátartoztak messzeringő bölcsőhelyem világához, gyermekkorom tárgyi környezetéhez” – vall a szerző, Paládi-Kovács Attila személyes indítatásáról, mely arra ösztönözte, hogy kutatói pályájának kezdete óta vissza-visszatérően kutassa a magyar népi kultúra e sajátos területét. A nagy hírű akadémikus-kutató e témában írott legfontosabb, magyarul, illetve idegen nyelven megjelent írásait veheti most kézbe, összegyűjtött monográfiaként az olvasó. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum a megszokott konferenciakötet-sorozatát a népelet újabb területei kutatási eredményeinek közreadásával bővíti. (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 2003). A könyvről Dankó Imre tollából az Ethnographiában (2003. 3–4. sz. 318–319. old.) jelent meg ismertetés.

A „HONTI IGRICEK” EMLÉKÉRE. A Györffy István és Szokolai Alajos által Bartók Béla részére szervezett és 1910. november 13-án megrendezett, Móra Ferenc által is megörökített „kanászhangversenyt” jelenítették meg a budapesti Hagyományok Házaiban 2002. november 20-án. A Felvidék zenei világát bemutató műsorban számos népzeneész és hagyományörző táncos vett részt, mások mellett Pál István, Juhász Zoltán, Dsupin Pál és Agócs Gergely, akik a vetélkedő kanászokat alakították.

AZ ETHNOGRAPHIA SZERKESZTÉSE. Szilágyi Miklós, az Ethnographia szerkesztője 2002. november 26-án lemondott. Kósa László, Társaságunk elnöke Bartha Elek debreceni egyetemi tanárt kérte fel központi folyóiratunk szerkesztésére. Az elnöki felkérést választmányunk a 2002. december 12-én megtartott ülésén jóváhagyta. Bartha Elek szerkesztői megbízatása 2006. május 31-ig szól. Az új szerkesztőbizottság elnöke: Kósa László, tagjai: T. Bereczki Ibolya, Keményfi Róbert, Paládi-Kovács Attila, Vargyas Gábor, Viga Gyula és Voigt Vilmos.

LIMBACHER GÁBOR: HAZASZERETET, MAGYARSÁGTUDAT A NÉPELETTBEN. A könyv első részét alkotó bevezető tanulmány újszerű, komplex szerkezeti felépítésében tárja fel a magyar parasztság hazaszeretetének történeti eredőit, kulturális alapjait és a magyarságtudat összetevőit. Ez utóbbival kapcsolatban a vallási élet, a nemesség, a katonaság, az iskola, a polgárosodás, a politika és a nemzetiségek befolyásának, esetleges kölcsönhatásának alapos elemzését nyújtja. Majd a népi kultúra különböző területeinek tárgyi világában megnyilvánuló hazaszeretetet dokumentálja az egyes tárgyak díszítőelemeinek, motívumainak figyelembevételével. A széles áttekintést nyújtó bevezetéshez kapcsolódó további két tanulmány a legfontosabb témakör, a népi vallásosság területén egészíti ki a bevezető elemzést, és nyújt tanulságos képet a magyarságtudat szakrális motivációiról, valamint a Magyarok Nagyasszonya-kultuszának a palócok körében mindmáig élő, páratlanul gazdag hagyományáról. Ez utóbbi alapos vizsgálat mintaszerű rendszerezését adja a rendkívül gazdag és sokrétű ábrázolási anyagnak a Regnum Marianum képi és tárgyi megnyilvánulásainak, települések szerinti számbavételének. A közlésre került 271 kép mindaddig a legnagyobb méretű dokumentatív és illusztrációs anyagot képviseli ebben a témakörben, melynek értékét tovább növeli, hogy a témaföldolgozással szerves egységet alkot, nem csupán illusztrációs szerepet tölt be. Összességében a sokrétű témaelemzés és a széles történeti áttekintés a könyvet kiemeli a szokványos múzeumi katalógusok sorából, és a legszélesebb olvasói érdeklődésre, sőt, bátran állíthatjuk, hogy az iskolai oktatásban való hasznosításra is igényt tarthat. (Selmeczi Kovács Attila) (Palóc Múzeum, Balassagyarmat, 2002). A kötetet a *Magyar Múzeumokban* (2002. 4. sz. 55–56. old.) Selmeczi Kovács Attila, az *Ethnographiában* (2003. 3–4. sz. 331–333. old.) pedig Hetény János ismertette.

KEMÉNYFI RÓBERT KÖNYVEI. A gömöri etnikai témozaik – A történeti Gömör és Kis-Hont vármegye etnikai térszerkezetének változása – különös tekintettel a szlovák–magyar etnikai határ futására. *A könyv célja az, hogy bemutassa a történeti Gömör (és Kis-Hont) vármegyében az utóbbi három évszázadban lezajlott etnikai változásokat. A vármegye etnikai struktúrájának tér- és időbeli dinamikáját azonban nem egy-egy időpont kiragadásával, hanem folyamatában, a társadalmi-történelmi eseményekbe ágyazva, sőt, napjaink közigazgatási változásainak tükrében is vizsgálja.* (Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom–Dunaszerdahely, 2002). *A kötetről az Ethnographiában* (2002. 3–4. sz. 346–349. old.) Dankó Imre, a Fórum Társadalomtudományi Szemlében (2003. 4. sz. 197–198. old.) pedig Pusko Gábor közölt ismertetést. • Keményfi Róbert 2003-ban megjelent könyve: A kisebbségi tér változatai (MTA Társadalomkutató Központ, Bp.).

DÉGH LINDA A DEBRECENI EGYETEM DÍSZDOKTORA. A Néprajzi Tanszék és az Angol–Amerikai Intézet felterjesztésére a Debreceni Egyetem Dégh Linda professzornak 2002. november 30-án díszdoktori címet adományozott.

VIGA GYULA: MISCELLANEA MUSEOLOGICA. *A kötet címe, Miscellanea museologica arra utal, hogy a múzeumban dolgozó szakemberek szerteágazó tevékenysége: végeznek a tárgyi kulturális örökség gondozása és feldolgozása során és azon túl a tudomány, az ismeretterjesztés, a közművelődés számos területén. A szerző huszonhét esztendő – 1975-től rövid megszakítással a Herman Ottó Múzeum munkatársa – múzeumi tevékenységének változatos írásbeli hozadékát, termékeit és melléktermékeit rendezte egy kötetbe. Az írások egy része Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez kapcsolódik, más része kitekintés, másutt vállalt feladat írásos változata, ahogyan a múzeumban végzett munka sem jelent területi és tematikai bezártságot. A válogatás tükrözi az etnográfus szakmai érdeklődésének fő irányait, eddigi tevékenysége főbb területeit. Az itt közreadott – jelentős részben eddig nem közölt – szövegek többsége szóban, előadásként hangzott el, ennek megfelelő megfogalmazásuk módja is. A kötet írásai kiegészítik és árnyalják azt a szakmai-tudományos tevékenységet, amelynek eredményeit a szerző korábbi könyveiben és tanulmányaiban*

publikálta, s amelyet a kötet függelékében megjelent bibliográfia tartalmaz. (*Officina Musei* 12., Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Miskolc, 2002)

FILMEK, FILMESEK. A budapesti Hagyományok Házában 2002. december 4-én mutatták be a *Lajtha László – a népzene gyűjtő* című kétrészes filmet. Lajtha László zeneszerző, népzenekutató, népzene gyűjtő, a magyar népzene kutatás terén végzett munkája felmérhetetlen értékű. A népzene gyűjtését Kodály Zoltán és Bartók Béla mellett kezdte, és haláláig folytatta. Dolgozott a Néprajzi Múzeumban, igazgatója volt a Magyar Rádióknak, valamint a Nemzeti Zenedének. Párizsi tartózkodása alatt részt vett a Nemzetközi Népzenei Tanács megalapításában, majd elnökségi tagja is lett. Zenéjében sikeresen vegyítette a francia zenei hagyományokat a magyar zenei hangvétellel. Népzene gyűjtést és -lejegyzést tanított a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, szerkesztője volt a Népzenei Monográfiák sorozatnak. A róla készült film archív felvételekkel és visszaemlékezésekkel eleveníti fel emlékét. • *A tündérek ajándéka* címmel készített 28 perces dokumentumfilmet Fehér Anikó (sorozatszerkesztő), Szabó Zoltán (szakértő-szerkesztő) és Tari János (rendező-operatőr), amelyet a 34. Magyar Filmszemlén (Budapest, Mammut Mozi, 2003. január 30. és 31.) is bemutattak. „A dudások nem mindennapi képességekkel rendelkeztek, ezért az európai népek hiedelemrendszerében a természetfeletti lényekkel állandó kapcsolatban voltak. A hangszer elkészítése, a dudajáték megtanulása, a »dudás-tudás« megszerzése a Kárpát-medencében élő népek hiedelmeiben is csak a tündérek, boszorkányok, ördögök segítségével sikerülhetett. Filmünkben a Szigetvártól 40 km-re délre található Tótújfaluba látogatunk, ahol a horvát nemzetiségű Gadányi Pál dudakészítő él családjával. A különleges hangszer készítését még fiatal korában, a szomszédjában lakó idős dudástól, Kovács Pávótól leste el, de ügyes kezű mesterként számtalan új ötlettel készíti manapság is azokat a hangszereket, amelyek szervesen kapcsolódnak a közép-európai népek dudatípusaihoz. A hangszer megszólaltatása az egyik legszínesebb egyedi dudahangzást és játékmódot képviseli” – írták művükről az alkotók. • A régió értékeit, hagyományait kívánják megőrizni a Palóc-kép Műhely filmjei – ismertették céljaikat a salgótarjáni alkotókörösség tagjai 2003. február 5-én. Kovács-Bodó Sándor, több Salgótarjánról forgatott film készítője elmondta: a műhely a város szellemi életét akarja megpezsdíteni. A munka 2002 nyarán vette kezdetét, azóta befejezték a Szabó Gyula losonci festőről készített filmet. Szólt arról is, hogy az alkotók minél szélesebb közönség előtt tervezik bemutatni munkáikat, ezért állandóvá akarják tenni a Duna Televízióval, a Magyar Televízióval, valamint a határon túli tévés műhelyekkel már meglévő, alkalmankénti kapcsolatokat. A Palóc-kép Műhely pályázatokon igyekszik pénzt szerezni a filmekhez. (MTI) • Moharos Attila *Mikor szolgának telik esztendeje* című dokumentumfilmje kapta a Kalamátai Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivál díját, az *Ezüst Olajfát* Görögországban 2003-ban. Kalamátában már hatodik alkalommal rendezték meg a dokumentumfilmek nemzetközi versenyét. A nemzetközi zsűri a film operatőrért is díjazta a székellyöldi sorsokat bemutató alkotás fényképezéséért. (MTI) • A budapesti Finn Nagykövetségen 2003. március 20-án vetítették le a Duna Televízió szerkesztő-riporterének, Erdélyi Péternek a *Mezítaláb Szibériában* című dokumentumfilmjét. A 2001-ben készült, 2002-ben a szentpétervári IX. Finnugor Dokumentumfilm Fesztiválon díjat nyert mű a hantik és a manysik körében elkövetett, évtizedekig elhallgatott sztyálini népirtásról szól. A rendezvényt a fiatalon elhunyt Schmidt Éva néprajzkutatóra is emlékeztek. • Makó Andrea közel tíz évvel ezelőtt végzett a székellyudvarhelyi tanítóképző főiskolán, s két év tanítás után a kézdivásárhelyi kábeltelevíziósnak lett a munkatársa. Hamarosan önálló dokumentumfilmeket készített, a *János testvéreket* a 2000-es filmszemlén mutatták be, amely azóta több elismerésben részesült. Újabb alkotása, az *Esztena* a közelmúltban nyerte el a Retina 2003 X. Nemzetközi Film- és Videofesztivál legjobb filmje díját. Az *Esztena* az erdélyi Ojtozi-szorosba kalauzolja el a nézőt, amelyből egy juhász gazda, valamint egy román és egy magyar pásztor életét, nehézségeit ismerhetjük meg. • „Nehéz helyzetben vannak Magyarországon a néprajzi filmesek. Nemcsak az anyagiak hiánya, a néprajz szó helytelen értelmezése és a szakma lebecsülése nehezíti a filmkészítők munkáját, egyre kevesebb fórum vállalja a kész művek vetítését – mondta lapunknak Tari János etnográfus-szociológus, rendező, akinek a múlt héten két televíziós csatornán is bemutatták alkotásait, az 1979-ben készült május elsejei amatőr filmjének részleteit (RTL Klub)

és a 14 évet átívelő Távoli templom című dokumentumfilmjét (m2).” Így kezdődik az a cikk, amelyből Kiss Eszter Veronika jóvoltából Tari János gondolatait ismerhetjük meg (Eleink hagyományai filmtekerceken – A szokások továbbörökítésének eredeti formájára a faluközösségek felbomlása miatt egyre kevesebb a lehetőség. *Magyar Nemzet* 2003. máj. 7. 15. old.).

• *Szenvedelmes kertész* címmel régi magyar gyümölcsökről forgatott hétrészes dokumentumfilmsorozatot Erdélyi János rendező, mely többek között a batul almával és a „nemtudom” szilvával foglalkozik. Első megközelítésben azt mondhatjuk, a gyümölcsfilm olyan műfaj, melyben nincs se kutya, se gyerek, mégis lehet szeretni. Nehéz persze elképzelni, hogy a Jön! Jön! Jön! Főszerepben a batul alma kezdetű előzetes emberek millióit láncolná a tévé elé, ám a *Szenvedelmes kertész* szép és nézhető alkotás. A negyvenperces részekből álló sorozaton két évig dolgozott Ambrus Lajos író és Erdélyi János rendező, aki korábban Zsigmond Dezsővel forgatott játékfilmeket, *Indián nyár* című emlékezetes filmjében pedig Eperjes Károly tekeri az easy rideres kempingbiciklit a magyar ugaron. A *Szenvedelmes kertész* ötlete egyébként egyszerű: a sorozatban olyan eltűnőfélben lévő gyümölcsök szerepelnek, melyek kiszorultak, vagy már rég kiszorultak az intenzív termesztésből. A Monarchia idején például több mint százfajta almát termesztettek, míg most alig öt létezik, állítják a szerzők, akik a maradék kilencven-egynéhányból egyet, a batul almát is bemutatják. A batul alma egyébként a Székelyföldön és Kalotaszegen honos, ennek megfelelően hosszú képsorokon keresztül hallgatag erdélyi embereket látunk, amint tempósan szedik a gyümölcsöt. Nem történik más a többi epizódban sem, általában fákat látni, férfiakat és nőket, aztán gyümölcsöt és megint fákat, végül pedig fák és gyümölcsök tűnnek fel a képeken. Nyugodt minden, néha megjelenik egy pomológus, azaz a gyümölcsfajták leírásával foglalkozó szakértő, és olyan izgalmas dolgokat mond, hogy a Szatmár megyében termő „nemtudom” szilva cukortartalma negyven százalék fölötti, és ez a tulajdonsága a banánhoz, a datolyához és a mazsolához teszi hasonlóvá. Később lekvárfőző asszonyok beszélnek, majd pálinkafőző férfiak, valaki pedig azt mondja, hogy az unokái közül egyedül az Andriska szereti a szilvalekvárt. Ennyi. A már elkészült epizódokat a Duna TV mutatja majd be, ám nem valószínű, hogy a *Szenvedelmes kertész* komoly vetélytársa lenne az esti kaszáspókmaratonnak vagy Brady Barmak, a baltaarcú krokodildokinak, aki népszerűen tudományos módszerrel zaklatja a folyók hullóállományát. Ettől függetlenül Erdélyiek már készülnek egy körte-, som- és berkenyefilmre. Mert ha létezik boldogság, akkor ez az. (F. Zs.: Hét rövid gyümölcsfilm. *Népszabadság* 2003. júl. 1. 13. old.).

• A budapesti Mű-Hely Klubban 2003. július 3–4-én városantropológiai filmeket mutatott be az Anthropolis Egyesület és a Palantír Film. Részletesebben lásd Bán Dávid: Az antropológiai film (*Tabula* 2003. 2. sz. 327–331. old.).

• Xantus Gábor *Egy az Isten* című, megrázó erejű filmjében az 1980-as években vízzel elárasztott erdélyi településnek, Bözödújfalunak és egykori lakóinak, a székely szombatosoknak állított emléket.

BOLGÁROK MAGYARORSZÁGON. *E címmel jelent meg tanulmánykötet 2002-ben, amely a magyarországi bolgárság kultúrájáról, hagyományos foglalkozásairól, például a kertészetről, építészetről és a kisebbség mai problémáiról szól. Az Akadémiai Kiadó és a Bolgár Kulturális Fórum közös kiadványát 2002. december 12-én mutatták be Budapesten. Szvetlozar Panov bolgár nagykövet hangsúlyozta: ha a kiadvány eljut a magyarországi bolgár iskola tanulóihoz is, segíthet abban, hogy a fiatalok megőrizték a hagyományokat. (Népszabadság 2002. dec. 13. 25. old.).*

MARTIN GYÖRGY EMLÉKEZETE. A Budapest Táncegyüttes 2002 decemberében sorozatot indított *Élő Martin Archivum* címmel a budapesti Nemzeti Táncszínházban. Rendező-koreográfus: Zsuráfszki Zoltán.

• Martin György *A botoló tánc zenéje* (szerk.: Kovalcsik Katalin és Kubinyi Zsuzsa, a hangzómelléklet szerk.: Németh István) című könyvét 2003. február 19-én a budapesti Hagyományok Házában Felföldi László mutatta be. Régi adósságot törlesztett a Zenetudományi Intézet és a Hagyományok Háza, amikor Martin György *A botoló tánc zenéje* című munkáját kiadta. A könyv válogatás Martin György (1932–1983) néptánc- és népzenekutató több mint 300 dallamot tartalmazó botolódallam-gyűjteményéből, valamint a botoló táncsal és annak zenéjével foglalkozó írásaiból. Martinnak a gyűjteménnyel kapcsolatos tervei korai halála miatt nem

válhattak valóra. A könyv megjelenésével Martin György születésének 70., halálának 20. évfordulójára emlékeztek. • Az MTA Zenetudományi Intézete, a Magyar Néprajzi Társaság, a Tánctudományi Társaság, a Hagyományok Háza és a Hagyományos Zene Nemzetközi Tanácsa (ICTM) Magyar Nemzeti Bizottsága 2003. április 22-én Martin György-emlékülést rendezett az MTA Zenetudományi Intézetében. A rendezvényen került sor a Martin Alapítvány 2002. évi pályázatának eredményhirdetésére, a díjnyertes pályázatok bemutatására, majd szakmai előadások hangzottak el. • *Gyűjtőúton – Martin György emlékezete* címmel a Martin György Néptáncszövetség 2003. április 25-én előadást rendezett a budapesti Magyar Színházban az *Erkel Ferenc-díjas néptáncutató és zenefolklorista gyűjtéseiből*. • 2003. április 26–27-én a Budapesti Művelődési Központban rendezte meg a Bartók Táncegyüttes Alapítvány a *Tedd ki a pontot! – VII. Nemzetközi Legényesversenyt*, amelyet az MTA Zenetudományi Intézete archívumának képeiből összeállított fotókiállítás és Martin György-emlékműsor egészített ki.

BÖLLÉREK VERSENYE NAPKORON. Több mint ötezer érdeklődő volt kíváncsi 2003. január 18-án Napkoron az első országos böllerversenyre, amelyen a disznók leölésére csapatok és alkalomlag vállalkozó férfiak is vetélkedtek. Az idei versenyt a helyi önkormányzat csapata nyerte. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei település melletti erdőben a régi idők falusi disznóölési szokásait elevenítették fel; huszonhárom böllércsapatban mintegy hatszázan mérték össze tudásukat. Az úgynevezett fogópálinka elfogyasztása után ágyúlövésre indult a verseny, a leölésre szánt, hungaricumnak számító mangalicákat előbb elkábították, leszúrták, majd szalmával perzselték a böllérek. A teljes tisztítás persze gázos perzseléssel fejeződött be, majd a bontás és a darabolás következett. Azután főtt a toros káposzta, a híres orjaleves, készült a kolbász, a hurka, végül a versenyzők lesózták a megmaradt húst és szalonnát. A zsűri a böllérek munkája mellett értékelte a legizletesebb ételeket is, így a legjobb hurkáért járó díjat a napkori Nyírtransz Kft., a legjobb kolbászáért pedig az Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Rt. csapata nyerte. A legjobb, legízesebb fogópálinkát a Szabolcs megyei önkormányzat böllér gárdája szolgálta fel, míg a napközbeni kínálatáshoz a legfinomabb forralt bort a leveleki önkormányzat csapata készítette. A vetélkedő vándorserlegét – minden versenyszámot összesítve – a nyíregyházi Gyöngyösi Mátyás és böllértársai nyerték. Gáva János, a rendező Napkor polgármestere a távirati irodának elmondta: a jövőben minden január közepén megrendezik a böllerversenyt, amelyre ezentúl a szomszédos Ausztriából is várnak majd résztvevőket, hiszen az osztrák közszolgálati televízió egyik stábjá is ott volt szombaton a vetélkedőn, hogy beszámoljon a nem mindennapi látványosságról. (MTI)

ESTÓK JÁNOS–FEHÉR GYÖRGY–FÜLÖP ÉVA MÁRIA–GUNST PÉTER–VARGA ZSUZSANNA: AGRÁRVILÁG MAGYARORSZÁGON 1848–2002. A kötet sokoldalúan mutatja be a magyar mezőgazdaságban végbement változásokat a jobbágyszabadítástól az európai uniós csatlakozás küszöbéig. A neves gazdaságtörténész szerzők munkája megismerteti az agrárium szereplőivel, termelési stratégiáival, piaci kihívásokra adott válaszaival, alkalmazkodóképességével. Kiemeli az információáramlás fontosságát, és rámutat arra, hogy csak a kutatási eredmények gyakorlati alkalmazása révén érhető el a többlettermelés, s tartható fenn a versenyképesség. A rendszerváltást követően két valós gazdasági, társadalmi igényt kellett kielégíteni: a mezőgazdaság elkerülhetetlenné vált struktúraváltását és az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk kárpótlását. Átalakult a tulajdonosi szerkezet, és a mezőgazdaság szereplőinek új kihívásokra kellett válaszolniuk. Most, az ezredforduló után, az igazi nagy kérdés egyrészt az, hogy a gazdasági és társadalmi szereplők hogyan alkalmazzák az elmúlt évszázad egymásnak ellentmondó tapasztalatait, másrészt pedig, hogy mennyi idő alatt tudnak megfelelni az európai uniós versenyfeltételeknek. A mintegy 400 képpel illusztrált kötetet kronológia, a fontosabb törvényeket felsoroló adattár és miniszteri pályaképek teszik teljessé. (Argumentum Kiadó–Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Bp., 2003). A könyvet a *Múzeumi Hírlevélben* (2003. 3. sz. 79–80. old.) E. J., a *Magyar Nemzetben* (2003. márc. 1. 34. old.) pedig Lócsei Gabriella ismertette.

JAVASLAT A „FOLKLÓR NAPJA” MEGÜNNEPLÉSÉRE. *E címmel közölt figyelemre méltó és megvitatásra érdemes dolgozatot Voigt Vilmos a Honismeretben (2003. 1. sz. 101–103. old.), amelyben, egy részletes tudománytörténeti áttekintés keretében A Folklór Nemzetközi Emléknapja és A Magyar Folklór Napja megteremtésére és rendszeres megtartására tett javaslatot.*

A MAGYAR TUDOMÁNY EMLÉKMŰVE. A budapesti WestEnd City Center (Váci út 1–3.) előtt 2003-ban avatták fel a Munk Péter és Demjén Sándor által állíttatott A Magyar Tudomány Emlékművét, Kő Pál szobrászművész és Finta József építész alkotását. A nagy, faragott kötombön „Ez az emlékmű tiszteletadás a magyar tudomány múltja, jelene és jövője előtt” felirat és több száz név olvasható, többek között az alábbi néprajzkutatóké és szaktudományunkban is számon tartott tudósoké: Bartók Béla, Berzeviczy Gergely, Bél Mátyás, Erdei Ferenc, Erdélyi János, Fettich Nándor, Fényes Elek, Gombocz Zoltán, Györffy István, Gyulai Pál, Herman Ottó, Horváth János, Hunfalvy Pál, Kerényi Károly, Knieszsa István, Kodály Zoltán, Körösi Csoma Sándor, Ligeti Lajos, Lóczy Lajos, Németh Gyula, Nopcsa Ferenc, Reguly Antal, Révai Miklós, Rómer Flóris, Stein Aurél, Szekfű Gyula, Teleki Pál, Teleki Sámuel, Tessedik Sámuel, Toldy Ferenc, Zsirai Miklós.

PALÓC ADOMÁK ÉS HUNCUTSÁGOK. *Megtörtént esetek és családfintaságok, adomák papokról és kikapós menyecskékről, történetek csendőrökről és fináncokról, mesék diákokról és nagyságokról – mindezt a Menyecske a kemencében című anekdotagyűjteményben olvashatják a népi epika és a mulatságos elbeszélések kedvelői. (Ujváry Zoltán: Menyecske a kemencében – Világjáró palóc adomák és huncutságok. Alföldi Nyomda Rt. Méliusz Műhelye, Debrecen, 2003)*

PÁL ISTVÁN MADÁCH IMRE-DÍJAS. 2003. január 24-én a balassagyarmati Városi Könyvtárban megrendezett ünnepségen Madách Imre-díjjal tüntették ki Pál István dudást, tereskei hagyományörző népművészt.

BALASSA IVÁN: A SZOMSZÉDOS ORSZÁGOK MAGYARJAINAK NÉPRAJZA. *A Planétás/Mezőgazda Kiadó Jelenlévő Múlt címet viselő sorozatában 2003-ban megjelent Balassa Iván fenti című, gazdagon illusztrált, 523 oldalas könyve. Ára: 4900 Ft.*

CD-N „A MALONYAY”. Malonyay Dezső *A magyar nép művészete* című ötkötetes művét CD-n jelentette meg az Arcanum Adatbázis Kft. (1057 Budapest, Pf. 99., tel./fax: 209–13–61). Ára: 3920 Ft.

A NÉPRAJZI MÚZEUM ELHELYEZÉSÉNEK KÉRDÉSEI. *„Mindent összefoglalva megállapítható, hogy a Néprajzi Múzeum jelenleginél méltóbb elhelyezése korántsem egyszerű. Ismerve az ország teljesítőképességét, leginkább költségkimélő, a folytonosságot biztosító megoldásnak a jelenlegi épület egészének igénybevétele és részleges átalakítása-felújítása tűnik. Ha külső, a múzeumügytől független igények lépnek előtérbe, megítélésünk szerint akkor is a kérdést csak hosszas előkészítő munka, várostervezők, településfejlesztéssel foglalkozó szakemberek tanulmányterveinek mérlegelése után lehet eldönteni. Bízunk benne, hogy ilyen horderejű kérdésben döntést csak a legmagasabb törvényhozó testület, az Országgyűlés fog hozni” – olvashatjuk többek között abban a Fejős Zoltán főigazgató és Balázs György főigazgató-helyettes által írt terjedelmes, fenti című tanulmányban, amelyet a Magyar Múzeumok (2003. 1. sz. 3–12. old.) közölt.*

KRISTON VÍZI JÓZSEFRŐL. Kriston Vízi József játékkutató etnográfus 2003. január 31-én (közös megegyezéssel) megvált a Néprajzi Múzeumtól. • Ugyanőt intézmény- és közösségszervező tevékenysége elismeréséül 2003. március 8-án tagjai sorába fogadta a salzburgi Európai Tudományos és Művészeti Akadémia (EASA).

ÉTELEK, ÍZEK. A Timp Kiadó (Budapest) a Megőrzött Ízek című sorozatában a szürke-marháról, a juh- és gabonaételekről megjelentetett kötetek után, Kútvolgyi Mihály és Tóth Péter tollából 2003-ban kiadta a Mangalica című könyvet. • Ugyancsak 2003-ban látott napvilágot Vég Antal Szatmári parasztételek című könyve, amelyben 217 népi ételféle ismertetése olvasható (Babits Kiadó). • A budapesti Országos Mezőgazdasági Könyvtárban és Dokumentációs Központban 2003. április 10-én A magyarság növényei és ételei régészeti-növénytani vizsgálatok alapján címmel Gyulai Ferenc archaeobotanikus tartott előadást.

IMREH ISTVÁN (1919–2003). Ez év február 4-én kísérték utolsó újára a kolozsvári Házsongárdi temetőben a január 31-én, életének 84. évében elhunyt Imreh István történészt, az MTA külső tagját, az erdélyi magyar szellemi élet kiemelkedő személyiségét. „A második világháború idején a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán oklevelet szerzett gazdaságtörténész életpályája szorosan egybefonódott az Erdélyi Tudományos Intézet, az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a Bolyai Tudományegyetem keretében folyó tudományos illetőleg oktatónévelő munkálkodással. Erdély mezőgazdasági, ipari és népesedési múltját kutatva felfedezője, összegyűjtője és közlétevéje lett a székely falusi írásbeliségnek, annak a sajátos történelmi forrásfajtának, amelyben a legbeszédesebben tükröződnek a középkori magyar falu közösségi hagyományai. A székely falutörvények (1947), A rendtartó székely falu (1973), A törvényhozó székely falu (1983) című kötetekben közlített források és az azokat értelmező, európai kitekintésű magyarázatok a földközösségből kinövő faluközösséget olyan szerves társadalmi fejleményként mutatják be, melyben a székely falunak sikerült kigyöngyöznie sajátos belső autonómiáját. [...] – olvashatjuk róla a Benkő Samu tollából származó megemlékezésben (Magyar Tudomány 2003. 5. sz. 651–652. old.). A Honismeret Aki a tornác küszöbén állt című, Sebestyén Kálmán által vele készített interjú közreadásával tiszteltett emléke előtt (2003. 2. sz. 62–66. old.). A Rálátásban (2003. 2. sz. 43–45. old.) Dankó Imre emlékezett meg róla (Főhajtás Imreh István előtt).

HÚSZÉVES A NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLETEK SZÖVETSÉGE. Olyan hagyományörzőket tömörít a fennállásának huszadik évfordulóját 2003. február 1-jén a Fővárosi Művelődési Házban ünneplő Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ), akik meg akarnak felelni a mai életmód, a mai világ kihívásainak, a 21. század haladási irányának is. A népművészet minden terét érintően, a hetvenes években következett be a gyökeres szemléletbeli változást hozó fordulat. Kezdetét vette a táncházi mozgalom, népi zenekarok alakultak, s 1973-ban létrejött a Fialatok Népművészeti Stúdiója. Első ízben 1973-ban került sor az Országos Népművészeti Pályázat című kiállításra, amely 1992-ben az Élő népművészet címet kapta. 1982-ben a fiatalabb és az idősebb nemzedékek szakmai és társadalmi képviselőit a népművészeti egyesület vette át. A rendszerváltást követően az egyéni tagságra épülő egyesületet 1994-től felváltotta a megyék, régiók, stúdiók összefogására épülő NESZ, melynek elnöke Bánszky Pál művészettörténész. A NESZ alapította meg a Király Zsiga, az Aranykoszorú Életmű, az Év Mestere, az Év Ifjú Mestere Díjakat. A két legfontosabb ünnep, amely a NESZ nevéhez fűződik, a Mesterségek ünnepe és a Pünkösdi sokadalom. A huszadik születésnapon a Gázsa zenekar és Hollókői Lajos köszöntője után Borbély Jolán etnográfus nyitotta meg Az élő népművészet és a fotó című kiállítást. A nagy számban érkező egyesületi képviselőket a NESZ alapító elnöke, Péterfy László, majd jelenlegi elnöke, Bánszky Pál köszöntötte. Diószegi László ünnepi szavaiban felhívta a figyelmet arra, hogy csakúgy, mint a tárgyi népművészet világában, a néptánc világában is a legfőbb érték a kreativitás, az alkotó ember. (Varga Klára: Jubiláló népművészeti egyesületek. Magyar Nemzet 2003. febr. 3. 15. old.).

PLETYKA. Szóbeszéd, mendemonda, pusmogás, szófiabeszéd, mesebeszéd, álhir – mind-mind a pletyka szinonimái. Igaz-e, hogy a pletyka a társadalom működőképességének elengedhetetlen része? Megfelel-e a valóságnak, hogy a pletykafészek nagy része mindazon tulajdonságok birtokában van, amelyek ma igen keresettek a munkaerőpiacon? Ilyen a rugalmasság, a kreativitás, a kommunikatív készség, a dinamizmus és a felkészültség. Egyebek között ezekről a kérdésekről beszélgetett Voigt Vilmos, az ELTE Folklore Tanszékének vezetőjével Pogonyi Lajos, amelyet a *Népszabadság* (Pletykálunk, tehát vagyunk? 2003. febr. 8. 28–29. old.) közölt. • A pletykáról írt könyvet, és ugyanerről tart szakszemináriumot az ELTE Média Tanszékén Szvetelszky Zsuzsanna. A témáról Falusy Zsigmond beszélgetett vele és az interjú szintén a *Népszabadságban* (Folytassa pletykafészek! – Madame Pompadour is szeretett fecsegni. 2003. nov. 22. 10. old.) jelent meg.

LUKÁCS LÁSZLÓ EGYETEMI TANÁR. A *Köztársaság* Elnökének 35/2003. (III. 4.) KE határozata egyetemi tanári kinevezéséről. Az oktatási miniszter előterjesztésére, a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 71. §-a (1) bekezdésének a) pontjában foglalt jogkörömben a Kodolányi János Főiskolán dr. Lukács Lászlót, a Szent István Király Múzeum Néprajzi Osztály osztályvezetőjét, a Kodolányi János Főiskola további jogviszonyban alkalmazott tudományos tanácsadóját – meghívással, határozott időre – 2003. március 1-jétől öt évig terjedő időtartamra egyetemi tanárrá kinevezem. Budapest, 2003. február 13. Mádl Ferenc s. k., a Köztársaság elnöke. Ellenjegyzem: Dr. Magyar Bálint s. k., oktatási miniszter. (Magyar Közlöny 2003. 22. sz. 1776. old.).

TÁJHÁZI HÍRLEVÉL. Jósvafőn 2003 februárjában megjelent a Magyarországi Tájházak Szövetsége tájékoztatójának, a *Tájházi Hírlevélnek* 1. füzeté. A szövetség alapszabályát lásd folyóiratunk 2003. 1–2. számában (3–12. old.).

EMLEKEZÉS PESOVÁR FERENCRE. Az Alba Regia Táncgyűlés, a Szent István Király Múzeum, a Megyei Művelődési Központ és a Pesovár Ferenc Alapítvány nagyszabású, több napos (2003. február 27.–március 1.) megemlékezést rendezett Székesfehérváron Pesovár Ferenc halálának 20. évfordulója alkalmából. • A budapesti Hagyományok Házában május 29-én kiállítással (megnyitotta: Lukács László), beszélgetéssel (résztevők: Borbély Jolán, Lukács László, Karácsony Zoltán, Botos József, Pesovár Ernő, Sebő Ferenc), valamint a Magyar Állami Népi Együttes, az Alba Regia Táncgyűlés és a Galiba Zenekar műsorával emlékeztek rá. • Pesovár Ferenc 1930. április 23-án született Herenden. Középiskolai tanulmányait a veszprémi piarista gimnáziumban végezte. Itt ismerkedett meg Molnár Istvánnal, aki felkeltette a magyar néptáncok iránti érdeklődését. Érettségi után először a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének a tagja, majd jelentkezik az ELTE muzeológia–néprajz szakára. Ekkor ismerkedik meg többek közt Martin Györggyel, Andrásfalvy Bertalannal, Borbély Jolánnal, Lányi Ágostonnal, akikkel együtt néptáncgyűjtéseket folytatott. Aktívan részt vesz az 1955–58 között folyó Szabolcs-Szatmár megyei monografikus néptáncutatói munkákban. Egyetemi szakdolgozatát a szatmári Tyukod táncairól és tánc-életéről írta. 1955-től a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum segédmuzeológusa, majd vezetője. 1957. április 12-től haláláig (1983. február 27.) a székesfehérvári István Király Múzeum alkalmazottja volt. Szinte az egész magyar nyelvterületen végzett néptáncgyűjtéseket, de különösen a Fejér megyei kutatásai jelentősek. A táncéletről, mutatványos jellegű eszközös táncainkról és a juhait kereső táncpantomínról írt tanulmányai kiemelkedő jellegűek. Táncfolklorisztikai kutatásai mellett Fejér megye általános néprajzát is feltárta. Fontosabb művei: Fejér megyei táncok I. Alapi táncok (1960); Táncmesterek a szatmári falvakban (1960); Kanásztánc és seprűtánc – mutatványos táncaink két típusa (1968); Ein dramatisches Volksspiel in Südosteuropa (1973); A magyar nép táncélete (1978); Béres vagyok, béres – Fejér megyei népzene (1982); Juhait kereső pásztor – Fejér megyei néptáncok (1983).

HARANGOZÓ IMRE ÚJ KÖNYVE. *Sokat gondolkoztam a régi atyákról* címmel a Magyar Östörténeti Kutató és Kiadó Kft. (Bp.) adta ki 2003-ban Harangozó Imre új könyvét, amelyben a szerző, folklóralkotásokkal gazdagítva és fotókkal illusztrálva a magyar nép hitvilágának vázlatos bemutatására vállalkozott.

KÜLLÖS IMOLA VÉDÉSE. Küllös Imola az MTA székházában 2003. február 28-án védte meg az MTA doktora címre benyújtott *Közköltészet és népköltészet (A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata)* című értekezését. Az opponensek Kilián István, az irodalomtudomány doktora, Ujváry Zoltán, a néprajztudomány doktora és Kriza Ildikó, a néprajztudomány kandidátusa voltak.

MATYÓK. Várallyay Gyula születésének századik évfordulója alkalmából *A hagyomány szava* címmel rendezett ünnepséget a mezőkövesdi Gazdaházban a Matyóföldi Alkotók és Művészpártolók Egyesülete 2003. március 8-án, amelyen a szervezet elnöke, Pap János ismertette a mezőkövesdi születésű népdalkörvezető, költő, népművelő életét. A rendezvényen számos rövid előadás mellett a környékbeli hagyományörzők műsorát is megtekinthették az érdeklődők. Várallyay Gyula egyike volt azoknak a lokálpatriótáknak, akik sokat tettek szülőföldjük népművészetének fennmaradásaért. Elvállalta a Matyó Bokréta vezetését, majd az Országos Magyar Bokréta Szövetség módszertani tanácsadója lett. Rendszeresen írt verseket, amelyeket számos hazai és külföldi lapban, valamint a Magyar Rádióban publikált, részt vett a helyi öntevékeny színjátszó mozgalomban és néprajzi gyűjtéseket folytatott. [...] Fáradhatatlan munkásságáért köszönetet nem kapott, 1944-ben a nyilasok, majd később a szovjetek elhurcolták, és rengeteg megaláztatásban volt része. (Matyó hagyományok. *Magyar Nemzet* 2003. márc. 7. 14. old.) Pap Jánosnak az ünnepségen elhangzott előadását (Várallyay Gyula és a korabeli Mezőkövesd) a *Honismeret* (2003. 3. sz. 39–43. old.) közölte. • Matyóföld mutatkozott be 2003. december 18-án a budapesti Corvin Művelődési Házban. A rendezvényen közreműködött a Matyó Néptánc Egyesület, a Mezőkövesdi Zeneiskola és Művészeti Iskola és több matyóföldi költő. Rajzos ismertetővel szemléltették, hogyan születik a matyó rózsza, valamint népdaltanításra és mézeskalács-bemutatóra is sor került. A programok között szerepelt Dala József és Takács István tárlatának megnyitása. (K. E. V.: Matyóföld Budapesten. *Magyar Nemzet* 2003. dec. 18. 15. old.). • Ötvenéves a mezőkövesdi Matyó Múzeum címmel a *Magyar Múzeumokban* (2003. 4. sz. 32–33. old.) Viszóczky Ilona közölt cikket.

A GULYÁS MINT VILÁGÖRÖKSÉG? – GULYÁSAKADÉMIA. – Szó sincs arról, hogy ismét pusztavisszaszíró nemzeti jelképpé szeretnénk tenni a gulyást. Ez a magyarok egyik legősibb étele, amelyet egy receptkönyvében már Bornemissza Anna is említ az 1700-as években – mondja Csányi Sándor, a szolnoki Gulyásfesztivál Egyesület elnöke. Őt évvel ezelőtt, amikor az első gulyásfesztivált megszervezte Szolnokon, még csak néhány tucat bográcsban főtt az étel, az idén azonban már ötszáznál is több csapat jelentkezését várják a versengésre. Néhány hónapja pedig azt vette a fejébe, hogy kezdeményezi: nyilvánítsák a gulyást a kulturális, gasztronómiai világörökség részévé. De vajon mi előnye származik a gulyásnak abból, hogy a világörökség része lehet? Csányi Sándor szerint ennek a címnek legfeljebb eszmei értéke van, s talán még az, hogy más nemzetek nem használhatják majd sem a „gulas”, sem a „gulasch” kifejezést az ilyen jellegű ételekre. Csányi Sándor azt mondja: tisztában van vele, hogy az UNESCO világörökségről döntő bizottsága akár több évig is mérlegelheti a beadványukat, mielőtt határoz a kérdésben. Magyarországon már számos támogatójuk akad: legutóbb például egy, a kormány Szolnokra kihelyezett ülése előtt rendezett civil fórumon lobbizott Csányi Sándor a gulyás ügyében. Ezen a találkozón szavai szerint több tárca vezetőjét is megnyerte a gulyás támogatására. Hozzátette: az étel eredetiségét bizonyító dokumentumokat előbb a Miniszterelnöki Hivatalba kell eljuttatni, majd innen a Külügyminisztérium küldi tovább az UNESCO illetékes bizottságához. Világörökségi védettséget csak a magyar állam kezdeményezhet, ehhez civil szervezeteknek nincs közvetlen joga. Csányi

Sándor lelki szemei előtt mostanság egy hosszú lista lebeg. Ezen a Hortobágy, a Tokaj-hegyvidék, a budapesti Andrassy út, a londoni Tower, I. Edward király észak-walesi várjai, a reims-i katedrális, a párizsi Szajna-part és megannyi más építészeti és kulturális remekmű társaságában a világörökség részeként szerényen meghúzódik egy egyszerű magyar étel, a gulyás neve is. Igaz, talán nem egyedüli gasztronómiai örökségként kerülhet oda: hirtik, hogy az olaszok hasonló kérelmet nyújtottak be az ő nemzeti ételük, a pizza ügyében. S ha e két étel helyet kap a listán, beláthatatlan, hányan jelentkeznek még az UNESCO-nál, mondjuk az orosz pirog, a szlovák sztrapacska vagy a pekingi kacsa világörökséggé nyilvánításáért. (Doros Judit: A gulyás és a világörökség. Népszabadság 2003. márc. 10. 7. old.). • Gulyásakadémiát alapított 2003-ban a gyulai Kisködmön étterem tulajdonosa, amelyen a Magyarországra invitált nagyköveteket szeretné megtanítani az egyik legjellegzetesebb magyar étel, a gulyásleves elkészítésére. Az első „előadáson” az Indonéz Köztársaság nagykövete asszonyát látták vendégül.

AKADÉMIAI IFJÚSÁGI DÍJAT KAPOTT SÁNTHA ISTVÁN. Az Akadémiai Ifjúsági Díjat az MTA főtítkára alapította 1972-ben az intézmény kutatóhelyein dolgozó fiatal munkatársak részére. A jelentős pénzjutalommal is járó elismerést 2003. március 14-én huszonöt fiatal kutató kapta meg, köztük Sántha István, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársa.

FEJŐS ZOLTÁN: TÁRGY-FORDÍTÁSOK – NÉPRAJZI MÚZEUMI TANULMÁNYOK. „Ritka az a tárgy amely eleve azért készült, hogy múzeumba kerüljön. Zömük véletlenül válik műtárggyá. Használati eszközeinket, fogyasztási cikkeinket nehezen tudjuk múzeumi tárgyként elképzelni, pedig a mai gyűjteményekben főlhalmozott tárgyak nagy része valamikor a mindennapi használat részét képezte. Másik hányaduk már eredetileg is ritkán volt használatos, s alkalmanként sajátos szerepet töltött be: rítusok, szokások, vallásos cselekmények során életek vele, vagy valamilyen »értéke«, »ritkasága« miatt óvták, és csak elvétele hasznosították. A múzeum az a nagy fordítógép, amely az eredeti körülmények közül kikerült, kiemelt tárgyat valami mássá változtatja. Elsősorban megőrzi, így valami elmúlt, valami idegen világ emlékeként tartja fenn, sőt rendre úgy teszi ismét hozzáférhetővé, hogy újabb és újabb jelentésekkel ruházza föl. A tudományos feldolgozással és a kiállításoknak köszönhetően új összefüggések tárulnak föl, amelyek azonban olyannyira változékonyak lehetnek, hogy a múzeumi tevékenység tárgyat is jelenősen alakítani tudják. A néprajzi múzeumok mai szerepe a korszakok és az eltérő társadalmi rétegek közötti többszörös fordításban, az ismeretlen vagy a túlzottan közeli tolmácsolásában teljesedik be, ennek révén a társadalom mozgásáról, önmagunkról is képet alkothatunk” – olvashatjuk a tanulmánykötet ajánlásában. (Gondolat Kiadó, Bp., 2003)

KITÜNTETÉSEK MÁRCIUS 15-ÉN. Nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából a Magyar Köztársaság elnöke – a miniszterelnök felterjesztésére – 2003-ban – mások mellett – Kállai Kiss Ernő Liszt-díjas klarinét- és tárogatóművésznek fél évszázados virtuóz előadóművészetéért, a hagyományos és a modern hangzású cigány népzenet megismertető, megújító és népszerűsítő tevékenységéért *Kossuth-díjat*; Bori Imre írónak, irodalomtörténésznek, az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszéke tanárának a magyar irodalmi modernség és a vajdasági irodalmi hagyomány kutatásában elért eredményeiért, a vajdasági szellemi életben betöltött szerepéért, életművéért *Széchenyi-díjat*; Kemény Istvánnak, a szociológiai tudomány doktorának, az MTA Szociológiai Kutatóintézete tudományos főmunkatársának a magyarországi szegénység és a cigányság helyzetének feltárását szolgáló kutatásaiért, kiemelkedő tudományos, publicisztikai munkásságáért *Széchenyi-díjat*; Niederhauser Emilnek, az MTA rendes tagjának, az MTA Történettudományi Intézete tudományos tanácsadójának nemzetközileg is elismert, alapos forrásismeretre támaszkodó, széles körű Kelet-Európa-kutatásaiért, nemzedékeket nevelő pedagógiai munkásságáért, egész életművéért *Széchenyi-díjat* adományozott. • Az ünnep alkalmából – mások mellett – Juhász Zsolt, a Duna Művészegyüttes koreográfusa, táncos szólistája és Rusorán Gabriella, a Honvéd Együttes táncos szólistája *Harangozó Gyula-díjat*; Vári Fábán László,

Kárpátalján élő, folklórgyűjtéssel is foglalkozó költő József Attila-díjat; Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató és újságíró pedig Táncsics Mihály-díjat kapott.

KÖNYV JASCHIK ÁLMOSRÓL. Jaschik Álmos (1885–1950) iparművészről, pedagógusról, grafikusról, dizlet- és jelmeztervezőről, a népi kultúra értékeire épülő rajzoktatás egyik úttörőjéről szóló könyvet jelentetett meg 2003-ban a Noran Könyvkiadó. A kötet tanulmányainak szerzői: Mezei Ottó, Révész Emese, Mohay Tamás, Rozsondai Marianne, Bakos Katalin, István Mária és M. Tóth Géza.

MAGYAR NÓTA. Budapesten 2003. március 29-én Dankó Pistára, a világszerte ismert cigány-primásra emlékeztek halála centenáriumán. A Magyaróta Országos Egyesület rendezésében emléktáblát avattak az I. kerületben, a Pauler utca 2. szám alatti épület falán. Az Uránia Nemzeti Filmszínházban bemutatták az Erkel Színházban 1985-ben, a legkiválóbb nótáénekesek részvételével készített filmet. A híres nótáíró és primás 1858-ban született Szatymazon, 1903. március 29-én hunyt el Budapesten. Már 15 éves korában cigányzenekart szervezett szülőfalujában. Budapesten Blaha Lujza előadásainak köszönhetően dalai hamar népszerűek lettek. • 2003-ban, 83 éves korában elhunyt idősebb Sánta Ferenc, Európa-szerte ismert primás, aki pályáját Kaposvárott kezdte, a Somogy Megyei Népi Együttes vezetője és művészeti vezetője volt. A cigány-primás Pécsen is muzsikált, majd Budapestre költözött családjával. Bejárta egész Európát; legismertebb nótája a Minden primás jó barátom kezdetű dal volt. Az 1999-ben *Köztársasági Érdemrenddel* kitüntetett művész Jászberény díszpolgára volt. (MTI) • 2003. szeptember 6-án a budapesti Kossuth téren, a Parlament előtt a Magyaróta Országos Egyesület demonstrációt tartott a nép- és a népies zene esélyegyenlőségének megteremtéséért, valamint a népzene és a néptánc, a magyar nóta, a cigányzene erőteljesebb megjelenítését követelő petíciót juttattak el a két közszolgálati médium, a Magyar Rádió és a Magyar Televízió elnökéhez.

TÁNCHÁZ. 2003. március 29–30-án minden eddiginél többen voltak kíváncsiak a népzene, a néptánc és a népi mesterségek legnagyobb ünnepére: a XXII. Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár hétvégi programjain, a budapesti SAP Rendezvénycsarnokban és Körcsarnokban, illetve a Fővárosi Művelődési Házban több mint tízezen fordultak meg. A Kárpát-medence legnagyobb folkeseményének számító rendezvényen az érdeklődők népművészeti vásár, koncertek, bemutatók, kiállítások, táncházzak, filmvetítések és gálaműsorok segítségével ismerkedhettek a hagyományos paraszti kultúra értékeivel. • A táncházmozgalom három évtizedes történetének muzikusait, énekesit, táncosait, koreográfusait, néprajzkutatóit (pl. Agócs Gergelyt, Berecz Andrást, Halmos Bélát, Kallós Zoltánt, Kelemen Lászlót, Panek Katit, Sebestyén Mártát, Szarka Tamást, Tímár Sándort) mutatja be Abkarovits Endre Táncházi portrék című interjúkötete, amely a budapesti Hagyományok Háza kiadásában 2003-ban látott napvilágot. • A Hagyományok Háza, Árendás Péter szerkesztésében kiadta a Táncház – Népzene 2003 című lemezt.

HOGYAN GYŰJTÖTTEK ELŐDEINK? E címmel és *Néhány fejezet a magyar néprajztudomány történetéből* alcímmel, a marosvásárhelyi Mentor Kiadó 2003-ban jelentette meg Hála József tanulmánykötetét, amely az alábbi írásokat tartalmazza: Mikor született Orbán Balázs?; Kalotaszeg reformkori leírása és leírója; Herrmann Antal, a magyar néprajz „vándorapostola”; Gyarmathy Zsigáné munkásságának jelentősége a szerveződő magyar néprajztudományban; Jankó János kalotaszegi kutatásai; Herrmann Antal és Jankó János mint turisták; Herrmann Antal és a népi építéset; Herrmann Antal váci évei és kapcsolatai; Pávai-Vajna Ferenc és a magyar néprajz; Báró Nopcsa Ferenc, a természettudós és néprajzkutató; Hogyan gyűjtöttek elődeink? – Anekdoták és történetek a magyar néprajztudomány klasszikusairól.

KITÜNTETETT ÉNEKESEK ÉS ZENÉSZEK. *Odaítélték a 2003. évi eMeRTon-díjakat: a tizenkét kategóriában kiosztott zenei elismeréseket április 4-én adták át Budapesten, az Uránia Nemzeti Filmszínházban megtartott gálaesten. Tavalyi teljesítménye alapján az év legjobb énekesnője Lovász Irén népdalénekes, az év folkénekeseké kategória győztese Maczkó Mária, az év legjobb együttese pedig a Kaláka lett.*

PETERCSÁK TIVADAR KÖNYVE. A Heves Megyei Múzeumi Szervezet és a Dobó István Vármúzeum 2003-ban Egerben kiadta Petercsák Tivadar *Nemesi és paraszti közbirtokosságok Heves megyében (XVIII–XX. század)* című könyvét. A kötetről a *Múzeumi Hírlevélben* (2003. 10. sz. 321. old.) jelent meg ismertetés, Szilágyi Miklós recenzióját pedig az *Ethnographia* (2003. 3–4. sz. 322–325. old.) közölte.

BARTÓK, KODÁLY ÉS A MUZSIKÁS. *Bartók, Kodály zeneművei és a népzene kapcsolatát kívánta hitelesen és élményszerűen bemutatni a Muzsikás együttes 2003. április 5-én a Zeneakadémia nagytermében. A hangverseny elsősorban a kórusművek és a népdalok viszonyát helyezte fókuszba a Sebestyén Márta, Farkas Zoltán Batyu, Tóth Ildikó Fecske, a nyíregyházi Pro Musica leánykar és Szabó Dénes karnagy közreműködésével. A hangverseny anyaga lemezen is megjelent A Muzsikás és Sebestyén Márta a Zeneakadémián címmel.*

MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJASOK. A Hámori József, a Magyar Örökség és Európa Egyesület elnöke által vezetett bírálóbizottság állampolgári javaslatok alapján 2003-ban *Magyar Örökség Díjjal* tüntette ki – mások mellett – Ferencz Évát az ősi népi imádságok ihletett tolmácsolásáért, Maczkó Máriát pedig népdalaink művészi előadásáért. Posztumusz *Magyar Örökség Díjjal* ismerték el – mások mellett – Pais Dezső nyelvész, Imreh István történész, Rajeczky Benjamin zenei történész és népzene kutató munkásságát, valamint Török Erzsébet népdalénekes művészetét.

VEREBÉLYI KINCŐSŐ HABILITÁCIÓS ELŐADÁSAI. *Verebéli Kincső, az ELTE Folklore Tanszékének docense a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán 2003. április 9-én tartotta meg A hétköznapi és szokáskutatás, valamint a Hétköznapi és ünnep a szokásvilágban (magyar és német nyelven) című habilitációs előadásait.*

ZSUPOS ZOLTÁN KITÜNTETÉSE. Zsupos Zoltán néprajzkutatót, televíziós szerkesztő-rendezőket a Műemléki Világnapon, 2003. április 15-én a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Dercsényi Dezső-sajtódíjjal tüntette ki.

PLATTHY GYÖRGY EMLÉKEZETE. 2003. április 20-án, 95 éves korában elhunyt Platthy György pécsi festőművész, nyugalmazott tanszékvezető főiskolai tanár. Búcsúztatása május 5-én volt Pécsen, a Központi temetőben. • A művész-pedagógus 1908-ban született Ungváron, s 1933-ban szerzett diplomát a Képzőművészeti Főiskolán rajztanár-festőművész szakon. Mestereinek Bekhardt Ágostont, Csók Istvánt és Glatz Oszkárt tekintette, de nagy hatással volt rá az idővel barátjává lett Martyn Ferenc is. A nagybányai festészetből táplálkozó virtuóz technikai tudása nemcsak pittkréta- és szénrajzain, hanem olajfestményein, olajpasztelljein is megmutatkozott. Műveinek színvilága rendkívül gazdag; képeinek témája, atmoszférája pedig a korszerű európai stílusjegyek mellett sajátosan magyar, nemzeti és népi is. A népművészet pedagógusként is foglalkoztatta. Kitartó munkával elérte, hogy a jövő rajztanárai egy éven át néprajzi kurzuson vegyenek részt; s ennek tananyagát, jegyzeteit, sőt a Népművészet című tankönyvet is ő állította össze. Ahogy Kodály Zoltán a zenepedagógiába beépítette a népdal, a népzene oktatását, úgy tette ő is a rajzoktatás szerves részévé a tárgyi, népművészeti kultúra ismeretét. Éveken át járta a

magyar falvakat, faggatta a pásztorokat, fajaragókat, himzőasszonyokat. Bensőségesen írt erről az Emlékeim a szeretet hullámhosszán című, 1997-ben kiadott könyvében is. Gazdag életművét ötvennél több hazai és külföldi tárlatán mutatta be. Képei ezután is láthatók a pécsváradai könyvtár épületében 1991-ben nyílt állandó kiállításán. Munkásságát több ízben is magas elismeréssel jutalmazták. Mikor a pápa Magyarországon járt, Platthy György krakkói tárgyú festményét ajándékozta neki. Egyik utolsó tárlatát 2000-ben Mádl Ferenc köztársasági elnök nyitotta meg a tihanyi bencés apátságban. (Hámori Andrea. Magyar Nemzet 2003. máj. 5. 14. old.).

ZENTAI TÜNDE: AZ ÁGY ÉS AZ ALVÁS TÖRTÉNETE. E címmel adta ki Zentai Tünde új könyvét 2003-ban Pécsen a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány a Pannoniai Könyvek sorozatban. A kötetet a Magyar Nemzetben (2003. ápr. 26. 34. old.) Zsohár Melinda, a Népszabadságban (2003. szept. 6. 9. old.) pedig N. Kósa Judit ismertette.

MANHERZ KÁROLY HERDER-DÍJAS. A hamburgi F. V. S. Alfred Töpfer Alapítvány 2003-ban Herder-díjjal tüntette ki Manherz Károly germanistát, egyetemi tanárt, az ELTE Bölcsészettudományi Karának dékánját, Társaságunk belföldi tiszteleti tagját (1994).

KÖNYV ÉS FILM KÖRÖSI CSOMA SÁNDORRÓL. Kubassek János geográfus-tudománytörténész *A Himálája magyar remetéje – Körösi Csoma Sándor életútja kortörténeti és földrajzi háttérrel* című könyvét (Bp., 1999) 2003-ban második, bővített kiadásban jelentette meg a budapesti Panoráma Kiadó. • Körösi Csoma Sándorról szóló legújabb filmje forgatását 2003 őszén kezdte meg Szemző Tibor rendező (operatőr: Szaladják István). Sári László, a forgatókönyv írója szerint a cél nem egy életrajz szokásos filmre vitele, sokkal inkább „filozófiai pikareszkként szeretnénk bemutatni, ahogy Körösi Csoma végigjárja a szellem útját, és végül rájön, hogy mi a lét értelme. A film forrásanyagát egyrészt az erdélyi Csoma-legendák alkotják, amelyekből a tudós életének főbb állomásai rajzolódnak ki. Másrészt az alkotók Körösi Csoma Sándor lelkét, gondolatait, érzéseit tárják a néző elé.”

BÍRÓ FRIDERIKA KÖNYVE GÖCSEJRŐL. A Zala Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadásában 2003-ban napvilágot látott Bíró Friderika *A szegek világa – Göcsej néprajza a 18–20. században* című könyve. A kötetet ünnepélyes keretek között április 29-én Zalaegerszegen Vándor László megyei múzeumigazgató mutatta be a sajtó képviselőinek és Cseri Miklós, a szentendrei Szabad-íri Néprajzi Múzeum főigazgatója méltatta az olvasók előtt. Az új Göcsej-könyvet a Magyar Múzeumokban (2003. 4. sz. 60-61. old.) Selmeczi Kovács Attila recenzálta.

SÁMÁNOK. Az ősök szellemét idéző áldozati szertartással, jelképes loáldozattal és tisztítótűzzel avatta fel 2003. május 1-jén a Petraskó Tamás vezette hagyományörző kör a karosi temetőt. A „kalandozó magyarok” a közeli Kisrosvágyról érkeztek, ahol kora Árpád-kori falujuk paticsfalú házai között készültek az ünnepségre. Részletesebben lásd Dombi Margit: Sámánének a karosi temetőben – kísérleti régészet: korhű Árpád-kori házak állattartással, terepíjászattal és vendégvonzó alkalmi csatákkal (Magyar Nemzet 2003. máj. 3. 4. old.). • Hangszínházba várta az érdeklődőket az Ojanna társulat 2003. június 20-án a budapesti Nyitott Műhelybe. A csapat énekesnője, Kanalas Éva a telet a moszkvai Drámai Művészetek Iskolájában töltötte. Koncertezett az orosz publikumnak, és énekelt az Uralon túl. A Nyitott Műhelyben bemutatott produkció a magyar táltoshagyományokkal ismerteti meg a hallgatókat. A népdalok és -mesék, az archaikus imák, a gyógyító rigmusok és a gyermekmondókák „artikulátlan” hangokkal keverednek a műsorokban. Aki a produkció hangjait adták: Kanalas Éva (ének, sámandob), Keresztes Nagy Árpád (koboz), Benkő Róbert (bögő), László Ildikó (ének, hangok). • „Írt szappanopera-epizódot, kamaradramát, kisregényt, esszéket és az utóbbi év legnagyobb magyar ifjúságiregény-sikerét, a *Gergő és az*

álomfogókat, illetve ennek folytatását, a *Gergő és a bűbájketrece*t, amely egy magyar kisfiú sámánná válásának történetét meséli el. Váltól lefelé nem mozog Böszörményi Gyula teste, az író vidéki szociális otthon lakója, de éberen is képes arra, amire a sámánok csak révülten: mozdulatlan teste nem korlátozza hihetetlenül színes szellemi kalandozásait. Valaki azt írta róla, ha beszélgetni kezd vele az ember, észre sem veszi a kerekesszékét” – így kezdődik Farkas Adrienne Böszörményi Gyula íróval készített interjúja, amelyet a *Magyar Nemzet* (2003. dec. 6. 23. old.) közölt. • *Sámánok tegnap és ma* címmel Bokor Zsuzsa az *Ethnographiában* (2003. 1–2. sz. 153–157. old.) jelentetett meg recenziót az alábbi tanulmánykötetről. Carla Corradi di Musi (szerk.): *Lo sciamano e il suo „doppio” – Atti del convegno (Bologna, 6–7 marzo 2001)*. Bologna, Carattere, 2002.

LÜKŐ GÁBOR: ZENEI ANYANYELVÜNK. Lükő Gábor zenetudományi, zene- és szöveg-folklorisztikai írásait tartalmazza az életműsorozat 2003-ban megjelent, harmadik kötete, amely Pozsgai Péter szerkesztésében, a Táton Kiadó gondozásában látott napvilágot. A könyvről a *Magyar Nemzetben* (2003. ápr. 23. 14. old.) Kiss Eszter Veronika tollából jelent meg ismertetés.

A HATÁRAINKON TÚLI MAGYAROK NÉPRAJZÁRÓL. A Magyar Tudományos Akadémia minden év május elején sorra kerülő évi rendes közgyűléseihez csatlakozva, rendszeresen tudományos tematikájú osztályülésekre kerül sor. Ezeknek az üléseknek változó a tárgya, legtöbbször fontos kutatási kérdések vagy jeles évfordulók jelentik időszerűségüket. Gyakran interdiszciplináris jellegük van, máskor egy-egy szakterület önálló témakörrel szerepel. A Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya Kósa László akadémikus indítványára úgy döntött, hogy 2003-ban a májusi közgyűléshez kapcsolódó osztályülés megszervezésére Néprajzi Bizottságát kéri föl. Jelentőségét tematikája mellett többek között az adja, hogy hasonló lehetőséghez a néprajztudomány több év óta nem jutott. 2003. május 8-án *A Magyarországon kívül élő magyarok néprajzi és antropológiai kutatása* címmel az MTA budapesti székházában megrendezett tudományos osztályülésen az alábbi előadások hangzottak el. Liszka József (Komárom): A szlovákiai magyarok mindennapi kultúráját befolyásoló külső tényezők 1918-tól napjainkig; Pozsony Ferenc (Kolozsvár): Hagyomány és modernizáció a moldvai csángó falvakban; Keszeg Vilmos (Kolozsvár): Tizenkét év – Változó szemlélet és módszer a romániai magyar néprajzi kutatásban (1990–2002); Papp Árpád (Szabadka): A „Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza” (CD-ROM bemutató); Szabó Mátyás (Stockholm–Bécs–Budapest): Nyugat-Európa magyarsága: önismeret, kötődések, útkeresés; Bartha Elek (Debrecen): Kisebbségi létformák változásának néprajzi vizsgálata a Kárpát-medence északkeleti régiójában; Kósa László (Budapest): A Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarok kutatásának nyolcvan éve. • A Györffy István Néprajzi Egyesület *Határon túli magyar érdekű néprajzi gyűjtemények múzeumokban* címmel 2003. november 14-én a Budapesti Történeti Múzeumban rendezett konferenciát, amelyen a következő előadások hangzottak el. Fejős Zoltán: A Néprajzi Múzeum gyűjteményei és a határon túli magyar népi kultúra (Jegyzetek a gyarapítás/gyarapodás történetéről); Pozsony Ferenc: A romániai múzeumok magyar gyűjteményei; Danter Izabella: A szlovákiai múzeumok és a magyar népi kultúra muzeális emlékei; Horváth Sándor: A burgenlandi és szlovéniai múzeumok magyar gyűjteményei. • A *Néprajzi Látóhatár* 2003. 1–2. számában Körkép a határainkon kívüli magyarság néprajzáról I. összefoglaló cím alatt közölte az alábbi dolgozatokat. Trócsányi András: A környező országok magyarságának területi-kulturális jellemzői; Gecse Annabella: A magyar néprajz legújabb eredményei Szlovákiában (1989–2002); Sztankó Péter: Kárpátaljai magyar néprajz (1989–2002); Szabó Á. Tőhötöm: A magyar nyelvű néprajzi felsőoktatás, kutatás és muzeológia Romániában; Lábadi Károly: A horvátországi, drávaszögi magyarok néprajza 1991 után; Halász Albert: Gondolatok a szlovéniai magyar néprajzi oktatás, muzeológia és kutatások kapcsán.

NÉPI ÉPÍTÉSZETI GYÖKEREK. Szabó László tanár, a Szent István Egyetem Ybl Miklós Műszaki Főiskolai Kar jogelődjénél 1976-ban alapította meg a Népi Építészeti Tudományos

Diákkört, amelynek tagjai azóta minden évben, nyári gyakorlat keretében mérték fel épített környezetünk nagybecsű értékeit. A diákok népi építészeti kutatásai megindulásának 25. évfordulója alkalmából jelent meg Szabó Lászlónak a Népi építészeti GYÖKEREK felmérése, kutatása diákjaikkal 1987–2001 című, impozáns, mintegy 600 fotót és számos rajzot tartalmazó könyve. (Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft., Bp., 2003)

AZ ÉV MÚZEUMAI. Az ország több mint hetven múzeuma mutatkozott be 2003. május 17–18-án Budapesten, a Múzeum-kertben a *Múzeumi Világnap* alkalmából rendezett majálison. Az év múzeuma 2002 kitüntető címet és az egymillió forintos fődíjat a budapesti Postamúzeum és a kalocsai Viski Károly Múzeum érdemelte ki. Ugyancsak Az év múzeuma 2002 kitüntető címmel, valamint 500 ezer forinttal jutalmazták a Herendi Porcelánművészeti Múzeumot és a Marcali Városi Helytörténeti Múzeumot. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület különdíját a budapesti Textil- és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum kapta. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma múzeumosztálya különdíját a mezőkövesdi Mezőgazdasági Gépmúzeum érdemelte ki. (MTI) Vö. *Múzeumi Hírlevél* 2003. 6. sz. 184. old.; *Magyar Múzeumok* 2003. 2. sz. 29–32. old. (Deme Péter: „Az év múzeuma 2002” pályázatról).

LANCZENDORFER ZSUZSANNA–GÜLCH CSABA: A VÉRZŐ LILIOM – DELY MÁRI BALLADÁJA A NÉPHAGYOMÁNY ÉS A KÖLTÉSZET TÜKRÉBEN. Az Előszót és A ballada változatainak dallamai című fejezetet Barsi Ernő néprajzkutató, ny. főiskolai tanár, az Utószót pedig Lászlóffy Aladár Kossuth-díjas költő írta. (Győr, 2003) • Lanczendorfer Zsuzsanna Dely Mária balladájának igaz története és Gülch Csaba A vérző liliom című monodráma ugyanazon téma feldolgozása a tudományos kutatómunka és a művészet oldaláról. A tudományos munka összefoglalója mindannak, amit erről a balladáról több mint száz év után tudni lehet. A vérző liliom egy prózában megfogalmazott költői zuhatag, amely üzenet a 19. századból a 21. századnak a szenvedésről, az áldozatról, a szeretetről. Szívből ajánlom minden olvasónak, akit izgat a múlt, a jelen, és a jövő, és akinek fontosak az emberi érzelmek, történetek, és a hit...(Markó Iván)

BÍRSÁGOK NÉPI MŰEMLÉKEK LEBONTÁSÁÉRT. „Első ízben fordul elő, hogy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal – élve a törvény által 1997 óta biztosított lehetőséggel – jelentős összegű bírságot hajthat be a kulturális örökséget megkárosító állampolgártól. A jogerősen behajtható 16 millió forintos örökségvédelmi bírságot annak a budapesti asszonynak kell megfizetnie, aki három éve elbontatta a birtokában lévő tihanyi műemlék halászházat. [...]” • „Eltűnt a föld színéről Szolnok egyik utolsó népi műemléke: az országos védettséget élvező, vályogból készült, faoromzatú vályogházat elbontotta a tulajdonosa. Az Örökségvédelmi Hivatal tehetetlen: legfeljebb bírságot szabhat ki, de arra nem kötelezheti a tulajdonost, hogy újjáépítse az építészeti szempontból értékes házat. [...]” Részletesebben lásd N. K. J.–P. J.: Bírság műemlékrombolásért (*Népszabadság* 2003. máj. 21. 1, 5. old.) és Doros Judit: Nem kapott támogatást, lebontotta műemlék házát (*Uo.* 2003. aug. 29. 8. old.).

LÖVÉSEK HERMANN OTTÓRA II. Kulturális javak körébe tartozó tárgyak megsemmisítő rongálása miatt jogerősen százezer forint pénzbírságra ítélte tegnap a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Paróczai Csabát, a környezetvédelmi tárca egykori államtitkársági kabinetvezetőjét, aki 2000 őszén egy születésnapj mulatozások szélére Somogyi Győző Herman Ottó a Kis-Balatonnál című képét. Az elsőfokú bíróság ítélete egyévi, felfüggesztett börtönbüntetéssel szabott ki. Mint ismeretes, a Balaton-felvidéki Nemzeti Park vendégházában az azóta elhunyt Skultéty Sándornak, az akkor kiszagda irányítású környezetvédelmi tárca közigazgatási államtitkárának a születésnapját ünnepelték. A kabinetfőnök, Paróczai lekasztotta a falról a képet, majd – maig nem azonosított társával – kivitte a kertbe, ahol egy fegyverrel több lövést adott le a műre. Paróczai később – saját költségén – újra festette a művésszel az alkotást. A hajdani kabinetfőnök

nem ismerte el, hogy lövöldözött volna. Szerinte a kép úgy rongálódott meg, hogy egy üveggel véletlenül leverte a falról. Az ítélet kimondja, Paróczai lövésekkel tette tönkre a festményt. Az ítélethirdetés után Paróczai azt mondta: nem ért egyet a döntéssel, de kifizeti a bírságot. (Népszabadság 2003. máj. 23. 26. old.). Vö. Néprajzi Hírek 2003. 1–2. sz. 107. old.

ELHUNYT SZABÓ CSABA. Hatvanhét éves korában, Szombathelyen 2003. május 23-án elhunyt Szabó Csaba zeneszerző, zenetudós és főiskolai tanár. Temetése június 5-én volt a budapesti Farkasréti temetőben. A kolozsvári Zeneakadémia zeneszerzés szakán végzett, hosszú ideig a Székely Népi Együttes karnagya volt. Magyarországra költözve 1988-tól haláláig a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskolán tanított. Seres Andrással adta közre a *Csángómagyar daloskönyvet* (Héttorony Kiadó, Bp., 1991; vö. Pávai István: Seres András moldvai emlékei és a „Csángómagyar daloskönyv”. *Néprajzi Hírek* 1993. 3–4.sz. 104–107. old.), az *Erdélyi harmóniás éneklés a XVIII. században* című fő művét Magyarországra költözése után írta meg. E háromkötetes munka a Magyar Művészeti Akadémia millenniumi pályázatán *Arany Díjat* nyert.

A NÉPRAJZI ÉRTESÍTŐ REPERTÓRIUMA 1900–2000. E címmel, Nagy Réka szerkesztésében és a Néprajzi Múzeum kiadásában Budapesten 2003-ban jelent meg a magyar néprajz egyik legrégibbi periodikájának repertóriuma, amely e fontos szakmai orgánus történetét is tartalmazza.

MUZEOLÓGUSOK FAKANÁLLAL. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum *Muzeológusok fakanállal* című, hagyományos rendezvényére 2003-ban május 26-án került sor. A főzőversenyben díjazott csapatok neveit a *Múzeumi Hirlevél* (2003. 6. sz. 183. old.) közölte.

PETERCSÁK TIVADAR KINEVEZÉSE. Heves Megye Közgyűlése 2003. május 30-tól öt évre ismét Petercsák Tivadar etnográfust nevezte ki a Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatójává.

SZEMÉLYI VÁLTOZÁSOK NÓGRÁD MEGYÉBEN. A Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése 2003. június 1-jétől megbízta Szvircsek Ferencet a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet vezetői és a Nógrádi Történeti Múzeum igazgatói feladatainak ellátásával a kiírásra kerülő pályázat eredményes lezárásáig. A közgyűlés visszavonta Limbacher Gábor megyei múzeumigazgató megbízását. A balassagyarmati Palóc Múzeum új megbízott igazgatója Molnár Ildikó néprajzkutató lett.

GULYÁSVERSENY ÉS PÁSZTORTALÁLKOZÓ. Országos gulyásversenyt és pásztortalálkozót rendeztek 2003. június 7-én a hortobágyi Pusztai Állatparkban immár hetedik alkalommal. Ezúttal 11 felnőtt és 4 bojtár pár versengett a legjobbaknak járó címért. A lovasfogat-, ökörfogat- és csikósbemutatót követően a versenyben pányvadobásban, gulyásbotforgatásban, karikáscsergetésben, ökörhajtásban és a pusztai állatpark gémeskútjánál víz húzásban mérték össze felkészültségüket a versenyzők.

A VAJKÖPÜLŐ. A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai 8. köteteként 2003-ban napvilágot látott Csupor István és Rékai Miklós *A vajköpülő* című munkája.

ÜNNEPSÉG ÁTÁNYBAN – HOFER TAMÁS KITÜNTETÉSE. Átány polgármestere vezetésével a képviselő-testület úgy határozott, hogy a – Fél Edit és Hofer Tamás munkássága nyomán legalábbis etnográfus körökben – közzismertté vált faluban megerősítik a lakosok „Átány-

tudatát", közösségi szellemét. E célból 2003. június 8-án ünnepséget rendeztek. Az ünnepségre meghívták az Átányról elszármazottakat, és azok számára, akik még nem ismerték, bemutatták Átány Debrecenben végzett néprajzos muzeológusát, Végh Katalint, aki számos, a falu történelmét bemutató dokumentummal berendezte az ekkor megnyílt múzeumot. A múzeumi megnyitó mellett a 12 évi tatarozást követően újjászületett 14. századi templom és a szinte megnyitáskori állapotában megőrzött Kakas-ház volt az ünnepség látványossága. Átány község önkormányzata attól a céltól vezérelve, hogy a „helyi közösség szolgálatában kiemelkedő érdemeket szerzett személyeket méltó elismerésben részesíthesse, továbbá személyét és cselekedetét megfelelőképpen értékelve állíthassa a jelen és az utókor elé” Átány Községért plakettet alapított, amelyet elsőként Hofer Tamásnak adományozott. A plakettel átadott oklevél az alábbiakat tartalmazza: „Hofer Tamás Átány községben végzett kutatómunkája során, nehéz történelmi időszakban, felvállalta a község történelmének és hagyományainak földolgozását, népszerűsítve az átányi emberek jó hírét, a dr. Fél Edittel feltárt gyűjteményeikkel az utókor számára különleges értékeket teremtett, szakmai munkássága és a településért való kiállása példamutatása az emberi és szakmai elhivatottságnak. Munkáival országosan és nemzetközi viszonylatban is ismerte tette Átány község nevét. Munkáját az egész település nevében megköszönve, további életéhez jó egészséget és sok sikert kívánunk. Átány, 2003. június 8. Gönczi Mihály polgármester, Dányiné Szórád Ibolya jegyző”.

JUHOK HELYETT STRUCCOK A MÓCOKNAK. A strucctenyésztőknek a jövőben állami támogatás jár Romániában – értesült a Transindex erdélyi internetes fórum. A bukaresti Mezőgazdasági Minisztérium képviselői a közelmúltban megbeszélést folytattak a Strucctenyésztők Országos Szövetségének vezetőivel. A találkozó után az agrártárca támogatásáról biztosította a strucctenyésztőket: állami hozzájárulást folyósítanak a strucctenyésztők és növendék strucctenyésztőinek felvásárlására, biztosítják strucctenyésztőhidak építését, kidolgozzák a vágásokra és a hús értékesítésére vonatkozó egészségügyi jogszabályokat, valamint a támogatások feltételrendszerét is. Mivel a juhtenyésztés már nem kifizetődő, az erdélyi hegyekben a pásztorkodó mókák lassan áttérnek a strucctenyésztésre. A bárányok gyapjút és húsát csak hosszas utánajárással tudják értékesíteni, viszont ők is értesültek arról, hogy a futómadarak bőréért, húsáért és tojásaiért szép summát lehet kapni. Egy strucctenyésztő 24 tyúktojással ér fel, a húsáért pedig 20–25 dollár fizetnek különként a felvásárlók. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a strucctenyésztők nem teszik tönkre a legelőket. A Fehér megyei román juhászok máris sorban adják el nyájukat, és strucctenyésztőket vásárolnak az árán. (Tibori Szabó Zoltán. *Népszabadság* 2003. jún. 20. 31. old.).

ÚJ SZOKÁS GYIMESBEN. „Gyimesfelsőlok apraja-nagyja egy faluvégi sáros utcán szorong. Illően kiöltözve várakoznak, fehérben és komoly feketében toporognak az eső mosta hegyi talajon. A főúton feltűnő első lovasok láttán az izgalom a tetőfokára hág. Báránybőr mellényben, kendőbe szorított hajjal, székely nadrágban, szorosan derék köré tekert csángó szoknyában huszonkét fiatal jön: fiúk, lányok vegyesen. Délcegen ülnek formás lovaikon, nyömbükben szekerek, bennük apróbb népek a nagyokéhoz hasonló színpompás ünneplőben. A menet befordul az Árpád-házi Szent Erzsébet Gimnázium udvarára, s megkezdődik a ballagási ünnepség, vagy ahogyan itt nevezik: a kicsengetés. A csángó és székely viseleteket és szokásokat ötvöző diák hagyomány most van kialakulóban – tudjuk meg Varjú Gergelytől, a most érettségiző diákok osztályfőnökétől. – Nagyon régi gyökerei nem is lehetnek, hiszen maga az iskola is alig kilenc éve működik. A lovas ballagás ötlete Berszán Lajos atyától, az iskola igazgatójától származik, de a zászlóba szögeztet nevek hagyományát – ami délután a ballagási ceremónia végét jelzi majd – már a gyermekek kezdeményezték. Simogatják, csinosítják a diákörökséget, ami szépen öleli körül a lényegét: az oktatásban újra feléledő magyar kultúra és nyelv megmentését a tömbmagyarságtól elszakadt csángóknak. [...]” (Dombi Margit: *Kicsengetés könnyel és imával. Magyar Nemzet* 2003. jún. 23. 5. old.).

KÜLLŐS IMOLA: CIGÁNYOK A RÉGI MAGYAR KÖZKÖLTÉSZETBEN A XVII. SZÁZADTÓL A REFORMKORIG. „Ebben a könyvben megkísérlem összegezni azokat a folklorisztikai kutatási eredményeket, amelyek a cigánysággal mint a régi, népszerű irodalom egyik témájával és sajátos (rendszerint humoros) zsánerfigurájával foglalkoznak, kiegészítve saját adataimmal, melyeket a XVII-XVIII. századi magyar közköltészet feltárása során az elmúlt két évtizedben találtam” – olvashatjuk Küllős Imola fenti című könyvének Előszavában. (A Romológiai Kutatóintézet Közleményei 9., Szekszárd, 2003)

DANKÓ IMRE KITÜNTETÉSE. *A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke 2003. június 25-én, eredményes néprajzi oktatómunkájáért Dankó Imrét a Pro Ethnographia Universitas Debreceniensis kitüntetésben részesítette.*

FÜSTFARAGÓK. Ebben az évben megjelent Szulovszky János *Füstfaragók – A kéményseprő mesterség kultúrtörténete* című könyvének második, átdolgozott és bővített kiadása. (Plusz + Könyvek, Bp., 2003)

SZÁNTÓ-, ARATÓ- ÉS CSÉPLŐVERSENY. *A Magyar Szántóverseny Szövetség szervezésében 1994 óta rendezik meg az Országos Szántóversenyt, amelynek helyszíne 2003-ban a Heves megyei Hort volt. • A hazaiak győzelmét hozta a 2003. június 29-én tizenkettedik alkalommal megrendezett Országos Keceli Aratóverseny. A harminchárom benevezett csapat három-három tagjának egyenlően kimért búzatablákat kellett időarányosan learatnia. • Cséphadarós rozscséplő- és zsúpkötőversenyt rendeztek ötödik alkalommal a Zala megyei Zalabaksán 2003 nyarán. A versenyben részt vevő brigádoknak hat kéve rozst kellett kicsépelniük, majd az előírásoknak megfelelő zsúpkéveket kellett kötniük. A rozsz-, azaz zsúpszalma a göcseji népi építéssel jellegzetes tetőfedő anyaga, amely kitűnő szigetelést biztosít. Az idei versenyen hét csapat vett részt. Cséplésben a cserszegtomajiak, zsúpkötésben pedig az andráshidaiak nyertek. (MTI)*

A KITALÁLT HAGYOMÁNY. E címmel és *Az aratóünnepről az új kenyér ünnepéig* alcímmel nyitottak meg kiállítást 2003. június 29-én a Néprajzi Múzeumban. Az országos napilapokban dicsérték és kritizálták is a tárlatot (lásd pl. N. Kósa Judit: Könnyűbűvár új kenyérral – Egy kitalált hagyomány a Néprajzi Múzeumban. *Népszabadság* 2003. jún. 30. 14. old.; Haklik Norbert: Kitalált hagyomány – Aratóünnep és politika – Profi kiállítás szépséghibákkal. *Magyar Nemzet* 2003. júl. 9. 14. old.). A Pogonyi Lajos által a kiállítás rendezőjével, Kovács Ákossal készített interjút a *Népszabadság* (2003. aug. 2. 16. old.) közölte. Lásd még Kovács Ákos írását a *Múzeumi Hírlévé*ben (2003. 7–8. sz. 221–222. old.).

KÉVE. *E címmel és Ünnepi kötet a 60 esztendő Selmeczi Kovács Attila tiszteletére alcímmel jelent meg tanulmánykötet S. Lackovits Emőke és Viga Gyula szerkesztésében. (Debrecen–Veszprém, 2003)*

A XXXI. ORSZÁGOS HONISMERETI AKADÉMIA. A Honismereti Szövetség és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesület 2003. június 30. és július 4. között Nyíregyházán rendezte meg a XXXI. Országos Honismereti Akadémiát, amelynek programjában a Rákóczi-szabadságharc koráról, kiemelkedő személyiségeiről, művelődéstörténetéről, nemzetközi vonatkozásairól és a néphagyományban való továbbéléséről szóló előadások szerepeltek. Részletesebben lásd: *Honismeret* 2003. 4. sz. 102–109. old.

KINEVEZÉSEK A SKANZENBEN. 2003. július 1-jétől a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Muzeológiai Osztályának vezetője Kemecci Lajos, az intézmény tudományos titkára pedig Sári Zolt.

BELLON TIBOR: A TISZA NÉPRAJZA – ÁRTÉRI GAZDÁLKODÁS A TISZAI ALFÖLDÖN. „A könyv kuriózum. A Tisza gazdag múltját tudományos igényességgel, de olvasmányosan, szélesebb olvasóközönségnek szándékszik bemutatni. Nyilvánvaló, néprajzosoknak ajánlandó elsőként, de érdekes gondolatokat talál itt a közgazdász, mert fény derül Magyarország évszázadokon átívelő gyarapodásának forrásaira; kedvvel tanulmányozhatja nyelvész, mert a régi emberek nyelvteremtő fantáziájáról szól; olvashatja történész és geológus, mert a felvázolt történelmi ív, majd az ehhez kapcsolódó helyszínek teljesebbé tehetik világlátásukat; szól pszichológusoknak, akik képet kaphatnak a tiszai ember gazdag kapcsolatrendszeréről; és megragadhat mindenkit, folyópartokon vagy nem folyópartokon élőt, akit vonz az érték, a hagyomány ereje. A könyv részletgazdagságának köszönhetően bárki könnyedén felidézheti a Tisza hajdani színpompás világát, és kedvet kaphat az árterek, a folyót körülölelő tájak bejárására a forrásvidéktől a Dunáig.” (Timp Kiadó, Bp., 2003) • A szerző halála miatt a kézirat sajtó alá rendezését és a szövegszerkesztést Szilágyi Miklós és ifj. Bellon Tibor végezte. A kötetet az *Ethnographiában* (2003. 3–4. sz. 319–320. old.) Mód László ismertette.

DÁM LÁSZLÓ KINEVEZÉSE. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumi Igazgatóságának vezetője 2003. július 1-jétől öt évig Dám László etnográfus, a nyírbátori Báthori István Múzeum korábbi igazgatója.

BAJA ÉS A HALÁSZLÉ. Baja 1996-ban ünnepelte várossá nyilvánításának 300. évfordulóját. Ez alkalomból a város főterén 463 bográcsban főtt azonos recept alapján a híres bajai halászlé. A város polgárai új ünnepet teremtettek maguknak, nem protokolláris céllal és nem is kényszerből. Minden év júliusában a város klasszicista hangulatú főterén bográcsaikat kavargatva ilyen sajátos módon fejezik ki az egymás iránt érzett tiszteletet és szeretetet. A halászlé főzése a város számára is jó reklámot teremtett, növelve az idegenforgalmát. Ez a rendezvény mára kulcsszerepet tölt be: elősegíti a népi kultúra megőrzését, látványosságot biztosít, fellendíti a helyi – és nem csak helyi – turizmust, valamint terepet biztosít a társadalmi érintkezéseknek. A 2003. július 12-én megrendezett ünnepélyen több mint kétezer bográcsban főtt a kb. 20 tonna hal. A rendezvényre mintegy ötvenezeren érkeztek a városba. Béres Béla, a rendezvény fő szervezője szerint a bajai halfőző népi ünnepély azért kuriózum, mert valójában nem főzőverseny és árusítás, hanem egy óriási, családias összejövetel, amelyen visszatérő külföldi vendégek is részt vesznek – például Ausztráliából, Kanadából, Németországból.

ELPUSTULT ÉS PUSZTULÓ MAGYAR FALVAK EGYESÜLETE. Kovacsics József statisztikus, demográfus-professzor, „aki a Magyarország Megyéinek Történeti Statisztikai Helységnevtára sorozatát szerkesztette és helytörténeti lexikonokat készített dunántúli megyékről – mostanra úgymond megelégte a népességfogyás országos adatai fölötti siránkozást, és a visszhangtalan cikkezt. A napokban megalapította az Elpusztult és Pusztuló Magyar Falvak Egyesületet. A bejegyzés alatt álló szervezet elnevezése is azt sugallja, hogy kettős feladatot vállaltak az egyesület létrehozó neves egyetemi tanárok, levéltári vezetők, közigazgatási és urbanisztikai szakemberek. Egyrészt: az egész országra kiterjedően föl szeretnék kutatni valamennyi, már elpusztult magyar falu nevét, sorsát, hogy aztán ápolhassák emléküket azokkal együtt, akik a közelben élnek. Az egyesület úgy gondolja, hogy a múlt feltárásának is lehet közösségmegtartó ereje. Másrészt a társadalmi szervezet törődni kíván a még meglévő, de leépülő kistelepülésekkel. Elsősorban azokat a községeket igyekszik majd pártfogásába venni, amelyeken 500 főnél kevesebb lakos él. Meghirdetett céljaikat máris üdvözlétek helyi értelmiségiek, egyházi

személyiségek és a gazdátársadalom sok tagja. [...]” (Joó István: *Elhagyott települések feltérképezése*. Magyar Nemzet 2003. júl. 22. 4. old.).

KISBÉRI TÁNCOSOK REKORDJA. Teljesítette rekordkísérletét a kisbéri Bakony Néptánc-együttes: tagjai egymást váltva 2003. július 23. déltől július 26. délig folyamatosan táncoltak a városháza előtt felállított dobogón. Céljuk a közvélemény figyelmének felhívása a néphagyományok ápolásának fontosságára, valamint, hogy teljesítményükkel bekerüljenek a rekordok könyvébe. Az esemény a kisbéri ménés létrejöttének 150. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen zajlott. (MTI)

NÉPMŰVÉSZEK PETÍCIÓJA. Petícióban kérte Szeged városától az eladósodott Dél-alföldi Népművészeti Egyesület, hogy biztosítsa számára a további működés feltételeit; a petíciót az egyesület vezetőitől és több tagjától a kulturális iroda vezetője vette át 2003. július 28-án. Jellinek Márta ügyvezető igazgató a nyolc pontra foglalt kérések mellett azt a listát is átadta Kardos Jánosnak, amelyen több mint 2200 aláíró szorgalmazza az egyesület megmentését. „Külföldiek is kifejezték aláírásukkal, hogy szeretnék, ha az egyesület fennmaradna, és továbbra is működtetné a népművészeti alkotóházat” – közölte. A 21 éve alakult egyesületnek 187 tagja van, tevékenységi köre több mint 20 népi és kézműves szakágra terjed ki, de helyzete az utóbbi években egyre tragikusabbá vált. „Megvizsgáljuk a petíciót és az összes körülményt, ennek ismeretében dönt majd a közgyűlés” – jelentette ki Kardos János. Jellinek Márta elmondta, hogy az egyesület tíz éve működteti az önkormányzati ingatlanban lévő alkotóházat, a megyei és szegedi önkormányzatoktól 2000-ig évi másfél-másfél millió forintot kaptak. Három évvel ezelőtt a megyei önkormányzat megszüntette a támogatást, az egyesület köztartozása jelenleg 2,7 millió forint – mondta. Ahhoz, hogy az egyesület a jelenlegi színvonalon dolgozhasson tovább az alkotóházban, évi 20–25 millió forintra lenne szüksége. (MTI) Vö. Halász Miklós: *Töredező szalmabábuk – Népművészet jelzalogban – Újabb hungaricum a veszteséglistán* (Magyar Nemzet 2003. júl. 19. 40. old.).

BODOR ANIKÓ: VAJDASÁGI MAGYAR NÉPDALOK III. A négy kötetre tervezett sorozat célja elsősorban, hogy a vajdasági tarka eredetű magyar népesség népdalkincsének színe-javát a közművelődéssel megismertesse a közel fél évszázada folyó népzenei gyűjtések és a Zentai Múzeum keretében pár éve létrejött népzenei archívum alapján. A lírai dalok, balládák, betyár- és pásztordalok után a most megjelent harmadik kötet az emberi élet fontos fordulópontjához kötődő párosítókat, lakodalmas szokásdalokat és szerelmi dalokat tartalmaz. Kihalófélben lévő zene-folklórunk legsérülékenyebb része a népi előadás, ezért a teljesebb megismerés érdekében a kötethez hangzó mellékletet, CD-t is készítettek. A népzene kedvelő ifjúság számára ez nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a dalokat hiteles népi hangvétellel szólaltassák meg. A hangzóélmény nélküli, kottapapírról megszólaltatott dalok a népzeneben stílusidegen elemek alkalmazásának buktatóit rejtik, csakúgy, mint az önkényes, hiteltelen tolmácsolását. A kötet anyaga bizonyára meglepetést okoz a mai hagyományos lakodalmas dalainak és a lakodalmas „muskáti” zenekarok repertoárjának ismeretében. Különösen a gazdag hagyományaikról híres tájegységeink sinylették meg az idő változásait. Régi lakodalmasaink többsége sajnos, ma már nem gyűjthető, de önismeretre törekvő ifjúságunk és hagyományápoló mozgalmaink sokat tehetnek azért, hogy örökre el ne némuljanak. A harmadik kötet a Fórum Könyvkiadó és a zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ közös kiadásában jelent meg 800 példányban. Anyaga 600 körüli változatot, ebből 226 dallamot, 20 vőfélyrigmust és 54 kurjantást közöl. (Magyar Szó 2003. júl. 28.). A *Vajdasági magyar népdalok* három kötetéről az *Ethnographiában* (2003. 3–4. sz. 337–339. old.) olvasható recenzió (Paksa Katalin).

KIÁLLÍTÁS: HÁROM A TÁNC! Magyarországi táncbrazolásokból nyílt egyedülálló kiállítás a szegedi Móra Ferenc Múzeumban. A tárlátlatogatót ismeretlen alkotó által megörökített várvédő

hősök, bakugró pandúrok és toborzó honvédek mellett Lotz Károly mulatozó parasztjai, Rudnay Gyula táncolói, Barabás Miklós lakodalmos tömege, Aba-Novák Vilmos daloló románjai, Joseph Heicke víg csikósa, Jankó János falujának szépe, Vaszary János kék ruhás táncosnője, Karl Goebbel csárdai vígadóí csábitják táncra. A festményeken és grafikákon túl Izsó Miklós, Schreiber Hugó, Lux Elek, Medgyessy Ferenc, Martinelli Jenő, Kövesházi Kalmár Elza, Vedres Márk, valamint Cser Károly szobrai és domborművei gazdagítják a tárlatot. [...] (Kétszázötven év táncábrázolásai – Izsó, Lotz, Aba-Novák, Barabás alkotásai együtt láthatók Szegeden. Népszabadság 2003. júl. 30. 12. old.). • Lerongyolódott pandúrszakasz balettozik gyermeki önfeledtséggel, kéz a kézben a nyugati határvidéken; gubás-pipás parasztok próbálgatják a verbunk lépéseit Pest utcáin a toborzótiszt hívogatására; nyakán kidagadt erekkel, kivörösödött fejjel kajla bajszerű csikós rúgja a port a pusztai csárda előtt – egyik kezében csikóbőrös kulacs, a másikkal az eget fenyegeti. Vitéz, hajcsár, betyár: megannyi untig ismert figura, untig ismert gesztusokkal a nagy nemzeti ikonokról. Még ma is megtaláljuk őket életnagyságban a Hortobágytól Bugacon át a Balatonig, a vendéglők ajtajában támaszkodva, mindenütt, ahol izzadékonny skandináv turisták hajszolják a gulyásromantikát. A szegedi Móra Ferenc Múzeumban megrendezett kiállítás azonban sokkal többet ad, mint képi és népi (népiesch) közhelyeket: a figyelmesebb látogató a magyar tánc történetéről kaphat átfogó, izgalmas kérdéseket is felvető összefoglalást. [...] (Margittai Gábor: Barbárok bálja – Váraroktól a szinpadig – Magyarországi táncábrázolások. Magyar Nemzet 2003. aug. 16. 34. old.). • A Három a tánc! című kiállítást Nagy Zoltán művészettörténész, a székesfehérvári Városi Képtár–Deák Gyűjtemény igazgatója állította össze. A tárlatról készült 116 oldalas katalógusban a kiállított mintegy százötven alkotás reprodukciói mellett a művészek életrajza és öt művészettörténeti tanulmány is olvasható.

MESTERSÉGEK ÜNNEPE – KITÜNTETÉSEK. Közel százezren voltak kíváncsiak 2003 augusztusában a budai Várban tizenhetedszer megrendezett *Mesterségek Ünnepe*-re. A tárgyalkotó népművészek legnagyobb hazai seregszemléjén idén nyolcszáz kézművesmester portékáit csodálhatta meg a közönség. A rendezvény egyik fontos pillanata volt az augusztus 19-i díjátadás. Idén *Az év mestere* díjat Pencz József halászszerszám- és díkókészítő nyerte. *Az év ifjú mestere* kitüntetését pedig Horváth Zoltán fazekasnak ítélte a szakmai zsűri. A *Hagyományörző Díjat* Kocsisné Koszorús Anikó himző, népi iparművész nyerte el, a *Király Zsiga-díjat* Báder Miklósné, a Hevesi Háziipari Szövetkezet elnöke, Fetter Ferencné és Lukács Eszter himző, Hajda György Zsigmond és Tordai János fafaragó, valamint Tóth János közgazdász kapta. Az idei életműdíjat Lőrincz Aladárné szövő, népi iparművész érdemelte ki több évtizedes munkájával és számos korábbi elismerésével.

CSERI MIKLÓS AZ EURÓPAI SZABADTÉRI MÚZEUMOK SZÖVETSÉGÉNEK ELÉN. Cseri Miklóst, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatóját az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége 2003-ban Skóciában megtartott huszonegyedik tanácskozásán elnökévé választotta.

VARGA GYULA KISMARJA DÍSZPOLGÁRA. A 2003. augusztus 16-án megrendezett *Falunapon* Kismarja Önkormányzata Varga Gyula történész-etnográfust, a település neves szülöttjét díszpolgárrá avatta.

SZÉKELY KAPUK. A magyar parlament Kisgyörgy Imre székelvudvarhelyi faragómester alkotásait, egy székelv kaput ajándékozott az új-zélandi magyaroknak, amelyet Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke jelenlétében 2003. augusztus 20-án avattak fel Wellingtonban. • Az államhatár által kettészelt szlovákiai és ukrainai magyar faluban, Nagyszelmencen és Kisszelmencen 2003. október 18-án székelv kaput avattak, hogy az emberek így tiltakozzanak a település több mint fél évszázaddal ezelőtti történeti kettészakítása ellen. A mesterségesen kettéosztott falu lakói a

faragványt jelleképnek szánták, remélve, hogy kérelmük végre meghallgatásra talál, s az egyik lábával Ukrajnában, a másikkal Szlovákiában álló kapu alatt mielőbb átmehetnek.

ELHUNYT CSAPÓ KÁROLY. 2003-ban életének 73. évében elhunyt Csapó Károly Liszt-díjas énekművész, népzene gyűjtő és -kutató. A Magyar Állami Népi Együttes alapító tagja és az MTA Zenetudományi Intézetének munkatársa volt. A Kossuth rádióban több mint két évtizeden át vezette a *Népdalkörök pódiuma* című műsort. (MTI)

KITÜNTETÉSEK 2003. AUGUSZTUS 20-ÁN. A Magyar Köztársaság elnöke, Mádl Ferenc – a miniszterelnök előterjesztésére – augusztus 20., államalapító Szent István királyunk ünnepe alkalmából állami kitüntetéseket adományozott – mások mellett – Köpeczi Béla akadémikusnak, Állami Díjas irodalomtörténésznek (A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje a csillaggal); R. Várkonyi Ágnes Széchenyi-díjas történésznek, a történelemtudomány doktorának, professzor emeritusnak (A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje); Róna-Tas András akadémikusnak, a Szegedi Tudományegyetem nyugalmazott egyetemi tanárának (A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje); Bácskai Verának, a történelemtudomány doktorának, az ELTE nyugalmazott egyetemi tanárának; Járóka Sándor hegedűművésznek és Mandel Róbert tekerőlantművésznek, hangszer-restaurátornak (A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje). • Hiller István, a nemzeti kulturális örökség minisztere – mások mellett – Széchenyi Ferenc-díjat adományozott Bodó Sándornak, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatójának; Életfa-díjat adományozott: Jellinek Mártának, a Dél-alföldi Népművészeti Egyesület ügyvezető igazgatójának; Koltayné Bakay Erzsébet nyugalmazott iparművésznek, egyetemi tanárnak; Nagy Albert Harangozó Gyula-díjas táncművésznek, a Szegedi Táncegyüttes vezetőjének; Prigyenai Pál citerásnak, az inárcsi népdal- és citerakör vezetőjének; Szabó Éva marosvásárhelyi himzőnek, pedagógusnak, néptáncoktatónak. A népművészet mestere címet adományozott: Blága Károly „Kicsi Kóta” gyimesközéploki néptáncos, hagyományőrzőnek; Bordácsné Kishonti Erika nívódíjas szövőnek, kézművesnek; Bucsek József felvidéki mesemondónak; Illés Károlyné himző, szövő, népi iparművésznek; Kalló Ferenc „Molnár” erdélyi néptáncosnak; Kusnyárné Molnár Erzsébet bujádi népdalénekesnek, viseletkészítő, -gyűjtő és hagyományőrzőnek; Mihalkó Gyula balmazújvárosi kalapkészítőnek; Orisek Ferenc csemői fajaragónak; Potta Géza felvidéki népzeneésznek; Süttő Balázné felvidéki népdalénekes hagyományőrzőnek; Szatyor Győzőnek, a népművészet ifjú mesterének, népi iparművész, fajaragónak; Takács Józsefné szentlőrinci népdalénekes, citerás, hagyományőrzőnek. A népművészet ifjú mestere címet adományozott: Both József és Both Zsuzsanna kolozsvári néptáncos párnak; Ábrahám Judit népzeneésznek; Dobsa Tamás felvidéki néptáncosnak; Végh Andor népzeneésznek; Tényi Edit vajdasági népdalénekesnek; Auth Andor képfestőnek; Deák Csabáné Szupper Krisztina gyöngyfüzőnek; Horgos Zsolt cserépkályha-készítő fazekasnak; Magyar Zita fazekasnak; Savanyú Miklós rézművesnek; Tóth Nóra szőnyegszövőnek; ifjabb Vidák István nemezkészítőnek és Winklerné Petri Kiss Borbála viseletkészítőnek.

TÁJHÁZ DEJTÁRON. A Nógrád megyei Dejtáron a régi paraszti életet bemutató tájházak adtak át 2003. augusztus 23-án. A 120 négyzetméteres, öt helyiségből álló tájházak egy 80 éves parasztházban alakították ki mintegy 16 millió forintból, és a Dejtári Fonó, a Falufejlesztő és Kulturális Egyesület által összegyűjtött bútorokkal, használati tárgyakkal rendezték be. Az 1920-as, 30-as éveket idéző kiállításon bemutatják a falu népviseletét, de sor kerül az épületben kortárs művészek tárlataira is. (MTI)

AL-DUNAI SZÉKELY ÜNNEP. Az Al-Duna szerbiai szakaszának partján lévő három székel faluba, Hertelendfalvára, Sándoregyházára és Szekelykévére 120 évvel ezelőtt érkeztek meg Bukovinából a székely telepések. „[...] Éppen ez a jeles évforduló adta az ötletet a Bukovinai

Székelyek Országos Szövetségének, hogy a Belgrádtól délkeletre fekvő három dél-bánsági településen rendezték meg az egykori közös őshazából elszármazottak ez évi találkozóját. [...] Az al-dunai közösség tagjai változatos módon emlékeztek meg a százhusz évvel ezelőtti telepítésről. Tízegynéhányan kerékpárral járták be Bukovinától Székelykevéig azt az útvonalat, amelyen őseik érkeztek a Duna partjára, valamint kétrészes dokumentumfilm is készült a közösségről Az ezeréves határnál címmel. Az ünnepségsorozat fénypontja azonban kétségkívül a Szent István ünnepét követő öt napban megrendezett bukovinaiszekely-találkozó volt, ahová a legkülönbözőbb településekről – a dél-bánsági három falu mellett az anyaországból, valamint a dél-erdélyi Csernakeresztúrról – is érkeztek az egykoron egymás szomszédságában élő bukovinai székelyek leszármazottjai. A találkozót 22-én Hertelendyfalván nyitották meg, ahol a részt vevő települések művelődési egyesületei adtak többórás műsort, majd a helyi Tamási Áron Székely-Magyar Művelődési Egyesület nagytermében folytatódott a program hajnalig tartó táncházzal. Másnap Sándoregyházán szerepeltek kulturális műsorral a résztvevők, majd 24-én mindhárom dél-bánsági székely faluban megkoszorúzták a II. világháború harcosainak emlékművét, valamint a hertelendyfalvi temetőben a teleptő lelkész, Thomka Károly síremlékét. A zárónap programja délután a Kárpát-medence legdélebbi magyar településén, Székelykevéen folytatódott a székely művészeti egyesületek műsorával, majd ismét hajnalig tartó táncházzal. A gálaműsor után Székelykeve Ausztráliába szakadt szülőiteinek egyike, a melbourne-i magyar közösség művelődési életének vezéralakja, Juhász Géza jelentette be ünnepélyesen, hogy a település vezetőivel közösen már most elkezdik szervezni a székelykeveiek világtalálkozóját, amelyet tervek szerint 2008-ban tartanak meg.” (Haklik Róbert. Magyar Nemzet 2003. aug. 30. 14. old.).

VÁLTOZÁS AZ ELTE NÉPRAJZI INTÉZETÉBEN. 2003-ban az ELTE Néprajzi Intézetéből kivált a Kulturális Antropológia Tanszék és az egyetem újonnan megalapított Társadalomtudományi Karára került.

SEPSISZÉKI NAGY BALÁZS: SZÉKELYFÖLD FALVAI A HUSZADIK SZÁZAD VÉGÉN – UDVARHELYSZÉK – HARGITA MEGYE. 128 udvarhelyszéki településre kalauzol el a kötet. A faluleírások után az Udvarhelyszékhez kötődő neves személyiségek rövid életrajzai, majd a tájszavak és a rövidítések magyarázata, végül magyar–román és román–magyar helységnévtár következik, 300 fekete-fehér fotóval, 3 térképpel. (Nap Kiadó, Bp., 2003)

A NÉPRAJZRÓL TOPOLYÁN ÉS ZENTÁN. A Kiss Lajos Néprajzi Társaság és a Bácsország című folyóirat 2003. szeptember 13-án a szerbiai Topolya művelődési házában tartotta hagyományos őszi néprajzi konferenciáját. A tanácskozáson szó esett a topolyai születésű Zöldy Pál néprajzi tevékenységéről, a népszokásgyűjtés, és a néprajzi és antropológiai terepmunka módszereiről. • A zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ a Városi Múzeumban 2003. október 4-én *Új lehetőségek a néprajzkutatásban* címmel rendezte meg XIII. Néprajzi Tanácskozását.

NÓTAFÁK ÉS FÜZFADALNOKOK. Két tanulmány is szemügyre veszi a kecskeméti Forrás szeptemberi számában az „amatőr irodalmat”. Fehér Zoltán írása a 20. század első felének vásári ponyvaköltészetét, s a vidéki, főként az alföldi falvak-kisvárosok egyikének-másikának elhíresült nótaírait és fűzfapoétáit, illetve azok „műveit” veszi szemügyre. Az írás áttekinti ezen irodalom alatti versfaragók poézisének természetét, klapanciáik nekibőszült hazafiságát és „szerelmi lírájukat”, megállapítva, hogy e munkák ma kultúrhistóriai csodabogarakként kezelendők. [...] (Kákonyi Péter. Magyar Nemzet 2003. szept. 13. 15. old.).

SZENNA CSIPKERÓZSIKA-ÁLMA. E címmel és Tovább kellene építeni a huszonöt éve megnyitott skanzen alcímmel jelent meg cikk N. Kósa Judit tollából a *Népszabadságban* (2003. szept. 16. 13. old.). Idézet az írásból: „A rejtélyes ok persze nem más, mint a pénzhány. 1978-tól tíz éven át folyt itt munka, aztán már csak a fejlesztési koncepció készült el.”

A SKANZEN KITÜNTETÉSEI. *A Turisztikai Hivatal, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Magyar Turizmus Rt. 2003-ban pályázatot hirdetett a Vendégarát Múzeum Díj elnyerésére. A díjat (3,5 millió Ft) a Turizmus Világnapján, szeptember 25-én Csillag István gazdasági miniszter adta át a Parlamentben a nyerteseknek, köztük a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum képviselőjének. • 2003. október 3-án a Múzeumok mindenkinek című program megnyitóján került sor első ízben a múzeumpedagógiai munkáért járó Nívódíj átadására. A díjat a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Közösségkapcsolati Igazgatósága kapta. A díj odaítélésében jelentős szerepe volt annak a programnak, amelynek köszönhetően a látás- és hallássérült emberek is megismerkedhetnek a skanzen kiállításával. A tárlatlátogatást jeltolmácsok, illetve Braille-írással készült katalógusok és megérinthető tárgyak is segítik.*

ÉLETFOGYTIGLAN A KEGYETLEN ÁLVARÁZSLÓNAK. Életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte a romániai bíróság azt az aradi férfit, aki tavaly különös kegyetlenséggel meggyilkolt egy debreceni és egy nagyváradit. A magát varázslónak hirdető férfi elcsalta áldozatai pénzét, azt ígérve nekik, hogy különleges képességeivel segít megoldani problémáikat. Az 57 éves debreceni Morar Ildikó és nagyváradit barátnője, a 32 éves Erdei Ana Corina hosszabb ideje rendszeresen látogatta az aradi varázslót, a 24 éves Florin Anghelust. A természetfölötti képességeiről és gyógyítóerejéről elhíresült férfitől – mint sokan mások – a két nő is gondjai megoldását remélte. Morar Ildikó, akinek Aradon volt vállalkozása, egy nagyobb pénzösszeget szeretett volna visszaszerezni, Erdei Ana Corina pedig férjét remélt találni a varázsló segítségével. Anghelus – alkalmanként 25–30 ezer forintért – többször is fogadta őket. Tavaly júniusban a nők azzal váltak el ismerőseiktől, hogy üzleti ügyben Aradra utaznak. Este érkeztek a férfi lakására, később mindhárman a magyarországi nő kocsijában ültek, és egy közeli erdőbe hajtottak. Az egy évig tartó nyomozás során a férfi többször is azt vallotta, hogy sátnista módszerekkel igyekezett a nők kérését teljesíteni. Állítása szerint fehér lepedőbe csavarta és 100 méterre egymástól egy-egy rönkhöz kötötte, majd a földre fektette a nőket, körülöttük pedig gyertyát gyújtott. Miközben a szellemeket idézte, az egyik nő elájult, a varázsló pedig megijedt. A nyomozás adatai szerint azonban Anghelus hipnotizálta, kikötözte, verte és rugdosta áldozatait. Ezután autóbába ültette és kirabolta őket, majd – néhány kilométerrel odébb – a gépkocsit egy szakadékba vezette, és meggyújtotta. A túzoltók már csak a nők elszenesedett holttestét találták meg benne, a szakértők szerint élve égték meg. (*Magyar Nemzet*. 2003. szept. 25. 16. old.).

AMBRUS LAJOS-CSOMA ZSIGMOND-SOMLÓSI LAJOS: A MAGYAR BOR ÚTJA – A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG. Az összefoglaló bormonográfia bemutatja a történelmi és a mai Magyarország borkultúráját. A mintegy 150–200 színes foto átfogó képet ad a magyar borral kapcsolatos emlékekről is. (B. K. L. Kiadó, Bp., 2003)

HOPPÁL MIHÁLY SIMONYI-ÖSZTÖNDÍJAS. 2003. október 2-án, az MTA Felolvasó-termében Magyar Bálint oktatási miniszter és Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke adta át az ideai Charles Simonyi kutatói ösztöndíjakat. Az MTA Simonyi Károly professzort 2000-ben Aranyéremmel tüntette ki. Fia, Charles Simonyi, amikor édesapja nevében átvette a kitüntetést, 25 millió forintot ajánlott fel a magyar tudomány támogatására. Az adományozást követően az Oktatási Minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia, a Simonyi család és az Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért (AMFK) megállapodást kötött a Charles Simonyi kutatói ösztöndíj megalapítására. Az ösztöndíjat, amelynek éves összege 2,5

millió forint, évente három, egyetemen vagy kutatóintézetben dolgozó, kimagasló teljesítményt nyújtó kutató kaphatja meg. Idén a Charles Simonyi kutatói ösztöndíjat Hoppál Mihály néprajzkutató, Rontó Miklós matematikus és Róth Erzsébet orvos nyerte el. Hoppál Mihály a modern folklórkutatás, elsősorban pedig a népi hiedelemvilág, a népi gyógyászat, valamint a samanizmus történeti gyökereinek és távol-keleti újjáéledésének nemzetközileg elismert tudósa. Különböző nyelveken napvilágot látott munkássága nemcsak a különböző elméleteken és „könyveken át nézett” folklór szintézise, hanem a kutatási terület természetéből következően rendszerint nem könnyű körülmények között megszerzett, páratlanul gazdag empirikus alapokra épül; az elmúlt negyedszázad során jó néhány esztendő telt el felfedező gyűjtőmunkával Kirgiziában, Grúziában, Örményországban, Szibériában, Burjatiában, Dél-Koreában, Kínában, Mandzsúriában és Japánban, a magyar etnikai hagyományok kutatója-ként pedig Ausztráliában és az Egyesült Államokban. Megteremtője a nemzetközi samanológiai kutatások egyetlen tudományos folyóiratának (*Shaman, Journal of the ISSR*), amelynek eddig 10 évfolyama jelent meg, úgyszintén alapítója a *Hungarian Heritage* című angol nyelvű folyóiratnak, amely a magyar kultúra, főként a hagyományos népi kultúra és folklór (néphit, népszokások, népzene, néptánc stb.) anyagát tárja folyamatosan a nagyvilág elé. (*Magyar Tudomány* 2003. 11. sz. 1452. old.).

SAVANYÚ. 2003. október 4–5-én harmadik alkalommal rendezték meg a Vecsési Káposztafesztet. A gazdag programban szakmai bemutatókon kívül főzőversenyek és kulturális bemutatók is szerepeltek. • A szentendrei Szabadtéri Néprajz Múzeum Savanyú vasárnap címmel rendezett kiállítást és versenyt 2003. október 5-én, amelyen nemcsak a savanyúságok ízét, hanem szépségüket is díjazták. Zsűrizhettek a látogatók is. A rendezvényen előkelő helyet foglaltak el a vecsésiek, akik a *hungaricum*nak számító savanyú káposzta mellett számos más, ecetes finomságot is kínáltak az érdeklődőknek kóstolásra és/vagy megvételre. Vö. Bárd Edit: Savanyúságverseny és egyéb savanyúságok a Skanzenben (Téka 2003. 2. sz. 68–69. old.).

JUHÁSZ ANTAL AZ MTA DOKTORA. Juhász Antal 2003. október 9-én a Néprajzi Múzeumban védte meg az MTA doktora címre benyújtott, A migráció és hatása a népi társadalomra, anyagi műveltségre (A Duna-Tisza közti példa) címet viselő értekezését. Az opponensek Für Lajos, a történelemtudomány doktora, Selmeczi Kovács Attila, a néprajztudomány doktora és Szilágyi Miklós, az MTA doktora voltak.

A TOJÁS VILÁGNAPJA. A Nemzetközi Tojás Szövetség 2003-ban ötödik alkalommal hirdette meg a világnapot, a szövetség harminckét tagországában voltak rendezvények. Hazánkban október 10-én Zengővárkonyban, a Míves Tojás Gyűjteményben tartották meg a tojástermelők, -feldolgozók, -forgalmazók, -fogyasztók és -díszítők találkozóját, amelyen a gazdag kulturális programon kívül tudományos előadások is elhangzottak. A néprajztudományt Andrásfalvy Bertalan képviselte: a tojásnak a néphagyományban betöltött szerepéről beszélt.

HAJDÚ MIHÁLY KÖSZÖNTÉSE ÉS KÖNYVEI. Orosháza Város Önkormányzata és a Szántó Kovács János Területi Múzeum szervezésében 2003. október 11-én az orosházi Napfény Központban baráti összejövetel keretében köszöntötték a 70 éves Hajdú Mihály nyelvészt, a nyelvtudomány doktorát, egyetemi tanárt, Társaságunk tiszteleti tagját. Orosháza Város Önkormányzata erre az alkalomra jelentette meg az ünnepelt *Nyelvészeti és néprajzi közlemények* (Orosháza, 2003) című tanulmánykötetét. • Az ELTE Bölcsészettudományi Kara és Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszéke, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaság ugyancsak a 70. születésnapra adta ki a jeles tudós *Válogatott tanulmányok* (Bp., 2003) című könyvét. • Hajdú Mihálynak ugyanebben az évben megjelent harmadik könyve: *Általános és magyar névtan – Személynevek*. (Osiris Kiadó, Bp., 2003)

KATONA IMRE-EMLEKÜLÉS CSONGRÁDON. A Csongrád Megyei Levéltár Csongrádi Levéltára, Csongrád Város Önkormányzata és a Csemegi János Könyvtár és Információs Központ Katona Imre-emlékülést rendezett a Városháza dísztermében 2003. október 15-én. A vendégeket Somogyi Árpád alpolgármester köszöntötte, majd Küllös Imola, Barna Gábor, Andrásfalvy Bertalan és Lábadi Károly előadásai hangzottak el. Az ülésen Blazovich László levéltárigazgató elnökölt. Ezt követően felavatták Katona Imrénék az egykori szülőházán (Iskola u. 10.) elhelyezett domborművű portréját, Dudás Sándor szobrászművész alkotását. Avatóbeszédet Pintér Lajos József Attila-díjas költő, Csongrád diszpolgára mondott.

1 %. A Magyar Néprajzi Társaság (adószáma: 19007696-1-41) köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik a 2002. évben az szja 1%-át, összesen 199 979 Ft-ot Társaságunknak adományozták. Tájékoztatjuk tisztelt adományozóinkat, hogy az összeget a határon túli magyar néprajzi kutatók és kutatók támogatására fordítottuk.

B. KOVÁCS ISTVÁN: „GÖMÖROLÓGIA” – ÍRÁSOK A TÖRTÉNELMI GÖMÖR ÉS KISHONT VÁRMEGYE MÚLTJÁRÓL ÉS JELENÉRŐL. A Széchényi Ferenc-díjas muzeológus, régész, néprajzkutató válogatott munkáinak címe az „archeológia” és a „muzeológia” kifejezésekre utal. Tartalmilag pedig arra a sajátos felvidéki tájegységre, amelynek sokoldalú kutatását a kiváló tudós szinte külön muzeológiai műfajjá fejlesztette. (Madách–Posonium, Pozsony, 2003). A kötetet a Gömörországban (2003. 3. sz. 67. old.) Bodnár Mónika ismertette.

A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI, KERTÉSZETI, ERDÉSZETI ÉS VADÁSZATI SZAKNYELV KIALAKULÁSA. E címmel rendeztek tudománytörténeti konferenciát 2003. szeptember 4-én a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban Apáczai Csere János enciklopédiája elkészültének 350. évfordulója alkalmából. Az elhangzott előadások közül a szaktudományunkat közelebből érintők az alábbiak voltak. Gáspárdy András: Jövevényszavak szerepe a magyar állattenyésztés szókincsének alakulásában; W. Nagy Ágota: A sokoldalú bencés tudós és gazdasz, Szeder Fábián szerepe a nyelvújításban; Csoma Zsigmond: „Magyarul írjuk, Magyarak írnak...” (A magyar szőlészeti-borászati-kertészeti szaknyelv és szakterminológia kialakulása, fejlődése a 18–19. század fordulóján); Knézy Judit: Ételalapanyag- és ételnevek a Dunántúlon a 17–18. században. Az előadások W. Nagy Ágota szerkesztésében, a konferenciával azonos címen kötetben is megjelentek. (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Bp., 2003)

A HATVANÉVES BODÓ SÁNDOR KÖSZÖNTÉSE. 2003. november 14-én a Budapesti Történet Múzeumban nagyszámú tisztelő, kolléga és barát vett részt azon az ünnepségen, amelyet az intézmény főigazgatója, Bodó Sándor 60. születésnapja alkalmából rendeztek. Az ünnepeltet először Paládi-Kovács Attila, majd sokan mások köszöntötték. Ezt követően átadták neki a Vándorutak – Múzeumi örökség – Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából (szerk.: Viga Gyula–Holló Szilvia Andrea–Cs. Schwalm Edit, Bp., 2003) című tanulmánykötetet, amely Paládi-Kovács Attila köszöntőjét, valamint Bodó Sándor életrajzát és műveinek bibliográfiáját is tartalmazza. Folyóiratunk e számában Viga Gyula írásával csatlakozunk a tisztelt kollégánkat köszöntőkhöz.

TOMISA ILONA (SZERK.): HÁROMPATÁK – EGY ISMERETLEN NÉPRAJZI KISTÁJ ERDÉLY ÉS MOLDAVIA HATÁRÁN. A környék- és a helybeliek szóhasználatából vett kifejezéssel összefoglalóan Hárompatakban nevezett csángó telepek, Kostelek, Gyepece és Magyarcsügés a Csíki-havasokban, jórészt a hajdani, Negyedfélmegye, illetve Csíkszentmiklós közbirtokosságában lévő havasok területén jöttek létre a 18. század második felétől. Első lakosaik a leszármazottak emlékei és a korabeli feljegyzések szerint telepítvényes zsellérek, „kóborok”,

havasi betyárok, hajdokok, katonaszökevények, szegénylegények, a társadalom kitaszítottjai voltak. Az Erdély és a Moldvai Fejedelemség határán álló, lassan falucskákká szerveződő havasi tanyák lakossága származását tekintve vegyes (magyar és román), vallásában sokáig (az 1850-es évektől) többé-kevésbé egységesen görög katolikus volt, az 1940-es évektől római katolikus (1942) és ortodox (1948), ahogy a helybeliek jellemzően mondják: „Fele román, fele katolikus”. A kötet tanulmányainak szerzői: Ilyés Zoltán, Karácsony Molnár Erika, Magyar Zoltán, Takács György, Tomisa Ilona, Turai Tünde és Virt István. (MTA Néprajzi Kutatóintézet, Bp., 2003)

BOROS MARIETTA KÖSZÖNTÉSE. *Folyóiratunk 2002. 1–4. számában (132–135. old.) Knézy Judit tollából jelent meg méltató írás a nyolcvanéves Boros Mariettáról. A jeles néprajzkutatót 2003. november 19-én köszöntötték tisztelői a Társaságunk Nemzetiségi Szakosztálya által a Néprajzi Múzeumban megrendezett felolvasóülésen.*

MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI LEXIKON. A Balassi Kiadó 2003-ban megjelentette a néprajzi szócikkeket is tartalmazó *Magyar művelődéstörténeti lexikon – A magyarság művelődéstörténete az államalapítástól a XVIII. század végéig* első kötetét (főszerk.: Kőszeghy Péter). A könyvet november 20-án mutatták be a Magyar Tudományos Akadémián.

ÖTVENÉVES A NÉPI IPARMŰVÉSZETI TANÁCS. Ötvenéves jubileumra gyűlt össze tegnap a Népi Iparművészeti Tanács (NIT), az ünnepi hangulatba azonban az öröm mellé üröm is vegyült. A tárgyalkozó népi iparművészet érdekvédelmi szervezete ugyanis a rendszerváltozás óta lényegében semmiféle állami támogatást nem kap, és egykori értékesítési hálózatát is elvesztette. A NIT helyzetét és a problémák megoldási javaslatait Füzes Endre elnök és Tóth János ismertette. Tizenegy éve egy kormányrendelet a NIT-et a Magyar Művelődési Intézetbe (MMI) tagolta, mivel azonban ehhez nem biztosították a szükséges költségvetési többletet, korábbi feladatait a tanács azóta csak részben tudja ellátni. A helyzetet tovább nehezítette, hogy a kilencvenes években a magyar háztartások többsége a korábbihoz képest rossz anyagi körülmények közé került, így nem tudták megvásárolni ezeket a termékeket. A pénzhiány más területekre is kihat: már 1988 óta nem tudják bővíteni a tízezer tárgyból álló népművészeti gyűjteményt sem. Füzes Endre elmondta: ha helyzetük nem javul, veszélybe kerülhet a népi iparművészet jövője. – A népi iparművészeti termékeket forgalmazó Népművészeti Vállalat a kilencvenes évek közepén részvénytársasággá alakult, s a részvénytöbbséget egy olyan magyar vállalkozó szerezte meg, aki rövid időn belül beszüntette a tárgyak árusítását, az üzlethelyiségeket értékesítette. Ma ez a vállalkozó a 13. leggazdagabb magyar ember, a népművészesterek családjai pedig súlyos anyagi gondokkal küzdenek – mondta Tóth János, a NIT tagja. Az értékesítési nehézségek mellett a kézműves-mesterek adózási feltételei is rendkívül kedvezőtlenek, ráadásul szellemi tevékenységet végzőként nem vehetik igénybe az evát. A népművészet mesterei nyugdíj-kiegészítő járadékának törvény általi bevezetése 1997 óta húzódik. Tóth közölte: abszurd helyzet állt elő, mert a még be sem vezetett járadék szja-mentességéről már két éve törvény született. A nehézségeket tetézve megjelent a piacon a giccs, a turisták által látogatott helyekről kiszorultak a NIT által zsűrizett és pávát ábrázoló védjegyével ellátott autentikus alkotások. A NIT tagjai panaszkodnak, hogy kevés a hajlandóság a Magyar Turizmus Rt. részéről az együttműködésre, a külföldi magyar intézetek pedig általában pénzhiányra hivatkozva nem szervezik meg a hazai kézművesek határokon kívüli bemutatkozását. – Amíg nincs kormányzati szándék a helyzet megváltoztatására, semmit sem tehetünk érdemben – mondják a NIT tagjai. A tanács hamarosan átkerül az MMI-től a Hagyományok Házához, ennek előkészítése jelenleg folyamatban van. (Magyar Nemzet 2003. nov. 21. 16. old.; vö. N. K. J.: Késérő jubileum – Ötven éve alakult meg a Népi Iparművészeti Tanács. Népszabadság 2003. nov. 18. 13. old.).

HOMO 2003 – INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM, KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG ÉS FOLKLÓRSZÖVEG-ELEMZÉS. E címmel rendeztek nemzetközi konferenciát 2003. november 24–26-án a budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen. A tudományos rendezvény előzetes tájékoztatójában – egyebek mellett – az alábbiakat olvashattuk: „[...] Abból indulunk ki, hogy Európában ma kétféle integráció hatását érezhetjük: az Uniót alakító gazdaságpolitikai, és kulturális integrációét. Az előbbi következtében – politikai megfontolásból – egyre nagyobb figyelmet kapnak a kulturális kisebbségek, a kulturális identitás és a szellemi kulturális örökség kérdése; az utóbbi annak a közgyűjteményi integrációnak a keretében bontakozik ki, melyben a könyvtárak, levéltárak és múzeumok egységesülő módszertant követve gyarapítják, őrzik és szolgáltatják a rájuk bízott információt. A közgyűjtemények mint a szellemi kulturális örökség letéteményesei képesek a tudományos-műszaki információk kezelésében az elmúlt fél évszázad során felhalmozott tapasztalatokat arra is felhasználni, hogy a hagyományt megtestesítő dokumentumok között teremtsenek velük rendet. Ennek három szempontból van jelentősége: (1) a 20. század kezdete óta felhalmozódott szakmai publikációs elmaradások a digitalizálás jóvoltából behozhatók, se a néprajz, se a digitalizálás nem képes azonban anyaga teljes körű szolgáltatásáig eljutni az információtudomány szakmai segítsége nélkül; (2) a dokumentációs módszerek okozta korszakváltás következtében csakis az információtudomány tapasztalataira támaszkodva tudhatnak meg a kulturális örökség szakemberei – és általuk az adófizetők – új ismereteket a mindannyiunkat alakító múltrol; s végül (3) ahhoz, hogy a formálódó európai információs társadalmak nemzeti/regionális szinten a köz javára tudják hasznosítani a szellemi kulturális örökséget, a digitalizálás után következő időszakra a dokumentum típusától, az információ hordozójától és a közlés nyelvétől független, új módszerekre lesz szükség. Előadóink ezt a közös célt fogalmazták meg a részkérdések szintjén. Konkrét eredménynek ígérkezik, hogy a résztvevőkből alakuló nemzetközi kutatói konzorcium 2004-ben az EU 6. kutatási keretprogramjához pályázatot ad be egy virtuális, folklórszövegfeldolgozó laboratórium megteremtésére. Ennek tapasztalatai mind a világ kutatói, mind más – köztük hazai – finanszírozók rendelkezésére fognak állni. Konferenciánkat azért rendezzük Magyarországon, mert fontosnak tartjuk, hogy ez a 21. századi kezdeményezés a nevünkhez fűződjön.”

SZERVÁTIUSZ JENŐ-DÍJAT KAPOTT GYÖRFI SÁNDOR. Ebben az évben hozta létre Szervátiusz Tibor Kossuth-díjas szobrászművész édesapja születésének századik évfordulója alkalmából a Szervátiusz Jenő Alapítványt, és alapított egy édesapjáról elnevezett díjat is. Első alkalommal a 2003. november 28-án rendezett ünnepségen Györfi Sándor szobrászművész vehette át az elismerést. [...] A díjazott Györfi Sándor Munkácsy-díjas szobrászművész 1951-ben született Karcagon. Tanulmányai befejeztével szülővárosától műtermet, ösztöndíjat kapott. Számos kiállításon, a nevéhez kötődő művésztelepen díjazták munkáit, tevékenységét. Ahogyan Egri Mária művészettörténész fogalmaz: nem ismeri a konvenciót, a kötelező szabályokat, alkotás közben nem igazán kötik ortodoxiák. A szobrászat eszközeiben ősi technikákat alkalmaz, kézművesként dolgozik minden munkáján. Egész világot teremtett egy zsigereiben érzett homályvilágból, a kun legendából. A kun emlékeket a különféle tudományokkal foglalkozó, lelkes kutatóknak kellett összegyűjteniük. A régészeti, történeti, nyelvészeti és néprajzi elemekből állhatott össze a kunok kárpát-medencei történelme, s ezekből az emlékekből épített fel Györfi Sándor egy látható, tapintható, vizuálisan is értékelhető világot. Bemutatja az első írástudók egyikét, Varró Istvánt, az első karcagi nótáriust. Az építész Kása Mihályt, a növénynemesítő Vezekényit, a gyógyító Kátait, a néprajztudós Györffy és a nyelvész Németh Gyulát. Megismerjük azt a kun világot, amilyen az a befogadaskor lehetett. Ennek a célnak szentelte Györfi az 1995-ben átadott Kun-emlékhely szobrai. A Karcag határában, a 4-es műútról láthatóan őroszlopokként emelkedő, Belső-Ázsia hatalmas halottemlék-köszobrai idéző alakok úgy vonzzák a szemet, mint a régi településeken a templomtorony. (P. Szabó Ernő: Őroszlopok, a kun kultúra szobrai. Magyar Nemzet 2003. dec. 1. 14. old.).

KOZÁR MÁRIA: A MAGYARORSZÁGI SZLOVÉNEK. Kozár Mária, a szombathelyi Savaria Múzeum munkatársa mintegy két évtizede kutatja a Vas megyei szlovének történetét és néprajzát. A határ két oldalán számos tanulmányt, cikket, valamint három könyvet tett közzé e témakörben. Új kötete a hazai szlovénség letelepedésétől jelenkori kisebbségi helyzetük gondjainak számbavételéig tekinti át a magyarsággal a honfoglalás óta együtt élő, őshonos népcsoport jellemzőit, ezért a Kárpát-medence népeinek viszonyai iránt érdeklődők számára házagpótló műnek tekinthető. A kötetet a budapesti Arcvonal Irodalmi Kávéházban 2003. december 3-án mutatták be a Magyar–Szlovén Baráti Társaság és a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya által rendezett összejövetelen. A szerző tervei szerint a könyv angol és szlovén nyelven is meg fog jelenni.

HENRY FORD TERMÉSZETI ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG DÍJ SAJÓGALGÓC BARÁTI KÖRÉNEK. A százéves jubileumát ünneplő Ford Motor Company 2003-ban nyolcadszor adta át az általa 1983-an alapított díjakat, melyekre a természeti és épített örökség védelméért, valamint a kulturális örökség megóvásáért tevékenykedő intézetek, alkotók pályázhatnak. A cég magyarországi jutalmait december 4-én az MTA budapesti székházában vették át a zsűri díjazottai. A második díjat és a vele járó félmillió forintot a Sajógalgóc Baráti Köre nevű szervezetnek ítélte a zsűri az apró, fogyatkozó lakosságú zsákfalu épített és természeti környezetét megóvó program támogatására. Az egyesület tagjai épületfelújításokkal, kulturális rendezvényekkel, az Ófalu nevű településrész védetté nyilvánításával igyekeznek vonzóvá tenni a falut a vendégek, illetve a bevagy visszatelepülők számára.

GYERGYÓ ARCAI. A gyergyószentmiklósi Pro-Art Galériában 2003. december 5-én mintegy száz helybeli és a testvérvárosokból érkezett érdeklődő jelenlétében nyitották meg a Gyergyó arcai című sorozat első, *A város és környéke az 1940-es években* címet viselő, a budapesti Néprajzi Múzeum fotótárában őrzött fényképekből rendezett kiállítását. Az 59 kép nagy részét Gunda Béla készítette 1948-ban, közülük többet publikált is a *Néprajzi gyűjtemény* című könyvében. A tárlaton Szöllősy Kálmán, Vákár László és Vadas Ernő művei is láthatók voltak. A szervezők a kiállítás megrendezéséhez nyújtott segítségükért ezúton is köszönetet mondanak a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettesének, Balázs György úrnak, a fotótár munkatársának, Szalados Béla úrnak és a Rákóczi Szövetségnek. (Selyem András Zsigmond)

BETLEHEMÉPÍTŐK ÉS A GUINNESS. – Lassan megszokjuk, hogy advent idején megbolydul a falu, annyian jönnek látogatóba – mondja egy nyugdíjas néni a vörsi katolikus templom bejáratánál. Az ötszáz lelkes somogyi településen a balatonszentgyörgyi plébános tartja a miséket, ám az embereket nem az ő ékezzólása csábítja advent idején a templomba. Tavaly több mint harmincezen tekintették meg azt az építményt, amit a világ legnagyobb méretű templomi bellehemeként tartanak számon. – A közelmúltban el is indítottuk a Guinness-rekorddá minősítési eljárást, jelenleg egy kaposvári szakfordító készíti az angol nyelvű anyagot a pályázatunkhoz – mondja Farkas László, Vörs polgármestere. – Sikerült egy olyan téli idegenforgalmi látványosságot létrehoznunk, amely bővíti a turisztikai kínálatot. Vörsön alig fél évszázad alatt a világ legnagyobb templomi belleheme alakult ki: ma már 55 négyzetméternyit foglal el az épületből. A hagyomány szerint az életképet az éjjeli mise kezdetére szokás felépíteni. Vörsön az elmúlt három évben már advent első vasárnapjára elkészítik a bellehemet, amely két hónappal később, húshagyó kedden bontanak le. – Az elmúlt években akkora volt az érdeklődés a bellehem iránt, hogy kénytelenek voltunk meghosszabbítani léteztartamát – mondja Futó Péter, aki 15 éve irányítja a vörsi karácsonyi munkálatokat. – A bellehem elkészítéséhez 10–15 ember egyheti munkájára van szükség. Az építmény tartószerkezetét adó gerendák és lécek évről évre újra felhasználhatók, csakúgy, mint az ötven évvel ezelőtt készült több tucatnyi gipszbábu. A diszítéshez évente száz fenyőfa kell. – Tíz évvel ezelőtt a paplak mögé telepítettünk egy ezer darabos fenyőerdőt – mondja Futó Péter. – Vannak nehezebb feladatok is: idén az egész csapatnak egy

teljes délutánjába került, amíg a környező erdőkből sikerült összegyűjtenünk negyven láda mohát a disztítéshez. Vörsön 1948-ban építettek először a templomban betlehemet. Azóta a most 33 éves Futó Péter a harmadik felelőse az építménynek. Amikor a vízóra-leolvasóként és amatőr festőként dolgozó fiatalember 1988-ban átvette a templomi betlehem építésének irányítását, az még csak 30 négyzetméteres volt. A vörsi betlehemvilágcsúcs nemcsak ismertséget hozott a somogyi településnek. Futó Pétertől például megtudtuk, hogy a templomi perselypénz a betlehemlátogatóknak köszönhetően advent idején a hétköznapi többszörösére emelkedik. A pluszbevételt a templom állagának megóvására fordítják. Futó Péter szerint azonban a betlehemvilágcsúcs valódi értéke a helyi közösség összekovácsolásában rejlik. (Cseri Péter. Népszabadság. 2003. dec. 11. 8. old.).

PRIMA PRIMISSIMA-DÍJAT KAPOTT SEBESTYÉN MÁRTA. Első alkalommal adták át a *Prima Primissima*-díjakat a tudomány és a kultúra legjobbjainak 2003. december 11-én a budapesti Nemzeti Színházban. A magas pénzjutalommal járó kitüntetés Demján Sándor, a Trigránit Rt. elnöke magánvagyonából alapította, jelenleg ez a legnagyobb magándíj Magyarországon. Az 50 ezres eurós elismerést tíz kategóriában nyújtották át, a tizenegyedik győztest a közönség szavazata alapján választották ki. Mások mellett a kitüntetésben részesült Sebestyén Márta énekművész, népdalénekes. • Sebestyén Márta fontosnak tartja, hogy létesült egy népművészet-közművelődés kategória is. Az énekesnő elmondta: amikor huszonöt-harminc évvel ezelőtt elkezdtek énekelni, muzsikálni, a népzene még nem volt a nemzeti tudat, az identitás és a műveltség szerves része. „Az, hogy önálló kategóriává nőtte ki magát, elismerés az általam, általunk képviselt ügynek is. Megható volt, hogy Novák Tatával és Sebő Ferenczel jelöltek együtt, hiszen mindketten sokat tettek a néphagyomány köztudatba emeléséért, ráadásul engem Sebő Feri indított egykor utamra a népzenei pályán. Meglepetésként ért és nagyon örülök annak, hogy Magyarországon a gazdag vállalkozói réteg is rádöbbsen a kultúra és a művészet támogatásának fontosságára. Köszönet érte” – mondta. „Kodály Zoltán szavaival: a kultúrát nem lehet megörökölni, ahhoz minden generációnak hozzá kell tenni a tudását. Nekünk szerencsére volt kitől tanulnunk, az a feladatunk, hogy tőlünk is tudjanak tanulni az utánunk jövők” – hangsúlyozta Sebestyén Márta, aki fontosnak és szimbolikusnak érzi a díjjal együtt kapott szobrot, Schrammel Imre Kossuth-díjas szobrászművész kerámiaalkotását is, amely a híres Kincsem lovat ábrázolja. „Ez a ló mindig győzött. Nagyon sokan születnek olyan adottságokkal, amelyekkel komoly teljesítményt érhetnek el, mégsem futják be pályájukat, mert hiányzik belőlük a kitartás. Úgy érzem, ezzel a szimbólummal az elszántságunkat is díjazták” – tette hozzá. (Korszakteremtő magándíj – A Prima Primissima kitüntetettjei Kincsem-szobrot kaptak, a kitartás jelképét. *Magyar Nemzet* 2003. dec. 16. 5. old.).

DOMONKOS OTTÓ SOPRON DÍSZPOLGÁRA. 2003. december 13-án a Sopronban az 1921. évi népszavazás 82., valamint Sopronyi-Thurner Mihály születésének 125. évfordulója alkalmából megrendezett díszünnepségen kitüntetéseket adtak át, Domonkos Ottó néprajzkutatónak és nyugalmazott múzeumigazgatónak a Sopron Város Díszpolgára címet igazoló okmányt.

KÉT KÖTET KÓS KÁROLY SZÜLETÉSÉNEK 120. ÉVFORDULÓJÁRA. Erdély polihisztorát, Kós Károly építész, író, grafikust két új könyv is megidézi születésének 120. évfordulóján. A *Kós Károly levelezése* című hatalmas kötet szerkesztője Sas Péter történész. Ő gyűjtötte össze a több évtizedes anyagot, amit bőséges jegyzetanyaggal látott el; nagy számban találunk olyan szövegeket, amelyekkel korábban még nem közltek. A kötet különös értéke abban rejlik, hogy bár szó esik benne magánéleti eseményekről, „kis ügyekről” is, a jeles erdélyi alkotó munkásságát teljes egészében mutatja be. A *Kós Károly műhelye* című óriás könyvalbum szerzője Anthony Gaal ausztrál építész, aki tíz évvel ezelőtt kis dolgozattal tiszteltett idősebb pályatársa előtt, ebből kerekedett ki később a teljes, az egész életművet átfogó munka. Az első részben rövidebb tanulmányokat olvashatunk, ezt követi egy adattár. A második rész megkísérli helyreállítani azokat az információkat, amelyek elvesztek, amikor Kós Károly magánarchívuma 1944-ben

leégett és elpusztult. Korabeli kiadványokból, kortársak visszaemlékezéseiből, segítőkész építészek és történészek vallomásaiból, egyszerű falusi emberek tájékoztatásából áll össze a hiányzó életdarab. Képek, fotók, rajzok, kéziratok gazdag válogatása teszi teljessé a kivételes könyvet. Mindkét kötet a Mundus Kiadót dicséri. (*Magyar Nemzet* 2003. dec. 30. 14. old.).

Összeállította:

HÁLA JÓZSEF

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.